

URBIS ROMAE VIRI ILLUSTRES
A ROMULO AD AUGUSTUM.

NAAR HET OORSPRONKELIJKE VAN LOMOND BEWERKT

DOOR

DR. A. HALBERSTADT,
LEERAAR TE LEEUWARDEN.

TWEEDE, VERBETERDE EN VERMEERDERDE DRUK.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1892.

Kast 184

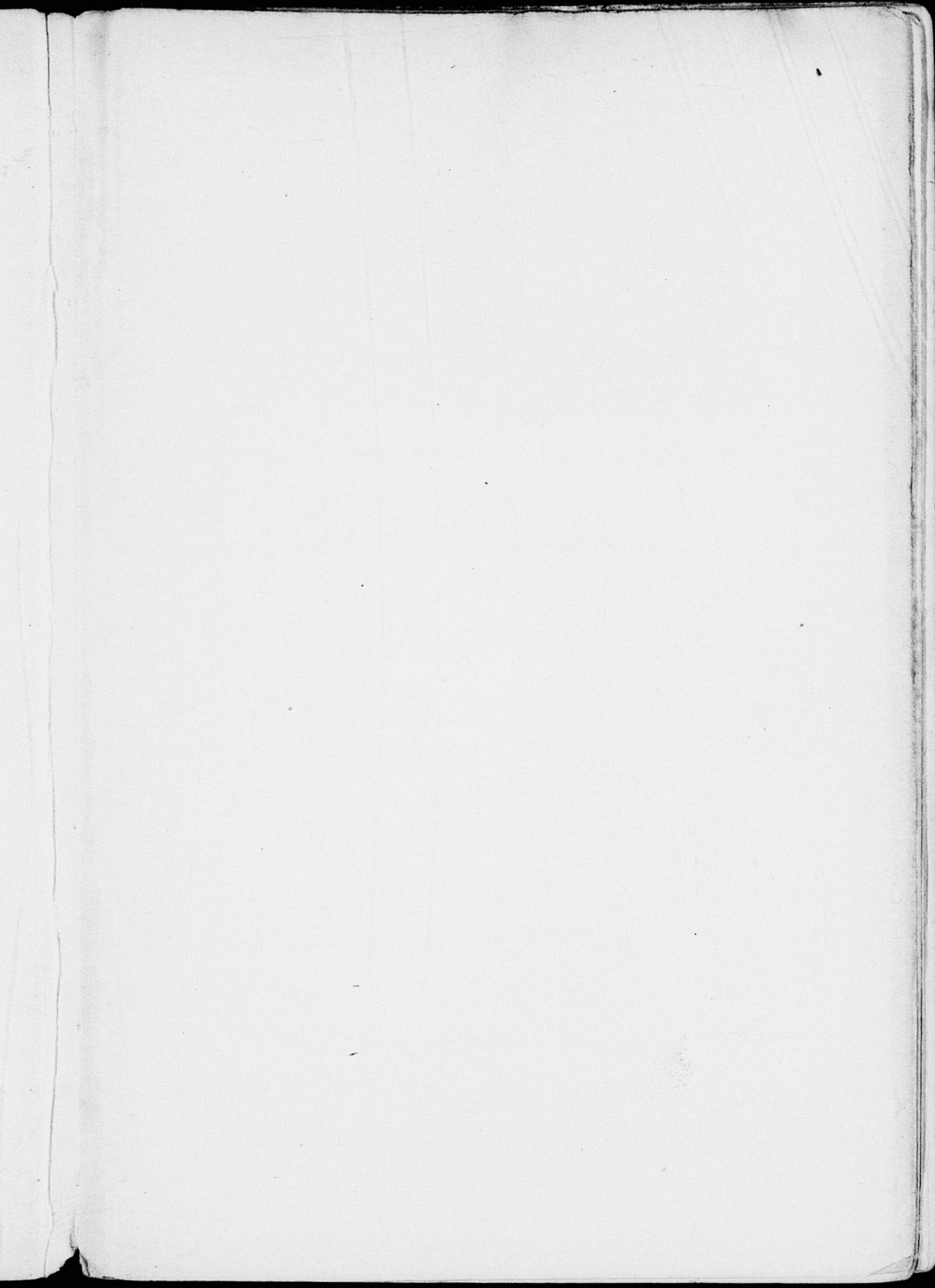
Pl. H N°.12

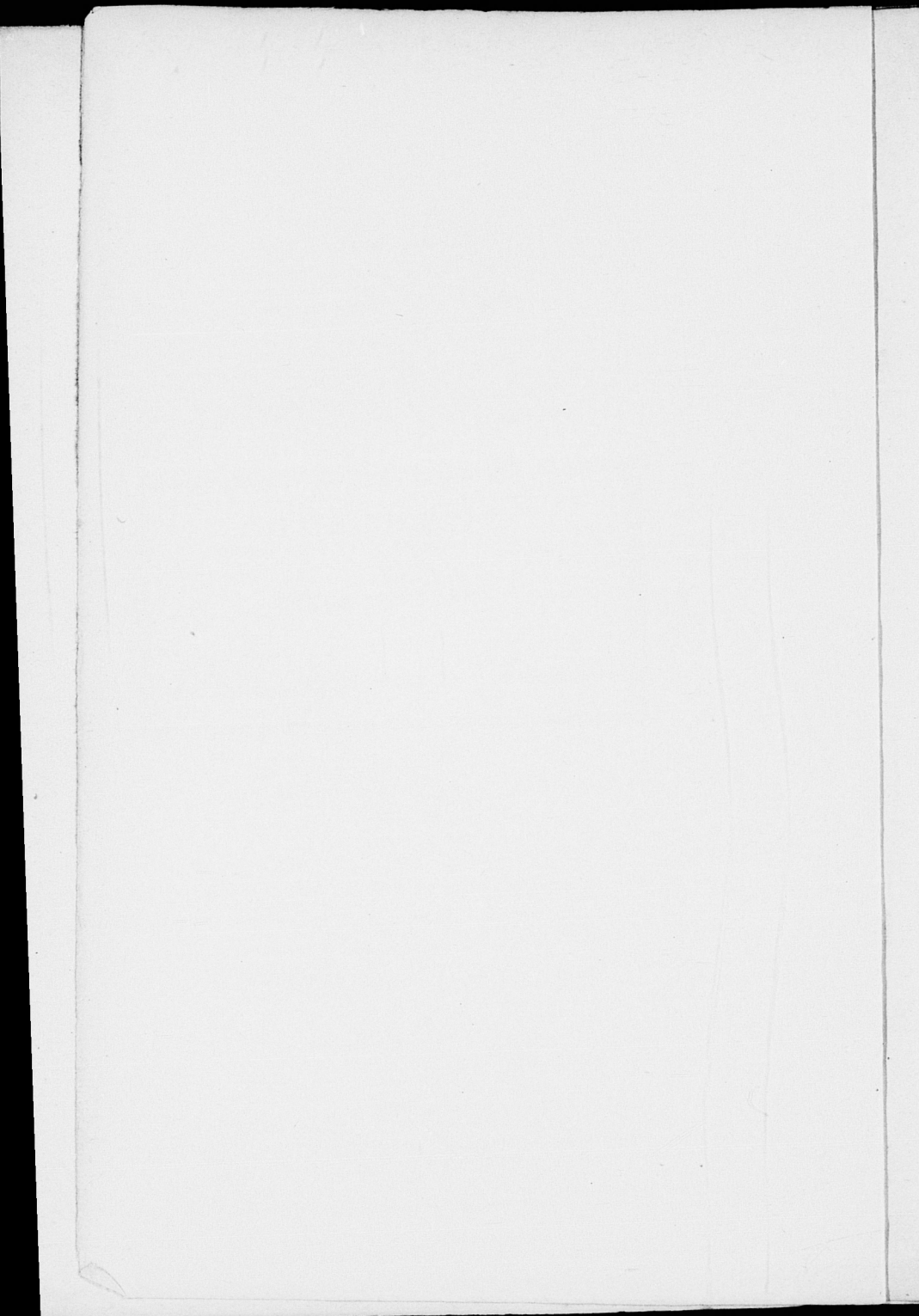
GESCHENK

VAN

den Heer

W. Middelveld Versen

URBIS ROMAE VIRI ILLUSTRES

A ROMULO AD AUGUSTUM.

184. H. 12

URBIS ROMAE VIRI ILLUSTRES

A ROMULO AD AUGUSTUM.

NAAR HET OORSPRONKELIJKE VAN LOMOND BEWERKT

DOOR

DR. A. HALBERSTADT,

LEERAAR TE LEEUWARDEN.

TWEEDE, VERBETERDE EN VERMEERDERDE DRUK.

BIBLIOTHEEK
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1892.

.....
Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.
.....

VOORBERICHT.

De tekst is in overeenstemming gebracht met de laatste uitgaven der schrijvers, waaraan de verschillende stukken ontleend zijn, maar voor de spelling zijn algemeen de regels van Brambach toegepast. De aantekeningen behelzen inlichtingen omtrent zaken, die de leerling der lagere klassen gewoonlijk niet in de door hem gebruikte leerboeken kan vinden. Den leeraar blijve het overgelaten om grammatische voorlichtingen te geven, die naar de behoeften der klassen moeten geregeld worden; slechts is in de eerste levensschetsen het gebruik van den ablativus absolutus, waarvan het begrip aan het Nederlandsch vreemd is, vermeden. In de woordenlijst zijn enkele verbindingen van woorden vertaald, om verkeerde opvattingen van geheele volzinnen te voorkomen. De opgegeven jaartallen zijn allen ante Christum natum.

Moge de Gymnasiast door het gebruik van dit boekje zich de

—

methode eigen maken, om bij de beoefening eener taal op *alle* omstandigheden te letten, die het recht verstand en de juiste opvatting van het geschrevene mogelijk maken.

LEEWARDEN, Jan. 1882.

DR. A. HALBERSTADT.

—

De tweede druk verschilt door zijn uitbreiding en verbetering zoo veel van den eersten, dat het moeilijk zal zijn de beide drukken naast elkaar in de klassen te laten gebruiken. Door enkele nieuwe hoofdstukken en eenige kleinere stukjes op te nemen, heb ik getracht de geschiedenis der Romeinsche republiek vollediger voor te stellen en het karakter van het Romeinsche volk beter te doen uitkomen, dan in andere bewerkingen van Lhomond plaats vond. De opmerkingen, van dezen en genen ontvangen, heb ik in dank aangenomen en er bij de bewerking rekening mede gehouden; maar van de resultaten der historische kritiek meende ik in dit Lees- en Leerboek te moeten zwijgen.

Moge een ruime invoering van het leerzame werkje bewijzen, dat ik het belang van de leerlingen onzer Gymnasia begrepen heb.

L., Sept. 1892.

HBT.

—

I N D E X.

	Pag.
Romani imperii exordium	1
Romulus, Romanorum rex primus	2
Numa Pompilius, Romanorum rex secundus	4
Tullus Hostilius, Romanorum rex tertius	6
Ancus Marcius, Romanorum rex quartus	8
L. Tarquinius Priscus, Romanorum rex quintus	9
Servius Tullius, Romanorum rex sextus	10
L. Tarquinius Superbus, Romanorum rex ultimus	12
L. Iunius Brutus, Romanorum consul primus	13
Horatius Cocles	14
C. Mucius Scaevola	15
Cloelia virgo	15
P. Valerius Publicola	16
A. Postumius dictator	16
Menenius Agrippa	17
C. Marcius Coriolanus	18
Fabii trecenti sex	19
L. Quinctius Cincinnatus	20
L. Verginius centurio	20
Sp. Maelius et C. Servilius Ahala	22
M. Furius Camillus	23
C. Licinius Stolo	25
T. Manlius Torquatus	26
M. Valerius Corvus	28
P. Decius Mus (pater)	29
Sp. Postumius	30
L. Papirius Cursor	32
P. Valerius Laevinus et Pyrrhus, rex Epiri	33
C. Fabricius Luscinius	35
M'. Curius Dentatus	37
Appius Claudius Caudex	38

	Pag.
C. Duilius	39
A. Atilius Calatinus cos. et Calpurnius Flamma, trib. mil.	40
M. Atilius Regulus	41
Appius Claudius Pulcher	42
C. Lutatius Catulus	43
Q. Fabius Maximus et Hannibalis iter per Alpes.	44
L. Paullus Aemilius et C. Terentius Varro.	48
M. Claudius Marcellus	50
C. Claudius Nero et M. Livius Salinātor	53
P. Cornelius Scipio Africanus.	54
T. Quinctius Flamininus	62
L. Scipio Asiaticus	64
P. Scipio Nasica	65
M. Porcius Cato	66
L. Paullus Aemilius Macedonicus	70
C. Popilius Laenas	73
P. Scipio Aemilianus	74
L. Mummius Achaicus	78
Q. Metellus Macedonicus	79
Ti. Gracchus et C. Gracchus	81
Q. Caecilius Metellus Numidicus.	83
M. Aemilius Scaurus	84
P. Rutilius Rufus.	85
M. Livius Drusus	86
Q. Servilius	87
C. Marius	89
L. Cornelius Sulla.	92
L. Cornelius Cinna	94
L. Licinius Lucullus.	95
Q. Sertorius.	96
Cn. Pompeius Magnus	98
C. Iulius Caesar	102
M. Cato Uticensis.	108
M. Tullius Cicero.	111
M. Iunius Brutus	114
Octavianus Caesar Augustus	115

I. ROMANI IMPERII EXORDIUM.

- Populus Romanus tam late per orbem terrarum arma circumtulit, ut, qui res eius legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Originem autem suam populus ille clarissimus antiquitatis duxit ab Aenea, Veneris filio; qui, postquam Troia a Graecis incensa et deleta est, profugit et post multos errores multasque res adversas in Italiam venit. Is Latino, regnum tenenti, tantam admirationem sui iniecit, ut in societatem regni recipere, regis gener ascisceretur et post mortem soceri rerum potiretur. Cum ipse occidisset in locum eius
- 10 Ascanius filius successit, qui in dorso Albani montis ad ripam fluminis, ubi numine deorum ductus suum albam cum triginta circum ubera natis iacentem vidit, Longam Albam condidit, quae urbs trecentis annis caput regni fuit. Duodecim Albanorum rex, Proca Silvius, Numitorem et Amulium filios habuit,
- 15 quorum Numitori, qui natu maior erat, regnum reliquit. Sed Amulius cupiditate regni ductus fratrem suum propulit et, ne quis vindex regni oriretur, Rheam Silviam, fratris filiam, Vestae sacerdotem fecit, quae tamen Romulum et Remum geminos edidit. Hancobrem Amulius ipsam in vincula coniecit, parvulos
- 20 alveo impositos abiecit in Tibërim, qui tunc forte super ripas erat effusus; sed cum flumen relaberetur eos aqua in sicco reliquit. Vastae tum in iis locis solitudines erant. Lupa, ut fama traditum est, ad vagitum accurrit, infantes lingua lambit, ubera eorum ori admovit matremque se gessit.
- 25 Cum Faustulus, pastor regius, animadvertisset ut lupa saepius

4. Deze sage gaf den dichter Vergilius de stof aan de hand voor de Aeneïs, het beroemde epos der Romeinen. Hij verheerlijkte daarin den oorsprong van het Romeinsche volk, inzonderheid van het keizerlijk huis. 12. Alba Longa lag ten Z.-O. van Rome in het landschap Latium. 17. Vesta, zuster van Jupiter, was de godin van het vuur en van den huiselijken haard, voor wie in den ronden tempel aan den voet van den Palatinus een eeuwig vuur werd onderhouden door de Virgines Vestales, die gedurende dertig jaren in ongehuwden staat dienst moesten doen. 20. De Tiber ontspringt op de Apennijnen bij Tifernum in het N.-O. van Etrurië en stort zich bij Ostia in de Toskaansche zee. Dicht daarbij verdeelt hij zich in twee armen en vormt een eiland. Van Rome tot aan zee is hij meestal 400' breed en zeer diep.

ad parvulos velut ad catulos reverteretur, eos in casam tulit et Accae Larentiae coniugi dedit educandos. Adulti deinde hi inter pastores primo ludicris certaminibus vires auxere, deinde venando saltus peragrarere et latrones a rapina pecorum arcere
 5 coeperunt. Quare, cum iis insidiati essent latrones, Remus captus est, Romulus vi se defendit. Tum Faustulus indicavit Romulo quis esset eorum avus, quae mater; et ille statim armatis pastoribus Albam properavit.

Interea Remum latrones ad Amulium regem perduxerunt,
 10 eum accusantes quasi Numitoris agros infestare solitus esset; itaque Remus a rege Numitori ad supplicium traditus est. At cum Numitor adulescentis vultum considerans aetatem indolemque liberalem compararet, haud procul erat, quin nepotem agnosceret. Nam Remus oris lineamentis erat matri simillimus,
 15 aetasque adulescentis expositionis temporibus congruebat. Ea res dum Numitoris animum anxium tenet, repente Romulus supervenit, fratrem liberat, Amulium interimit, avum Numitorem in regnum restituit.

Deinde Romulus et Remus urbem in iisdem locis, ubi expositi
 20 ubique educati erant, condiderunt. Sed cum inter eos contentio oriretur, uter nomen novae urbi daret eamque imperio regeret, auspicia decreverunt adhibere. Remus prior sex vultures, Romulus postea duodecim vidit. Sic Romulus, victor augurio, urbem Romam vocavit. Ad novae urbis tutelam sufficere vallum videbatur.
 25 Cuius angustias irridens cum Remus saltu id traiecisset, eum iratus Romulus interfecit his increpans verbis: „Sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea”. Ita solus potitus est imperio Romulus.

II. ROMULUS, ROMANORUM REX PRIMUS.

(753) Romulus imaginem urbis magis quam urbem fecerat;
 30 incolae deërant. Erat in proximo lucus; hunc asyllum fecit, quo statim mira vis latronum pastorumque confugit. Cum vero uxores ipse populusque non haberent, legatos circa vicinas

22. De beschouwing van de vlucht der vogels (avis) en de uitlegging daarvan behooren tot de taak der Augures, een college van priesters, dat door Romulus zou zijn ingesteld. Blijkbaar echter kende men in Italië de wijze om den wil der goden te vernemen reeds vóór het bestaan van Rome. 26. Sic deinde, nl. pereat! 27. Romulus spreekt met trotsheid van moenia mea. Den bouw van een steenen muur om Rome schrijft men eerst aan Tarquinius Superbus toe. 30. Het Asylum zou een eikenbosch geweest zijn aan den Kapitolijnschen heuvel, tusschen het Kapitoel en den burg.

gentes misit, qui societatem conubiumque novo populo peterent. Nusquam benigne audita legatio est: ludibrium etiam additum: „Cur non feminis quoque asylum aperuistis? Id enim compar foret conubium”. Romulus aegritudinem animi dissimulans ludos parat: indici deinde finitimis spectaculum iubet. Multi convenere studio etiam videndae novae urbis, maxime Sabini cum liberis et coniugibus. Ubi spectaculi tempus venit eoque omnium mentes et oculi conversae erant, signo dato iuvenes Romani discurrunt, virgines rapiunt. Quaedam forma
 10 excellentes primoribus patrum destinabantur.

Haec fuit statim causa belli, quod Titus Tatius, Sabinorum rex, adversus Romanos suscepit. At consilio etiam dolus additus est. Nam cum hostes Romae appropinquarent, Tarpeiam virginem nacti sunt, quae aquam forte extra moenia petitum ierat
 15 et cuius pater Romanae praeerat arci. Tatius tum Tarpeiae optionem muneris dedit, si exercitum in Capitolium perduxisset. Illa petiit, quod Sabini in sinistris manibus gererent, videlicet anulos et armillas. Quae cum dolose promissa essent, Tarpeia Sabinos in arcem perduxit, ubi Tatius scutis eam obrui iussit:
 20 nam et ea in laevis habuerant. Sic impia proditio celeri poena vindicata est.

Postero die Romanus exercitus ad certamen processit et atrox in ipso foro pugna commissa est. Primo impetu vir inter Romanos insignis, nomine Hostilius, fortissime dimicans cecidit;
 25 cuius interitu confestim Romana inclinator acies fusaque est. Iam Sabini clamitabant: „vicimus perfidos hospites, imbelles hostes. Iam sciunt, longe aliud esse virgines rapere, aliud pugnare cum viris.” Tunc Romulus arma ad coelum tollens „Iuppiter” inquit „deme terrorem Romanis fugamque foedam siste”;
 30 simulque templum Statori Iovi vovens exercitus seu forte seu divinitus restitit. Itaque proelium redintegratur; sed raptae mulieres crinibus passis ausae sunt se inter tela volantia inferre et hinc patres, hinc viros orantes pacem conciliarunt.

Tum Romulus Sabinos in urbem recepit et regnum cum Tatiao
 35 sociavit. Verum non ita multo post occisus est Tatius et ad eum potentatus omnis recedit. Centum deinde ex senioribus

16. Capitolium (caput) is hier de Mons Capitolinus, op welks eenen top het Kapitol stond, terwijl de arx op den anderen top lag. De steile rotsachtige helling aan de westzijde droeg den naam van Saxum Tarpeium. Daar werd het vonnis voltrokken aan hen, die wegens hoogverraad veroordeeld werden. 23. Het forum — (een open ruimte of plein, zooals in de oudheid in de meeste steden gevonden werd,) — Romanum was gelegen tusschen den Palatinus (of liever Velia) en het Capitolium, waarmee het door de Sacra Via verbonden was, in de achtste Regio. Het forum, thans woest en Campo vaccino (koekamp) genaamd, was de plaats van het staatkundig leven en maatschappelijk verkeer.

- elegit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores nominavit propter senectutem. Tres equitum centurias conscripsit, populum in triginta curias divisit. Cum autem haec atque multas alias res ordinasset et ad exercitum lustrandum contionem in
 5 campo ad Caprae paludem haberet, subito coorta est tempestas cum magno fragore tonitribusque, et repente Romulus e conspectu ablatus est. Ad deos transisse vulgo creditus est; cui rei fidem fecit Iulius Proculus, vir nobilis. Is enim, cum inter patres et plebem seditio orta esset, in contionem processit
 10 iureiurando affirmans, visum a se Romulum augustiore forma quam qua fuisset, eundemque praecipere ut seditionibus abstererent et rem militarem colerent; futurum, ut omnium gentium domini existerent. Aedes in colle Quirinali Romulo constituta, ipse pro deo cultus Quirinus est appellatus.

III. NUMA POMPILIUS, ROMANORUM REX SECUNDUS.

- 15 (715). Successit Romulo Numa Pompilius, qui vir inclita justitia et religione, Curibus, ex oppido Sabinorum, a patribus accitus est. Cum Romam venisset, ut populum ferum religione mitigaret, sacra plurima instituit, aram Vestae consecravat et ignem in ara perpetuo alendum virginibus dedit, quod sacerdotium Numa Alba Romam transtulit. Non minores quam annos
 20 sex, non maiores quam annos decem natae a Pontifice Maximo capiebantur ex parentibus Romanis pleno iure civitatis oriundae, optima valetudine neque ulla corporis labe insignes. Virgo autem Vestalis simul ac capta atque in atrium Vestae deducta
 25 et pontificibus tradita est, eo statim tempore e patris potestate exit et ius testamenti faciendi adipiscitur. Ut assiduae templi antistites essent, stipendium iis de publico statuit, virginitate aliisque caerimoniis venerabiles ac sanctas fecit. Virgo tamen
 30 probri convicta incestive comperta capitis damnabatur, multae etiam vivae defodiebantur. Flaminem Iovis sacerdotem creavit

3. Tien curiën vormden eene tribus. De drie tribus droegen de namen van Ramnes, Tities, Luceres. Uit die der Ramnes waren de eerste honderd Senatoren. 4. Lustrare is het woord voor monstereen, omdat het brengen van reinigings- en zoenoffers daarmee verbonden was. 5. Campus, d. i. Martius strekte zich ten N.-W. van het Kapitol langs den Tiber uit. 13. Aedes, één vertrek, is een heiligdom in solo publico; templum in solo privato. 14. Quirites was ook een benaming der Romeinen als burgers. 30. Flamen Dialis is de naam van den priester voor Jupiter. De vijftien Flamines, die voor verschillende goden dienst hadden te vervullen, werden verdeeld in maiores (uit de patriciërs) en minores (uit de plebejers gekozen). De onderscheidende kleeding van den Flamen was de laena, een dik overkleed, en de apex of hooge muts met een bosje wol; de Flamen droeg een oljftak in de hand.

eumque insigni veste et curuli sella adornavit. Dicitur quondam ipsum Iovem e coelo elicuisse. Hic ingentibus fulminibus in urbem demissis descendit in nemus Aventinum, ubi Numam docuit, quibus sacris fulmina essent procuranda, et praeterea imperii certa
 5 pignora populo Romano daturum se esse promisit. Numa laetus rem populo nuntiavit. Postridie omnes ad aedes regias convenerunt silentesque exspectabant, quid futurum esset. Atque solis ortu delabitur e coelo scisso scutum, quod ancile appellavit Numa. Ne furto auferri posset, Mamurium fabrum undecim scuta
 10 eadem forma fabricare iussit. Duodecim autem Salios Martis sacerdotes legit, qui ancilia, secreta illa imperii pignora, custodirent et Kalendis Martiis per urbem canentes et rite saltantes ferrent. Annum in duodecim menses ad cursus lunae descripsit; nefastos fastosque dies fecit; Ianum geminum indicem pacis
 15 bellicue fecit; nam apertus in armis esse civitatem, clausus pacatos circa omnes populos significabat.

Leges quoque plurimas et utiles tulit Numa. Ut vero maiorem institutis suis auctoritatem conciliaret, simulavit sibi cum dea Egeria esse colloquia nocturna, eiusque monitu se
 20 omnia, quae ageret, facere. Lucus erat, quem medium fons perenni rigabat aqua; eo saepe Numa sine arbitris se velut ad congressum deae inferebat: et tanta probitate omnium animos imbuait, ut fides ac iusiurandum non minus quam legum et poenarum metus cives continerent. Bellum quidem nullum
 25 gessit, sed non minus civitati profuit quam Romulus. Morbo exstinctus in Ianicūlo monte sepultus est. Ita duo deinceps reges, ille bello, hic pace, civitatem auxerunt. Romulus septem et triginta regnavit annos, Numa tres et quadraginta.

1. Sella curulis, van Etrurischen oorsprong, is een zetel op vier kromme elkaar kruisende poten; in den eersten tijd van ivoor, later van marmer en metaal, dikwijls met fraai ornamentwerk. De Magistratus curules, d. z., die het recht op zulk een sella hadden, waren: de consules, censors, praetores, aediles curules, dictatores en magistri equitum, oorspronkelijk allen ambtenaren, die van patricische geboorte moesten zijn. 8. Het ancile heeft een langwerpige ronden vorm en werd door de Salii aan den linkerarm gedragen. 12. De Kalendae van Maart openden het jaar, dat slechts tien maanden telde. Numa voegde Januari en Februari er bij. 14. Ianus heeft het epitheton geminus, omdat zijn beeld twee aangezichten vertoonde. De plaats voor die godenbeelden was aan de deuren der huizen of aan het begin van een doorgang. De hier bedoelde tempel lag aan het Forum en was in oorlogstijd steeds geopend; dus zeer zelden gesloten. 26. De Ianiculus lag in de veertiende regio, over den Tiber, en was vroeger dan de Vaticanus bij de stad getrokken.

IV. TULLUS HOSTILIUS, ROMANORUM REX TERTIUS.

(673). Post mortem Numae Tullus Hostilius rex creatus est. Hic non solum proximo regi dissimilis, sed ferocior etiam Romulo fuit. Cum is regnaret bellum inter Albanos et Romanos exortum est, in quo ducibus Hostilio et Fufetio placuit rem paucorum certamine finire. Forte erant tum apud Romanos trigemini fratres Horatii, tres apud Albanos Curiatii. Cum iis agunt reges, ut pro sua quisque patria dimicent ferro; et foedus ictum est ea lege, ut, unde victoria, ibi imperium esset.

Sicut convenerant trigemini arma capiunt et in medium inter duas acies procedunt. Consederant utrimque duo exercitus. Datur signum infestique armis terni iuvenes, magnorum exercituum animos gerentes, concurrunt. Ut primo concursu incerpere arma micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantes perstringit. Conserunt deinde manus et statim duo Romani alius super alium exspirantes corruunt; tres Albani vulnerati. Ad casum Romanorum conclamavit gaudio exercitus Albanus. Romanos iam spes tota deserebat. Unum Horatium tres Curiatii circumsteterant. Forte is integer fuit; sed quia solus tribus impar erat, ut distraheret hostes, fugam capessit, singulos per intervalla secuturos esse ratus. Iam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat, cum respiciens videt unum e Curiatiis haud procul ab sese abesse. In eum magno impetu redit, et dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, iam Horatius eum occiderat. Alterum deinde, priusquam tertius consequi posset, interfecit.

Iam singuli supererant, sed nec spe nec viribus pares. Alter erat intactus ferro et geminata victoria ferox, alter fessum vulnere, fessum cursu trahebat corpus. Nec illud proelium fuit. Romanus exsultans male sustinentem arma Curiatium conficit, iacentem spoliat. Romani ovantes ac gratulantes Horatium accipiunt et domum deducunt. Princeps Horatius ibat trium fratrum spolia prae se gerens. Cui cum obvia fuit soror, quae desponsa uni ex Curiatiis fuerat, vidissetque super umeros fratris paludamentum sponsi, quod ipsa confecerat, solvit crines et flere coepit. Movet ferocis iuvenis animi comploratio sororis in tanto gaudio publico; stricto itaque gladio transfigit puellam, simul eam verbis increpans: „Abi hinc cum immaturo

7. Foedus icere (eigl. slaan) naar aanleiding van de plechtigheid, welke bij het sluiten van een verbond plaats had. 34. Paludamentum is een witte of roode soldatenmantel, die over de wapenrusting gedragen werd, inzonderheid door den veldheer, en dan van wol met purperen zoom.

amore ad sponsum, oblita fratrum, oblita patriae. Sic eat, quaecunque Romana lugebit hostem."

- Atrox visum id facinus patribus plebique; raptus est in ius Horatius et apud iudices perduellionis condemnatus. Iam accesserat lictor inciebatque laqueum. Tum Horatius ad populum provocavit. Inter haec pater Horatii senex proclamabat se filiam suam iure caesam iudicare; et iuvenem amplexus spoliisque Curiatorum ostentans orabat populum, ne se, quem paulo ante cum egregia stripe conspexissent, orbum liberis faceret. Non tulit populus patris lacrimas iuvenemque absolvit admiratione magis virtutis quam iure causae. Ut tamen caedes manifesta expiaretur, pater quaedam sacrificia peregit, tum transmisit per viam tigillum et filium capite adoperto velut sub iugum misit: quod tigillum sororium appellatum.
- 15 Nec diu pax Albana mansit: nam Mettius Fufetius, dux Albanorum, cum se invidiosum apud cives videret, quod bellum uno paucorum certamine finisset, ut rem corrigeret, Venientes Fidenatesque adversus Romanos concitavit. Ipse a Tullo in auxilium arcessitus aciem in collem subduxit, ut fortunam
- 20 belli expectaret et sequeretur. Quam rem cum Tullus intellexisset magna voce ait: suo illud iussu Mettium facere, ut hostes a tergo circumvenirentur, qui ubi audiverunt territi et victi sunt. Postero die Mettius, cum ad gratulandum Tullo venisset, iussu illius quadrigis religatus et in diversa distractus
- 25 est. Deinde Tullus propter ducis perfidiam equites praemisit Albam, qui multitudinem traderent Romam, legionesque ad diruendam urbem. Quae ubi intravere portas, non quidem fuit tumultus ille nec pavor, qualis captarum urbium esse solet, cum clamor hostilis et cursus armatorum omnia ferro flammaque
- 30 miscet. Silentium triste ac tacita maestitia ita defixit omnium animos, ut prae metu obliti quid relinquerent, quid secum ferrent, nunc in liminibus starent, nunc errabundi domos suas pervagarentur. Mox vero equitum clamor exire iubentium, mox fragor tectorum, quae diruebantur, ultimis urbis partibus audie-
- 35 batur. Pulvis ex distantibus locis omnia implebat, larem ac penates tectaque, in quibus natus quisque educatusque esset,

4. Het vergrijp van Horatius tegen een Romeinsche burgeres gold als hoogverraad. 5. Lictores was de naam van de vierentwintig dienaren der koningen, die naderhand aan de magistraten overgingen, welke de verschillende attributen van het koningschap verdeelden. Het uitvoeren van een geslagen vonnis was een van de ambtsplichten der lictores; het insigne daarvan vormden de fasces cum securibus. 36. Lares, voor wie in het huis een lararium was, waren de geesten van brave afgestorvenen, die over hunne aardsche woning bleven waken; de Penates, van goddelijken oorsprong, waren de beschermgeesten van het gezin. Hunne vereering was aan die van Vesta verbonden.

relinquentium continens agmen vias implebat. Egressi cum essent Albani, Romanus passim publica privataque omnia tecta adaequat solo, unaque hora quadringentorum annorum opus, quibus Alba steterat, excidio ac ruinis dedit. Templis tamen

- 5 deorum, ita enim edictum ab rege fuerat, temperatum est.
- Roma interim crevit Albae ruinis; duplicatus est civium numerus, mons Coelius urbi additus et, ut frequentius habitaretur, eam sedem Tullus regiae cepit ibique deinde habitavit. Auctarum virium fiducia Sabinis bellum indixit et quanquam
- 10 pestilentia insecuta est, nulla tamen ab armis quies dabatur. Credebat enim rex bellicosus salubriora militiae quam domi iuvenum corpora esse. Tandem ipse quoque longinquo morbo est implicitus. Tunc adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces, ut nulli rei deinceps nisi sacris operam daret.
- 15 Memorant eum fulmine ictum cum domo conflagrasset. Tullus magna gloria belli regnavit annos duos et triginta.

V. ANCUS MARCIUS, ROMANORUM REX QUARTUS.

- (641). Tum Ancum Marcium regem populus creavit, Numae Pompilii nepotem, aequitate et religione avo similem. Latini, cum quibus Tullo regnante ictum foedus erat, sustulerant
- 20 animos, et incursionem in agrum Romanum fecerunt. Ancus, priusquam is bellum indiceret, legatum misit, qui res repeteret. Id autem hoc modo fiebat. Legatus, ubi ad fines eorum venit, a quibus res repetuntur, capite velato: „Audi, Iuppiter,” inquit, „audite, fines huius populi. Ego sum publicus nuntius
- 25 populi Romani verbisque meis fides sit.” Deinde perāgit postulata. Si non deduntur res, quas exposcit, hastam in fines hostium emittit bellumque ita indicit. Legatus, qui ea de re mittitur, fetialis ritusque belli indicendi ius fetiale appellatur. Moremque eum posterius acceperunt.
- 30 Legato Romano res repetenti superbe responsum est a Latinis, quare bellum hoc modo iis indictum est. Ancus exercitu conscripto profectus Latinos fudit, compluria oppida delevit, cives Romam traduxit. Cum autem in tanta hominum multitudine facinora clandestina fierent, Ancus carcerem ad terrorem
- 35 increscentis audaciae media urbe aedificavit. Idem nova moenia urbi circumdedit, Ianiculum montem ponte sublicio in Tiberi

21. Bellum indicare, den oorlog verklaren, eig : de vriendschappelijke betrekking voor opgeheven verklaren. 35. Media urbe, aan den voet van het Kapitoel, rechts van de Via Sacra. 36. Pons sublicius; om krijgskundige en godsdienstige redenen werd deze brug niet van steen gebouwd.

facto urbi coniunxit, in ore Tiberis Ostiam urbem condidit, plures alias res intra paucos annos confecit. Immatura morte praereptus obiit.

VI. L. TARQUINIUS PRISCUS, ROMANORUM REX QUINTUS.

- (616). Anco regnante L. Tarquinius Tarquiniis, ex Etruriae urbe, profectus cum coniuge et fortunis omnibus Romam commigravit. Ad Ianiculum forte ventum erat. Ibi ei carpento sedenti cum uxore aquila pileum aufert, superque carpentum cum magno clangore volitans rursus capiti apte reponit; inde sublimis abit. Tanquil coniux, coelestium prodigiorum perita, regnum ei portendi intellexit virumque complexa excelsa et alta sperare eum iussit. Has spes cogitationesque secum portantes urbem ingressi sunt; domicilium ibi comparavit Tarquinius, pecunia et industria dignitatem atque etiam Anci regis familiaritatem consecutus est; postremo tutor liberis relictus regnum intercepit et ita administravit, quasi iure adeptus esset. Tarquinius Priscus Latinos bello domuit, circum, postea maximum dictum, aedificavit, de Sabinis triumphavit, murum lapideum urbi circumdedit. Equitum centurias duplicavit, nomina mutare non potuit, deterritus, ut ferunt, Atti Navii auctoritate. Attus enim, ea tempestate augur inclitus, id fieri posse negabat, nisi aves addixissent. Iratus rex in experimentum artis eum interrogavit, fierine posset, quod ipse mente concepisset. Cum ille augurio rem expertus fieri posse respondit, „atqui hoc”, inquit rex, „agitabam, num cotem illam secare novacula possem.” „Potes ergo” inquit augur, et rex secuisse dicitur.

- Tarquinius filium tredecim annorum, quod in proelio hostem percussisset, praetexta bullaque donavit; unde haec ingenuorum puerorum insignia esse coeperunt. Circa idem tempus alius puer genti suae cognomen ab habitu puerili acquisivit. Mos antea Senatoribus fuit in Curiam cum praetextatis filiis introire. Cum autem aliquando res maior quaedam consultata eaque in

7. Carpentum was een koets op twee wielen, welke vooral door dames, of bijfeesten door priesters, maar bijv. niet om te reizen gebezigd werd. 21. Aves als verkondigers van den wil der goden. 28. Praetexta (toga) d. i. de toga van een purperen zoom voorzien, een recht voor de hogere magistratus. Aan de kinderen, uit vrije burgers geboren, was die dracht tot hun vijftiende of zestiende jaar vergund; door hen werd ook de bulla, een klein gouden busje, een soort van amulet, aan een lint om den hals gedragen. Op den dag der meerderjarigheidsviering werden toga en bulla aan de Lares gewijd. 31. De Curia was door Tullus Hostilius aan de N.-O. zijde van het forum gebouwd.

diem posterum prolata esset, placuit ne quis eam rem enuntiaret, priusquam decreta esset. Mater Papirii pueri, qui cum parente suo in Curia fuerat, percontata est filium, quidnam in Senatu patres egissent. Puer respondit tacendum esse neque id dici
 5 licere. Mulier fit audiendi cupidior; secretum rei et silentium pueri animum eius ad inquirendum instigant. Tum puer lepidi atque festivi mendacii consilium capit: actum in Senatu dicit, utrum videretur utilius, unusne ut duas uxores haberet, an ut una duobus nupta esset. Hoc ubi mater audivit animo distur-
 10 bata est; domo trepidans egreditur; ad ceteras matronas defert, quod audierat. Perveniunt ad Senatum postero die matrum familias caterva; lacrimantes atque obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quam ut uni duae. Senatores in Curiam ingredienti, quae illa mulierum intemperies, quidve
 15 sibi haec postulatio vellet mirabantur. Puer Papirius in medium progressus, quid mater audire voluisset, quid ipse matri dixisset, rem, sicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem atque ingenium pueri admiratus consultum facit, uti posthac pueri cum patribus in Curiam ne introeant, nisi ille unus Papirius, cui postea ob
 20 tacendi loquendique in aetate puerili prudentiam cognomen Praetextatus inditum est.

Supererant duo Anci filii, qui aegre ferentes se paterno regno fraudatos esse regi insidias paraverunt. Ex pastoribus duos ferocissimos deligunt ad facinus; qui simulata rixa in vestibulo
 25 regiae tumultuantur. Inde cum eorum clamor penitus in regiam pervenisset, vocati ad regem pergunt. Primo uterque vociferari coepit et certatim alter alteri obstrepere; verum iussi invicem dicere, unus ex composito rem orditur, et dum intentus in eum se rex totus avertit, alter elatam securim in eius caput
 30 deiecit, relictoque in vulnere telo ambo se foras eiciunt.

VII. SERVIUS TULLIUS, ROMANORUM REX SEXTUS.

(568) Post hunc Servius Tullius suscepit imperium, genitus ex nobili femina, captiva tamen et famula. Qui cum in domo Tarquinii Prisci educaretur, ferunt prodigium visu eventumque
 35 mirabile accidissee. Flammae species pueri dormientis caput amplexa est. Hoc visu Tanaquil summam ei dignitatem portendi intellexit coniugique suasit, ut eum haud secus ac suos liberos educaret. Is postquam adolevit et fortitudine et consilio

24. Vestibulum is de ruimte tusschen den openbaren weg en de ianua van het huis. 32. Captiva was Ocrisia, de moeder van Servius, bij de verovering van Corniculum geworden en toen als famula der koningin in het paleis opgenomen.

insignis fuit, in proelio quodam, in quo rex Tarquinius adversus Sabinos conflixit, cum milites segnius dimicarent, raptum signum in hostem misit. Cuius recipiendi gratia Romani tam acriter pugnaverunt, ut et signum et victoriam referrent. Quare
 5 a Tarquinio gener adsumptus est: et cum Tarquinius occisus esset, Tanāquil, Tarquinii uxor, mortem eius celavit populumque ex superiore parte aedium allocuta ait, regem grave quidem, sed non letale vulnus accepisse, eumque petere, ut dum convalesceret, Servio Tullio dicto audientes essent. Sic
 10 Servius Tullius regnare coepit et recte imperium administravit. Sabinos subegit, montes tres, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum urbi adiunxit, fossas circa murum duxit. Idem census ordinavit et populum in classes et centurias distribuit.

Servius Tullius etiam decus aliquod urbi addere volebat.
 15 Iam tum inelutum erat Dianae Ephesiae fanum. Id communiter a civitatibus Asiae factum fama ferebat. Itaque Latinorum populis suasit, ut et ipsi fanum Dianae cum populo Romano Romae in Aventino monte facerent. Eodem tempore bos mirae magnitudinis cuidam Latino nata dicitur et cecinere vates,
 20 eum populum summam imperii habiturum, cuius civis bovem illam Dianae immolasset. Latinus bovem ad fanum Dianae egit et causam sacerdoti Romano exposuit. Ille callidus dixit, prius eum vivo flumine manus abluere debere. Latinus dum ad Tiberim descendit, sacerdos bovem immolavit. Ita imperium
 25 civibus sibi gloriā acquisivit.

Servius Tullius filiam alteram ferocem, mitem alteram habens, cum Tarquinii filios pari esse animo videret, ferocem miti, mitem feroci in matrimonium dedit, ne duo violenta ingenia matrimonio iungerentur. Sed mites seu forte seu fraude
 30 perierunt, feroces morum similitudo coniunxit. Statim Tarquinius a Tullia incitatus advocato Senatu regnum paternum repetere coepit. Qua re audita Servius dum ad Curiam contendit, iussu Tarquinii per gradus deiectus et domum refugiens interfectus est. Tullia carpento vecta in forum properavit et coniugem
 35 e Curia evocatum prima regem salutavit: cuius iussu cum e turba ac tumultu decessisset domumque rediret videretque patris corpus mulionem cunctantem et frena inhibentem super ipsum

12. Census is hier de schatting voor de belasting. Elk Romeinsch burger was alsdan verplicht om al zijn levensomstandigheden op te geven, als: familie, bezittingen, enz. 15. Ephesus was een der twaalf Iönische steden in Asia (Minori), met den in de geheele oudheid beroemden tempel van Artemis (Diana), welchen Herostratus zou hebben in brand gestoken. Later was Ephesus bekend om de scholen der rhetoren. 18. De Aventinus was door den Circus Maximus van den Palatinus gescheiden en lag nabij den Tiber.

corpus carpentum agere iussit. Unde vicus ille Sceleratus dictus est. Servius Tullius regnavit annos quattuor et quadraginta. Cum illo simul iusta ac legitima regna occiderunt.

VIII. TARQUINIUS SUPERBUS, ROMANORUM REX
SEPTIMUS ET ULTIMUS.

(534). Tarquinius Superbus regnum sceleste occupavit. Tamen bello strenuus Latinos Sabinosque domuit. Urbem Gabios in
5 potestatem redegit fraude Sexti filii. Is cum indigne ferret, eam urbem a patre expugnari non posse, ad Gabios se contulit, patris in se saevitiam conquerens. Benigne a Gabinis exceptus paulatim eorum benevolentiam consequitur, fictis blanditiis ita eos alliciens, ut apud omnes plurimum posset
10 et ad postremum dux belli eligeretur. Tum ex suis unum ad patrem mittit sciscitatum, quidnam se facere vellet. Pater nuntio filii nihil voce respondit; sed nuntium sequi iubet, dum ipse velut deliberabundus in hortum aedium transit ibique inambulans tacitus summa papaverum capita baculo decutit. Nun-
15 tius fessus exspectando rediit Gabios; Sextus, ubi ex silentio patris et facto intellexit, quid vellet pater, primores civitatis interemit regique Romano urbem sine ulla dimicatione tradidit.

Postea rex Ardëam Rutulorum urbem obsidebat. Ibi cum in castris essent, Tarquinius Collatinus, sorore regis natus, forte
20 cenabat apud Sextum Tarquinium cum iuvenibus regiis. Incidit de uxoribus mentio: cum suam quisque laudaret maxime, placuit experiri. Citatis equis Romam avolant: regias nurus in convivio et luxu tempus terentes deprehendunt. Pergunt inde Collatiam: Lucretiam, Collatini uxorem, inter ancillas lanificio
25 deditam inveniunt. Quae ergo ceteris praestare iudicatur. Paucis interiectis diebus Sextus Collatiam rediit et Lucretiae vim attulit. Illa postero die nuntium mittit ad patrem et ad coniugem et, cum iis rem exposuisset, se cultro, quem sub veste abditum habebat, occidit. Conclamat vir paterque et in exitum
30 regum coniurant. Tarquinio Romam redeunti clausae sunt urbis portae et exsilium indictum.

In antiquis annalibus memoriae haec sunt prodita. Anus hospita atque incognita ad Tarquinium quondam Superbum regem

19. L. Tarquinius had den naam Collatinus naar de stad Collatia. ten O. van Rome, waar zijn vader Egerius in naam van Tarquinius Priscus het gezag handhaafde. 29. Conclamare is een doode met luider stem betreuren: eigl.: bij den naam aanroepen om zich van den dood te vergewissen. 30. Reges, de koninklijke familie. In later dagen beteekent reges algemeen aanzienlijken, rijken.

adiit, novem libros ferens, quos esse dicebat divina oracula: eos se velle venumdäre. Tarquinius pretium percontatus est: mulier nimium atque immensum poposeit. Rex, quasi anus aetate desiperet, derisit. Tum illa foculum cum igni apponit et tres libros ex novem deurit; et, eequid reliquos sex eodem
 5 pretio emere vellet, regem interrogavit. Sed Tarquinius id multo risit magis, dixitque anum iam procul dubio delirare. Mulier ibidem statim tres alios libros exussit; atque id ipsum denuo placide rogat, ut tres reliquos eodem illo pretio emat. Tarquinius ore iam serio atque attentiore animo fit, eam con-
 10 stantiam confidentiamque non neglegendam intellegit, et libros tres reliquos mercatur nihilo minore pretio quam quod erat petitum pro omnibus. Sed eam mulierem tunc a Tarquinio digressam postea nusquam loci visam constitit. Libri tres in sacrario conditi Sibyllinique appellati. Ad eos, quasi ad ora-
 15 culum, Quindecimviri adeunt, cum dii immortales publice consulendi sunt.

IX. L. IUNIUS BRUTUS, ROMANORUM CONSUL PRIMUS.

(510). L. Iunius Brutus, sorore Tarquini Superbi natus, cum eandem fortunam timeret, in quam frater inciderat, qui ob divitias et prudentiam ab avunculo erat occisus, stultitiam
 20 finxit, unde Brutus dictus est. Profectus Delphos cum Tarquini filiiis, quos pater ad Apollinem muneribus honorandum miserat, aurum deo clam baculo inclusum dono tulit. Peractis deinde mandatis patris iuvenes Apollinem consulunt, quisnam ex ipsis Romae regnaturus esset. Responsum est, eum Romae
 25 summam potestatem habiturum, qui primus matrem osculatus esset. Tunc Brutus, velut si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit, scilicet quod ea communis mater omnium mortalium esset.

Expulsis regibus duo consules creati sunt, L. Iunius Brutus
 30 et L. Tarquinius Collatinus, Lucretiae maritus. Superbia autem ultimi regis fecerat, ut plebi atque patribus libertas laetior esset, quam ut quicquam ex regia potestate deminueretur.

14. Sacrarium was op het Kapitoel. Het collegium met de bovengenoemde zorg belast bestond eerst uit twee, daarna uit tien leden, in later tijd uit vijftien. 20. Delphi, in Phocis aan den Parnassus, was wijd beroemd om den tempel van Apollo. 29. Duo consules, die voor één jaar aanbleven, maar herkiesbaar waren. Bij versterf binnen het jaar moest voor den overblijvenden tijd een nieuwe consul (suffectus) aangesteld worden. Zij riepen den senaat bijeen, waarvan zij voorzitters waren, volvoerden de besluiten, door hem genomen, hielden de comitia, stelden het leger samen en waren met het opperbevel belast.

- Omnia iura regum, omnia insignia primi consules tenere; id modo cautum est ne, si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Itaque Brutus, qui concedente collega prior fasces habuit, avidum novae libertatis populum facile iure iurando adegit neminem Romae passuros regnare. At libertas modo
- 5 parta per dolum ac proditorem prope amissa est. Erant in iuventute Romana adulescentes aliquot, sodales adulescentium Tarquiniorum. Hi cum legatis, quos rex ad bona sua repetenda Romam miserat, de restituendis regibus colloquuntur, ipsos
- 10 Bruti consulis filios in societatem consilii adsumunt. Sermonem eorum ex servis unus, Vindicius nomine, exceperit, qui rem ad consules detulit. Datae ad Tarquinium litterae manifestum fecerunt. Proditores extemplo in vincula coniecti sunt, deinde damnati. Stabant deligati ad palum nobilissimi iuvenes; sed a
- 15 ceteris consulis liberi omnium in se oculos avertebant. Consules in sedem processere suam, missique lictores nudatos virgis caedunt securique feriunt. Supplicii non spectator modo, sed et exactor erat Brutus, qui tunc patrem exuit, ut consulem ageret, nec minus acer custos libertatis fuit, quam vindex
- 20 fuerat.

- Tarquinius deinde bello aperto regnum recuperare conatus est. Equitibus praeerat Arruns, Tarquini filius, rex ipse cum legionibus sequebatur. Obviam hosti consules eunt; Brutus ad explorandum cum equitatu antecessit. Arruns, ubi procul
- 25 Brutum agnovit, inflammatus ira: „Ille est vir,” inquit, „qui nos expulit patria; ipse en ille nostris decoratus insignibus magnifice incedit. Di, regum ultores, adeste.” Concitat calcaribus equum atque in ipsum consulem dirigit; Brutus avide se certamini offert. Adeoque infestis animis concurrerunt, ut uterque
- 30 hasta transfixus ceciderit; fugatus tamen proelio est Tarquinius. Alter consul triumphans Romam rediit. Collegae funus, quantum potuit apparatu, fecit. Brutum matronae annum, ut parentem, luxerunt.

X. HORATIUS COCLES.

- (507). Porsinna, rex Etruscorum, ad restituendos in regnum
- 35 Tarquinius infesto exercitu Romam venit. Non unquam alias

11. Een van de officiële wijzen, waarop een slaaf de vrijheid kon krijgen, heette vindicta, door de ouden afgeleid van den naam van Vindicius, den eersten libertus. 16. Sedes, het tribunal der consuls op het Comitium, was een verhevenheid, waarop de sella curulis stond. 23. Legio bestond tijdens Romulus uit 3000 voetknechten en 300 ruiters, in latere tijden soms uit 6000 man. 34 De titel der koningen van Clusium was Lars(-rtis) of Lar.

ante tantus terror Romanos invasit: adeo valida res tum Clusina erat magnumque Porsinnae nomen. Ex agris in urbem demigrant; urbem ipsam saepiunt praesidiis. Alia urbis pars muris, alia Tibëri objecto tuta videbatur. Repentino impetu
 5 Ianiculum cepit; et pons sublicius iter paene hostibus dedit, ni unus vir fuisset Horatius Cocles, illo cognomine appellatus, quod in alio proelio oculum amiserat. Is extrema pontis parte occupata aciem hostium solus sustinuit, donec pons a tergo interrumperetur. Ipsa audacia obstupescit hostes; ponte rescisso
 10 armatus in Tiberim desiluit multisque superincidentibus telis incolumis ad suos tranavit. Grata erga tantam virtutem civitas fuit. Statua in comitio posita; agri, quantum uno die circum-aravit, publice datum est.

XI. C. MUCIUS SCAEVOLA.

(507). Cum Porsinna Romam obsideret, Mucius, vir Romanæ constantiae, senatum adiit et veniam transfugiendi petiit,
 15 necem regis repromittens. Accepta potestate cum in castra Porsinnae venisset, ibi in confertissima turba prope regium tribunal constitit. Stipendium tunc forte militibus dabatur et scriba cum rege pari fere ornatu sedebat. Mucius ignorans,
 20 uter rex esset, illum pro rege occidit. Apprehensus et ad regem pertractus dextram accenso ad sacrificium foculo iniecit, velut manum puniens, quod in caede peccasset. Attonitus miraculo rex iuvenem amoveri ab altaribus iussit. Tunc Mucius, quasi meritum remunerans, ait trecentos adversus eum sui similes
 25 coniurasse. Qua re ille territus bellum acceptis obsidibus deposuit. Mucio prata trans Tiberim data, quae postea Mucia appellata. Statua quoque ei honoris gratia constituta est.

XII. CLOELIA VIRGO.

(507). Cum castra Etruscorum haud procul ripa Tiberis locata essent, Cloelia, virgo nobilis, una ex obsidibus, frustrata
 30 custodes, noctu castris egressa equo, quem fors dederat, arrepto Tiberim traiecit. Quod ubi regi nuntiatum est, primo incensus ira Romam legatos misit ad Cloeliam obsidem deposcendam. Romani pignus pacis ex foedere restituerunt. Tum rex virginis virtutem admiratus eam laudavit, ac parte obsidum eam dona-

2. Res Clusina = respublica Clus. 12. Comitium in het oostelijk gedeelte van het Forum; het westelijk deel bleef het eigenlijke Forum.
 14. Scaevola, scil. manus, deminutivum van scaevus = sinister.

turum se dixit permisitque, ut ipsa, quos vellet, legeret. Productis obsidibus Cloelia virgines puerosque elegit, quorum aetatem iniuriæ obnoxiam sciebat, et cum iis in patriam rediit. Romani novam in femina virtutem novo genere honoris, statua
 5 equestri, donavere; in summa Sacra Via fuit posita virgo insidens equo.

XIII. P. VALERIUS PUBLICOLA.

(506). L. Tarquinius Collatinus se consulatu abdicavit, quod invisum erat populo Tarquinii nomen. Itaque consul creatus est P. Valerius, quo adiutore Brutus reges eiecerat. Hic tamen,
 10 quia in locum Bruti non collegam subrogaverat et domum in Velia, alto et munito loco, aedificabat, in suspicionem regni adfectati venit. Quo cognito apud populum questus, quod de se tale aliquid timuissent, misit qui domum suam diruerent. Secures etiam dempsit de fascibus eosque in populi contione
 15 submisit. Gratum id multitudini spectaculum fuit, confessionem factam esse populi quam consulis maiestatem esse maiorem. Inde Valerio cognomen Publicolæ inditum est. Quartum consul factus mortuus est adeo pauper, ut funeri sumptus deesset; de publico est datus. Luxere matronæ ut Brutum.

XIV. A. POSTUMIUS DICTATOR.

20 (498). Tarquinius eiectus ad Mamilium Tusculanum, generum suum, confugerat. Qui cum concitato Latio Romanos graviter urgeret, nova Romæ dignitas creatur, quæ dictatūra appellata est, maior quam consulatus. Eodem anno etiam magister equitum factus est, qui dictatori obsequeretur. Lex
 25 enim antiqua fuit ut, quando bellum gravius discordiæve civium essent, unus ne amplius sex menses, si senatus decreverit, idem iuris quod duo consules teneret, isque ave sinistra

5. Sacra Via liep langs den Palatinus over het Forum naar het Kapitol. Daarlangs trokken o.a. altijd de triomfen. 11. Velia was een hogte, die zich van den Palatinus tot den Esquilinus uitstrekte. 14. Fasces submittere bleef bij de magistratus in gebruik, als zij in een volksvergadering het woord voerden. 22. De dictatura werd slechts in tijden van groot gevaar ingesteld, en door denzelfden persoon, wiens gezag onbeperkt was, slechts zes maanden lang waargenomen. Uiterlijke teekenen van gezag waren sella curulis, de toga praetexta, de vierentwintig lictores. De magister equitum werd gekozen door den dictator, die zelf door de consuls werd benoemd (dicere).

dictus populi magister esset. Itaque sollicita civitate nomine mutato consules T. Lartium dictatorem dixerunt. Quo creato, postquam praeferri secures viderunt magnus plebem metus incessit, ut intentiores essent ad dicto parendum; neque enim
 5 ut in consulibus, qui pari potestate essent, alterius auxilium, neque provocatio erat.

Primo Latinis quoque metus iniectus est et tacitae indutiae quietos animos tenere, sed mox bellum aliquot annos dilatum erupit. Tum A. Postumius dictator dictus cum hostibus apud
 10 Regillum lacum conflixit. Ibi cum victoria nutaret, magister equitum equis frenos detrāhi iussit, ut irrevocabili impetu ferrentur: itaque et aciem Latinorum fuderunt et castra ceperunt. Tarquinius Cumas se contulisse in eaque urbe senio et aegritudine confectus obiisse dicitur. Dixisse eum ferunt, tum
 15 exsulantem se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quos infidos, cum iam neutris gratiam referre posset.

XV. MENENIUS AGRIPPA.

(494). Menenius Agrippa concordiam inter patres plebemque restituit. Nam cum plebs a patribus in Sacrum montem secessisset, quod tributa simul et militiam non toleraret, Agrippa,
 20 vir facundus plebique carus, ad eam missus est. Qui intro- missus in castra nihil aliud quam hoc narrasse fertur: „Olim humani artus, cum ventrem otiosum cernerent eique omnia quaeri, conspirarunt, ne manus ad os cibum ferrent neve os acciperet datum nec dentes conficerent. At dum ventrem
 25 fame domare volunt, ipsa membra defecerunt totumque corpus ad extremam tabem venit. Inde intellexerunt ventris quoque haud segne ministerium esse eumque acceptos cibos conco- quere et per omnia membra digerere, et cum eo in gratiam redierunt. Sic senatus et plebes, quasi unum corpus, discordia
 30 pereunt, concordia valent.”

Hac fabula Menenius flexit hominum mentes: plebs in urbem regressa est. Creavit tamen tribunos, qui libertatem suam a

10. Lacus Regillus, ten O. van Rome, tusschen Gabii en Labici, is thans uitgedroogd. 13. Cumae, ten N. van het voorgebergte Micēnum, was een bloeiende Grieksche kolonie. 18. Mons Sacer was een alleen staande heuvel op den rechteroever van den Anio, drie mijl van Rome. 29. Plebes, oudere vorm voor plebs. 32. Tribuni plebis waren sacrosancti en bezaten oorspronkelijk slechts het recht van verzet (veto) tegen de uitvoering der senaatsbesluiten. Zij zelf leidden de comitia tributa en vernamen daar den wil der menigte. Hunne dienaren waren viatores, scribae en praecones. De tribunen moesten vrijgeboren plebeiers zijn.

nobilitatis superbia defenderent. Paulo post mortuus est Mene-
 nius, vir omni vita patribus ac plebi carus. Is tamen in tanta
 paupertate decessit, ut eum plebs collatis sextantibus sepeliret,
 locum sepulcro senatus publice daret. Potest consolari pauperes
 5 Menenius, sed multo magis docere locuplētēs, quam non sit
 necessaria solidam laudem cupienti nimis anxia divitiarum
 comparatio.

XVI. C. MARCIUS CORIOLANUS.

C. Marcius, patriciae gentis adulescens, captis Coriōlis,
 urbe Volscorum, Coriolanus dictus est. Patre puer orbatus sub
 10 matris tutela adolevit. Cum prima stipendia facere coepisset
 adulescens, e proeliis, quibus interfuit, nunquam rediit nisi
 corona aliove militari praemio donatus. In omni vitae ratione
 nihil aliud sibi proponebat quam ut matri placeret: cumque
 illa audiret filium laudari aut corona donari videret, tum
 15 demum felicem ipse se putabat.

Coriolanus cum a Postūmo Cominio consule omnibus donis
 militaribus et agri centum iugeribus et decem captivorum
 electione et totidem ornatis equis, centum boum grege argen-
 toque, quantum sustinere potuisset, donaretur, nihil ex his
 20 praeter unius hospitis captivi salutem equumque, quo in acie
 uteretur, accipere voluit.

(490—489). Consul factus gravi annona advectum e Sicilia
 frumentum magno pretio dandum populo curavit, ut plebs
 agros, non seditiones coleret. Qua de causa damnatus ad
 25 Volscos infestos tunc Romanis confugit. Magno ubique pretio
 virtus aestimatur. Itaque quo latebras quaesitum venerat, ibi
 brevi summum adeptus est imperium. Imperator a Volscis factus
 castris ad quartum ab urbe lapidem positus agrum Romanum
 populatur.

30 Missi de pace ad Marcium oratores atrox responsum rettu-
 lerunt. Iterum deinde iidem missi non recipiuntur in castra.

8. Corioli werd niet weer opgebouwd. 16. Dona militaria waren
 veelal: corona triumphalis, c. civica, c. muralis, c. castrensis of vala-
 ris, c. navalis, c. obsidionalis, hasta, poculum, phalerae (voor een
 ruiter), armillae, torques, catellae, cornicula (helmversiering). Ook wel
 vaandeltjes: vexilla caerulea voor zeesoldaten, vex. purpurea voor voet-
 knechten. 22. Sicilië was de korenschuur voor Italië, in lateren tijd
 waren dit ook Aegypte en Klein-Azië. 26. Quaesitum is Supinum.
 28. Lapis, een mijlsteen, zooals er om de duizend pas (= 1/2 geogr.
 mijl) geplaatst waren.

Sacerdotes quoque cum infūlis missi re infecta redierunt. Stupebat senatus, trepidabat populus, viri pariter ac mulieres exitium imminens lamentabantur. Tum Veturia, Coriolani mater, et Volumnia uxor, duos parvos filios secum trahens, castra
 5 Volscorum petierunt, ut, quoniam armis viri defendere urbem non possent, mulieres lacrimis precibusque defenderent. Ubi matrem aspexit Coriolanus: „Expugnasti et vicisti” inquit „iram meam, patria, precibus huius admotis, cui tuam in me iniuriam condono.” Complexus inde suos castra movit et exercitum
 10 citum ex agro Romano abduxit. Coriolanus postea a Volscis, ut proditor, occisus esse fertur: alii usque ad senectutem vixisse eundem tradunt.

XVII. FABII TRECENTI SEX.

(479—477). Cum assiduīs Veientium incursionibus vexarentur Romani, Fabia gens senatum adit; consul Fabius pro gente
 15 loquitur: „Vos alia bella curate; Fabios hostes Veientibus date: id bellum privato sumptu gerere nobis in animo est.” Gratiae ei ingentes actae. Consul e curia egressus comitante Fabiorum agmine domum rediit. Manat tota urbe rumor; Fabios ad caelum laudibus ferunt; Fabii postero die arma capiunt.
 20 Nunquam exercitus neque minor numero neque clarior fama et admiratione hominum per urbem incessit. Ibant sex et trecenti milites, omnes patricii, omnes unius gentis. Profecti ad Cremēram flumen perveniunt. Is opportunus visus est locus communiendo praesidio. Hostes non semel fusi pacem supplices
 25 petunt.

Veientes pacis impetratae cum brevi paenituisset, redintegrato bello inierunt consilium insidiis ferocem hostem captandi. Multo successu Fabiis audacia crescebat. Cum igitur palati passim agros popularentur, pecōra a Veientibus obviam acta sunt; ad
 30 quae progressi Fabii in insidias delapsi ad unum omnes perierunt. Dies, quo id factum est; inter nefastos relatus est; porta, qua profecti erant, Scelerata est appellata. Unus omnino superfluit ex ea gente, qui propter aetatem impuberem domi relictus erat. Is genus propagavit ad Quintum Fabium Maximum, qui
 35 Hannibalem mora fregit.

1. Infūla is een breede witte wollen band met aan beide zijden afhangende linten. 14. Gens, oorspronkelijk een patricisch geslacht, werd verdeeld in familiae; de leden heetten gentiles. 22. Patricii waren de nakomelingen der Patres of Senatores. Na Servius Tullius werden ook plebeiers tot burgers verheven, en golden niet meer alleen de patriciërs als zoodanig.

XVIII. L. QUINCTIUS CINCINNATUS.

(455). Aequi consulem Minucium atque exercitum eius circumsessos tenebant. Id ubi Romam nuntiatum est, tantus pavor, tanta trepidatio fuit, quanta, si urbem ipsam, non castra hostes obsiderent. Cum autem in altero consule parum
 5 praesidii videretur, dictatorem dici placuit, qui rem perculsam restitueret. L. Quinctius Cincinnatus omnium consensu dictator est dictus. Ille, spes unica imperii populi Romani, trans Tiberim tunc quattuor iugerum colebat agrum. Ad quem missi legati nudum eum arantem offenderunt. Salute data redditaque Quinctius
 10 togam propere e tugurio proferre uxorem Raciliam iussit, ut senatus mandata togatus audiret.

Postquam absterso pulvere ac sudore toga indutus processit Quinctius, dictatorem eum legati gratulantes consalutant; quantus terror in exercitu sit, exponunt. Quinctius igitur Romam
 15 venit et magna hominum caterva stipatus antecedentibus lictoribus domum deductus est. Postero die ab urbe profectus Minucio obsidione liberato victos hostes sub iugum misit. Urbem triumphans ingressus est. Ducti ante currum hostium duces, militaria signa praelata, secutus est exercitus praeda onustus; epulae instructae
 20 fuisse dicuntur ante omnium domos. Atque haec tanta velocitate gessit Quinctius, ut dictatura in sex menses accepta sexto decimo die se abdicaret, prorsus ut festinasce dictator ad relictum opus videretur; expeditione enim finita ad boves rediit triumphalis agricola.

XIX. L. VERGINIUS CENTURIO.

25 (541). Anno trecentesimo ab urbe condita pro duobus consulibus decemviri creati sunt, qui allatas e Graecia leges populo proponerent. Duodecim tabulis eae sunt perscriptae. Ceterum decemviri sua ipsorum insolentia in exitium acti sunt. Nam

1. Aequi werden met de steden Alba, Tibur, Praeneste, Carseoli e. a., in den oorlog met de Samnites onderworpen. 3. Quanta n.l. fuisset. 9. Nudus, d. i. in de tunica, het kleed in huis en bij den arbeid, gedragen onder de toga, waarin men in het openbaar verscheen. De toga was van wol en wit, alba, pura; voor hen, die naar een ambt dongen candida, glinsterend, blank; ongewasschen, squalida, sordida, voor aangeklaagden; pulla, zwart, voor rouwbedrijvenden; picta, palmata, met bloemen en goud geborduurd, voor triumfeerende veldheeren. 26. Decemviri waren allen patriciërs; alle andere magistraten werden tijdens de werkzaamheid van dit collegie geschorst. In het eerste jaar werden tien tabulae, in het jaar daarna nog twee openbaar gemaakt.

- unus ex iis Appius Claudius virginis plebeiae amore ardebat. Quam cum Appius non posset pretio ac spe pellicere, M. Claudio clienti negotium dedit ut eam in servitutem assereret, facile victurum se sperans, cum ipse esset et accusator et
- 5 iudex. L. Verginius, puellae pater, tunc aberat militiae causa. Cliens igitur virgini venienti in forum (namque ibi in tabernis litterarum ludi erant) iniecit manum, servā sua natam servamque appellans sequique se iubet; cunctantem vi abstracturum. Pavidā puellā stupente ad clamorem nutricis fit concursus.
- 10 Itaque cum ille puellam vi non posset abducere, eam vocat in ius ad tribunal Appii.

- (449). Interea missi nuntii ad Verginium properant. Is com-
meatu sumpto a castris profectus prima luce Romam advenit,
cum iam civitas in foro expectatione erecta staret. Verginius
- 15 statim in forum sordidatus et civium opem implorans filiam suam deducit. Obstinato animo Appius, cum in tribunal escendisset, Verginiam clienti suo addixit. Tum pater, ubi nihil usquam auxilii vidit: „Quaeso,” inquit, „Appi, ignosce patrio dolori; sine me filiam ultimum alloqui.” Data venia pater cum
- 20 filiam seduxisset, ab lanio cultro arrepto pectus puellae transfigit. Tum ferro sibi viam facit et respersus cruore ad exercitum profugit et milites ad vindicandum facinus accendit. Concitatus exercitus montem Aventinum insedit, decem tribunos militum creavit, decemviros magistratu se abdicare coëgit
- 25 eosque omnes aut morte aut exsilio multavit; ipse Appius Claudius in carcerem coniectus mortem sibi conceivit.

- Fuit illa tempestate L. Sicinius Dentatus, qui superiori tempore tribunus plebis fuerat. Hunc scriptum est in libris annalium plus quam credi debeat, strenuum bellatorem fuisse nomenque
- 30 ei factum ob ingentem fortitudinem appellatumque esse Achillem Romanum. Is pugnasse in hostem dicitur centum viginti proeliis. Cicatricem aversam nullam, adversas quinque et quadraginta tulisse. Coronis esse donatum aureis octo, obsidionali una, muralibus tribus, civicis quattuordecim, torquibus tribus
- 35 et octoginta, armillis plus centum sexaginta, hastis duodeviginti. Phaleris item donatus est quinquies vicesque. Trium-

3. Clientes waren onderhoorigen, die onder bescherming en in afhankelijkheid van de patricische geslachten stonden. Tot het verleenen van hulp en bijstand in velerlei omstandigheden des levens waren patronus en cliens wederkeerig verplicht. De toestand dagteekende waarschijnlijk reeds uit den tijd, dat de inboorlingen des lands door de vreemdelingen werden onderworpen. 23. Aventinus, zie bladz. 11, r. 18. 24. Tribuni militum consulari potestate konden van 444 tot 366, toen ook het consulaat voor plebeiers werd opengesteld, uit beide standen gekozen worden. Hun aantal was afwisselend: drie, vier, zes, zelfs acht.

phavit cum imperatoribus suis triumphos novem. Qui quum decemvirorum licentiae vehementius adversaretur, per insidias ab iis interemptus est.

XX. SP. MAELIUS ET C. SERVILIUS AHALA.

(436). Sp. Maelius ex equestri ordine ut illis temporibus
 5 praedives rem utilem pessimo consilio est aggressus. Frumento
 namque in Etruria privata pecunia coëmpto in magna caritate
 annonae largitiones frumenti facere instituit, plebemque hoc
 munere delenitam, quacumque incederet, supra modum hominis
 privati secum habere. Ipse, ut est humanus animus insatiabilis
 10 eo, quod fortuna spondet, ad altiora et non concessa tendere et,
 quoniam consulatus quoque eripiendus invitis patribus esset, de
 regno agitare. Id unum dignum tanto apparatu consiliorum et
 certaminum praemium fore. Iam comitia consularia instabant,
 in quibus consul sextum creatus T. Quinctius Capitolinus,
 15 minime opportunus vir novanti res; collega additur Agrippa
 Menenius. L. Minucius, praefectus annonae, qui eandem reipub-
 licae curationem ageret, quam Maelius privatim agendam
 susceperat. Is pro re comperta ad senatum refert, tela in domum
 20 Maëlii conferri, eum contiones domi habere, non dubia regni
 consilia esse: immo tribunos mercede emptos ad prodendam
 libertatem et partita ducibus multitudinis ministeria esse. Quae
 postquam sunt audita, primores patrum et prioris anni consules
 increpare et novos consules, quod exspectassent donec a prae-
 25 fecto annonae tanta res ad senatum deferretur. Tum Quinctius
 immerito increpare consules ait, qui constricti legibus nequa-
 quam tantum virium ad eam rem pro atrocitate vindicandam,
 quantum animi haberent: opus esse non forti solum viro, sed
 etiam libero exsolutoque legum vinclis; itaque se dictatorem L.
 30 Quinctium dicturum: illi magistratui animum parem tantae
 potestati esse.

Primo Quinctius abnuere, rogitare qui se aetate exacta tantae
 dimicationi obicerent. Cum vero omnes plus in illo senili animo
 non consilii modo, sed etiam virtutis, quam in omnibus aliis
 35 dicerent laudibusque haud immeritis onerarent, precatus tandem
 deos immortales Cincinnatus, ne senectus sua in tam trepidis
 rebus damno dedecorive reipublicae esset, dictator a consule
 dicitur. Ipse deinde C. Servilium magistrum equitum dicit.

1. Gewoonlijk zeide men triumphum agere. 16. Deze ambtenaar werd slechts bij groote schaarschte van den korenogst aangesteld met de macht om het noodige graan tegen een bepaalden prijs aan te schaffen, desnoods door onteigening.

- Postero deinde die dispositis praesidiis, cum in forum descendisset conversaque in eum plebs novitate rei esset et Maelius atque ipse dux eorum in se intentam vim tanti imperii cerne-
 rent, missus ab dictatore Servilius, magister equitum, ad
 5 Maelium „vocat te” inquit „dictator.” Cum pavidus ille, quid
 vellet, quaereret, Serviliusque causam dicendam esse proponeret
 crimenque a Minucio delatum diluendum esse, tunc Maelius
 recipere se in catervam suorum et primum circumspectans ter-
 giversari. Postremo, cum apparitor iussu magistri equitum duceret,
 10 ereptus a circumstantibus fugiensque fidem plebis Romanae
 implorare et opprimi se consensu patrum dicere, quod plebs
 benigne fecisset, orare ut opem sibi in ultimo discrimine ferrent,
 neve ante oculos suos trucidari sinerent. Haec eum vociferantem
 assecutus Ahala Servilius obtruncat, respersusque cruore obtrun-
 15 cati, stipatus caterva patriciorum iuvenum, dictatori renuntiat,
 vocatum ad eum Maelium repulso apparitore concitantem
 multitudinem poenam meritam habere. Tum dictator: „Macte
 virtute” inquit, „C. Servili, esto liberata republica.” Maelium
 iure caesum pronuntiavit, etiam si regni crimine insons fuerit,
 20 qui vocatus a magistro equitum ad dictatorem non venisset.
 Nec satis sanguine scelus illud expiatum ratus, senatus bona
 publicari domumque Maelii extemplo dirui iussit. Area domus
 dirutae Aequimalium dicta. At Servilius Ahala, cui postea
 plures honores deferebantur, custoditae libertatis civium exilio
 25 suo poenas pendit.

XXI. M. FURIUS CAMILLUS.

- Cum M. Furius Camillus urbem Falerios obsideret, ludi
 magister plurimos nobilissimos inde pueros, velut ambulandi
 gratia eductos, in castra Romanorum perduxit. Quibus Camillo
 traditis non erat dubium, quin Falisci deposito bello sese
 30 Romanis dedituri essent. Sed Camillus perfidiam proditoris
 detestatus: „non ad similem” inquit „tui venisti: sunt et belli,
 sicut pacis, iura: arma habemus non adversus eam aetatem,
 cui etiam captis urbibus parcitur, sed adversus armatos, qui
 nec laesi nec lacessiti a nobis castra Romana ad Veios oppu-
 35 gnarunt.” Denudari deinde magistrum iussit, eumque manibus
 post tergum inligatis in urbem reducendum pueris tradidit vir-
 gasque iis dedit, quibus proditorem agerent in urbem verbe-
 rantes. Statim Falisci, beneficio magis quam armis victi, portas
 Romanis aperuerunt.

Veientes etiam illo tempore rebellaverunt. Quorum quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hibernacula militibus facta hiematumque sub pellibus, tum primum stipendium ex aerario militibus datum adactusque miles iureiurando, 5 nisi capta urbe se non esse discessurum. Denique non scalis neque irruptione, sed cuniculo et subterraneis dolis peractum urbis excidium.

Postmodum Camillo est crimini datum, quod albis equis triumphasset et praedam inique divisisset; die dicta ab L. Appuleio tribuno plebis damnatus Ardeam concessit. Urbe 10 egrediens a diis precatus esse dicitur, ut, si innoxio sibi ea iniuria fieret, primo quoque tempore desiderium sui civitati ingratae facerent.

(390). Neque multo post Galli Senōnes Clusium, Etruriae 15 oppidum, obsederunt. Clusini, novo bello exterriti, ab Romanis auxilium petierunt. Missi sunt Roma tres legati, qui Gallos monerent, ut ab oppugnatione desisterent. Ex his legatis unus contra ius gentium in aciem processit et ducem Senonum interfecit. Qua re commoti Galli, petitis in deditionem legatis 20 neque impetratis, Romam petierunt et exercitum Romanum apud Alliam fluvium ceciderunt ante diem quintum decimum calendas Sextiles: qui dies inter nefastos relatus Alliensis dictus est.

Galli victores haud multo ante solis occasum ad urbem Romam perveniunt. Postquam hostes adesse nuntiatum est, 25 reliqua iuventus Romana cum Manlio in arcem fugit; seniores vero, domos regressi, adventum Gallorum obstinato ad mortem animo expectabant. Qui eorum curules magistratus gesserant, ornati honorum insignibus in vestibulis aedium eburneis sellis insederunt, ut, cum venisset hostis, in sua dignitate morerentur. 30 Interim Galli, domos patentes ingressi, vident praetextatos senes, viros ornatu et vultus maiestate diis simillimos. Ad quos cum Galli veluti ad simulacra conversi starent, unus ex his senibus dicitur Gallo barbam suam permulcenti scipionem eburneum in caput incussisse. Iratus Gallus eum occidit: ab eo 35 initium caedis ortum est. Ceteri omnes sedibus suis trucidati sunt.

Galli deinde impetum facere in arcem statuunt. Primo militum, qui tentaret viam, praemiserunt. Tum nocte sublustri, sublevantes invicem et trahentes alii alios, tanto silentio in summum saxum evaserunt, ut non custodes solum fallerent,

14. De hoofplaats der Galli Senōnes was Agedincum of Civitas Senonum (Sens). Omstreeks 400 v. C. trok een deel van hen naar Boven-Italië en stichtte daar Sena. In 283 v. C. werden zij door den consul Dolabella uitgeroeid. 18. Ius gentium wordt naar zijn aard ook ius naturae genoemd. 21. Allia is thans een beek, die ongeveer elf mijl van Rome in den Tiber uitloopt.

sed ne canes quidem, sollicitum animal ad nocturnos strepitus, excitarent. Anseres non fefellere, quibus in summa inopia cibi Romani abstinerant, quia aves erant Iunōni sacrae; quae res saluti fuit. Namque clangore earum alarumque crepitu excitus
 5 M. Manlius, vir bello egregius, ceteros ad arma vocat et dum ceteri trepidant, armis arreptis Gallum, qui iam in summo constiterat, umbone ictum deturbat. Cuius casus cum proximos sterneret, omnes Galli ascendentes facile deiciuntur.

Tunc consensu omnium placuit ab exsilio Camillum acciri.
 10 Missi igitur ad eum legati ipseque dictator absens dictus est. Interim fames utrumque exercitum urgebat, sed ne Galli putarent Romanos necessitate ad deditionem cogi, multis locis de Capitolio panis iactatus est in hostium stationes. Ad postremum Galli quoque obsidione fatigati pretio mille pondo auri adduce-
 15 bantur, ut obsidionem relinquerent. Cum autem iniqua pondera essent allata et Gallorum dux gladio per insolentiam addito „vae victis” increpasset, Camillus dictator intervenit, collectis Romani exercitus reliquiis, auferri aurum de medio iubet denuntiatque Gallis, ut se ad proelium expediant. Instructa deinde
 20 acie Gallos devicit. Ne nuntius quidem cladis relictus est. Dictator recuperata ex hostibus patria triumphans urbem ingressus et a militibus Romulus ac parens patriae conditorque alter urbis appellatus est. Sed ut oppidum civibus, ita cives oppido reddidit. Agitabant enim tribuni plebem, ut relictis
 25 ruinis in urbem paratam Veios transmigrarent; quod quidem consilium gravissima Camilli oratione discussum est. Movit populum vocis quoque omen ex centurione audita, qui, cum in forum venisset, manipularibus suis dixerat: „Signifer, statue signum, hic manebimus optime.” Qua voce audita et senatus
 30 accipere se omen conclamavit et plebs circumfusa approbavit.

M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, cum obstrictos aere alieno liberaret, nexos exsolveret, crimine affectati regni damnatus de saxo Tarpeio deiectus est.

XXII. C. LICINIUS STOLO.

(366). Fabius Ambustus ex duabus filiabus minorem Licinio
 35 Stolōni plebeio, maiorem Ser. Sulpicio patricio coniugem dedit.

3. Iuno, dochter van Saturnus, zuster en echtgenoot van Iuppiter. Zij werd onder verschillende namen naar haar verschillende functiën vereerd als I. Sospita, virginalis, matronalis, iugalis, Lucina, e. a. 18. Reliquiae, n.l. van het leger, dat bij de Allia verslagen was. 28. Een legioen had dertig manipuli; de manipulus twee centuriae, waarvan de hoofdlieden centuriones heetten. Het signum van een manipulus was een adelaar, ever, paard, of dergelijk figuur.

Ser. Sulpicius tribunus militum erat consulari potestate. Cuius in domo cum sorores Fabiae inter se, ut fit, sermonibus tempus tererent, forte incidit, ut licitor Sulpicii, cum is de foro se domum reciperet, fores, ut mos est, virga percuteret. Cum ad
 5 id, moris eius insueta, expavisset minor Fabia, risui sorori fuit, miranti ignorare id sororem. Confusam eam cum pater forte vidisset, sciscitanti confessa est, eam esse causam doloris, quod iuncta impari esset, nupta in domo, quam nec honor nec gratia intrare posset. Consolans inde filiam Ambustus
 10 bonum animum habere iussit; eosdem propediem domi visuram honores, quos apud sororem videat. Inde consilia inire cum genero coepit, adhibito L. Sextio, qui, ubi primum tribunatum plebis aggressi sunt, legem tulerunt, ut alter consul ex plebe crearetur. Lex resistentibus patribus lata tamen est et inde ab
 15 eo tempore alter consul e plebe factus.

XXIII. T. MANLIUS TORQUATUS.

T. Manlius ob ingenii et linguae tarditatem a patre, cui propter ingenium atrox Imperiosi cognomen adscitum erat, rus relegatus erat. Qui cum audivisset hanc ob causam inter cetera patri diem dictam esse a M. Pomponio, tribuno plebis,
 20 cepit consilium rudis quidem et agrestis animi, sed pietate laudabile. Cultro succinctus mane in urbem atque a porta confestim ad Pomponium pergit: introductus cultrum stringit et super lectum Pomponii stans se cum extemplo transfixurum minatur, nisi ab incepta accusatione desistat. Pavidus tribunus,
 25 quippe qui ferrum ante oculos micare cerneret, accusationem dimisit. Ea res adulescenti eo maiori fuit honori, quod animum eius acerbitas paterna a pietate non avertisset, ideoque eodem anno tribunus militum factus est.

(360). Cum postea Galli ad tertium lapidem trans Anïonem
 30 fluvium castra posuissent; exercitus Romanus ab urbe profectus in citeriore ripa fluvii constitit. Pons in medio erat: tum eximia corporis magnitudine Gallus in vacuum pontem processit et quantum maxima voce potuit: „Quem nunc,” inquit, „Roma fortissimum habet, is procedat agedum ad pugnam, ut noster
 35 duorum eventus ostendat, utra gens bello sit melior.” Diu inter primores iuvenum Romanorum silentium fuit. Tum T. Manlius ex statione ad imperatorem pergit: „Iniussu tuo”, inquit, „im-

10. Men denke na iussit het woord dicens, als den volgenden zin beheerschend. 29. Anio, thans Teverone, is een riviertje, dat drie mijlen ten N. van Rome in den Tiber uitloopt.

perator, extra ordinem nunquam pugnaverim, non, si certam victoriam videam; si tu permittis, volo ego illi beluae ostendere me ex ea familia ortum esse, quae Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit." Tum dictator: "Maecte virtute," inquit, 5 "Tite Manli, esto: perge et nomen Romanum invictum iuvenibus diis praesta."

Armant deinde iuvenem aequales: scutum capit, Hispano cingitur gladio, ad propiorem pugnam habili. Exspectabat eum Gallus stolide laetus et linguam ab irrisu exserens. Ubi consti- 10 tere inter duas acies, Gallus ensem cum ingenti sonitu in arma Manlii deiecit. Manlius vero inter corpus et arma Galli sese insinuans uno alteroque ictu ventrem transfodit et in spatium ingens ruentem porrexit hostem; iacentis corpus uno tantum torque spoliavit, quem cruore respersum collo circumdedit suo. 15 Defixerat pavor cum admiratione Gallos; Romani alacres ab statione obviam militi suo progressi gratulantes laudantesque ad imperatorem perducunt. Manlius inde Torquati cognomen accepit.

(340). Idem Manlius, postea consul factus bello Latino, ut 20 disciplinam militarem restitueret, edixit, ne quis extra ordinem in hostes pugnaret. T. Manlius, consulis filius, cum propius forte ad stationem hostium accessisset, Geminus Maecius, qui Latino equitatu praeerat, ubi consulis filium agnovit: "Visne" inquit "congregi mecum, ut singularis iam certaminis eventu 25 cernatur, quantum eques Latinus Romano praestet?" Movet ferocem animum iuvenis seu ira seu detrectandi certaminis pudor. Oblitus itaque imperii paterni in certamen ruit et Latinum ex equo excussum transfixit spoliisque lectis in castra ad patrem venit. Extemplo filium aversatus consul milites 30 classico advocari iussit. Qui postquam frequentes convenere: "Quando," inquit, "tu, T. Manli, contra imperium consulis pugnasti, oportet disciplinam culpa tua prolapsam poena restituas. Triste exemplum, sed in posterum salubre iuventuti eris. I, licitor, deliġa ad palum." Metu omnes obstupuere; sed post- 35 quam cervice caesa fusus est cruor, in questus et lamenta erupere. Manlio Romam redeunti seniores tantum obviam exierunt: iuventus et tunc eum et omni deinde vita exsecrata est.

Operae pretium erit aliud severitatis disciplinae Romanae exemplum proferre, simul ut appareat, quam facile severitas 40 in crudelitatem et furorem abeat. Cn. Piso fuit vir a multis vitiis integer, sed pravus et cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus ad mortem duci iussisset militem, quasi inter-

26. Detrectandi certaminis pudor, schaamte om zich aan het tweegevecht te onttrekken.

fecisset commilitonem, cum quo egressus erat e castris et sine quo redierat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit. Damnatus miles extra castrorum vallum ductus est et iam cervicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito,
 5 qui occisus dicebatur. Tunc centurio supplicio praepositus condere gladium carnificem iubet. Ambo commilitones alter alterum complexi ingenti concursu et magno gaudio exercitus deducuntur ad Pisonem. Ille conscendit tribunal furens et utrumque ad mortem duci iubet, adiecit et centurionem, qui
 10 damnatum militem reduxerat, haec praefatus: „Te morte plecti iubeo, quia iam damnatus es; te, quia causa damnationis commilitoni fuisti; te, quia iussus occidere militem imperatori non paruisti.”

Ceterum Manlianae gentis propriam fere fuisse illam in filios
 15 acerbitatem, alius Manlius, illius de quo supra diximus nepos, ostendit. Cum Macedonum legati Romam venissent conquestum de D. Silano, Manlii Torquati filio, quod praetor provinciam expilasset, pater, avitae severitatis heres, petiit a patribus conscriptis, ne quid de ea re ante statuerent, quam ipse Macedonum filique sui causam inspexisset. Id a senatu libenter
 20 concessum est viro summae dignitatis, consulari iurisque civilis peritissimo. Itaque instituta domi cognitione causae solus per totum biduum utramque partem audiebat ac tertio die pronuntiavit, filium suum videri non talem fuisse in provincia, quales
 25 eius maiores fuissent, et in conspectum suum deinceps venire vetuit. Tam tristi patris iudicio percussus lucem ulterius intueri filius non sustinuit et suspendio proxima nocte vitam finivit. Peregerat Torquatus severi et religiosi iudicis partes, satisfactum erat reipublicae, habebat ultionem Macedonia, at nondum
 30 patris rigor inflexus erat. Ne exsequiis quidem filii interfuit, ut patribus mos erat, et eo ipso die, quo funus eius ducebatur, ut solebat, consulere se volentibus de iure aures praebuit.

XXIV. M. VALERIUS CORVUS.

(343). Bello Gallico cum Romani stationibus quieti tempus
 tererent, Gallus processit magnitudine atque armis insignis
 35 quatiensque scutum hasta cum silentium fecisset, provocat per interprætem unum ex Romanis, qui secum ferro decernat. Marcus erat Valerius tribunus militum, adulescens, qui prius sciscitatus consulis voluntatem in medium armatus processit. Tunc res visu mirabilis accidisse fertur: namque conserenti
 40 iam manum Romano corvus repente in galea consedit, in hostem versus. Atque tenuit non solum ales captam semel sedem, sed quotienscumque certamen initum est, levans se alis

os oculosque Galli rostro et unguibus appetit, donec hostem territum prodigii talis visu oculisque simul ac mente turbatum Valerius obtruncat. Corvus e conspectu elatus orientem petit. Inde M. Valerius Corvus dictus est.

- 5 Natus tres et viginti annos consul creatus Samnites bis proelio fudit. Non alias militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos militum munia haud gravate obeundo. In ludo praeterea militari, cum velocitatis viriumque certamina inter se aequales ineunt, Valerius cum iis certabat, nec quemquam aspernabatur
10 parem, qui se offerret. Semper comis seu vincebat, seu vincebatur, vultu eodem. Quare cum aliquando in exercitu orta esset gravis seditio parsque militum a ceteris descivisset et ducem sibi fecisset, adversus eos Valerius dictator missus est. Qui ubi in conspectum venit, benigne milites allocutus ex
15 templo omnium iras permulsit seditionemque compressit. Adeo hominum animos conciliat comitas affabilitasque sermonis!

XXV. P. DECIUS MUS (PATER).

- (343). P. Decius sub Valerio Maximo et Cornelio Cosso consulibus tribunus militum fuit. Exercitu Romano in angustiis Gauri montis clauso, Decius editum collem conspexit imminen-
20 tem hostium castris. Accepto praesidio verticem occupavit, hostes terruit, consuli spatium dedit ad subducendum agmen in aequiorem locum. Ipse, colle, quem insederat, undique armatis circumdato, intempesta nocte per medias hostium custodias somno oppressas incolumis evasit. Quare ab exercitu
25 donatus est corona civica.

(430). Consul fuit bello Latino cum T. Manlio Torquato. Hoc bello cum utrique consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in proelio cecidisset, convenit inter eos, uti, utrius cornu in acie laboraret, diis se Manibus devoveret.

5. Samnites, oorspronkelijk in de dalen der hooge Apennijnen thuis behorende, woonden toen in het landschap tusschen Umbrië en Picenum ten N., Lucanië ten Z., de Adriatische zee ten O. en Latium en Campanië ten W. met de stammen der Marsi, Peligni, Vestini enz., te zamen Sabelli genoemd. 19. Gaurus mons. Gaurani montes, een vuurspuwend gebergte in Campanië bij Puteöli, met uitgebrande kraters, die meren geworden waren en, evenals de lacus Avernus, om hunne schadelijke uitdamping voor toegangen tot de onderwereld gehouden werden. 25. Corona civica is een krans van eikenbladeren, voor de redding van een burger geschonken. 29. Manes (tegenover: immanes) zijn de goede geesten der afgestorvenen. Op de grafgesteenten staat dikwijls de formule D. M. S. = dis manibus sacrum.

Inclinante sua parte Decius per Valerium pontificem se et hostes diis Manibus devovit. Armatus in equum insiluit ac se in medios hostes immisit: corruit obrutus telis et victoriam suis reliquit.

XXVI. SP. POSTUMIUS.

- 5 Bellum contra Samnites Romani susceperunt a Campanis in auxilium vocati. Omnium non modo Italiae, sed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniae plaga est. Nihil mollius caelo, nihil uberius solo: bis floribus vernat. Ideo Libēri Cerērisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, 10 Caiēta, Misēnum et tepentes fontibus, Baiæ; hic Lucrinus et Avernus lacus; hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius, Aetnaei ignis imitator. Urbes ad mare Formiæ, Cumæ, Puteōli, Neapōlis, Herculānum, Pompēii et ipsa, caput urbium, Capua, quondam 15 inter tres maximas cum Roma et Carthagine numerata. Pro hac urbe, pro his regionibus populus Romanus Samnites invasit. Per quinquaginta fere annos cum Samnitibus pugnatum saepeque in extrema pericula ventum est.
- (321). Sp. Postumius consul cum bellum adversus Samnites 20 gereret, a Gaio Pontio, hostium duce, in insidias inductus est: namque is simulatos transfugas misit, qui Romanis dicerent

5. De oorlogen tegen de Samniten 343—341, 326—304, 298—290.
 8. Liber (Bacchus) was de god van den wijn, Ceres, (Demēter), de godin der aardvruchten, vooral van het koren. Certamen is hier de plaats of het voorwerp van den wedstrijd. 10. Misenum, ten Z. van Cumæ, was de haven der Romeinsche vloot. — Baiæ was om zijn gezondheidsbronnen en prachtige ligging wijdberoemd. Augustus legde daar een uitstekende haven aan. In de nabijheid lag de zeer vischrijke lacus Lucrinus, door een langen dijk van de golf van Cumæ gescheiden. 11. Falernus en Massicus waren beroemde wijnbergen in de oudheid. 13. Cumæ was door Aetoliërs uit Klein-Azië in de elfde eeuw gesticht en een der bloeiendste Griekse koloniën. In de zesde eeuw werd door de inwoners van Cumæ Dicaearchia aangelegd, dat de Romeinen Puteōli noemden naar de bronnen (puteus), die er waren, of om den slechten reuk (putere) der naburige wateren. De haven was het middelpunt van den handel tusschen Italië, Afrika en Spanje. Ook Neapolis (Napels) was door inwoners uit Cumæ in plaats van het vroeger daar gelegen Parthenōpe aangelegd. 14. Eerst door de verwoesting der steden Herculānum en Pompeii, in 79 na C., leerde men den Vesuvius als vuurspuwend berg kennen. Van de eerstgenoemde stad ontdekte men het bestaan in 1721, van de laatste reeds in 1689. — Capua, vroeger Volturnum geheeten, stond om de groote onzedelijkheid en verwijfdheid der burgers ongunstig bekend. De stad werd in 856 door de Arabieren verwoest.

Luceriam, Apuliae urbem, a Samnitibus obsideri. Haud erat dubium, quin Romani Lucerinis, bonis ac fidelibus sociis, opem ferrent. Duae ad Luceriam ferebant viae: altera praeter oram superi maris, longior et tutior, altera per Furculas Caudinas brevior. Festinatio breviorē elegit. Itaque cum in insidias venissent et fraus hostilis apparuisset, retro viam, qua venerant, repetunt; at eam quoque hostium armis clausam inveniunt. Sistunt igitur gradum et omni spe evadendi adempta intuentes alii alios diu immobiles silent; deinde erumpunt in querelas adversus duces, quorum temeritate in eum locum erant adducti. Ita noctem tum cibi tum quietis immemores traduxerunt.

Ne Samnitibus quidem consilium in rebus tam laetis suppetebat. Pontius accitum patrem Herennium rogavit, quid fieri placeret. Is ubi audivit, inter duos saltus clausum esse exercitum Romanum, dixit, aut omnes esse occidendos, ut vires frangerentur, aut omnes dimittendos esse incolumes, ut beneficio obligarentur. Neutra sententia accepta est. Interea Romani necessitate victi legatos mittunt, qui pacem petant; pax concessa est ea lege, ut omnes sub iugum traducerentur. Itaque paludamenta consulibus detracta, ipsique primi sub iugum missi, deinde singulae legiones. Circumstabant armati hostes exprobrantes illudentesque. Romanis e saltu egressis lux ipsa omni morte tristior fuit; ubi Capuam venerunt, pudor fugere colloquia et coetus hominum cogebat. Sero Romam ingressi se in suis quisque aedibus abdiderunt.

Deliberante senatu de pace Caudina Postumius sententiam dicere iussus: „Turpi sponsione,” inquit, „qua me obstrinxi, non tenetur populus Romanus, quoniam eius iniussu facta est; nec quicquam ex ea, praeter corpus meum, debetur Samnitibus. Iis dedite me nudum vinctumque: in me unum saeviant, exsolvam religione populum.” Senatus hanc animi magnitudinem admiratus Postumium laudavit eiusque sententiam secutus est. Traditus est igitur Postumius fetialibus, qui eum ad Samnites ducerent. Vestis ei detracta, manus post tergum vinctae sunt; cumque apparitor verecundia maiestatis Postumium laxē vinciret: „Quin tu,” inquit Postumius, „adduces lorum, ut iusta fiat deditio?” Tum ubi in coetum Samnitium venit, facta deditio, Postumius fetialis femur genu, quanta maxime poterat vi, perculit et clara voce ait se Samnitē civem esse, illum

1. Apulia, mede een deel van Beneden-Italië (Magna Graecia). 21. Iugum n.l. ignominiosum bestond uit twee vertikaal gestelde lansen en eene daarover. 36. Apparitor is de algemeene naam voor alle dienaren van magistraten: scribae, lictores, viatores, praecones.

legatum fetialem a se contra ius gentium violatum; eo iustius bellum adversus Samnites fore. Accepta non est a Samnitibus illa deditio, Postumiusque in castra Romana inviolatus rediit.

XXVII. L. PAPIRIUS CURSOR.

(320). L. Papirius dictator cum incertis omnibus contra
 5 Samnites profectus esset, ad auspicia repetenda Romam regres-
 sus Quinto Fabio, magistro equitum, denuntiavit, ut sese loco
 teneret neu absente se cum hoste manum consereret. Fabius
 post dictatoris protectionem occasione bene gerendae rei inductus
 acie cum Samnitibus confligit. Neque melius res geri potuit,
 10 si adfuisset dictator. Non dux militi, non miles duci defuit.
 Viginti milia hostium caesa eo die traduntur. Haud multo post
 dictator advenit plenus minarum iraeque. Statim advocata con-
 tione spoliari magistrum virgasque ac secures expediri iussit.
 Cum Fabius militum fidem implorare coepisset, clamor tota
 15 contione ortus est; alibi preces, alibi minae audiebantur. Itaque
 res in posterum diem est dilata.

Nocte magister equitum clam ex castris Romam profugit;
 dictator secutus est. Vocato senatu iterata contentio est; pre-
 20 hendi Fabium Papirius iussit. Tum Fabii pater, qui ter iam
 consul dictatorque fuerat, tribunos plebis appellavit et provo-
 cavit ad populum. Populus Romanus ad preces et obtestatio-
 nem versus oravit dictatorem, ut sibi poenam magistri equitum
 remitteret. Tribuni quoque oravere, ut veniam adolescentiae
 et errori Fabii daret; satis eum poenarum dedisse. Ipse adu-
 25 lescens eiusque pater procumbere ad genua et iram deprecari
 dictatoris coeperunt. Tot precibus cessit Papirius; ceterum
 testatus est non poenam illam se Fabio, sed populo Romano
 et tribuniciae concedere potestati.

Is fuit vir non animi solum vigore, sed etiam corporis viribus
 30 excellens. Praecipua pedum pernecitas inerat, quae cognomen
 etiam dedit. Idem comis et iocorum studiosus. Praenestinus
 praetor per timorem segnius ex subsidiis suos duxerat in pri-
 mam aciem. Quem cum inambulans ante tabernaculum vocari
 iussisset, lictorem securim expedire iussit et cum praetorem
 35 metu mortis attonitum vidisset: „Agedum, lictor, excide radicem
 hanc” inquit „incommodam ambulantibus.” Deinde praetorem
 multa dicta dimisit.

13. Virgas ac secures expedire is de roode banden van de fasces losmaken. 20. Deze provocatio is het eenig voorkomend geval van beroep op het volk tegen den dictator. 32. Praetor beteekent op deze plaats hetzelfde als praefectus cohortis.

- (296). Gallorum exercitus illis temporibus consociatis cum Samnitibus armis in agrum Sentinatem irruperat. Obviam ei ivit idem ille Q. Fabius, de quo supra diximus. Cum instructae acies starent, cerva fugiens lupum e montibus exacta per campos
 5 inter duas acies decurrit: inde diversae ferae, cerva ad Gallos, lupus ad Romanos cursum deflexit. Lupo data est inter ordines via, cervam Galli confixere. Tum ex antesignanis Romanus miles: „Illac fuga,” inquit, „et caedes vertit, ubi sacram Dianae feram iacentem videtis; hinc victor Martius lupus, integer et
 10 intactus, gentis nos Martiae et conditoris nostri admonuit.” Proelio tum commisso Galli Samnitesque gravissima affecti sunt clade.

XXVIII. P. VALERIUS LAEVINUS ET PYRRHUS, REX EPIRI.

- (281). Tarentinis, quod Romanorum legatis iniuriam fecissent, bellum indictum est. Hi Pyrrhum, Epīri regem, contra Romanos auxilium poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox in Italiam venit tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum
 15 consul P. Valerius Laevinus, qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum tumque dimitti, ut renuntiarent Pyrrho, quaecumque a Romanis agerentur.
 20 Commissa mox pugna, cum iam Pyrrhi exercitus pedem referret, rex elephantos in Romanorum aciem agi iussit; tumque mutata est proelii fortuna. Romanos vastorum corporum moles terribilisque superstantium armatorum species turbavit, et equi, conspectu et odore beluarum exterriti, sessores vel excutiebant
 25 vel secum in fugam auferebant. Nox proelio finem dedit.
 Pyrrhus captivos Romanos summo honore habuit; occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos iacere vidisset adeo miratus est, ut exclamaret: „O quam facile erat orbis imperio potiri, aut mihi Romanis militibus aut me
 30 rege Romanis!” Amicis gratulantibus: „Quid mihi cum tali victoria,” inquit, „ubi exercitus robur amittam? Si iterum eodem modo vicero, sine milite in Epirum revertar.”

2. Sentinum, in Umbrië nabij de Aesis, thans de puinhoopen van Sassoferatto. 9. In het verbum iacere ligt hier een omen van een nederlaag opgesloten. 10. Mars is volgens de sage de vader van Romulus (zie bl. 1). 13. De oorlog met Pyrrhus, koning van Epīrus (vasteland) in N.-Griekenland, duurde van 281—275. 14. Pyrrhus was ook de naam van den zoon van Achilles, dien men ook Neoptolemos noemde. Als appellativum beteekent Pyrrhus, vuurrood, roodbaard, = Ahenobarbus, Barbarossa. 20. Pugna n.l. bij Heraclēa. 30. Quid mihi, n.l. negotii, of rei est. Wat voordeel heb ik?

Deinde ad urbem Romam magnis itineribus contendit: omnia ferro ignique vastavit; ad vicesimum ab urbe lapidem castra posuit, cum ei obviam venit Laevinus cum novo exercitu. Quo viso rex ait sibi eandem adversus Romanos esse fortunam quam

5 Hercûli adversus hydram, cui tot capita renascebantur, quot praecisa erant. Itaque in Campaniam se recepit; missos a senatu de redimendis captivis legatos honorifice excepit, captivos sine pretio reddidit, ut Romani, cognita virtute sua, cognoscerent etiam liberalitatem.

- 10 Erat Pyrrhus miti ac placabili animo: solet enim magni animi comes esse clementia. Eius humanitatem experti sunt Tarentini. Qui cum sero intellexissent, se pro socio dominum accepisse, sortem suam miserabantur idque aliquanto liberius, ubi vino incaluerant. Neque deerant, qui ad Pyrrhum referrent; arces-
- 15 sitique nonnulli, quod inter convivium parum honorifice de rege locuti essent; sed horum periculum simplex confessio culpae discussit. Nam cum rex percontatus esset, num ea, quae pervenissent ad aures suas, dixissent: „Et haec diximus” inquit „rex, et nisi vinum defecisset, multo plura et graviora dicturi fuimus.” Pyrrhus, qui vini quam hominum eam culpam videri
- 20 mallet, subridens eos dimisit.

- Pyrrhus igitur cum putaret sibi gloriosum fore, pacem et foedus cum Romanis post victoriam facere, Romam misit legatum Cinëam, qui pacem aequis condicionibus proponeret. Erat
- 25 is regi familiaris multumque apud eum gratia valebat. Crebroque praedicabat Pyrrhus, se plures urbes Cineae eloquentia quam vi et armis expugnasse. Cineas tamen regis cupiditatem non adulabatur; nam cum in sermone Pyrrhus ei consilia sua aperiret dixissetque se velle Italiam dicioni suae subicere, Cineas:
- 30 „Superatis Romanis” inquit, „quid agere destinas, o rex?” „Italiae vicina est Sicilia,” inquit Pyrrhus, „nec difficile erit eam armis occupare.” Tum Cineas: „Occupata Sicilia quid postea acturus es?” Rex, qui nondum Cineae mentem perspieciebat: „In Africam” inquit „traicere mihi in animo est.” Cui
- 35 ille: „Quid deinde, o rex?” „Tum denique, mi Cineas,” inquit Pyrrhus „nos quieti dabimus dulce otio fruemur.” Tum Cineas: „At quid impedit, quo minus isto otio iam nunc fruaris?”

Romam cum venisset Cineas, domos principum cum ingentibus donis circumibat. Nusquam vero receptus est. Non a viris

5. Het uit den weg ruimen der hydra (slang) in het Lernäische moeras, ten Z. van Argos, behoorde tot de twaalf werken van Herkules, den zoon van Zeus en van de sterflijke Alkmene. 34. De Romeinen kenden slechts het noordelijk deel van Afrika, dat bij de Grieken tot in laten tijd den naam had van Libyë en door hen nu eens tot Azië, dan weer tot Europa gerekend werd.

- solum, sed etiam a mulieribus spreta eius munera. Introductus deinde in curiam cum regis virtutem propensumque in Romanos animum verbis extolleret et de condicionum aequitate dissereret et sententia senatus ad pacem et foedus faciendum
- 5 inclinare videretur, tum Appius Claudius ob senectutem et caecitatem abstinere curia olim solitus confestim in senatum lectica se deferri iussit ibique gravissima oratione pacem dissuasit; itaque responsum Pyrrho a senatu est, eum, donec Italia excessisset, pacem cum Romanis habere non posse. Praeterea
- 10 Romani captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi iusserunt, quod armati capi potuissent, neque ante eos ad veterem statum reverti quam si binum hostium occisorum spolia rettulissent. Ita legatus ad regem revertit: a quo cum Pyrrhus quaereret, qualem Romam comperisset, Cineas respondit, urbem
- 15 templum sibi visum, senatum vero regum consessum esse.

- Pyrrhus cum adversus Romanos parum profecturum se intellexeret, Siciliam dicionis suae facere statuit. Inde rediens cum Locros classe praeterveheretur, thesauros fani Proserpinae intactos ad eam diem spoliavit: atque ita pecunia in naves
- 20 imposita ipse terra est profectus. Quid ergo evenit? Classis postero die foedissima tempestate lacerata omnesque naves, quae sacram pecuniam habebant, in litora Locrorum eiectae sunt. Qua tanta clade edoctus tandem deos esse, superbissimus rex pecuniam omnem conquisitam in fanum Proserpinae referri iussit. Nec tamen illi unquam prosperi quicquam evenit, pul-
- 25 susque Italia ignobili morte occubuit, cum Argos oppugnaret.

- Nam urbem iam ingressus a iuvene quodam Argivo lancea leviter vulneratus est. Mater adulescentis, anus paupercula, cum aliis mulieribus e tecto domus proelium spectabat; quae
- 30 cum vidisset Pyrrhum in auctorem vulneris sui magno impetu ferri, periculo filii sui commota protinus tegulam corripuit et utraque manu libratam in caput regis deiecit.

XXIX. C. FABRICIUS LUSCINUS.

(278). Ex legatis, qui ad Pyrrhum de captivis redimendis venerant, fuit C. Fabricius. Cuius postquam audivit Pyrrhus

10. Wie infamis was mocht geen gebruik maken van het ius suffragii et honorum en kon niet voor de rechtbank optreden. 18. Loeri met den prachtige tempel van Proserpina, de dochter van Ceres en gemalin van Pluto, is het Epizephyrische Locri, een der oudste Grieksche steden in Beneden-Italië, door de Ozolische Locriërs in de zevende eeuw vóór C. gesticht. 34. C. Fabricius, uit Aletrium in Latium geboortig, vestigde zich omstreeks 306 in Rome.

magnum esse apud Romanos nomen, ut viri boni et bello egregii, sed admodum pauperis, eum prae ceteris honorifice ac liberaliter habuit eique munera atque aurum obtulit; quae omnia repudiavit Fabricius. Postero die cum illum Pyrrhus
 5 vellet exterrere conspectu subito elephantis, imperavit suis, ut Fabricio secum colloquente belua post aulaeum admooveretur. Quod ubi factum est, signo dato remotoque aulaeo repente belua stridorem horrendum emisit et proboscidem super Fabricii caput demisit. Sed ille subridens: „Neque heri me aurum
 10 tuum pellexit, neque hodie perterrefecit belua.”

Fabricii admiratus virtutem Pyrrhus illum secreto invitavit, ut patriam desereret secumque vellet vivere, quarta regni sui parte oblata; cui Fabricius ita respondit: „Si me virum bonum iudicas, cur me vis corrumpere?; sin vero malum, cur me
 15 ambis?” Anno interiecto, omni spe pacis inter Pyrrhum et Romanos conciliandae ablata, Fabricius consul factus contra eum missus est. Cumque vicina castra ipse et rex haberent, medicus regis nocte ad Fabricium venit eique pollicitus est, si praemium sibi proposuisset, se Pyrrhum veneno necaturum.
 20 Quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum Pyrrhoque dici, quae contra caput eius medicus spondidisset. Tum rex admiratus eum dixisse fertur: „Ille est Fabricius, qui difficilior ab honestate quam sol a suo cursu averti possit.”

Fabricius cum apud Pyrrhum regem legatus esset, Cineam
 25 audivit narrantem esse quendam Atheniensem, qui se sapientem profiteretur, eumque dicere, omnia quae faceremus, ad voluptatem esse referenda. Tunc Fabricium exclamasse ferunt: „Utinam id hostibus nostris persuadeatur, quo facilius vinci possint, cum se voluptatibus dederint!” Nihil magis ab eius
 30 vita alienum erat quam voluptas et luxuria. Tota eius suppellex argentea salino uno constabat et patella ad usum sacrorum, quae corneo pediculo sustinebatur. Cenabat ad focum radices et herbas, cum legati Samnitium ad eum venerunt magnamque ei pecuniam obtulerunt, quibus sic respondit: „Quamdiu cupiditatibus imperare potero, nihil mihi deerit: vos autem pecuniam ad eos, qui hac indigent, reportate.”

C. Fabricius cum Rufino, viro nobili, simultatem gerebat ob morum dissimilitudinem, cum ipse pecuniae contemptor
 40 esset, hic avarus et furax existimaretur. Quia tamen Rufinus industrius ac bonus imperator erat, magnumque et grave bellum imminere videbatur, Fabricius auctor fuit, ut Rufinus

25. Met quidam is Epikurus bedoeld, de verkondiger eener wijsbegeerte, waarvan de grondslag is, dat opgewektheid en eenzaam genot het doel onzer handelingen behooren te zijn.

consul crearetur, cumque is deinde Frabricio gratias ageret, quod se homo inimicus consulem fecisset, hic respondit, non esse mirandum, si compilari quam venire maluisset. Eundem postea Fabricius censor factus senatu movit, quod argenti facti
 5 decem pondo haberet. Fabricius omnem vitam in gloriosa paupertate exegit adeoque inops decessit, ut, unde dos filiarum expediretur, non relinqueret. Senatus patris sibi partes desumpsit et datis ex aerario dotibus filias collocavit.

XXX. M'. CURIUS DENTATUS.

M'. Curius contra Samnites profectus eos ingentibus proeliis
 10 vicit. Romam regressus in contione: „Tantum agri” inquit „cepi ut solitudo futura esset, nisi tantum hominum cepissem; tantum porro hominum cepi, ut fame perituri essent, nisi tantum agri cepissem.” Ex tam opulenta victoria adeo ditari noluit, ut cum interversae pecuniae argueretur, catillo ligneo,
 15 quo uti ad sacrificia consueverat, in medium prolato iuraret, se nihil amplius de praeda hostili in domum suam convertisse. Curio ad focum sedenti in agresti scamno et ex ligneo catillo cenanti cum magnum auri pondus Samnites attulissent, repudiati ab eo sunt dixitque, non aurum habere sibi praeclarum
 20 videri, sed iis, qui haberent aurum, imperare. Quo responso Curius Samnitibus ostendit, se neque acie vinci neque pecunia corrumpi posse. Agri capti septena iugera populo viritim divisit; cumque ipsi senatus iugera quinquaginta assignaret, plus accipere noluit, quam singulis civibus erat datum, dixitque parum
 25 idoneum reipublicae esse civem, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non esset.

(275). Postea consul creatus adversus Pyrrhum missus est. Cum igitur in Capitolio delectum haberet et iuniores taedio belli nomina non darent, coniectis in urnam omnium tribuum
 30 nominibus primum nomen urna extractum citari iussit et cum

4. Om de vijf jaren werden twee censoren gekozen, die echter gewoonlijk slechts anderhalf jaar werkzaam bleven. Zij werden voor het eerst in 443 en uit de patriciërs gekozen. Als handhavers der goede zeden konden zij bij het houden van den census (telling) iemand van zijn rang ontzetten: senatu movere, equum adimere (aan de ridders), tribu movere of tot de aerarii verlagen. Vervolgens verpachtten zij de staatsdomeinen, hadden het opzicht over alle goederen, die onder staatsstoezicht stonden, en regel- den alle betalingen, welke de staat te doen had. 28. Iuniores, het deel der centurie tusschen 17 en 46 jaren, dat te velde trok; de seniores, van 46 tot 60 jaren, bleven ter verdediging der stad achter.

adulescens non responderet, bona eius hastae subiecit, deinde cum is questus de iniuria consulis tribunos plebis appellasset, ipsum quoque vendidit, nihil opus esse eo cive reipublicae, qui parere nesciret, dicens. Neque tribuni plebis adulescenti
 5 auxilio fuerunt; et postea res in consuetudinem abiit, ut delectu rite acto, qui militiam detrectaret, in servitutem venderetur. Hoc terrore ceteri adacti sunt ad nomina promptius danda.

His copiis Curius Pyrrhi exercitum cecidit deque eo rege triumphavit. Insignem triumphum fecerunt quattuor elephantum
 10 cum turribus suis, tunc primum Romae visi. Victus rex relicto Tarenti praesidio Epirum revertit. Cum autem bellum renovaturus putaretur, Manium Curium iterum consulem fieri placuit. Sed inopinata mors regis Romanos metu liberavit.

XXXI. APPIUS CLAUDIUS CAUDEX.

(263). Appio Claudio consule coeptum est primum adversus
 15 Poenos bellum. Cum Messanam, Siciliae urbem, Poeni et Hiero, rex Syracusanus, obsiderent, Appius Claudius ad eam urbem liberandam missus est. Primo ad explorandos hostes nave piscatoria traiecit fretum inter Italiam et Siciliam interiectum. Ad quem venerunt nuntii ab Hannōne, Poenorum
 20 duce, hortantes ad pacem conservandam. Cum vero consul nullas condiciones admitteret, nisi Poeni ab oppugnatione desisterent, iratus Hanno exclamavit, se non esse passurum Romanos vel manus in mari Siculo abluere. Neque tamen potuit prohibere, quominus Claudius quinqueremi hostium a
 25 copiis pedestribus capta in Siciliam legionem traduceret et Poenos Messana expelleret. Deinde Hiero apud Syracusas victus est: qui eo periculo territus Romanorum amicitiam petiit et in eorum societate postea constanter permansit.

1. De hasta (cf. hostis) is het symbool van het in den oorlog verkregen goed, vervolgens van Romeinsch eigendom in het algemeen; bij een openbaren verkoop of bij verpachting werd de hasta opgesteld. 2. Appellare is het beroep op de bescherming van een magistraat tegen vermeend geweld. 8. Bij Beneventum in 275 vóór C. 15. De eerste Punische oorlog 264—241, de tweede 218—202, de derde 149—146. Messana is de Romeinsche (Dorische) uitspraak voor Messene. In den oudsten tijd en ook nog nadat Euboeërs en Kumaeërs zich daar vestigden, heette de stad Zankle. Eerst in de vijfde eeuw kreeg zij na de overweldiging door den tiran Anaxilas, die van Messenische afkomst was, den eerstgemelden naam. 26. Syracusae, een Dorische volkplanting uit de achtste eeuw, was de grootste en rijkste stad van Sicilië. Zij werd het eene oog van het eiland genoemd, (Akragas) Agrigentum het andere.

XXXII. C. DULIUS.

- (260). C. Duilius Poenos navali proelio primus devicit. Qui cum videret naves Romanas a Punicis velocitate superari, manus ferreas sive corvos, machinam ad comprehendendas hostium naves tenendasque utilem, excogitavit. Quae manus
 5 ubi hostilem apprehenderant navem, superiecto ponte transgrediebatur Romanus et in ipsorum ratibus comminus dimicabant; unde Romanis, qui robore praestabant, facilis victoria fuit. Celeriter sunt expugnatae naves Punicae triginta, in quibus etiam praetoria septiremis capta est, mersae tredecim.
- 10 Duilius victor Romam revertit et primus navalem triumphum egit. Nulla victoria Romanis gratior fuit, quod invicti terra iam etiam mari plurimum possent. Itaque Duilio concessum est, ut per omnem vitam praelucente funali et praecinente tibicine a cena rediret.
- 15 Hannibal, dux classis Punicae, e navi, quae iam capiebatur, in scapham saltu se demittens Romanorum manus effugit. Veritus autem, ne in patria classis amissae poenas daret, civium odium astutia avertit: nam ex illa infelici pugna priusquam cladis nuntius domum perveniret, quendam ex amicis
 20 Carthaginem misit. Qui curiam ingressus „consilium” inquit „a vobis Hannibal petit. cum dux Romanorum magnis copiis maritimis instructis advenerit, num cum eo configere debeat?”. Acclamavit universus senatus, non esse dubium, quin configi oporteret. Tum ille: „Confluxit” inquit „et superatus est.” Ita
 25 non potuerunt factum damnare, quod ispi fieri debuisset iudicaverant. Sic Hannibal victus crucis supplicium effugit: nam eo poenae genere dux re male gesta apud Poenos adiciebatur.

10. Triumphus, grooter dan de ovatio, kon slechts door een imperator gehouden worden, die de grenzen van het Romeinsche gebied had uitgebreid, en na toewijzing door den senaat. De triomfeerende trok dan onder het gejuich van soldaten en burgers in feestkleeding en met een lauwerkrans op het hoofd door de Porta Triumphalis naar het Kapitol, en bracht daar een offer aan Jupiter, benevens een deel van den behaalden buit. Hij stond op een vergulden wagen, die met vier witte paarden bespannen was. De namen der overwonnen volksstammen waren voor het algemeen zichtbaar, aanzienlijke gevangenen vormden een stoet vóór hem.

20. Carthago, in de negende eeuw door Pheniciërs (Poeni) gesticht, telde in haren bloeitijd wel zevenhonderdduizend inwoners. De meeste huizen waren er van zes verdiepingen. De burg droeg den naam van Byrsa. Uit dezen naam, die in het Grieksch de beteekenis heeft van huid, leidden de Grieken de bekende sage van de stichting af.

XXXIII. AULUS ATILIUS CALATINUS CONSUL ET
CALPURNIUS FLAMMA, TRIBUNUS MILITUM.

- (258). Atilius Calatinus consul paucis navibus magnam Poenorum classem superavit; sed postea cum in Sicilia temere exercitum in vallem iniquam duxisset, ab hostibus circumventus est. Hoc tempore Romanos eximia virtus Calpurnii, tribuni militum, servavit. Is enim ad consulem accessit. „Censeo,” inquit, „ut milites quadringentos ad illam rupem ire iubeas inter medios hostes editam atque asperam eamque occupare. Hostes profecto, ubi id viderint, ad occurrendum nostris militibus properabunt et illi omnes quadringenti procul dubio obtruncabuntur: at tu interea occupatis in ea caede hostibus exercitus ex hoc loco educendi tempus habebis. Alia, nisi haec, salutis via nulla est.” Consul tribuno respondit, consilium quidem fidum atque providens sibi videri. „Sed istos” inquit „milites quadringentos ad eum locum in hostium cuneos quisnam erit qui ducat?” „Si alium” inquit Calpurnius „neminem reperis, me licet ad hoc periculum utare. Ego hanc tibi et reipublicae animam do.”

- Consul tribuno gratias egit; tribunus et quadringenti ad moriendum proficiscuntur. Quos admönens quem in locum deduceret et quo consilio: „Moriatur” inquit „commilitones, et morte nostra eripiamus ex obsidione circumventas legiones.” Nulla spe evadendi, sed amore laudis accensi omnes sequuntur. Hostes eorum audaciam mirantur. Sed ubi apparuit, eos ad illam rupem obtinendam iter intendere, adversus eos vertunt. Romani milites circumveniuntur, circumventi repugnant; fit proelium diu anceps, tandem superat multitudo. Quadringenti omnes tum una perfossi gladiis aut missilibus operi cadunt. Consul interim, dum ea pugna fit, se in loca tuta atque edita subducit.
- Dii immortales tribuno fortunam dedere virtuti parem. Nam ita evenit, ut, cum saucius multifariam ibi factus esset, nullum tamen letale vulnus acciperet. Inter mortuos multis confossus vulneribus, sed adhuc spirans inventus est; convaluit saepeque postea operam reipublicae strenuam navavit. Merces ei egregii

4. Tribuni militum, ten getale van zes, welk cijfer echter in den loop der tijden veranderde, volgden in rang op den legatus, den bevelhebber van een legioen. Zij droegen een gouden ring, een kort zwaard en een onderscheidingsteeken aan hun krijgsmantel.

facinoris corona ex gramine data est, qua nulla nobilior corona fuit et quae ab universo exercitu servato decerni solebat. Atilius gloriose triumphavit.

XXXIV. M. ATILIUS REGULUS.

- (256). M. Regulus cum Poenos magna clade adfecisset, 5 Hanno Carthaginensis ad eum venit, quasi de pace acturus, revera ut tempus extraheret, donec novae copiae ex Africa advenirent. Is ubi ad consulem accessit, exortus est militum clamor auditaque vox, idem huic posse merito evenire, quod paucis ante annis Cornelio consuli a Poenis accidisset. Corne- 10 lius enim velut in colloquium per fraudem evocatus a Poenis comprehensus erat et in vincula coniectus. Iam Hanno timere incipiebat, sed periculum astuto responso avertens: „Hoc vero” inquit „si feceritis, nihilo eritis Afris meliores.” Consul tacere iussit eos, qui par pari referri volebant, et conveniens gravitati 15 Romanae responsum dedit: „Isto te metu, Hanno, fides Romana liberat.” De pace, quia neque Poenus serio agebat consulque victoriam quam pacem malebat, non convēnit.

- Regulus deinde in Africam primus Romanorum ducum traiecit, Clypëam urbem et trecenta castella expugnavit, neque cum 20 hominibus tantum, sed etiam cum monstis dimicavit. Nam cum ad flumen Bagrädam castra haberet, anguis mirae magnitudinis exercitum Romanorum vexabat: multos milites ingenti ore corripuit, plures caudae verbere elisit, nonnullus ipso pestilentis halitus adflatu exanimavit. Neque is telorum ictu perforari 25 poterat, durissima squamarum lorica omnia tela facile repellente. Confugiendum fuit ad machinas advectisque ballistis et catapultis, velut arx quaedam munita, deiciendus hostis fuit. Tandem saxorum pondere oppressus iacuit, sed cruore suo flumen corporisque pestifero adflatu vicina loca infecit Roma- 30 nosque castra inde submovere coëgit. Beluae corium, centum et viginti pedes longum, Romam misit Regulus.

Huic ob res bene gestas imperium in annum proximum

1. Corona obsidionalis of c. ex gramine gaf niet de veldheer, maar zij werd door het geheele leger of door een burgerij, aan hem, die de stad van het beleg ontzet had, geschonken. De corona was gemaakt van gras, geplukt op de plaats, waar het leger was ingesloten. 21. Bagradas (thans Medsjerda), de grootste rivier der provincie Afrika (Zeugitana), ontspringt in Numidië en stort zich tusschen Utica en Carthago in de Middellandsche zee. 27. Catapulta is een werktuig, waarmee lansen en pijlen werden geslingerd; met de ballista werden groote steenen op verren afstand geworpen.

prorogatum est. Quod ubi cognovit Regulus, scripsit senatui, vilicium suum in agello, quem septem iugerum habebat, mortuum esse et servum occasionem nactum aufugisse ablato instrumento rustico ideoque petere se, ut sibi successor in Africam
 5 mitteretur, ne, deserto agro, non esset, unde uxor et liberi alerentur. Senatus acceptis litteris res, quas Regulus amiserat, publica pecunia redimi iussit, agellum colendum locavit, alimenta coniugi ac liberis praebuilt. Regulus deinde multis proeliis Carthaginensium opes contudit eosque pacem petere coëgit.
 10 Quam cum Regulus nollet nisi durissimis condicionibus dare, a Lacedaemoniis illi auxilium petierunt.

Lacedaemonii Xanthippum, virum belli peritissimum, Carthaginensibus miserunt, a quo Regulus victus est ultima pernicie: nam duo tantum milia hominum ex omni Romano exercitu
 15 refugerunt et Regulus ipse captus et in carcerem coniectus est. Inde Romam de permutandis captivis missus est et iureiurando adstrictus, ut, si non impetrasset, rediret ipse Carthaginem. Qui cum Romam venisset, inductus in senatum mandata exposuit; sententiam ne diceret, recusavit; quamdiu iureiurando
 20 hostium teneretur, se non esse senatorem. Iussus tamen sententiam dicere, negavit esse utile, captivos Poenos reddi, illos enim adulescentes esse et bonos duces, se iam confectum senectute. Cuius cum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt, ipse, cum retineretur a propinquis et amicis, tamen Carthagi-
 25 nem rediit: neque vero tunc ignorabat, se ad crudelissimum hostem et ad exquisita supplicia proficisci, sed iusiurandum conservandum putavit. Cum revertisset Carthaginenses eum omni cruciату necaverunt: palpebris enim resectis aliquamdiu in loco tenebricoso tenuerunt: deinde cum sol esset ardentissimus,
 30 repente eductum intueri caelum coëgerunt; postremo in arcam ligneam, undique clavis praeacutis horrentem et tam angustam, ut erectus perpetuo manere cogeretur, incluserunt. Ita dum fessum corpus, quocumque inclinabat, stimulis ferreis confortatur, vigiliis et dolore continuo interemptus est. Hic Atilii
 35 Reguli fuit exitus, ipsa quoque vita clarior et inlustrior.

XXXV. APPIUS CLAUDIUS PULCHER.

(249). Appius Claudius, vir 'stultae temeritatis, consul adversus Poenos profectus priorum ducum consilia palam repre-

11. Lacedaemonii heetten de bewoners van het landschap Laconica in de Peloponnesus. De Romeinen noemden de hoofdstad meest Lacedaemon (niet Sparta). 36. De gens Claudia, waarbij de Marcelli de belangrijkste familia vormden, komt met de plebeische tak, de Clodii, van den vroegsten tot in zeer laten tijd te Rome voor.

henderebat seque, quo die hostem vidisset, bellum confecturum esse iactitabat. Qui cum, antequam navale proelium committeret, auspicia haberet pullariusque ei nuntiasset, pullos non exire e cavea neque vesci, irridens iussit eos in aquam mergi,
 5 ut saltem biberent, quoniam esse nollent. Ea res cum, quasi iratis diis, milites ad omnia segniores timidioresque fecisset, commisso proelio magna clades a Romanis accepta est: octo eorum milia caesa sunt, viginti milia capta. Quare Claudius postea a populo condemnatus est damnationisque ignominiam
 10 voluntaria morte praevenit.

Ea res calamitati fuit etiam Claudiae, consulis sorori: quae a ludis publicis rediens in conferta multitudo aegre procedente carpento palam vocem, ut frater suus Pulcher revivisceret, misit iterumque classem amitteret, quo minor turba Romae foret.
 15 Ob vocem illam impiam Claudia quoque damnata gravisque ei dicta est multa.

XXXVI. C. LUTATIUS CATULUS.

(241). C. Lutatius Catulus consul bello Punico primo finem imposuit. Cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus, dum Drepanum oppugnat et inter primos strenue dimicat, grave vulnus in femore accepit. Nondum convalescerat,
 20 cum maxima Poenorum classis adesse nuntiatur. Naves erant quadringentae commeatu onustae, quem ad exercitum portabant, copiis praeterea militum permagnis armorumque et pecuniae amplissimo numero. Summae rerum Hanno praeerat,
 25 nobilis Poenus. Hic magno studio id agebat, ut naves onere levaret et strenuis viris ab Hamilcare acceptis compleret atque sic deinde cum Romana classe configeret. At Lutatius, ut consilia Poenorum praeveniret et potius cum classe gravi suisque oneribus impedita configeret, statim ad Aegates insulas
 30 cursum intendit hostiumque classem aggreditur. Nec longa fuit victoriae mora: nam brevissimo tempore omnes Carthaginien-

3. De pullarius was met de verzorging der vogels belast, uit welker meerdere of mindere gretigheid bij het eten hij den wil der goden opmaakte: signa ex tripudiis. Een pullarius was ook in het leger aanwezig. 12. Ludi zijn voor ieder toegankelijke spelen, zooals: circenses, gladiatorii, scenici. De ludi publici waren ludi statii, (vaste), ludi votivi, (tengevolge eener gelofte), of ludi extraordinarii. 19. Drepanum, (als appellativum in het Grieksch: sikkel), was een havenstad aan de N.-W.-kust van Sicilië. 22. Exercitus, nl.: landtroepen, die onder bevel van Hamilkar in Sicilië waren. 29. Aegates insulae lagen nabij Lilybaeum, het W. voorgebergte van Sicilië.

sium naves aut captae aut depressae sunt. Ingens fuit praeda. Poeni victi pacem postularunt; quae iis hac condicione concessa est, ut omnibus insulis, quae sunt inter Italiam et Africam, decederent et certum populo Romano vectigal per viginti
5 annos penderent.

(234). Novi moris originem scriptores his temporibus adsignant non indignam, quae referatur. Repudium inter uxorem et virum a condita urbe usque ad vicesimum et quingentesimum annum nullum intercessit. Primus autem Sp. Carvilius uxorem
10 sterilitatis causa dimisit, iureiurando a censoribus obstrictus se liberorum quaerendorum causa coniugem habiturum. Displacuit populo non magis novitas quam atrocitas rei, quod ad perpetuam vitae societatem iunctas uxores quacumque de causa repudiari saevum et iniquum putabat.

XXXVII. Q. FABIVS MAXIVS.

15 Hannibal, Hamilcāris filius, novem annos natus, a patre aris admotus odium in Romanos perenne iuravit. Quae res maxime videtur concitasse secundum Punicum bellum. Nam mortuo Hamilcare Hannibal causam belli quaerens Saguntum, civitatem Hispaniae Romanis foederatam, evertit. Quapropter
20 Roma missi sunt Carthaginem legati, qui Hannibalem, mali auctorem, exposcerent. Tergiversantibus Poenis Q. Fabius, legationis princeps, sinu ex toga facto: „Hic,” inquit „vobis bellum et pacem portamus; utrum placet, sumite.” Poenis „bellum” succlamantibus, Fabius sinu effuso bellum se dare
25 dixit. Poeni accipere se omnes responderunt et, quibus acciperent animis, iisdem se gesturos.

Interea Hannibal Carthagine nova profectus iter omnibus aevis laudibus celebratum per Alpes fecit. Tum ex propinquo a Poenis visa montium altitudo, nivesque caelo prope immixtae,
30 tecta imposita rupibus, pecora iumentaue torrida frigore, homines intonsi et inculti; tunc primum opes Poenorum montanorum oculis animisque obiectae eos parumper immobiles defixerunt. Simul ab hostibus, simul ab iniquitate locorum Hannibalis copiae oppugnabantur; equi maxime infestum agmen faciebant;
35 icti forte aut vulnerati adeo consternabantur, ut stragem ingentem simul hominum ac sarcinarum facerent; iumenta cum oneribus de rupibus devolvebantur; elephanti vero, quamquam segnes ad iter, quacumque incedebant, agmen ab hostibus per metum tutum reddebant. Ne alienaret animos incolarum, inter-

18. Saguntum was een stad der Sedetani, in Hispania Tarraconensis, tegenover het eiland Maiorca, nabij het tegenwoordige Murviedro.

dum obsidibus acceptis ducibus ab illis oblati se suosque committendum esse credidit; interdum fame coactus commeatu, quem in viam ipsi detulissent, usus est: sed ubi in angustiores viam et parte altera subiectam iugo insuper imminenti ventum
 5 erat, barbari a fronte, ab tergo coorti comminus eminus petunt, saxa ingentia in agmen devolvunt. Una nocte Hannibal cunctatus demittere pedites in angustias, cum accursantes per obliqua montani interrupto medio agmine viam insedere, sine equitibus atque impedimentis fuit. Nono die in Alpium iugum perventum
 10 est ibique biduo stativa habuit; fessis labore ac pugnando quies data militibus: sed nivis casus novum atque ingentem terrorem eorum animis iniecit. Prima igitur luce signis motis, cum agmen segniter incederet, dux praegressus in promunturio quodam consistere iussit militibus Italiam ostendit subiectosque Alpinis
 15 montibus Circumpadanos campos, moeniaque eos tum transcendere non Italiae modo sed etiam urbis Romae; cetera plana, proclivia fore: uno alterove proelio arcem et caput Italiae in manu ac potestate habituros. Sed iter, quod inde faciendum erat, multo quam in ascensu fuerat, difficilius fuit. Omnis enim
 20 ferme via praeceps, angusta, lubrica; alii super alios, iumenta in homines occiderunt; vix milites manibus retinentes virgulta ac stirpes eminentes se demittere poterant; viae hic illic insuperabiles propter nives duras et accumulatas, aut fluentes et liquescentes. Tandem nequiquam iumentis atque hominibus
 25 fatigatis multisque milibus amissis castra in iugo posita, saxa ignibus atque infuso aceto putrefacta et caesa, elivi molliti, quibus iumenta et elephanti deduci possent, et quadriduo via per rupem munita est.

Sic Hannibal patefactis Pyrenaei et Alpium iugis in Italiam
 30 descendit. Publium Scipionem apud Ticinum amnem, Sempronium Longum apud Trebiam (218), Flaminium apud Trasimenum (217) profligavit.

Ad Trasimenum quidem antequam pugnaretur, Flaminius consul neglexisse fertur signa rerum futurarum magna cum
 35 clade rei publicae. Qui exercitu lustrato cum Arretium versus castra movisset et contra Hannibalem legiones duceret, et ipse et equus eius ante signum Iovis Statoris sine causa repente concidit, nec eam rem habuit religioni. Idem cum auspicia

29. Hannibal trok zeer waarschijnlijk over de groep van den kleinen St. Bernard of over den Mont Cenis. 30. Ticinus, in Boven-Italië, stroomt bij Pavia in de Po; Trebia, aan de rechterzijde van de Po, ontspringt in de Apennijnen. Lacus Trasimenus, in het O. van Etrurië, heet thans Lago di Perugia. 35. Arretium, een van de belangrijkste der twaalf Etrurische steden, was vooral om haar wapensmederijen en pottbakkerijen beroemd.

haberet, pullarius diem proelii committendi differebat. Tum Flaminius ex eo quaesivit, si ne postea quidem pulli pascerentur, quid faciendum censeret. Quum ille quiescendum respondisset, Flaminius „Praeclara vero auspicia, si esurientibus
 5 pullis res geri poterit, saturis nihil geretur.” Itaque signa convelli et se sequi iussit. Quo tempore cum signifer primi manipuli signum non posset loco movere nec quicquam proficeretur, plures cum accederent, Flaminius re nuntiata suo more neglexit; itaque tribus horis concisus exercitus atque ipse interfectus
 10 est. Magnum est illud etiam, quod addidit Caelius, eo tempore ipso, cum hoc calamitosum fieret proelium, tantos terrae motus tota Italia factos esse, ut multa oppida corruerint, multis locis terrae desederint fluminaque in contrarias partes fluxerint atque amnes mare influxerit. Sed tantus fuit ardor
 15 animorum, adeo intentus pugnae animus, ut eum motum terrae nemo pugnantium senserit.

(217). Adversus hostem totiens victorem missus Q. Fabius dictator Hannibalis impetum mora fregit; namque priorum ducum cladibus edoctus belli rationem mutare et adversus
 20 Hannibalem, successibus proeliorum insolentem, recedere ab ancipiti discrimine et tueri tantummodo Italiam constituit, Cunctatorisque nomen et per hoc summi ducis meruit. Per loca alta agmen ducebat modico ab hoste intervallo, ut neque omitteret cum neque cum eo congrediretur; castris, nisi quantum
 25 necessitas cogeret, miles tenebatur. Dux neque occasione rei bene gerendae deerat, si qua ab hoste daretur, neque ullam ipse hosti dabat. Itaque cum ex levibus proeliis superior discederet, militem minus iam coepit aut virtutis suae aut fortunae poenitere.

30 His artibus cum Hannibalem Fabius in agro Falerno locorum angustiis clausisset, ille sine ullo exercitus detrimento se expedit. Namque arida sarmenta in boum cornibus deligata principio noctis incendi bovesque ad montes, quos Romani insederant, agi iussit. Qui cum accensis cornibus per montes, per
 35 silvas huc illuc discurrerent, Romani miraculo attoniti constiterunt; ipse Fabius, insidias esse ratus, militem extra vallum egredi vetuit. Interea Hannibal ex angustiis evasit.

Dein Hannibal, ut Fabio apud suos conflaret invidiam, agrum eius, omnibus circa vastatis, intactum reliquit. At Fabius
 40 misso Romam Quinto filio inviolatum ab hoste agrum vendidit eiusque pretio captivos Romanos redemit.

10. C. Caelius Antipater beschreef omstreeks 100 v. C. de geschiedenis van Rome, van de Punische oorlogen tot op zijn tijd. Wij vinden nog slechts sporen van dit werk bij andere Romeinsche geschiedschrijvers.
 30. Zie blz. 30 r. 11.

Haud grata tamen Romanis erat Fabii cunctatio: eumque pro cauto timidum, pro cunctatore segnem vocitabant. Augebat invidiam Minucius, magister equitum, dictatorem criminando: illum in ducendo bello sedulo tempus terere, quo
 5 diutius in magistratu esset solusque et Romae et in exercitu imperium haberet. His sermonibus accensa plebs dictatori magistrum equitum imperio aequavit. Hanc iniuriam aequo animo tulit Fabius exercitumque suum cum Minucio divisit. Cum autem Minucius temere proelium commisisset, ei periclitanti auxilio
 10 venit Fabius. Cuius subito adventu repressus Hannibal receptui cecinit, palam confessus, ab se Minucium, se a Fabio victum esse; redeuntemque ex acie dixisse Poenum ferunt, tandem eam nubem, quae sedere in iugis montium solita sit, cum procella imbrem dedisse. Minucius autem periculo liberatus
 15 castra cum Fabio iunxit et patrem eum appellavit idemque facere milites iussit.

(209). Postea autem Hannibal Tarento per prodicionem potitus est. Hanc urbem ut Poenis traderent, tredecim fere nobiles iuvenes Tarentini coniuraverant. Hi nocte per speciem venandi
 20 urbe egressi ad Hannibalem, qui haud procul castra habebat, venerunt. Cui cum, quid pararent, exposuisset, collaudavit eos Hannibal monuitque, ut redeuntes pecora Carthaginensium, quae pastum propulsa essent, ad urbem agerent et veluti praedam ex hoste factam aut praefecto aut custodibus portarum
 25 donarent. Id iterum ac saepius ab iis factum, eoque consuetudinis adducta res est, ut, quocumque noctis tempore sibilo dedissent signum, porta urbis aperiretur. Tum Hannibal eos nocte media cum decem milibus hominum delectorum secutus est. Ubi portae appropinquarent, nota iuvenum vox et fami-
 30 liare signum vigilem excitavit. Duo primi inferebant aprum vasti corporis. Vigil incautus, dum beluae magnitudinem miratur, venabulo occisus est. Ingressi proditores ceteros vigiles sopitos obtruncant. Tum Hannibal cum suo agmine ingreditur; Romani passim trucidantur. Livius Salinator, Romanorum
 35 praefectus, cum iis, qui caedi superfuerunt, in arcem confugit. Profectus igitur Fabius ad recipiendum Tarentum urbem obsidione cinxit. Leve dictu momentum ad rem ingentem perficiendam eum adiuvit. Praefectus praesidii Tarentini deperibat amore muliereculae, cuius frater in exercitu Fabii erat.
 40 Miles iussus a Fabio pro perfuga Tarentum transiit ac per sororem praefectum ad tradendam urbem perpulit. Fabius vigilia prima accessit ad eam partem muri, quam praefectus custo-

41. De vigiliae werden gerekend van des avonds zes uur tot zes uur in den ochtend, elke van drie uren.

diebat. Adiuvantibus recipientibusque eius militibus Romani in urbem transcenderunt. Inde, proxima porta refracta, Fabius cum exercitu intravit. Hannibal nuntiata Tarenti oppugnatione cum ad opem ferendam festinans captam urbem esse audisset:

5 „Et Romani,” inquit, „suum Hannibalem habent: eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amisimus.”

Cum postea Livius Salinator coram Fabio gloriaretur, quod arcem Tarentinam retinisset, dixissetque eum sua opera Tarentum recepisse: „Certe,” inquit Fabius ridens, „nam nisi tu

10 amisisses, ego nunquam recepissem.”

Q. Fabius iam senex filio suo consuli legatus fuit; cumque in eius castra veniret, filius obviam patri progressus est, duodecim lictoribus pro more antecedentibus. Equo vehebatur senex neque appropinquante consule descendit. Iam ex lictoribus

15 undecim verecundia paternae maiestatis taciti praeterierant. Quod cum consul animadvertisset, proximum lictorem iussit inclamare Fabio patri, ut ex equo descenderet. Pater tum desiliens: „Non ego, fili,” inquit, „tuum imperium contempsi, sed experiri volui, num scires consulem te esse.” Ad summam

20 senectutem vixit Fabius Maximus, dignus tanto cognomine. Cautior quam promptior habitus est, sed insita eius ingenio prudentia ei bello, quod tum gerebatur, proprie apta erat. Nemini dubium est, quin rem Romanam cunctando restituerit. Ut Scipio pugnando, ita hic non dimicando maxime civitati

25 Romanae succurrisse visus est. Alter enim celeritate sua Carthaginem oppressit, alter cunctatione id egit, ne Roma opprimi posset.

XXXVIII. L. AEMILIUS PAULLUS ET C. TERENTIUS VARRO.

(216). Hannibal in Apuliam pervenerat. Adversus eum Roma profecti sunt duo consules, Paullus Aemilius et Terentius

30 Varro. Paulo Fabii cunctatio magis placebat; Varro autem, ferox et temerarius, acriora sequebatur consilia. Ambo consules ad vicum, qui Cannae appellabatur, castra communiverunt. Ibi deinde Varro invito collega aciem instruxit et signum pugnae dedit. Hannibal autem ita constituerat aciem, ut Ro-

35 manis et solis radii et ventus ab oriente pulverem adflans adversi essent. Victus caesusque est Romanus exercitus; nusquam graviore vulnere adflata est respublica. L. Paullus Aemilius telis obrutus cecidit: quem cum media in pugna sedentem

13. De lictoren gingen den magistraat in een lange rij vooraf; de naaste aan den magistraat was de proximus lictor, tevens de eerste in rang.

- in saxo oppletum cruore conspexisset quidam tribunus militum: „Cape” inquit „hunc equum et fuge, L. Aemili. Etiam sine tua morte lacrimarum satis luctusque est.” Ad ea consul: „Tu quidem macte virtute esto! Sed cave, exiguum tempus e manibus hostium evadendi perdas! Abi nuntia patribus, ut urbem muniant ac prius quam hostis victor adveniat praesidiis firment. Me in hac strage militum meorum patere expirare.” Alter consul cum paucis equitibus Venusiam per fugit. Consulares aut praetorii occiderunt viginti, senatores capti aut occisi triginta, nobiles viri trecenti, militum quadraginta milia, equitum tria milia et quingenti. Hannibal in testimonium victoriae suae tres modios aureorum anulorum Carthaginem misit, quos de manibus equitum Romanorum et senatorum detraxerat.
- Hannibal victori cum ceteri gratularentur suaderentque, ut quietem iam sumeret et fessis militibus daret, unus ex eius praefectis, Maharbal, minime cessandum ratus, Hannibalem hortabatur, ut statim Romam pergeret, die quinto victor in Capitolio epulaturus. Cumque Hannibal illud non probasset, Maharbal: „Non omnia nimirum,” inquit, „eidem dii dedere.
- Vincere scis, Hannibal; victoria uti nescis.” Mora huius diei satis creditur saluti fuisse urbi et imperio. Hannibal cum victoria posset uti, frui maluit, relictaque Roma in Campaniam divertit, cuius deliciis mox exercitus ardor elanguit: adeo ut vere dictum sit, Capuam Hannibali Cannas fuisse.
- Nunquam tantum pavoris Romae fuit, quantum ubi acceptae cladis nuntius advenit. Neque tamen ulla pacis mentio facta est; quin etiam animo civitas adeo magno fuit, ut Varroni ex tanta clade redeunti obviam irent et gratias agerent, quod de republica non desperasset: qui, si Poenorum dux fuisset, temeritatis poenas omni supplicio dedisset. Non autem vitae cupiditate, sed reipublicae amore se superfuisse, reliquo aetatis suae tempore approbavit. Nam et barbam capillumque submisit, et postea nunquam recubans cibum cepit; honoribus quoque, cum ei deferrentur a populo, renuntiavit dicens, felicioribus magistratibus reipublicae opus esse. Dum igitur Hannibal segniter et otiose agebat, Romani interim respirare coeperunt. Arma non erant; detracta sunt templis vetera hostium spolia. Deerat iuventus; servi manumissi et armati sunt. Egebat aerarium; opes suas libens senatus in medium protulit, nec praeter quod in bullis singulisque anulis erat, quicquam sibi auri

8. Venusia is vooral als de geboorteplaats van den dichter Horatius beroemd (65—8). 32. Den baard te laten groeien was in Rome de gewoonte tot 300 v. C., toen de eerste barbiers in Rome kwamen. Sedert dien tijd bleef het laten groeien van haar en baard slechts als teeken van rouw in zwang.

reliquerunt. Patrum exemplum secuti sunt equites imitataeque equites omnes tribus. Denique vix suffecere tabulae, vix scribarum manus, cum omnes privatae opes in publicum deferrentur.

- Cum Hannibal redimendi sui copiam captivis Romanis fecisset. decem ex ipsis Romanis ea de re missi sunt; nec pignus aliud fidei ab iis postulatum est, quam ut iurarent, se, si non impetrassent, in castra esse redituros. Eos senatus non redimendos censuit responditque, eos cives non esse necessarios, qui, cum armati essent, capi potuissent. Unus ex iis legatis e castris Poenorum egressus. veluti aliquid oblitus, paulo post in castra erat regressus, deinde comites ante noctem adsecutus erat. Is ergo, re non impetrata, domum abiit. Reditu enim in castra se liberatum esse iureirando interpretabatur. Quod ubi innotuit, iussit senatus illum comprehendere et vinctum duci ad Hannibalem. Ea res Hannibalis audaciam maxime fregit, quod senatus populusque Romanus rebus afflictis tam excelso esset animo.

XXXIX. M. CLAUDIUS MARCELLUS.

- (215). M. Claudius Marcellus praetor Hannibalem vinci posse primus docuit. Cum enim ad Nolam Hannibal accessisset spe urbis per prodicionem recipiendae, Marcellus instructa ante urbis portam acie cum eo conflixit et Poenos fudit. Pulsus Hannibal exercitum ad Casilinum, parvam Campaniae urbem, duxit. In ea quamquam parvum erat praesidium, tamen penuria frumenti efficiebat, ut nimium hominum esse videretur. Hannibal primo cives verbis benignis ad portas aperiendas coepit pellicere; deinde cum in Romanorum fide perstarent, accedit ad urbem, moliri portas et claustra refringere parat. Tum ex urbe ingenti cum tumultu duae cohortes ad id ipsum intus instructae erumpunt stragemque Poenorum faciunt et Hannibalem repellunt. Hiems deinde cum ingrueret, Hannibal relicto circa Casilinum praesidio, ne omissa res videretur, in hiberna

18. Praetor (prae-ire) volgde in rang op de consules en kon dezen soms vervangen; zijne taak was voornamelijk de rechtspleging. De praetor urbanus had de iurisdictio inter cives, en werd ter zijde gestaan door den praetor qui inter peregrinos ius dicit. De praetor in de provincie had zes, die te Rome twee lictoren en de fasces; verder de sella curulis en de praetexta. 19. Nola, een belangrijke stad in Campanië, was door de Ausonii gesticht. Hier stierf Augustus in 14 na C. 22. Casilinum ligt aan den Volturnus, de grootste rivier in Campanië. Zij ontspringt op de Apennijnen en stroomt in de Tyrrheensche zee uit. 28. De echers, het tiende deel van een Romeinsch legioen, had drie manipuli of zes centuriën.

Capuam concessit partemque maiorem hiemis exercitum in tectis habuit.

- Mitescente iam hieme Hannibal Casilinum rediit, ubi, quamquam ab oppugnatione cessatum erat, obsidio tamen continua
- 5 oppidanos praesidiumque ad ultimum inopiae adduxerat. Marcellum cupientem obsessis ferre auxilium Voltumnus amnis inflatus aquis tenebat; Gracchus, qui cum equitatu Romano haud procul castra habebat, farre ex agris undique convecto cum complura dolia complisset, nuntium ad magistratum
- 10 Casilinum misit, ut exciperent dolia, quae amnis deferret. Insequenti nocte dolia secundo missa amni defluerunt; aequaliterque inter omnes frumentum divisum. Id postero quoque die ac tertio factum est. Nocte et mittebantur et perveniebant; eo custodias hostium fallebant. Re vero detecta cum Hannibal
- 15 catena per medium flumen obiecta interceptisset dolia, naves sparsere Romani: quae cum aqua ferente ad oppidum defluerent, cratibus ab oppidanis excipiebantur eorumque inopiam sublevabant. Postremo ad id ventum est inopiae, ut Casilinatē lora detractasque scutis pelles, quas fervida mollissent aqua,
- 20 mandare conarentur nec muribus aliove animali abstinerent. Ex iis quidam murem captum ducentis potius denariis vendere quam ipse leniendae famis gratia consumere maluit. Sed deorum providentia et venditori et emptori, quem uterque merebatur, exitum attribuit. Avaro enim fame consumpto sua
- 25 pecunia frui non licuit; emptor vero cibo comparato vixit. Tandem omne herbarum radicumque genus infimis aggeribus muri eruerunt et, cum hostes locum obarassent, raporum semen iniecerunt, ut Hannibal exclamaret: „Eone usque, dum ea nascantur, ad Casilinum sessurus sum?” Et qui nullam antea
- 30 pactionem auribus admiserat, tum demum aequas deditionis condiciones non repudiavit.

- (212). Postea cum Sicilia a Romanis ad Poenos defecisset, Marcellus consul creatus Syracūsas, urbem Siciliae nobilissimam, oppugnavit. Diuturna fuit obsidio, neque urbem, nisi
- 35 post tres annos, cepit Marcellus. Rem confecisset celerius, nisi unus homo ea tempestate Syracusis fuisset, Archimēdes,

21. Denarius, een zilveren munt = 10 asses = 4 sestertii; de sestertius bedroeg ongeveer negen centen; het teeken op den denarius was X.

36. Archimedes, in 287 v. C. te Syrakuse geboren, was een der grootste meet- en werktuigkundigen van de oudheid. Men schrijft hem de vinding toe van het soortelijk gewicht, van de verhouding tusschen de middellijn en den omtrek in een cirkelvak, tusschen den inhoud van een bol en van den cilinder, van het katrol, van de schroef zonder einde e. a. De schroef van Archimedes is, evenals vele belangrijke leerstukken in genoemde vakken, naar hem genoemd.

- admirabili ingenio praeditus, qui multis machinis inventis opera Romanorum disturbabat. Captis Syracusis Marcellus eximia hominis prudentia delectatus, ut capiti illius parceretur, edixit. Archimedes, dum in pulvere quasdam formas describit
- 5 attentius, patriam suam captam esse non senserat, et militi, qui praedandi causa in domum eius irruperat, strictoque super caput gladio interrogabat, quisnam esset, propter nimiam cupiditatem illud investigandi, quod requirebat, nomen suum non indicavit: „Noli” inquit „obsecro, circulos meos turbare.”
- 10 Itaque a milite obtruncatus est. Eius mortem aegre tulit Marcellus sepulturaeque curam habuit.

- Marcellus recepta Sicilia cum ad urbem venisset, postulavit, ut sibi triumphanti Romam inire liceret. Id non impetravit, sed tantum ut ovans ingrederetur. Pridie, quam urbem iniret,
- 15 iniussu senatus in monte Albano triumphavit; inde ovans multam prae se praedam in urbem intulit. Cum simulacro captarum Syracusarum praelata sunt multa urbis ornamenta nobiliaque signa, quibus Syracusae ornatae fuerant. Quae omnia ad aedem Honoris atque Virtutis contulit; nihil in suis aedibus,
- 20 nihil in hortis posuit. Cumque de Marcello consulatum tunc gerente Siculi questum Romam venissent, ultro de illis in senatum admittendis rettulit querentesque de se patienter sustinuit. Improbatis a patribus querelis eorum clementer excepit orantes, ut ab eo in clientelam reciperentur; nullas adversus
- 25 illos inimicitias exercuit et per reliquam vitam illis bene facere non destitit.

- Insequenti anno iterum adversus Hannibalem missus est. Tumulus erat inter Punica et Romana castra, quem occupare Marcellus cupiebat. Sed cum prius ipse locum exploraturus
- 30 cum paucis equitibus eo profectus esset, in insidias ab Hannibale locatas delapsus lancea transfixus occubuit. Inventum Marcelli corpus Hannibal magnifice sepeliri iussit.

14. De ovatio werd toegestaan, indien niet alle vereischen tot het houden van een triumphus aanwezig waren. De veldheer ging dan te voet of reed, was gekleed in de toga praetexta en droeg een mirtekrans. Hij offerde slechts een ovis, de triumphator een stier. Verg. bladz. 39. Weigerde de senaat het verzoek van den Imperator om een triumphus te mogen houden, dan hield deze wel eens eigenmachtig een triumphus op den Mons Albanus, ten Z.O. van Rome. Op den top van dezen berg stond de tempel van Iuppiter Latiaris; het bondsfeest der Latijnen (feriae Latinae) werd jaarlijks daar gevierd. 19. Virtus beteekent in deze verbinding, evenals op vele plaatsen, krijgsmansdeugd, moed. De tempel was door Marcellus gebouwd vóór de Porta Collina, ter vervulling eener gelofte in den slag bij Clastidium aan de Po, in 222 v. C. Toen echter de Pontifices niet konden goedkeuren, dat twee godheden in één tempel vereenigd werden, werd naast den eersten een tweede gebouwd.

XL. C. CLAUDIUS NERO ET M. LIVIUS SALINATOR.

- (207). Hasdrūbal, frater Hannibalis, ex Hispania profectus ingentibus copiis in Italiam contendit. Actum erat procul dubio de imperio Romano, si vir ille se cum fratre iunxisset. Itaque Roma profecti sunt duo consules, C. Claudius Nero et
- 5 M. Livius Salinator: hic in Galliam Cisalpinam, ut Hasdrubali ab Alpibus descendenti occurreret; ille in Apuliam, ut Hannibali se opponeret. Erant Livio cum Nerone veteres inimicitiae: tamen ubi Nero collega ei datus est, iniuriae, quam gravissimam acceperat, oblitus amicitiam cum eo iunxit, ne propter
- 10 privatam discordiam respublica male administraretur. Ea gratiae reconciliatione laetus senatus digredientes in provinciam consules prosecutus est. Erat autem inter hos sic compositum, ut uterque in sua provincia hostem contineret neque coniungi eius vires pateretur.
- 15 Inter haec Hasdrubal Italiam ingressus quattuor equites cum litteris ad Hannibalem misit: qui capti ad Neronem sunt perducti. Consul cognito Hasdrubalis consilio audere aliquid improvisum decrevit et cum cuperet Hasdrubalem copiasque eius, antequam Hannibali fratri iungerentur, occidi idcircoque festinaret se Livio Salinatori collegae suo adiungere, neque tamen
- 20 discessum suum ab Hannibale, cui oppositus erat, sentire vellet, decem milia fortissimorum militum delegit praecepitque legatis, quos relinquebat, ut eadem stationes vigiliaeque agerentur, totidem ignes arderent, eademque facies castrorum servaretur,
- 25 ne quid Hannibal suspicatus auderet adversus paucitatem relictorum. Itaque cum delectis copiis profectus est nocte et inscio Hannibale paene totam Italiam emensus sex dierum spatio ad castra Livii pervenit: amboque coniunctis viribus Hasdrubalem apud Senam oppidum et flumen Metaurum vicerunt. Quin-
- 30 quaginta sex milia hostium occisa: capta quinque milia et quadringenti. Ipse Hasdrubal, ne tantae cladis superesset, concitato equo se in cohortem Romanam immisit ibique, ut patre Hamilcare et Hannibale fratre dignum erat, pugnans cecidit. Nero autem ea nocte, quae pugnam secuta est, pari celeritate,
- 35 qua venerat, in castra sua rediit, antequam Hannibal eum discessisse sensisset. Caput Hasdrubalis, quod servatum cum

5. Een belasting op het zout, door M. Livius als censor ingevoerd, gaf aanleiding tot zijn bijnaam Salinator. — Gallia Cisalpina, door de Po in Cispadana en Transpadana gedeeld, wordt door de rivier de Rubico van Midden-Italië gescheiden. 29. Sena Gallica, thans Sinigaglia, werd het gebied der Gallische Senones, aan de Sena, genoemd.

cura attulerat, proici ante hostium stationes iussit. Posthaec Hannibal diffidere de belli coepit eventu. Viso enim fratris occisi capite agnoscere se fortunam Carthaginis dixisse fertur.

XLI. P. CORNELIUS SCIPIO AFRICANUS.

- (218). P. Cornelius Scipio nondum annos pueritiae egressus
 5 patrem singulari virtute servavit. Qui cum pugna apud Ticinum contra Hannibalem commissa graviter vulneratus in hostium manus iamiam venturus esset, filius interiecto corpore Poenis irruentibus se opposuit et patrem periculo liberavit. Quae pietas Scipioni postea aedilitatem petenti favorem populi conciliavit.
 10 Cum enim obsisterent tribuni plebis, negantes rationem eius esse habendam, quod nondum ad petendum legitima aetas esset: „Si me,” inquit Scipio, „omnes Quirites aedilem facere volunt, satis annorum habeo.” Tanto inde favore ad suffragium ferendum itum est, ut tribuni incepto destiterint.
 15 Post cladem Cannensem Romani exercitus reliquiae Canusium perfugerant; cumque ibi tribuni militum quattuor essent, tamen omnium consensu ad Publium Scipionem, admodum adulescentem, summa imperii delata est. Quibus consultantibus nuntiat P. Furius Philus, consularis viri filius, nobiles quosdam
 20 iuvenes desperatis rebus consilium de Italia deserenda inire. Statim in hospitium L. Caecilii Metelli, qui eorum erat princeps, se contulit Scipio; et cum concilium ibi iuvenum, de quibus allatum erat, invenisset, stricto super capita consultantium gladio: „Iurate” inquit „vos neque ipsos rempublicam populi
 25 Romani deserturos, neque alium civem Romanum deserere passuros: qui non iuraverit, in se hunc gladium strictum esse sciat.” Haud secus pavidi, quam si victorem Hannibalem cernerent, iurant omnes custodiendosque semet ipsos Scipioni tradunt.
 Cum Romani duas clades in Hispania accepissent duoque

9. Aedilitas was het ambt der aediles plebis (of curules, indien zij uit de patriciërs gekozen waren), belast met het toezicht op alle gebouwen (aedes), pleinen en straten van Rome, de zorg voor het vrije verkeer op de markt, voor de openbare orde, de goede zeden en de voorbereiding der openbare spelen. De legitima aetas voor den aedilis was die van zevenendertig jaar. 12. Quirites, een woord van onzekeren oorsprong, duidde eigenlijk de Sabijnen aan, vervolgens de Romeinen, als burgers; zoodat voor krijgslieden die benaming zelfs beleedigend was. Dikwijls gebruikten redenaars en geschiedschrijvers de uitdrukking *Populus Romanus Quiritium* of *Populus Romanus Quirites*. 15. Canusium in Apulia, nabij Cannae aan den Aufidus.

ibi summi imperatores intra dies triginta cecidissent, placuit exercitum augeri eoque proconsulem mitti; sed quamquam quem mitterent non satis constabat, tamen diem comitiis consules edixerunt. Primo populus exspectabat, ut, qui se tanto dignos imperio crederent, nomina profiterentur; sed nemo audebat illud imperium suscipere. Maesta itaque civitas ac prope inops consilii comitiorum die in campum descendit, cum subito P. Cornelius Scipio, quattuor et viginti ferme annos natus, professus se petere, in superiore, unde conspici posset, loco constitit. In quem postquam omnium ora conversa sunt, ad unum omnes Scipionem in Hispania proconsulem esse iusserunt. At ut iam animorum impetus resedit, populum Romanum coepit facti poenitere: aetati Scipionis maxime diffidebat. Quod ubi animadvertit Scipio, advocata contione ita de aetate sua et de bello, quod gerendum esset, magno elatoquo animo disseruit, ut homines cura liberaret speque certissima impleret.

Profectus igitur in Hispaniam Scipio Carthaginem Novam, quo die venit, expugnavit. Eo congestae erant omnes paene Africae et Hispaniae opes, ibi arma, ibi pecunia, ibi totius Hispaniae obsides erant: quibus omnibus potitus est Scipio. Inter captivos ad eum adducta est eximiae formae adulta virgo. Quam ubi comperit illustri loco inter Celtiberos natam principique eius gentis adulescenti Aluccio desponsam esse, arcessitis parentibus et sponso eam reddidit. Parentes virginis, qui ad eam redimendam satis magnum auri pondus attulerant, Scipionem orabant, ut id ab se donum acciperet. Scipio aurum ante pedes poni iussit vocatoque ad se virginis sponso: „Super dotem,” inquit, „quam accepturus a socero es, haec tibi a me dotalia dona accedent” aurumque tollere ac sibi habere iussit. Ille domum revertit et ad referendam Scipioni gratiam Celtiberos Romanis conciliavit.

Deinde Scipio Hasdrubalem victum ex Hispania expulit.

1. Die Imperatores waren P. Scipio, de vader van P. Scipio Africanus en Cn. Scipio. 2. Proconsul was de magistratus, die in de plaats van een consul met het volledig gezag van dezen een provincia bestuurd. Zoo had Hispania gewoonlijk proconsules. Zij werden uit de oud-consuls, praetoren, of ook wel uit privati gekozen. 3. Comititia is de naam der op het comitium (blzz. 4 en 15) of op den campus Martius gehouden volksvergadering, waarin overheidspersonen gekozen werden of over wetsvoorstellen gestemd werd. 17. Carthago Nova in Hispania Tarraconensi aan de Middellandsche zee (thans Carthagena), door Hasdrubal in 227 v. C. gebouwd, had zilvermijnen in de buurt, een goede haven en veel handel. De volledige naam is: Colonia Victrix Iulia Nova Carthago. 22. Celtibēri waren een volk in het N.O. en midden van Spanje, waarin zich Celti, later bijgekomen stammen, met de inboorlingen, Ibēri, hadden vereenigd.

Castris hostium potitus omnem praedam militibus concessit, captivos Hispanos sine pretio domum dimisit. Inter Afros vero, quos vendi iussit, erat puer adultus regii generis, forma insigni: quem cum percontaretur Scipio, quis et cuius esset et cur id
 5 aetatis in castris fuisset: „Numida sum,” inquit puer, „Massivam populares vocant: orbus a patre relictus, apud maternum avum, Numidarum regem, educatus sum. Cum avunculo Masinissa, qui nuper subsidio Cathaginiensibus venit, in Hispaniam traieci; prohibitus propter aetatem a Masinissa nunquam
 10 ante proelium inii. Eo die, quo pugnatum est cum Romanis, inscio avunculo clam armis equoque sumpto in aciem exii: ibi prolapso equo captus sum a Romanis.” Scipio eum interrogat, velletne ad avunculum reverti? Cum effusis gaudio lacrimis id vero se cupere puer diceret, tum Scipio puero
 15 anulum aureum equumque ornatum donat datisque, qui tuto deducerent, equitibus dimisit.

Cum P. Cornelius Scipio se erga Hispanos clementer gessisset, circumfusa multitudo eum regem ingenti consensu appellavit; at Scipio silentio per praeconem facto: „Nomen
 20 imperatoris.” inquit, „quo me mei milites appellarunt, mihi maximum est: regium nomen, alibi magnum, Romae intolerabile est. Si id in hominis ingenio amplissimum iudicatis, quod regale est, vobis licet existimare regalem in me esse animum; sed oro vos, ut a regis appellatione abstineatis.”
 25 Sensere etiam barbari magnitudinem animi, qua Scipio id aspernabatur, quod ceteri mortales admirantur et concupiscunt.

Scipio recepta Hispania cum iam bellum in ipsam Africam transferre meditaretur, conciliandos prius regum et gentium animos existimavit. Syphacem, Maurorum regem, opulentissimum totius Africae regem, quem magno usui sibi fore speraret, primum tentare statuit. Itaque legatum cum donis ad eum misit C. Laelium, quocum intima familiaritate vivebat. Syphax amicitiam se Romanorum accipere adnuat, sed fidem
 30 nec dare nec accipere, nisi cum ipso coram duce Romano, voluit. Scipio igitur in Africam traiecit. Forte ita incidit, ut eo ipse tempore Hasdrubal pulsus Hispania ad eundem portum appelleret, Syphacis amicitiam pariter petiturus. Uterque a rege in hospitium invitatus. Cenatum simul apud regem est et eodem etiam lecto Scipio atque Hasdrubal accubuerunt.
 35 Tanta autem inerat comitas Scipioni, ut non Syphacem modo,

7. Numidia, een koninkrijk aan de kust der Middellandsche zee, thans Algiers, was door Mauretania ten W. en het gebied van Carthago ten O. begrensd. 29. De Mauri bewoonden het tegenwoordige Fez en Marokko, Mauretania geheeten.

sed hostem etiam infestissimum Hasdrubalem sibi conciliaret. Scipio foedere ictoc um Syphace in Hispaniam ad exercitum rediit.

- Masinissa quoque amicitiam cum Scipione iungere iam dudum cupiebat. Quare ad eum tres Numidarum principes misit ad
 5 tempus locumque colloquio statuendum. Duos pro obsidibus retineri a Scipione iubet; remisso tertio, qui Masinissam ad locum constitutum adduceret, Scipio et Masinissa cum paucis in colloquium venerunt. Ceperat iam ante Numidam ex fama rerum gestarum admiratio viri, sed maior praesentis veneratio
 10 cepit: erat enim in vultu maiestas summa; accedebat promissa caesaries habitusque corporis, non cultus munditiis, sed virilis vere ac militaris, et florens iuventa. Prope attonitus ipso congressu Numida gratias de filio fratris remisso agit: ex eo tempore adfirmat eam se quaesisse occasionem, quam tandem
 15 oblatam non omiserit; cupere se illi et populo Romano operam navare, ita, ut nemo externus magis adiuverit rem Romanam. Laetus eum Scipio audivit atque in societatem recepit.

- Scipio deinde Romam rediit et ante annos consul factus est. Sicilia ei provincia decreta est permissumque, ut in Africam
 20 inde traiceret. Qui cum vellet ex fortissimis peditibus Romanis trecentorum equitum numerum complere, nec posset illos subito armis et equis instruere, id prudenti consilio perfecit. Namque ex omni Sicilia trecentos iuvenes nobilissimos et ditissimos, qui equis militarent et secum in Africam traicerent, legit
 25 diemque iis edixit, qua equis armisque instructi atque ornati adessent. Gravis ea militia, procul domo, terra marique multos labores, magna pericula allatura videbatur; neque ipsos modo, sed parentes cognatosque eorum ea cura angebat. Ubi dies, quae dicta erat, advenit, arma equosque ostenderunt, sed
 30 omnes fere longinquum et grave bellum horrere apparebat. Tunc Scipio militiam iis se remissurum ait, si arma et equos militibus Romanis voluissent tradere. Laeti condicionem acceperunt iuvenes Siculi. Ita Scipio sine publica impensa suos instruxit ornavitque equites.

- Tunc Scipio ex Sicilia in Africam vento secundo profectus est tanto militum ardore, ut non ad bellum duci viderentur, sed ad certa victoriae praemia. Celeriter naves e conspectu Siciliae ablatae sunt conspectaque brevi Africae litora. Scipio cum egrediens ad terram navi prolapsus esset et ob hoc attonitos milites cerneret, id quod trepidationem adferebat, in hortationem convertens: „Africam oppressi,” inquit „milites!” Expositis copiis in proximis tumulis castra metatus est. Ibi speculatores hostium in castris deprehensos et ad se perductos

18. Ante annos, omdat de gewone leeftijd drieënveertig jaar was.

nec supplicio adfecit nec de consiliis ac viribus Poenoram percontatus est, sed circa omnes Romani exercitus manipulos curavit deducendos; dein interrogatos, num ea satis considerassent, quae speculari erant iussi, prandio dato incolumes dimisit.

- 5 Scipioni in Africam advenienti Masinissa se coniunxit cum parva equitum turma. Syphax vero a Romanis ad Poenos defecerat. Hasdrubal, Poenorum dux, Syphaxque Scipioni se opposuerunt; qui utriusque castra una nocte perrupit et incendit. Syphax ipse captus et vivus ad Scipionem pertractus est.
- 10 Syphacem in castra adduci cum esset nuntiatum, omnis velut ad spectaculum triumphi multitudo effusa est: praecedebat ipse vinctus: sequebatur grex nobilium Maurorum. Movebat omnes fortuna viri, cuius amicitiam olim Scipio petierat. Regem aliosque captivos Romam misit Scipio; Masinissam, qui egregie rem Romanam adjuverat, aurea corona donavit.

- (202). Haec et aliae, quae sequebantur, clades Carthaginensibus tantum terroris intulerunt, ut Hannibalem ex Italia ad tuendam patriam revocarent. Frendens gemensque ac vix lacrimis temperans is dicitur legatorum verba audisse mandatisque paruisse. Respexit saepe Italiae litora, semet accusans, quod non victorem exercitum statim ab Cannensi pugna Romam duxisset. Zamam venerat Hannibal, quae urbs quinque dierum iter a Carthagine abest, et nuntium ad Scipionem misit, ut colloquendi secum potestatem faceret. Scipio cum
- 25 colloquium haud abnuisset, dies locusque constituitur. Itaque congressi sunt duo clarissimi non suae modo aetatis sed omnis ante se memoriae. Steterunt aliquamdiu taciti mutuaeque admiratione defixi. Cum vero de condicionibus pacis inter eos non convenisset, ad suos se receperunt renuntiantes, armis decernendum esse. Commisso deinde proelio Hannibal victus cum
- 30 quattuor equitibus fugit. Ceterum constat, utrumque de altero confessum esse, nec melius instrui aciem nec acrius potuisse pugnari.

- Carthaginenses metu perculsi ad petendam pacem oratores
- 35 mittunt triginta civitatis principes. Qui ubi in castra Romana venerunt, veniam civitati petebant non culpam purgantes, sed initium culpae in Hannibalem transferentes. Victis leges imposuit Scipio. Legati, cum nullas condiciones recusarent, Romam profecti sunt, ut, quae a Scipione pacta essent, ea

2. Manipulus is het dertigste gedeelte van een legioen, en telde in het eerst nauwlijks honderd, later tweehonderd man. Zie blz. 50 r. 28.
6. Turma, een eskadron of ruiterafdeeling van dertig man, was het tiende gedeelte eener ala. 22. Zama, in Numidië, Z.W. van Carthago, bijgenaamd Regia.

patrum ac populi auctoritate confirmarentur. Ita pace terra marique parta Scipio exercitu in naves imposito Romam revertit. Ad quem advenientem concursus ingens factus est: effusa non ex urbibus modo, sed etiam ex agris multitudo viam obsidebat.

- 5 Scipio inter gratulantium plausus triumphoque omnium clarissimo urbem est invectus primusque nomine victae a se gentis est nobilitatus Africanusque appellatus.

- Ex his rebus gestis virum eum esse virtutis divinae vulgo creditum est. Id etiam dicere haud piget, quod scriptores de
10 eo litteris mandaverunt, Scipionem consuevisse, priusquam dilucesceret, in Capitolium ventitare ac iubere aperiri cellam Iovis atque ibi solum diu demorari, quasi consultantem de republica cum Iove: aedituosque eius templi saepe esse miratos, quod eum id temporis in Capitolium ingredientem canes,
15 semper in alios saevientes, non latrarent. Has vulgi de Scipione opiniones confirmare atque approbare videbantur dicta factaque eius pleraque admiranda, ex quibus est unum huiusmodi: adsidebat oppugnabatque oppidum in Hispania, situ moenibusque ac defensoribus validum et munitum, re etiam cibaria
20 copiosum, neque ulla eius potiundi spes erat. Quodam die ius in castris sedens dicebat Scipio atque ex eo loco id oppidum procul videbatur. Tum e militibus, qui in iure apud eum stabant, interrogavit quispiam ex more, in quem diem locumque vades sisti iuberet. Et Scipio manum ad ipsam oppidi,
25 quod obsidebatur, arcem protendens: „Perendie” inquit „sese sistant illo in loco,” atque ita factum. Die tertia, in quam vades sisti iusserat, oppidum captum est. Eodem die in arce eius oppidi dixit.

- Hannibal a Scipione victus suisque invisus, ad Antiöchum,
30 Syriae regem, confugit eumque hostem Romanis fecit. Missi sunt Roma legati ad Antiochum; in quibus erat Scipio Africanus: qui cum Hannibale Ephësi collocutus ab eo quaesivit, quem fuisse maximum imperatorem crederet. Respondit Hannibal Alexandrum, Macedonum regem, maximum sibi videri,
35 quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset. Quaerenti deinde, quem secundum poneret: „Pyrrhum,” inquit, „quod

11. Cella is de kapel of het gedeelte van een tempel, waarin het beeld eener godheid stond. Zoo bevatte de Capitolijnsche tempel de cella Iovis, Minervae et Iunonis. 24. Vas is degeen, die zich voor de opkomst van den gedaagde borg stelt en desnoods zelf kan gedagvaard worden. 39. Antiöchus de derde, ook de groote genoemd, 224—187, was koning van Syrië, een landschap in Azië, begrensd door Cilicië, de Middellandsche zee, Arabië en den Euphraat, met de hoofdstad Antiochië aan den Orontes. 34. Macedonia lag tusschen Thessalië, Illyrië, Moesië en Thracië.

primus castra metari docuit nemoque illo elegantius loca cepit et praesidia disposuit." Sciscitanti denique quem tertium duceret, semet ipsum dixit. Tum ridens Scipio: „Quidnam tu diceres," inquit, „si me vicisses? „Tum me vero," respondit Hannibal, 5 „et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante omnes alios imperatores posuissem." Ita improvise adsentationis genere Scipionem e grege imperatorum velut inaeestimabilem secernebat.

Scipio ipse fertur quondam dixisse, cum eum quidam parum pugnacem dicerent: „imperatorem me mater, non bellatorem 10 peperit." Idem dicere solitus est, non solum dandam esse viam fugientibus, sed etiam muniendam.

Decreto adversus Antiochum bello cum Syria provincia obvenisset Lucio Scipioni, quia parum in eo putabatur esse animi, parum roboris, senatus gerendi huius belli curam man- 15 dari volebat collegae eius C. Laelio. Surgens tunc Scipio Africanus, frater maior Lucii Scipionis, illam familiae ignominiam deprecatus est: dixit in fratre suo summam esse virtutem, summum consilium seque ei legatum fore promisit. Quod cum ab eo esset dictum, nihil est de Lucii Scipionis provincia 25 commutatum: itaque frater natu maior minori legatus in Asiam profectus est et tamdiu eum consilio operaque adiuvit, donec triumphum ille et cognomen Asiatici peperisset.

Eodem bello filius Scipionis Africani captus est et ad Antiochum deductus. Benigne et liberaliter adulescentem rex habuit, 30 quamquam ab eius patre tum maxime finibus imperii pellebatur. Cum deinde pacem Antiochus a Romanis peteret, legatus eius Publius Scipionem adiit eique filium sine pretio redditurum regem dixit, si per eum pacem impetrasset. Cui Scipio respondit: „Abi, nuntia regi, me pro tanto munere gratias agere; 35 sed nunc aliam gratiam non possum referre, quam ut ei suadeam, ut bello absistat et pacis condicionem nullam recuset." Pax non convenit; tamen Antiochus Scipioni filium remisit tantique viri maiestatem venerari, quam dolorem suum ulcisci maluit.

40 Victo Antiocho cum praedae ratio a L. Scipione reposceretur, Africanus prolatum ab eo librum, quo acceptae et expensae summae continebantur et refelli inimicorum accusatio poterat, discerpit, indignatus de ea re dubitari, quae sub ipso legato administrata esset. Quin etiam hunc in modum 45 verba fecit: „Non est, quod quaeratis, patres conscripti, num parvam pecuniam in aerarium rettulerim, qui antea illud Punico auro repleverim, neque mea innocentia potest in dubium vo-

12. De consuls konden om het amtsgebied, dat zij zouden waarnemen, loten (sortiri) of een vergelijk treffen (comparare).

cari. Cum Africam totam potestati vestrae subiecerim, nihil ex ea praeter cognomen rettuli. Non igitur me Punicae, non fratrem meum Asiaticae gazae avarum reddiderunt; sed uterque nostrum invidia quam pecunia est locupletior." Tam constantem defensionem Scipionis universus senatus comprobavit.

- Deinde Scipioni Africano duo tribuni plebis diem dixerunt, quod praeda ex Antiocho capta aerarium fraudasset. Ubi causae dicendae dies venit, Scipio magna hominum frequentia in forum est deductus. Iussus causam dicere rostra conscendit et corona triumphali capiti suo imposita: „hoc ego die" inquit „Hannibalem Poenum, imperio nostro inimicissimum, magno proelio vici in terra Africa pacemque nobis et victoriam peperit insperabilem. Ne igitur simus adversus deos ingrati, sed censeo relinquamus nebulones hos eamusque nunc protinus in Capitolium Iovi optimo maximo supplicatum." A rostris in Capitolium ascendit; simul se universa contio ab accusatoribus avertit et secuta Scipionem est, nec quisquam praeter praecorem, qui reum citabat, cum tribunis remansit. Celebratior is dies favore hominum fuit, quam quo triumphans de Syphace rege et Carthaginensibus urbem est ingressus. Inde, ne amplius tribuniis iniuriis vexaretur, in Literninum concessit, ubi reliquam egit aetatem sine urbis desiderio.

- (183). Cum in Liternina villa se contineret, complures praedonum duces ad eum videndum forte confluerunt. Quos cum ad vim faciendam venire existimasset, praesidium servorum in tecto collocavit aliaque parabat, quae ad eos repellendos opus erant. Quod ubi praedones animadverterunt, abiectis armis ianuae appropinquant et clara voce nuntiant Scipioni, se non vitae eius hostes, sed virtutis admiratores venisse, 30 conspectum tanti viri, quasi caeleste aliquid beneficium, expetentes; proinde ne gravaretur se spectandum praebere. Haec postquam audivit Scipio, fores reserari eosque introduci iussit. Illi postes ianuae tanquam religiosissimam aram venerati, cupide Scipionis dextram apprehenderunt ac diu deosculati 35 sunt; deinde positis ante vestibulum donis laeti, quod sibi, Scipionem ut viderent, contigisset, domum reverterunt. Paulo post mortuus est Scipio moriensque ab uxore petiit, ne corpus suum Romam referretur.

9. Rostra heette de vierkante gemetselde hoogte met trappen, waaraan de snebben van veroverde schepen tot versiering waren aangebracht, op de grensscheiding van het Comitium en het eigenlijk Forum (blz. 15). 10. Corona triumphalis is de lauwerkrans (blz. 39). 21. Literninum of villa Liternina, was een landgoed bij Liternum, een stad in Campanië, thans het dorp Patria.

XLII. T. QUINCTIUS FLAMININUS.

(197—196). T. Quinctius Flaminius consul missus est adversus Philippum, Macedonum regem, qui Hannibalem pecunia et copiis adiuverat Atheniensesque, populi Romani socios, armis lacesiverat. Contraxerant autem bellum cum Philippo
 5 Athenienses haudquaquam digna causa. Acarnanes duo iuvenes non initiati templum Cereris cum cetera turba ingressi sunt. Facile eos sermo prodidit, deductique ad antistites templi, cum palam esset eos per errorem ingressos, tanquam ob infandum scelus interfecti sunt. Acarnanes suorum nece commoti
 10 ad vindicandos illos auxilium a Philippo petierunt: qui terram Atticam igni ferroque vastavit, complures urbes cepit, Athenas ipsas oppugnavit.

Quinctius, exercitu conscripto, a Brundisio cum transisset in Epirum, in Graeciam magnis itineribus contendit et
 15 ad castra hostium venit. Tunc caduceator a rege missus locum ac tempus colloquendi postulat. Flaminius, victoriae quam pacis avidior, tamen ad constitutum tempus venit in colloquium postulavitque, ut Philippus omni Graecia decederet. Ad id vero adeo accensus indignatione est rex, ut exclamaret:
 20 „quid victo gravius imperares, Tite Quincti?“ adiceretque nondum omnium dierum solem occidisse. Atque ita infecta re se ex colloquio proripuit. Eum Flaminius proelio fudit castrisque exiit.

Quinctius Flaminius Graeciae veterem statum reddidit, ut
 25 legibus suis viveret et antiqua libertate frueretur. Isthmiorum ludorum tempus aderat, ad quod spectaculum Graecia universa

2. Philippus van Macedonië regeerde van 221—179. 5. Acarnanes woonden in Midden-Griekenland tusschen Aetolië, Epirus en den sinus Ambracius. 6. Cerës (Demëter), een zuster van Zeus, de moeder der aardvruchten en inzonderheid van het koorn, had haar hoofdzetel te Eleusis in Attica. Hare feesten met de vele mysteriën (Eleusinia sacra) bij te wonen was slechts aan de ingewijden vergund; anderen bracht het den dood aan. In Rome vierden de Plebejers op den elfden of twaalfden April de Cerealia. Het zwijn werd Ceres geofferd om zijn vruchtbaarheid. De kunst stelde haar voor als een vrouw van edele gestalte, met een fakkel en andere aan den landbouw ontleende attributen. 11. Attica, met de hoofdstad Athene, lag in Midden-Griekenland tusschen de Aegaeische zee, Megaris en Boeotië. 13. Brundisium in Calabrië had voortreffelijke havens en was de gewone plaats van inscheeping naar Griekenland. Hier stierf de dichter Vergilius in 19 n. C. 22. Proelio, nl. bij Kunoskephalae (in 197 v. C.), in Thessalië. 25. De Isthmische spelen zijn naar den Isthmus of de landengte van Korinthe genoemd, waar zij om de drie jaren bij een tempel van Poseidon (Neptunus) gevierd werden.

- convenerat. Omnes igitur cum consedisent ad spectaculum, praeco in mediam arenam processit et tuba silentio facto haec verba pronuntiat: „Senatus populusque Romanus et Titus Quinctius imperator, Philippo rege Macedonibusque devictis,
- 5 omnes Graeciae civitates liberas esse iubet.” Audita voce praeconis maius gaudium fuit, quam quod homines caperent. Vix satis credebant se audivisse; alii alios intuebantur mirabundi. Revocatus praeco, cum unusquisque non audire tantum, sed
- 10 videre etiam libertatis suae nuntium averet, iterum pronuntiavit eadem. Tum vero tantus cum clamore plausus est ortus, ut facile appareret, nihil omnium bonorum multitudini gratius quam libertatem esse. Certo constat, tantum fuisse clamorem, ut aves, quae supervolarent, attonitae paventesque deciderent. Quinctio Flaminio triumphus a senatu decretus est.
- 15 Postea cum Prusias, Bithyniae rex, legatos Romam misisset, casu accidit, ut legati apud Flaminium cenarent atque ibi de Hannibale mentione facta ex his unus diceret, eum in Prusiae regno esse. Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres, qui vivo Hannibale nunquam metu vacarent, legatos in Bithyniam miserunt; in his Flaminium, qui Hannibalem sibi dedi-
- 20 poscerent. Ibi, seu quia Flamininus obiecerat Prusiae hominem omnium, qui viverent, infestissimum populo Romano apud eum esse, qui patriae suae primum, deinde Antiocho regi auctor belli adversus populum Romanum fuisset, seu quia ipse
- 25 Prusias, ut gratificaretur Romanis, per se necandi aut tradendi illius consilium cepit, a primo colloquio Flaminini milites extemplo ad domum Hannibalis custodiendam missi sunt. Semper talem exitum vitae suae Hannibal prospexerat animo et Romanorum inexpiabile odium in se cernens et fide regum
- 30 nihil sane fretus. Ut iter semper aliquod praeparatum fugae haberet, septem exitus e domo fecerat et ex iis quosdam occultos: ne custodia saepirentur. Sed milites regii totius circuitum domus ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Hannibal, postquam est nuntiatum milites regios in
- 35 vestibulo esse, postico occultissimo fugere conatus, ut id quod obsaeptum sensit et omnia circa clausa custodiis dispositis esse, venenum, quod multo ante praeparatum ad tales habebat casus, poposcit. „Liberemus” inquit „diuturna cura populum Romanum, quando mortem senis exspectare longum censent.

2. Arena, eigl. zand, omdat de plaats, waar de gladiatoren in het amphitheater vochten, met zand bestrooid was, ten einde het uitglijden te voorkomen, of om het bloed, dat er vloeide, spoedig te doen verdwijnen. 15. Bithynia lag in Klein-Azië, tusschen de Zwarte zee, Galatië en Phrygië, Paphlagonië en de Propontis.

Nec magnam nec memorabilem ex inermi proditoque Flaminus victoriam feret. Mores quidem populi Romani quantum mutaverint, vel hic dies argumento erit. Patres horum Pyrrho regi, hosti armato, exercitum in Italia habenti, ut a veneno caveret, praedixerunt. Hi legatum consularem, qui auctor esset Prusiae per scelus occidendi hospitis, miserunt." Exsecratus deinde in caput regnumque Prusiae poculum exhaustit. Hic vitae exitus fuit Hannibalis (183).

XLIII. L. SCIPIO ASIATICUS.

(191—190). L. Scipio, frater Africani, infirmo erat corpore,
 10 tamen consul, legato fratre, contra Antiochum, qui auctore Hannibale bellum contra Romanos suscepserat, missus est. Cum in Asiam advenisset, duo ferme milia passuum ab hoste castra posuit, et cum paucis diebus post aciem instruxisset, Antiochus certamen non detrectavit. Cum autem duae acies
 15 in conspectu essent, coorta nebula caliginem dedit; quae nihil admodum Romanis, plurimum regiis nocuit: nam humor gladios aut pila Romanorum non hebetabat; arcus vero, quibus Antiochi milites utebantur, fundasque et iaculorum amenta emollierat. Itaque fusus est regis exercitus fugatusque: ipse
 20 Antiochus cum paucis fugiens in Lydiam concessit. Tum Asiae civitates victori se dediderunt. Lucius Scipio post reditum in urbem ingenti gloria triumphavit et Asiatici cognomen accepit.

Postea L. Scipio simul cum fratre accusatus est acceptae ab
 25 Antiocho pecuniae et cum contenderet, omnem praedam in aerarium esse illatam, damnatus tamen est et in carcerem duci coeptus. Tum Ti. Gracchus, tribunus plebis, licet Scipionis inimicus, dixit, sibi quidem esse cum Scipione similitudinem, nec se quicquam gratiae quaerendae causa facere, sed non
 30 passurum se, Lucium Scipionem, fratrem Africani, qui reges et imperatores hostium in carcerem duxisset, in carcere et in vinculis esse, mittique eum se iubere. Gratiae ingentes a senatu actae sunt Tiberio Graccho, quod rempublicam privatis similitudinibus potior habuisset.

8. Hij was toen waarschijnlijk 67 jaar oud. Ongeveer tegelijk met Hannibal stierven de Griek Philopoemen en de Romein P. Scipio Africanus. 18. Door den slag bij Magnesia, in 190, werd de Romeinsche invloed in het Oosten gevestigd. 20. Lydië, begrensd door Mysië en Karië, had tot hoofdplaats Sardes aan den Pactölus, die op den berg Tmolus ontspringt.

- In bona deinde Lucii Sipionis quaestores praetor misit, qui publice possiderent, neque in iis non modo vestigium ullum comparuit pecuniae regiae, sed nequaquam tantum redactum est, quantae summae damnatus fuerat. Collata pecunia a cognatis amicisque et clientibus est Lucio Scipioni, ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quam ante calamitatem fuerat. Nihil accepit: quae necessaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis sunt. Posteriore tempore Marcus Cato censor equum ei ignominiae causa ademit.

XLIV. P. SCIPIO NASICA.

- 10 P. Scipio Nasica, patrum Scipionis Africani filius, cum adulescens aedilitatem curulem peteret, manumque cuiusdam civis Romani, rustico opere duratam, more candidatorum apprehendisset, iocans interrogavit eum, num manibus solitus esset ambulare: quod dictum a circumstantibus exceptum ad populum manavit causamque repulsae Scipioni attulit. Omnes namque rusticae tribus, paupertatem ab eo sibi exprobratam iudicantes, iram suam adversus contumeliosam eius urbanitatem exercuerunt. Quae repulsa nobilis adolescentis ingenium ab insolentia revocavit eumque magnum et utilem civem fecit.
- 20 Cum Hannibal Italiam devastaret, carmen in libris Sibyllinis inventum esse ferunt: pelli Italia hostem posse, si mater Idaea

1. Quaestores, schatmeesters, belast met de zorg voor de inkomsten en uitgaven van den staat, waren te onderscheiden in quaestores urbani en quaestores, die naar het lot de proconsuls in de provincie volgden en met dezen gewoonlijk nauw verbonden waren. Het aantal klom van twee zelfs tot veertig, in overeenstemming met de uitbreiding der Romeinsche heerschappij. In den alleroudsten tijd was zeker ook een deel der rechtspleging aan de quaestores opgedragen. Zij namen de goederen van L. Scipio in beslag, omdat deze zelf door den tribunus tegen inhechtenisneming was gevrijwaard. 12. Candidati waren zij, die, in de toga candida gekleed, naar een openbaar ambt dongen; te dien einde hun naam aan de magistratus, die de comitia bijeenriep, opgaven (nomen profiteri), en, wanneer deze hen aannam (rationem habere), op alle wijzen de stemmen der kiezers zochten te werven (ambire). 16. In plaats van de oorspronkelijke verdeeling in drie tribus (blz. 4) kwam de verdeeling in geographische districten van Koning Servius Tullius in vier tribus urbanae en zesentwintig rusticae. Later waren er vijfendertig. De rusticae, die der grondbezitters, kregen spoedig meer invloed dan die der kooplieden, handwerkslieden, enz. 20. Libri Sibyllini (zie blz. 13 r. 14). 21. Mater Idaea is aldus genoemd naar den berg Ida in Phrygië, een zetel harer dienst, evenals Pessinus in Galatië, waar haar van den hemel gevallen beeld in een overouden tempel bewaard werd. Zij voert ook nog de namen: Magna Mater, Mater Dea, Kybele, Rhea, werd voor de

a Pessinunte Romam advecta esset et hospitio apud civem optimum reciperetur. Legati ea de re ad Attalum, Pergami regem, missi sunt, qui legatos comiter acceptos Pessinuntem deduxit. Quaerendus deinde fuit vir, qui eam rite hospitio
 5 exciperet. Publium Scipionem Nasicam senatus iudicavit in tota civitate virum bonorum optimum esse. Idem postea consul imperatoris nomen a militibus et triumphum a senatu oblatum recusavit dixitque, satis gloriae sibi in omnem vitam eo die quaesitum esse, quo vir optimus a senatu iudicatus esset: hoc
 10 titulo, etsi nec consulatus nec triumphus adderetur, satis honoratam Publii Scipionis Nasicae imaginem fore.

Eiusdem filius, Scipio Nasica, censor factus, gravem se ac severum praebeuit. Cum equitum censum ageret, equitem quendam vidit obeso et pingui corpore, equum vero eius strigosum
 15 et male habitum. „Et cur,” inquit censor, „ita est, ut tu sis quam equus curatior?” „Quoniam,” respondit eques, „ego me ipsum curo, equum servus.” Id responsum cum minus verendum visum esset, graviter obiurgatus est eques et multa damnatus.

Idem Scipio Nasica cum Ennio poëta vivebat coniunctissime.
 20 Cum ad eum venisset eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset domi non esse, Nasica sensit, illam domini iussu dixisse et illum intus esse. Paucis diebus post cum ad Nasicam venisset Ennius et eum a ianua quaereret, exclamat Nasica se domi non esse. Tum Ennius: „quid? ego non cognosco vocem”
 25 inquit „tuam?” Hic Nasica: „homo es impudens: ego cum te quaerirem, ancillae tuae credidi, te domi non esse: tu mihi non credis ipsi?”

XLV. M. PORCIUS CATO.

(234—149). M. Porcius Cato, ortus municipio Tuscūlo,

dochter van Urānus en Gaea (hemel en aarde) gehouden en als de gemalin van Kronos voor de moeder van Zeus, Pluto en Poseidon, Hestia (Vesta), Demeter (Ceres) en Hera (Iuno). De kunst stelt haar voor gesluierd op een troon zittend, door twee leeuwen bewaakt, met een muurkrans op het hoofd. 2. Pergāmum, in Mysië aan den Kaïkus, was de hoofdstad van een klein rijk, in de derde eeuw vóór C. gesticht. 11. In de atria van de huizen der aanzienlijken bevonden zich in armaria, kasten, tegen den muur, de van was vervaardigde maskers van die voorouders eener familie, die honores curules hadden bekleed. 19. Q. Ennius, in 239 te Rudiae in Calabrië geboren, stierf in 169 en was de belangrijkste dichter van Romes ouden tijd. Zijn poësie strekte zich over zeer verschillende gebieden uit. Veel gelezen waren zijne Annales, achttien boeken van gebeurtenissen tot op zijn eigen tijd, en zijn naar Grieksche stukken vervaardigde treurspelen. Van zijn werken zijn slechts fragmenten overgebleven. 28. Municipium is de naam eener stad, die een eigen bestuur had, en wier burgers gelijke rechten genoten als de Romeinen.

- adulescentulus, priusquam honoribus operam daret, ruri in praediis paternis versatus est, deinde Romam demigravit et in foro esse coepit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque Quinto Fabio M. Claudio consulibus. Castra secutus est C. Claudii Neronis eiusque opera magni aestimata in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal, frater Hannibalis. Ab adulescentia frugalitatem temperantiamque coluit. Pellibus haedinis pro stragulis utebatur, eodem cibo, quo milites, vescebatur; cum in castris erat, aquam, si nimio aestu torqueretur, acetum, si vires deficerent, paululum vini sumebat.

- Quaestor Scipioni Africano obtigit et cum eo parum amice vixit: nam parsimoniae amans sumptus, quos Scipio faciebat, haud probabat. Quare eo relicto Romam rediit ibique Scipionis vitam palam et acerbe reprehendit, quasi eo duce solveretur disciplina militaris. Dictitabat illum cum pallio et crepidis solitum ambulare in Gymnasio, libellis eum palaestraeque operam dare, militum licentiae indulgere. Quod crimen non verbo, sed facto diluit Scipio. Nam cum ea de re legati Roma Syracusae missi essent, Scipio exercitum omnem eo convenire et classem expediri iussit tanquam dimicandum eo die terrae marique cum Carthaginensibus esset: postridie legatis inspectantibus pugnae simulacrum edidit. Tum iis armamentaria, horrea omnemque belli apparatus ostendit, et legati omnia apud exercitum Scipionis praeclare se habere renuntiaverunt.
- 25 Eadem asperitate Cato matronarum luxum insectatus est. Namque in medio ardore belli Punici Oppius, tribunus plebis, legem tulerat, qua mulieres Romanae plus semiunciam auri habere, vestimento versicolori uti, iuncto vehiculo in urbe vehi vetabantur. Confecto autem bello et florente republica
- 30 matronae, ut pristinus ornatus sibi redderetur, postulabant; omnes vias urbis obsidebant virosque ad forum descendentes orabant, ut legem Oppiam abrogarent. Quibus acerrima oratione restitit Cato, sed frustra; nam lex est abrogata.

- Cato, creatus consul, in Hispaniam adversus Celtiberos profectus eos acri proelio victos ad deditionem compulit. Eo in bello cum ultimis militum parsimonia, vigiliis, labore certabat nec in quemquam gravius severiusque imperium exercebat quam in semet ipsum. Cum Hispanos ad defectionem pronos vidisset, cavendum iudicavit ne possent rebellare. Id autem

16. Gymnasium is de algemeene naam voor de plaats der lichaams-oefeningen: loopen, worstelen, werpen met den diskus. Palaestra is eigenlijk de worstelschool. 26. De lex Oppia behoort tot de reeks der leges sumptuariae, waardoor men reeds sedert 181, in den regel te vergeefs, de weelde trachtte tegen te gaan en de te groote uitgaven voor allerlei zaken wilde beperken.

effecturus sibi videbatur, si eorum muros diruisset. Sed veritus ne, si id universis civitatibus imperasset communi edicto, non obtemperarent, scripsit singulis, ut diruerent munimenta, minatus bellum, nisi confestim obtemperassent, epistulasque universis
 5 civitatibus eodem die reddi iussit. Cum unaquaeque sibi soli imperari putaret, universae paruerunt. Cato Romam reversus de Hispania triumphavit. Disciplinam militarem summa servabat severitate. Ab hostili quondam litore, in quo per aliquot dies manserat, cum ter dato profectionis signo classem solvisset et
 10 relictus e militibus quidam a terra voce et gestu expostularet, uti tolleretur, circumacta ad litus universa classe comprehensum supplicio affici iussit et quem occisuri per ignominiam hostes fuerant, exemplo potius impendit.

Censor deinde factus severe ei praefuit potestati. Nam cum
 15 in complures nobiles animadvertit, tum imprimis Lucium Flaminium, virum consularem, senatu movit. Cui inter cetera facinora illud obiecit. Cum esset in Gallia Flamininus, mulierem famosam ad cenam vocavit eique forte inter cenandum dixit, multos capitis damnatos in vinculis esse, quos securi percus-
 20 surus esset. Tum illa negavit se unquam vidisse quemquam securi ferientem et pervelle id videre. Statim Flamininus unum ex illis miseris adduci iussit et ipse securi percussit. Quid atrocius, quam inter pocula et epulas ad spectaculum mulieris humanam victimam mactare et mensam cruore respergere?
 25 Eo magis autem illum puniendum putavit Cato, quod amplissimi honoris maiestatem tam taetro facinore inquinaverat.

(149). Cum in senatu de tertio Punico bello ageretur, Cato iam senex delendam Carthaginem censuit negavitque, stante urbe Punica salvam esse posse rempublicam. Quod cum,
 30 contradicente Scipione Nasica, non facile patribus persuaderet, postea, quicquid in senatu consultabatur, Cato adiciebat: „Ego censeo Carthaginem esse delendam.” Tandem attulit quodam die in curiam praecocem ficum ostendensque patribus: „interrogo vos” inquit „quando hanc ficum demptam putetis ex arbore?”
 35 Cum omnes recentem esse dicerent: „atqui” inquit „tertium ante diem scitote decerptam esse Carthaginem; tam prope ab hoste absumus.” Movit ea res patrum animos et bellum Carthaginiensibus indictum est.

Fuit Cato, ut senator egregius, ita bonus pater. Cum ei
 40 natus esset filius, nullis negotiis nisi publicis impediabatur, quo minus matri adesset infantem abluenti et fasciis involventi. Ubi aliquid intellegere potuit puer, eum pater ipse in litteris instituit, etsi idoneum et eruditum domi servum habebat. Nole-

43. Servus is hier de paedagōgus, onder wiens leiding de Romeinsche knapen tot ongeveer hun zeventiende jaar bleven.

bat enim servum filio maledicere vel aurem vellicare, si tardior in discendo esset: neque filium tanti beneficii, id est doctrinae, debitorem esse servo. Itaque ipse eius ludi magister, ipse legum doctor, ipse lanista fuit. Conscripsit manu sua grandibus
 5 litteris historias, ut etiam in paterna domo ante oculos propo-
 sita haberet veterum instituta et exempla.

Agricultura plurimum delectabatur Cato malebatque agrorum et pecorum fructu quam faenore ditescere. A quo cum quae-
 reretur, quid maxime in re familiari expediret? respondit: bene
 10 pascere. Quid secundum? Satis bene pascere. Quid tertium? Male pascere. Quid quartum? Arare. Et cum ille, qui quae-
 sierat, dixisset: Quid faenerari? tum Cato: „Quid”, inquit, „hominem occidere?” Scripsit ipse, villas suas ne tectorio quidem
 esse praelitas atque addidit: Neque mihi aedificatio neque vas
 15 neque vestimentum ullum est pretiosum; si quid est, quo uti possim, utor: si non est, facile careo. Mihi vitio quidam vertunt, quod multis egeo; at ego vitio tribuo, quod nequeunt egere. Ipse scriptum reliquit se nunquam vestem induisse, quae
 20 maioris pretii quam centum denariorum esset; cum consulatum gereret, idem vinum bibisse, quod opifices, et opsonium ad cenam e foro comparasse triginta sestertiis, idque reipublicae causa fecisse. Unde Seneca ait: Marcum Catonem tam reipu-
 blicae Romanae profuit nasci quam Scipionem: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit.
 25 Iniuriarum patientissimus fuit Cato. Cui cum causam agenti in frontem mediam inspuisset Lentulus quidam, abstersit faciem et: „affirmabo” inquit „omnibus, Lentule, falli eos, qui te negant os habere.” Ab alio homine improbo contumeliis proscissus, „iniqua” inquit „tecum mihi est pugna; tu enim probra facile
 30 audis et dicis libenter; mihi vero et dicere ingratum et audire insolitum.” Dicere solebat, acerbos inimicos melius de nobis mereri quam eos amicos, qui dulces viderentur: illos enim saepe verum dicere, hos nunquam.

Homo quidam superstitiosus repperit quondam caligas suas
 35 a soricibus arrosas. Hoc ostento turbatus consuluit Catonem, quid mali portenderetur? Cui ille: „Non est” inquit „ostentum, quod sorices arrosent caligas; at vero si caligae arrosissent sorices, id fuisset ostentum.”

Cato ab adulescentia usque ad extremam aetatem inimicitias
 40 reipublicae causa suscipere non destitit; ipse a multis accusatus non modo nullum existimationis detrimentum fecit, sed quoad vixit, virtutum laude crevit. Quartum et octogesimum annum agens ab inimicis capitali crimine accusatus suam ipse causam peroravit nec quisquam aut memoriam eius tardiore aut
 45 lateris firmitate imminutam aut os haesitatione impeditum animadvertit. Non illum enervavit nec adflixit senectus: ea aetate

aderat amicis, veniebat in senatum frequens. Graecas etiam litteras senex didicit. Quando obreperet senectus, vix intellexit. Sensim sine sensu ingravescebat aetas: nec subito fracta est, sed diuturnitate quasi exstincta. Annos quinque et octoginta
5 natus excessit e vita (149).

XLVI. L. PAULLUS AEMILIUS MACEDONICUS.

(168). L. Paullus Aemilius eius, qui ad Cannas cecidit, filius. Consul factus Macedoniam provinciam sortitus est, in qua Perseus, Philippi filius, paterni in Romanos odii heres, bellum renovaverat. Qui cum ea ipsa die, qua ei, ut bellum
10 cum Perseo gereret, obtigerat, domum e curia rediret, filiolum suam Tertiam, quae tum erat admodum parva, osculans animadvertit tristiculam. „Quid est” inquit, „mea Tertia? quid tristis es?” „Mi pater, Persa periit.” Erat autem mortuus catellus eo nomine. Tum ille artius puellam complexus: „Accipio
15 omen, mea filia.” Ita ex fortuito dicto quasi spem certam clarissimi triumpho animo praesumpsit. Ingressus deinde Macedoniam recta ad hostem perrexit.

Cum duae acies in conspectu essent, Sulpicius Gallus, tribunus militum, Romanum exercitum magno metu liberavit.
20 Is enim, cum lunae defectionem nocte sequenti futuram praesciret, consulis permissu ad contionem militibus vocatis, ne quis id pro portento acciperet, dixit: „Nocte proxima luna ab hora secunda usque ad quartam horam defectura est. Id, quia naturali ordine statis temporibus fit, et sciri ante et praedici
25 potest. Itaque quemadmodum nemo miratur lunam nunc pleno orbe, nunc senescentem exiguo cornu fulgere, ita ne obscurari quidem, quando umbra terrae conditur, in prodigium debet trahi.” Nocte igitur, edita hora, cum luna defecisset, Romanis militibus Galli sapientia prope divina videri; Macedones, ut
30 triste prodigium, occasum regni perniciemque gentis portendens, movit.

Paucis diebus post Paullus Aemilius cum Perseo acerrime dimicavit. Macedonum exercitus caesus fugatusque est; rex ipse cum paucis fugit. Fugientes persecutus est Aemilius usque
35 ad initium noctis: tum se in castra victor recepit. Reversum gravis cura angebat, quod filium minorem in castris non invenisset. Publius Scipio is erat, Africanus et ipse postea deleta

23. De nacht werd gerekend te beginnen te zes uur des avonds, de dag te zes uur des ochtends, zoodat elke helft twaalf uren telde.
28. Waarschijnlijk tusschen 21 en 22 Juni. 33. De slag bij Pydna, in het Macedonische landschap Piërië, had in 168 plaats.

Carthagine appellatus, qui decimum septimum tunc annum agens, dum acrius sequitur hostes in partem aliam turba ablati erat. Serius cum redisset, tunc demum, recepto sospite filio, victoriae tantae gaudium consul sensit.

- 5 Victus Perseus in templum Samothracen confugerat ibique in angulo obscuro delitescens deprehensus et cum filio nato maximo ad consulem perductus est. Non alias ad ullum spectaculum tanta multitudo occurrit. Pulla veste amictus Perseus ingressus est castra nullo suorum alio comite, qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret. Progredi prae turba occurrentium ad spectaculum non poterat, donec a consule lictores missi sunt, qui submovendo circumfusus iter ad praetorium facerent. Consurrexit consul progressusque paulum introeunti regi dextram porrexit, submittentemque se ad pedes sustulit; 10 introductum in tabernaculum suo lateri adsidere iussit. Deinde eum interrogavit, qua inductus iniuria contra populum Romanum bellum tam infesto animo suscepisset? Cum rex interrogatus, terram intuens, diu tacitus fleret, consul: „Bonum,” inquit „animum habe; populi Romani clementia non modo 15 spem tibi, sed prope certam fiduciam salutis praebet.”

Ita postquam Perseum consolatus est Paullus Aemilius, ad circumstantes Romanos conversus: „Exemplum insigne cernitis” inquit „mutationis rerum humanarum. Vobis hoc praecipue dico, iuvenes. Ideo in secundis rebus nihil in quemquam superbe ac violenter consulere decet nec praesenti credere fortunae, cum, quid vesper ferat, incertum sit. Is demum vir erit, cuius animum neque prospera fortuna nimis efferet, neque 25 adversa infringet.” Eo die et invitatus ad consulem Perseus et alius omnis ei honor habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat. Post victoriam cum ad consulem multarum gentium legati gratulandi causa venissent, Paullus Aemilius ludos magno apparatu fecit et epulas quoque legatis magna opulentia et cura paravit. Dicere solebat, convivium instruere et ludos parare viri eiusdem esse, qui vincere bello sciret.

- 35 Confecto bello Paullus Aemilius regia nave ingentis magnitudinis (nam sedecim ordines remorum habuisse dicitur) ad urbem est subvectus. Fuit eius triumphus omnium longe magnificentissimus. Populus exstructis per forum tabulatis in modum theatrorum spectavit in candidis togis. Aperta templa omnia 40 et sertis coronata thure fumabant. In tres dies distributa est

5. Samothrake, een eiland in de Aegaeïsche zee, nabij de Thracische kust, was bekend om de geheime plechtigheden, die met de Eleusinische mysteriën werden gelijk gesteld. 8. Pulla vestis heet de zwarte kleeding van den rouwbedrijvende. 20. Twee jaren nadat Perseus op den triomftocht van den Imperator was meegevoerd, stierf hij in den kerker te Alba.

pompa spectaculi. Primus dies vix suffecit transvehendis signis tabulisque; sequenti die translata sunt arma, galeae, scuta, loricae, pharetrae, argentum aurumque. Tertio die prima statim luce ducere agmen coepere tibicines, non festos sollemnium
 5 pomparum modos, sed bellicum sonantes, quasi in aciem procedendum esset. Deinde agebantur pingues cornibus auratis et vittis redimiti boves centum viginti. Sequebantur Persei liberi, comitante educatorum et magistrorum turba; qui manus ad
 10 spectatores cum lacrimis miserabiliter tendebant et pueros docebant implorandam suppliciter victoris populi misericordiam esse. Pone filios incedebat cum uxore Perseus, attonitus et subito malo stupens. Inde quadringentae coronae aureae portabantur, ab omnibus fere Graeciae civitatibus dono missae. Ipse postremo Paullus in curru aureo purpuraque fulgens emi-
 15 nebat, magnam cum dignitate alia corporis, tum senecta ipsa maiestatem prae se ferens. Post currum inter alios illustres viros filii duo Aemilii, deinde equites turmatim et cohortes peditum, suis quaeque ordinibus. Paulo a senatu et populo Romano concessum est, ut ludis circensibus veste triumphali uteretur,
 20 eique cognomen Macedonici inditum.

Tantae huic laetitiae gravis dolor admixtus est. Nam Paullus Aemilius, duobus filiis in adoptionem datis, duos tantum nominis heredes domi retinuerat. Ex his minor, ferme duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum patris, maior
 25 autem quattuordecim annorum triduo post triumphum decessit. Itaque qui ad donandos usque liberos abundaverat, in orbitate subito destitutus est. Quem tamen casum summo animi robore sustinuit, nec contigit Perseo ut tristem Paullum videret. Nam cum more maiorum orationem de rebus suis gestis apud
 30 populum haberet, „cum in summa felicitate nostra” inquit „timerem, ne quid mali fortuna moliretur, deos immortales precatus sum, ut, si adversi quid populo Romano immineret ad expiandam nimiam felicitatem, id in meam potius domum quam in rempublicam recideret. Quapropter bene habet. Ad-
 35 nuendo enim votis nostris effecerunt, ut vos potius meum casum doleretis, quam ego vestro ingemiscerem. Nemo iam ex tot liberis superest, qui Paulli Aemilii nomen ferat. Duos enim in adoptionem datos Cornelia et Fabia gens habent: Paulli in domo praeter senem nemo superest. Sed hanc priva-

22. Wie zelf geen zoon had, kon dien van een ander als den zijnen aannemen, die dan geheel in de familie van den nieuwen vader overging. Hij voerde diens nomen gentile, en voegde met wijziging van den uitgang zijn oorspronkelijk nomen gentile daarbij. 33. In den vóórchristelijken tijd was het geloof algemeen, dat de nijd der goden werd opgewekt door het bijzonder geluk van stervelingen.

tam calamitatem vestra felicitas et secunda fortuna publica consolatur."

- Paullus Aemilius omni Macedonum gaza, quae fuit maxima, potitus tantam in aerarium populi Romani pecuniam inexit, 5 ut unius imperatoris praeda finem afferret tributorum. At hic nihil domum suam praeter sempiternam nominis memoriam detulit. Mortuus est adeo pauper, ut dos eius uxori, nisi vendito, quem unum reliquerat, fundo, non posset exsolvi. Exsequiae eius non tam auro et ebore ceteroque apparatu, quam 10 omnium benevolentia et studio fuerunt insignes. Macedoniae principes, qui tunc Romae erant legati, humeros suos funebri lecto sponte sua subiecerunt. Quem enim in bello ob virtutem timuerant, eundem in pace ob iustitiam haud minus diligebant.

XLVII. C. POPILIUS LAENAS.

- (168). Paulo Aemilio consule Romam venerunt legati a 15 Ptolemaeo, rege Aegypti, qui, pulso fratre maiore, Alexandriam tenebat. Nam Antiöchus, Syriae rex, per speciem reducendi maioris Ptolemaei in regnum Aegyptum invaserat et navali proelio victor obsidione ipsam Alexandriam terrebat, nec procul abesse, quin potiretur regno opulentissimo, vide- 20 batur. Legati sordidati, barba et capillo promisso, cum ramis oleae ingressi curiam procubuerunt, et oratio quam habitus fuit miserabilior. Orabant senatum, ut opem regno Aegypti ferret. Ea merita populi Romani in Antiochum, eam apud omnes reges gentesque auctoritatem esse, ut, si legatos misissent, qui 25 denuntiarent, non placere senatui, sociis regibus bellum fieri, extemplo abscessurus a moenibus Alexandriae abducturusque exercitum in Syriam esset. Quod si cunctarentur facere, brevi extorrem regno Ptolemaeum Romam venturum, cum pudore quodam populi Romani, quod nullam opem in ultimo discrimine tulissent. Moti patres precibus Alexandrinorum extemplo legatos miserunt, quorum princeps C. Popilius Laenas erat, 30 vir ingenio asperrimus, ad finiendum inter fratres bellum. Prius Antiochum, dein iussi et Ptolemaeum adire, nuntiare ut bello absisterent: qui secus fecisset, eum pro hoste a senatu 35 habitum iri.

15. Ptolemaeus Philomētor, 181—146, leefde dikwijls in strijd met zijn broeder en medebestuurder Ptolemaeus Euergetes, bijgenaamd Physkon (dikbuik), die hem opvolgde. — Alexandria, in 332 door Alexander in den vorm van een parallelogram op een landtong tusschen de Middellandsche zee en het meer Mareotis aangelegd, was onder de Ptolemaei de hoofdstad des rijks en het middelpunt van studie en wetenschap.

Prope Alexandriam Antiocho occurrunt legati. Quos cum advenientes rex salutasset dextramque Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius, in quibus senatus consultum scriptum erat, tradit atque omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis
 5 cum Antiochus se consideraturum adhibitis amicis, quid faciendum sibi esset, dixisset, Popilius indignatus, quod rex aliquam moram interposuisset, virga, quam in manu gerebat, circumscripsit regem ac: „priusquam hoc circulo excedas,” inquit, „redde responsum, senatui quod referam.” Obstupe-
 10 factus tam violento imperio cum Antiochus parumper haesitasset: „faciam,” inquit, „quod censet senatus.” Tum demum Popilius dextram regi tanquam socio atque amico porrexit. Die deinde finita cum excessit Aegypto Antiochus, legati concordiam inter fratres auctoritate sua firmaverunt. Clara ea per
 15 gentes legatio fuit, quod Aegyptus Antiocho adempta redditumque patrium regnum stirpi Ptolemaei erat.

XLVIII. P. SCIPIO AEMILIANUS.

P. Scipio Aemilianus, Pauli Macedonici filius, adoptione Scipionis Africani nepos, a tenera aetate Graecis litteris a Polybio, praestantis ingenii viro, eruditus est. Cuius ex doctrina tantos
 20 fructus tulit, ut non modo aequales suos, sed etiam maiores natu omni virtutum genere superaret. Temperantiae et continentiae laudem ante omnia comparare studuit; quod quidem difficile tunc erat: vulgo enim nimio impetu ad libidines et epulas iuvenes Romani eo tempore ferebantur. At Scipio,
 25 contrarium vitae institutum secutus, summam modestiae et continentiae famam est adeptus. Polybium semper domi militiaeque secum habuit; semper inter arma et studia versatus aut corpus periculis aut animum disciplinis exercuit.

Scipio Aemilianus primum in Hispania Lucullo duce militavit eoque in bello egregia fuit eius opera. Nam rex quidam barbarus mirae proceritatis, splendidis armis ornatus, saepe Romanos provocabat, si quis singulari certamine secum vellet
 30 congredi. Contra quem cum nemo vellet exire, cum irrisu et ludibrio Romanis ignaviam exprobrabat. Non tulit indignitatem rei Sipio progressusque ad hostem conserta pugna eum prostravit, pari Romanorum laetitia et hostium terrore, quod ingentis corporis virum exiguae ipse staturae deiecisset. Denuo

18. Polybius, in 210 v. C. te Megalopölis in Arkadië geboren, kwam tijdens de oorlogen van Rome met het Achaeisch verbond als gijzelaar te Rome en bleef daar zeventien jaren. Van zijn geschiedkundig werk in veertig boeken zijn slechts de eerste vijf volledig over.

emicuit Scipionis Aemiliani magnifica virtus in expugnatione urbis, quam Romani tunc obsidebant; nam ipse primus murum conscendit viamque ceteris militibus aperuit. Ob haec praeclare gesta Lucullus dux iuvenem pro contione laudatum murali
5 corona donavit.

(149). Illa tempestate Romani suadente Catone decreverant Carthaginem diruere. Carthaginensibus igitur imperatum est, ut, si salvi esse vellent, ex urbe migrarent et ea diruta sedem alio in loco, a mari remoto, constituerent. Quod ubi Cartha-
10 gine auditum est, ortus statim est ululatus ingens et complo-
ratio. Una voce clamatum est ad arma stetitque sententia, quoquo modo rebellandum, non quia spes ulla iam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium esse, quam suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intellegi
15 potest, quod in usum novae classis tecta domosque resciderunt; in armorum officinis aurum et argentum pro aere ferroque conflatum est; viri, feminae, pueri, senes simul operi instabant: non die, non noctu labor intermissus. Ancillas primo totonderunt, ut ex earum crinibus funes facerent; mox etiam ma-
20 tronae ipsae capillos suos ad eundem usum contulerunt.

Obsideri oppugnarique coepta est Carthago a L. Marcio, M. Manilio consulibus. In qua oppugnatione cum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus suis irrupissent et ab oppidanis graviter caederentur, a Scipione
25 expliciti sunt; per quem et castellum Romanorum, quod nocte expugnabant, paucis equitibus iuvantibus liberatum est; castra quoque, quae Carthaginenses, omnibus copiis ab urbe pariter egressi, oppugnabant, liberavit eoque facto praecipuam gloriam tulit. Praeterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis consul
30 (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adversus Hasdrubalem, qui iniquum saltum insederat, suasit primo consuli, ne tam iniquo loco configeretur: victus deinde complurium, qui et prudentiae eius et virtuti invidebant, sententiis et ipse saltum ingressus est. Cumque, sicut praedixerat,
35 fusus fugatusque esset Romanus exercitus et duae cohortes ab hoste circumventae obsiderentur, cum exiguis equitum turmis in saltum reversus liberavit eas et incolumes reduxit.

Quibus de causis iuvenis factus est consul eique Africa pro-

5. De corona muralis was van goud, had den vorm van een muurkrans en werd den krijgsman vereerd, die het eerst de muren eener belegerde stad beklommen had. 38. Scipio was toen zevenendertig jaar oud. Zie blz. 57 r. 18. — Africa propria was door Numidië ten W. en door Cyrenaïca of de Syrtis magna ten O. begrensd. Het Zuidelijke deel der provincie heette Byzacium, het Noordelijke Zeugitana regio.

vincia extra sortem data est, ut quam urbem avus concusserat, eam nepos everteret.

- (146). Scipio exercitu ad Carthaginem admoto eam oppugnare coepit et quamquam urbs summa vi defendebatur, tandem
 5 expugnavit. Desperatis rebus quadraginta se milia virorum victori dederunt. Dux ipse Hasdrubal inscia uxore ad genua Scipionis supplex procubuit. Quanto fortius eius uxor! Quae quidem comprehensis duobus liberis a culmine se domus in medium flagrantis urbis incendium praecipitavit. ne in hostium
 10 potestatem veniret. Quanta urbs deleta sit, ut de ceteris taceam vel ignium mora probari potest: quippe per continuos decem et septem dies vix potuit incendium exstingui, quod domibus ac templis suis Poeni sponte immiserant. Deleta Carthagine Scipio victor Romam reversus splendidum egit triumphum
 15 Africanusque est appellatus. Ita cognomen Africani Carthago capta Scipioni maiori, eadem eversa Scipioni minori peperit.

- (133). Postea Scipio iterum consul creatus contra Numantinos in Hispaniam profectus est. Ibi multiplex clades priorum ducum inscitia a Romanis accepta erat. Scipio, ubi primum advenit,
 20 corruptum licentia exercitum ad severissimam militiae disciplinam revocavit. Omnia deliciarum instrumenta recidit; militem quotidie in opera habuit et triginta dierum frumentum ac septenos vallos ferre cogeabat. Aegre propter onus incedenti dicebat: „Cum gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito!”
 25 Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, fustibus cecidit. Iumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Ita redacto in disciplinam exercitu urbem Numantiam obsedit. Numantini fame coacti se ipsi trucidaverunt. Captam urbem Scipio delevit et de ea
 30 triumphavit.

- Scipio censor fuit cum Mummio, viro nobili, sed segniore. Cum tribu moveret quendam, qui ordinem ducens proelio non interfuerat, interrogaretque ille, cur notaretur, qui custodiae causa in castris remansisset, Scipio respondit: „Non amo
 35 nimium diligentes.” Contra Mummium, Scipionis collega, neque ipse notabat quemquam et notatos a collega, quos poterat, ignominiae eximebat. Quare Scipio, cum ei cupienti censuram ex maiestate reipublicae gerere impedimento esset Mummii segnitie, in senatu: „Utinam” inquit „mihi collegam dedis-

40 setis, aut non dedissetis!”

17. Numantia, aan den Duro, de beroemdste stad in Hispania Tarracensis, was op hooge, ontoegankelijke rotsen gebouwd, zoodat zij niettegenstaande haar grooten omvang geen muren noodig had. 32. Tribu movere, zie blz. 37 r. 4. 39. Collega, nl. een ambtgenoot, die zijn plicht doet.

- Gaio Laelio familiariter usus est. Ferunt cum eo Scipionem saepe rusticatum esse eosque incredibiliter repuerascere solitos esse, cum rus ex urbe, tanquam ex vinculis, evolavissent. Vix audeo dicere de tantis viris, sed ita narratur, consuevisse
- 5 eos conchas ad litus maris legere et ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Mortuo Paulo Aemilio Scipio, cum fratre heres relictus, animum vere fraternum in eum ostendit; nam eius hereditatis fratri partem suam concessit, quod eum videret re familiari minus quam se instructum.
- 10 Pariter defuncta matre omnia bona materna sororibus concessit, quamquam nulla pars hereditatis ad eas lege pertinebat.
- Interrogatus in contione quid sentiret de morte Tiberii Gracchi, qui plebis favorem largitionibus captaverat, palam respondit, eum iure caesum sibi videri. Quo responso exacerbata cum omnis contio acclamasset, Scipio: „Taceant” inquit
- 15 „quibus Italia noverca est, non mater.” Cum magis etiam obstreperet populus, ille vultu constanti: „Hostium” inquit „armatorum toties clamore non territus, qui possum vestro moveri?” Atque perculsa viri constantia et auctoritate plebs
- 20 contieuit. Deinde, quasi vim sibi mox illatum iri praesagiret, malam sibi rependi gratiam laborum pro republica susceptorum ab ingratis civibus questus est. Maxima patrum frequentia domum deductus est.
- (129). Hoc die cum fortis ac validus domum se recepisset
- 25 Scipio, postero die mane in lectulo exanimis est inventus. De tanti viri morte nulla habita est quaestio eiusque corpus velato capite elatum, ne livor in ore appareret. Metellus Macedonicus qui acerrime cum Scipione dissenserat, cum interemptum eum audivisset, in publicum se proripuit maestoque vultu: „Con-
- 30 currite, concurrите” inquit „cives; moenia urbis nostrae eversa sunt. Scipioni intra suos penates quiescenti nefaria vis illata est.” Idem Metellus filios suos iussit funebri eius lecto humeros subicere adiciens; nunquam ab iis id officium maiori viro praestari posse.
- 35 Cum duo consules, quorum alter inops erat, alter avarus, in senatu contenderent, uter in Hispaniam ad bellum gerendum mitteretur, ac magna inter patres dissensio esset, rogatus sententiam Scipio: „Neutrum” inquit „mihi mitti placet, quia alter nihil habet, alteri nihil est satis.” Ad magistratum enim
- 40 bene gerendum pariter abesse debere iudicabat et inopiam et

1. Aan C. Laelius, om zijn innige vriendschap met Scipio beroemd, heeft Cicero den titel zijner verhandeling over de vriendschap ontleend. 16. Met noverca wordt hier nagenoeg een tweede vaderland aangeduid. Het geschreeuw, wil Scipio te kennen geven, gaat niet uit van de echte Romeinen, maar van vreemdelingen en slaven.

- avaritiam. Alioquin maxime verendum est, ne publicum munus quaestui habeatur et praeda communis in privatum imperatoris lucrum convertatur. Ab hac culpa longe alienus fuit Scipio. Amplissima munera missa sibi ab Antiocho, rege Syriae, cum
- 5 celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, omniaque ea referre quaestorem in publicas tabulas iussit: ex iis se viris fortibus dona daturum. Post duos inclitos consulatus et totidem triumphos septem servis sequentibus officio legationis functus est. Carthaginis et
- 10 Numantiae spoliis comparare plures certe potuerat servos: sed nihilo locupletior Carthagine eversa fuit quam ante. Itaque cum per populi Romani socios et exterarum nationes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriae numerabantur, nec quantum auri et argenti, sed quantum dignitatis atque gloriae secum
- 15 ferret, aestimabatur. Tam exiguum fuit Scipionis patrimonium, ut triginta duas libras argenti, duas et semilibram auri reliquerit.

XLIX. L. MUMMIUS ACHAICUS.

- (146). Poenis ac Macedonibus subactis Aetolorumque viribus debilitatis soli ex Graecia universa Achaei nimis potentes tunc temporis Romanis videbantur non propter singularum
- 20 civitatum nimias opes, sed propter conspirationem universarum. Achaeorum enim civitates omnes unum corpus et unum imperium habebant singularumque urbium pericula consociatis viribus propulsabant. Quaerentibus igitur Romanis causam belli tempestive fortuna querelam Spartanorum obtulit, quorum agros
- 25 Achaei populabantur. Spartanis a senatu responsum est, legatos se ad inspiciendas res sociorum et ad iniuriam demendam in Graeciam missuros; sed legatis occulta mandata data sunt, ut corpus Achaeorum dissolverent singulasque urbes proprii iuris facerent, quo facilius ad obsequium cogerentur. Igitur legati,
- 30 omnium civitatum principibus Corinthum evocatis, decretum

16. Duas sc. libras; semilibra, gewl.: libra dimidia. 17. In de derde eeuw vóór Chr. hadden zich de steden van den Peloponnesus tot een Achaëisch verbond aaneengesloten. — De Aetoliërs, tusschen Akarnanië, Epirus, Thessalië, Doris, Locris en de golf van Patras wonende, hadden zich met Antiochus den Grooten van Syrië vereenigd, maar werden door den consul Fulvius in 189 geheel onderworpen. Zie blz. 73. 30. Corinthus, op den Isthmus, de belangrijkste handelsstad van geheel Griekenland, had 300,000 inwoners en de twee havens Kenchreae aan den Saronischen en Lechaëum aan den Korinthischen zeeboezem. De kunstige vazen en verschillende voortbrengselen in schilder- en beeldhouwkunst, de metaalbewerkingen, de vinding der Korinthische zuil waren wijd en zijd beroemd.

senatus recitant; quid consilii habeant, aperiunt. Expedire omnibus dicunt, ut singulae civitates sua iura et suas leges habeant. Quod ubi omnibus innotuit, velut in furorem versi universum peregrinum populum trucidant; legatos quoque ipsos

5 Romanorum violassent, nisi audito tumultu trepidi fugissent.

Haec ubi Romam nuntiata sunt, statim senatus Mummio consuli bellum Achaicum decernit: qui extemplo exercitu in Graeciam trajecto et omnibus strenue provisus pugnandi copiam hostibus fecit. Sed Achaei velut nihil negotii bello Romano

10 suscepissent, omnia neglexerant. Praedam, non proelium cogitantes, et vehicula ad spolia Romanorum reportanda adduxerunt, et coniuges liberosque suos ad spectaculum certaminis in montibus posuerunt. Sed proelio commisso, ante oculos suorum caesi, lugubre his spectaculum et gravem luctus me-

15 moriam reliquerunt. Coniuges quoque liberique eorum, de spectatoribus captivi facti, praeda victorum fuere. Urbs ipsa Corinthus direpta primum, deinde, tuba praecinente, diruta est; populus omnis sub corona venditur, ut hoc exemplo ceteris civitatibus metus iniceretur; dux eorum Diaeus victus domum

20 refugit eamque incendit, coniugem interfecit et in ignem praecipitavit, ipse veneno interiit.

Erat Corinthi incredibilis vis signorum tabularumque pretiosarum; quibus cum Mummius urbem et totam Italiam replisset, in domum suam nihil contulit Italiamque ornare quam domum

25 suam maluit; sed harum rerum tam rudis erat, ut, cum tabulas ac statuas maximorum artificum manibus confectas in Italiam portandas locaret, iuberet praedici conducentibus, si eas perdidissent, novas eos reddituros. Una summi pictoris Aristidis tabella ludentibus alea militibus alvei vicem praestitit. Hanc

30 cum in praeda vendenda rex Attalus sex milibus nummorum emisset, Mummius pretium miratus suspicatusque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, venditionem rescidit et tabellam iussit Romam deferri.

L. Q. CAECILIUS METELLUS MACEDONICUS.

(146). Q. Metellus, a domita Macedonia dictus Macedonicus, 35 missus est adversus Pseudophilippum, hominem humili loco natum, qui se Persei regis filium mentitus contracto exercitu Macedoniae regnum occupaverat et Romanum praetorem contra

8. De slag bij Leucopëtra, waarin de Achaeërs de nederlaag leden, hadden plaats in 146. 18. Krijgsgevangenen kregen bij den openbaren verkoop een krans op het hoofd. 35. Pseudophilippus, of de valsche Philippus, heette eigenlijk Andiscus.

- se missum ad internecionem vicerat. Fabulam autem talem finxerat: Perseo se rege ortum et traditum ab eo educandum Cretensi cuidam, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod veluti semen regiae stirpis exstaret; datum ei
 5 insuper libellum signo Persei impressum, quem puero traderet, cum ad puberem aetatem venisset. Perseo mortuo Adramyttii se educatum usque ad duodecimum aetatis annum ignarum fuisse generis sui, eumque credidisse patrem, a quo educaretur; ab eo, cum prope ad finem vitae ultimum esset, detectam
 10 tandem esse originem suam sibiue libellum traditum. Erat praeterea iuveni forma, quae Persei filium non dedeceret. Hunc Metellus bis proelio fudit et die triumphi ante currum egit.
- Q. Metellus contra Celtiberos in Hispania gerens bellum cum urbem quandam obsideret et iam admota machina partem
 15 muri, quae sola convelli poterat, brevi disiecturus videretur, humanitatem propinquae victoriae praetulit. Vir quidam in obsessa urbe nobilis, nomine Retogènes, ad Metellum transierat relictis in oppido filiis. Cum igitur irati cives Retogenis filios machinae ictibus obiecissent. Metellus quamquam pater,
 20 nihil motus filiorum periculo, ultro hortabatur, ut ne oppugnatione desisteret, obsidionem maluit solvere, quam pueros in conspectu patris crudeli nece interfici. Atque huius mansuetudinis fructum tulit; namque multae aliae civitates admiratione huius facti se sponte ei dederunt.
- 25 Metellus cum urbem Contrebbiam viribus expugnare non posset, ad fallendum hostem convertit animum et viam repperit, qua propositum ad exitum perduceret. Itinera magno impetu ingrediebatur, deinde alias atque alias regiones petebat; modo hos occupabat montes, modo ad illos transgrediebatur. Cum
 30 interim tam suis quam hostibus ignota esset causa, cur consilia sua mutaret, a quodam amicissimo sibi interrogatus, quid ita incertum belli genus sequeretur: „Absiste” inquit „istud quare: nam si huius consilii mei tunicam consciam esse sentirem, continuo eam cremari iuberem.” Postquam vero hostes errore
 35 implicavit, cum alio cursum direxisset, subito ad Contrebbiam reflexit eamque inopinatam et attonitam oppressit.
- Raram Metelli Macedonici felicitatem multi scriptores celebrant: omnia enim ei contigerunt, quae beatam vitam videntur efficere. Fortuna enim eum nasci voluit in urbe ter-
 40 rarum principe, parentes nobilissimos dedit, adiecit animi dotes

3. Creta, ten Z. der Cycladen, is het grootste der Grieksche eilanden.
 6. Adramyttium ligt in Mysië, een landschap in klein Azië, aan den Kaïkus. 25. Contrebia, in Hispania Tarraconensis, was in 181 reeds voor Q. Fulvius Flaccus bezweken, toen evenzeer de Celtibëri moesten bedwongen worden.

- et corporis vires, quae tolerandis laboribus sufficere possent, multa decora in eius domum congeffit. Nam cum ipse consul, censor etiam augurque fuisset et triumphasset, tres filios consules vidit, e quibus unum etiam et censorem et triumphantem, quartum autem praetorem, tres quoque filias bene nuptas.
- 5 Hunc autem vitae cursum consentaneus finis excepit: nam Metellum, ultimae senectutis spatio defunctum lenique mortis genere inter oscula complexusque natorum extinctum, filii et generi humeris suis per urbem latum rogo imposuerunt.

LI. TI. GRACCHUS ET C. GRACCHUS.

- 10 Tiberius et Gaius Gracchi Scipionis Africani ex filia nepotes erant. Horum adulescentia bonis artibus et magna omnium spe exacta est: ad egregiam enim indolem optima accedebat educatio. Erant enim diligentia Corneliae matris a pueris docti et Graecis litteris eruditi. Maximum matronis ornamentum esse
- 15 liberos bene institutos merito putabat mater illa sapientissima. Nam cum Campana matrona, apud illam hospita, ornamenta sua, illo saeculo pulcherrima, ostentaret ei muliebriter, Cornelia traxit eam sermone, quousque e schola redirent liberi. Tum eos hospitae ostendens, „Haec” inquit „ornamenta mea
- 20 sunt.” Nihil quidem his adulescentibus neque a natura neque a doctrina defuit; sed ambo rempublicam, quam tueri poterant, perturbare maluerunt.
- (133). T. Gracchus, tribunus plebis creatus, a senatu descivit: populi favorem profusis largitionibus sibi conciliavit, agros plebi
- 25 dividebat; provincias novis coloniis replebat. Cum autem tribuniciam potestatem sibi prorogari vellet et palam dictitasset, interempto senatu omnia per plebem agi debere, viam sibi ad regnum parare videbatur. Quare cum convocati patres deliberarent, quidnam faciendum esset, statim Tiberius Capitolium
- 30 petit, manum ad caput referens, quo signo salutem suam populo commendabat. Hoc nobilitas ita accepit, quasi diadema posceret, segniterque cessante Mucio consule, Scipio Nasica, cum esset consobrinus Tiberii Gracchi, patriam cognationi praeferens sublata dextra proclamavit: „Qui rempublicam sal-
- 35 vam esse volunt me sequantur!” Tum optimates, senatus atque equestris ordinis pars maior in Gracchum irruunt, qui fugiens decurrensque clivo Capitolino fragmento subsellii ictus

25. Volgens het wetsvoorstel van T. Gracchus zou geen burger meer dan vijfhonderd iugera van den ager publicus bezitten en al het overige land onder de arme burgers verdeeld worden.

vitam, quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finivit. Mortui Tiberii corpus in flumen proiectum est.

- Decem interpositis annis Gaium Gracchum idem furor, qui fratrem Tiberium occupavit. Tribunatum enim adeptus, seu vindicandae fraternae necis, seu comparandae regiae potentiae causa, pessima coepit inire consilia: maximas largitiones fecit; aerarium effudit; legem de frumento plebi dividendo tulit; civitatem omnibus Italicis dabat. His Gracchi consiliis quanta poterant contentione obsistebant omnes boni, in quibus maxime
- 10 Piso, vir consularis. Is cum multa contra legem frumentariam dixisset, lege tamen lata, ad frumentum cum ceteris accipiendum venit. Gracchus ubi animadvertit in contione Pisonem stantem, eum sic compellavit audiente populo Romano: Quī tibi constas, Piso, cum a lege frumentum petas, quam dis-
- 15 suasisti?" Cui Piso: „Nolim quidem, Gracche,” inquit „mea bona tibi viritim dividere liceat: sed si facies, partem petam.” Quo responso aperte declaravit vir gravis et sapiens, lege, quam tulerat Gracchus, patrimonium publicum dissipari.

- (120). Decretum a senatu est, ut videret consul Opimius, ne quid detrimenti respublica caperet; quod nisi in maximo discrimine decerni non solebat. C. Gracchus, armata familia, Aventinum occupavit. Consul, vocato ad arma populo, Gaium aggressus est, qui pulsus profugit et, cum iam comprehenderetur, iugulum servo praebuit, qui dominum et mox semet
- 20 ipsum super domini corpus interemit. Ut Tiberii Gracchi antea corpus, ita Gai mira crudelitate victorum in Tiberim deiectum est, caput autem a Septimulōio, amico Gracchi, ad Opimium relatum auro repensum fertur. Sunt, qui tradant, infuso plumbo eum partem capitis, quo gravius efficeretur, explesse.
- 30 Occiso Tiberio Graccho cum senatus consulibus mandasset, ut in eos, qui cum Graccho consenserant, animadverteretur, Blossius quidam, Tiberii amicus, pro se deprecatum venit, hanc, ut sibi ignosceretur, causam adferens, quod tanti Gracchum fecisset, ut, quicquid ille vellet, sibi faciendum putaret.
- 35 Tum consul „Quid?” inquit, si te Gracchus templo Iovis in Capitolio faces subdere iussisset, obsecuturusne voluntati illius fuisses propter istam, quam iactas, familiaritatem?” „Nunquam”

7. Lex de frumento dividendo bepaalde de afgifte van het voor een maand benoodigde koren aan de minder gegoeden. Daarmee werd echter de grondslag gelegd tot de verderfelijke largitiones en tot verzwakking van de plebs. Door de civitas te geven aan de bondgenooten in Italië kregen dezen toegang tot- en stem in de comitia. 20. Met de opdracht „Videat consul (of videant consules) ne quid detrimenti respublica capiat” gaf de senaat aan de consuls in tijden van gevaar onbepaalde macht in handen.

inquit Blossius „voluisset id quidem; sed si voluisset, paruisssem.”
Nefaria est ea vox: nulla enim est excusatio peccati, si amici
causa peccaveris.

- Exstat Gai Gracchi, cum ex Sardinia Romam rediit, oratio,
5 in qua cum alia tum haec de se narrat: „Versatus sum in
provincia, quomodo ex usu vestro existimabam esse, non
quomodo ambitioni meae conducere arbitrabar et ita ut nemo
possit vere dicere, assem aut eo plus in muneribus aut mea
causa quemquam sumptum fecisse. Zonas, quas Roma profici-
10 scens plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes rettuli. Alii
amphōras, quas vini plenas extulerunt, eas argento repletas
domum reportarunt.”

LII. Q. CAECILIUS METELLUS NUMIDICUS.

- (108). Iugurtha a Micipsa, Numidarum rege, adoptatus eo
defuncto duos eius filios, fratres suos, interfecerat, ut solus
15 imperio Numidiae potiretur. Micipsa in amicitia et societate
populi Romani semper permanserat. Postquam igitur Romae
nefarium Iugurthae scelus cognitum est, placuit bello persequi
parricidam. Missus adversus eum consul Calpurnius Bestia,
corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit.
20 Qua a senatu improbata contra eundem insequenti anno Po-
stumius Albinus profectus est. Is quoque ignominiose contra
Numidas pugnavit. Tertio missus Q. Caecilius Metellus consul
exercitum ingenti severitate correctum ad disciplinam Roma-
nam reduxit. Nam ubi in Africam venit, exercitus ei traditur
25 a Sp. Albino Proconsule iners, imbellis, neque periculi, neque
laboris patiens, lingua quam manu promptior, praedator ex
sociis et ipse praeda hostium, sine imperio et modestia habitus.
Quaecumque dici aut fingi queunt ignaviae luxuriaeque probra
in illo exercitu cuncta fuere. Ita imperatori novo plus ex malis
30 moribus sollicitudinis quam ex copia militum auxilii aut spei bonae
accedeabat. Statuit tamen Metellus, quamquam et aetivorum tem-
pus comitorum mora imminuerat et expectatione eventus civium
animos intentos putabat, non prius bellum attingere, quam
maiorum disciplina milites laborare coëgisset. Itaque protinus
35 lixas e castris submovit cibumque coctum in castris vendi vetuit;
more militari vigiliae deducebantur, nulli iam ab signis abesse
licebat. In agmine neminem militum ministerio iumentorum, ut
arma sua ipsi ferrent, uti passus est. Castrorum subinde locum

18. Bellum Iugurthinum, 111—106, is uitvoerig beschreven door C.
Sallustius Crispus, (86—35).

mutavit: eadem, tanquam Iugurtha semper adesset, vallo fossaque aptissime cinxit. Quibus rebus factum est, ut commissa pugna Iugurthae milites, etsi ipse Iugurtha nullum boni ducis aut militis officium praetermittebat, primo congressu fugarentur.

5 Rex in oppidum munitum perfugit. Paucis diebus post Metellus eum insecutus iterum proelio fudit, Numidiam vastavit, urbes amplas et munitissimas cepit: quae victoria ei cognomen Numidici fecit.

Postea Q. Metellus censor factus est eiusque egregia fuit

10 censura et omnis vita plena gravitatis. Cum ab inimicis accusatus causam de pecuniis repetundis diceret et ipsius tabulae circumferrentur inspiciendi nominis causa, nemo ex iudicibus fuit, qui non removeret oculos et se totum averteret, ne de aliqua re, quae in his relata esset, videretur dubitasse. Cum

15 Saturninus, tribunus plebis, per vim creatus, non minus violenter tribunatum quam petierat gerens, agrariam legem reipublicae perniciosam tulisset, Metellus in eam legem iurare noluit eaque de causa in exilium actus est. Vir fortissimus civitate maluit decedere quam de sententia, eique salus patriae dulcior quam

20 conspectus fuit. Honestum Rhodi secessum invenit ibique litteris operam dedit.

Metelli filius, qui meritum cognomen Pii consecutus erat, precibus et lacrimis a populo impetravit, ut pater ab exsilio revocaretur. Is forte ludos spectabat, cum redditae sunt lit-

25 terae, quibus scriptum erat, maximo senatus et populi consensu reditum illi in patriam datum esse. Nihil eo nuntio moveri visus est; non prius e theatro abiit, quam spectaculum finiretur; non laetitiam suam proxime sedentibus ulla ex parte patefecit, sed summum gaudium intra se continuit parique

30 vultu in exilium abiit et restitutus est: adeo moderatum inter secundas et adversas res gessit animum. Tantus vero Romae ad eum advenientem concursus est factus, ut dies totus non sufficeret gratulationibus illum ad portam urbis excipientium; inde in Capitolium ascendentem et lares repetentem universa

35 propemodum civitas deduxit. Sic Q. Metellus nec triumphis nec honoribus clarior fuit quam aut causa exilii aut exsilio aut reditu.

LIII. M. AEMILIUS SCAURUS.

(115). M. Aemilius Scaurus nobili familia ortus est, sed paupere. Nam pater eius, quamvis patricius, ob paupertatem

20. Rhodus, ook Ophiūsa, Asteria, Trinakria en Korymbia genaamd, ligt door een zeestraat van het vasteland van klein-Asië gescheiden, aan de kusten van Karië.

carbonarium negotium exercuisse dicitur. Filius ipse primo dubitavit, utrum honores peteret an argentariam faceret, sed cum eloquentia valeret, ex ea gloriam et opes peperit. Consul factus severum se in tuenda disciplina prae-buit: cuius disciplinæ exemplum admiratione dignum ipse in iis libris memoriae prodidit, quos de vita sua scripsit. Cum in eo loco, ubi posuerat castra, arbor esset maturis fructibus onusta, postridie abeunte exercitu arborem intactis fructibus relictam esse. Idem Publio Decio praetori, quod se transeunte sederet et adsurgere iussus non paruisset, vestem scidit, sellam concidit, ne quis ad eum in ius iret, edixit.

M. Scaurus ut in tuenda militari disciplina, ita in puniendi filii ignavia fuit severus. Cum enim in proelio quodam Romani equites pulsi deserto imperatore urbem pavidi repeterent, in quibus erat Scauri filius, misit pater, qui ei dicerent, libentius se filii acie interfecti ossibus occursurum, quam ipsum tam turpis fugae reum visurum. Itaque si quid verecundiae in pectore superesset, conspectum irati patris degeneri filio vitandum esse. Adulescens verecundia ignominiae pressus mortem sibi concevit.

M. Scaurus, cum esset summa senectute et adversa valetudine, pristinum animi vigorem retinuit. Qui cum admodum senex a Vario quodam, Hispano, pro rostris accusaretur, quod a rege Mithridate ad rempublicam prodendam pecuniam accepisset, nobilissimis iuvenibus innixus descendit in forum atque respondendi facultate paucis verbis ita causam egit: „Varius Hispanus Marcum Aemilium Scaurum, senatus principem, ab hoste corruptum imperium populi Romani prodidisse ait; M. Aemilius Scaurus, princeps senatus, huic se affinem esse culpae negat. Utri creditis?” Cuius dicti admiratione populus commotus accusatorem statim ab illa actione pertinaci clamore depulit.

LIV. P. RUTILIUS RUFUS.

(105). P. Rutilius Rufus vitae innocentia enituit: cum nemo esset in civitate illo integrior, nemo sanctior, omni honore dignus est habitus et consul factus. Cum amici cuiusdam iniustae rogationi resisteret atque is per summam indignationem dixisset: „Quid ergo,” inquit „mihi opus est amicitia tua, si, quod rogo, non facis?” respondit: „Immo, quid mihi tua, si

27. Princeps senatus was hij, die, door de censoren het eerst op de vijfjaarlijksche lijst der senatoren gesteld, in de vergaderingen het eerst naar zijn stem gevraagd werd, tenzij consules designati aanwezig waren.

propter te aliquid inhoneste facturus sum?" Sciebat enim vir sanctus, tam contra officium esse amico tribuere, quod aequum non esset, quam non tribuere id, quod recte possemus: atque si forte amici a nobis postularent, quae honesta non sunt, 5 religionem et fidem esse amicitiae anteponendam.

Rutilius tamen in invidiam equitum Romanorum venit, quod ab eorum iniuriis Asiam, cui tunc praeerat, defendisset; quare ab iis repetundarum accusatus est. Sed innocentia fretus nihil splendore actae vitae indignum fecit aut dixit; non senatoris insignia dposuit; non obsoletam vestem induit; iudicibus non supplicavit; cum summis oratoribus, L. Crasso, M. Antonio, amicis uteretur, neutrum adhibere voluit. Itaque repetundarum damnatus est vir inter optimos numerandus et missus in exsilium. Ex Italia in Asiam venienti omnes provinciae illius civi- 15 tates legatos obviam miserunt; hospitio eum, opibus, omni auxilio iuverunt. Cui cum quidam consolandi causa dixisset, instare bella civilia et brevi futurum, ut omnes exsules reverterentur: „Quid tibi,” inquit Rutilius, „mali feci, ut mihi peiorem reditum quam abitum optares? Malo ut patria meo exsilio 20 erubescat, quam reditu maereat.” Quod dixerat, praestitit; nam cum ei reditum in patriam postea Sullana victoria facilem faceret, in exsilio, ne quid adversus leges peccaret, remansit.

Multos illustrat fortuna, dum vexat. Rutilii innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset iniuriam. Cum violata est, effulsit.

LV. M. LIVIUS DRUSUS.

M. Livius Drusus genere et eloquentia magnus, sed amb- 25 tiosus erat et superbus. Tanta liberalitatis fuit, ut ipse profiteretur, nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quid aut caenum dividere vellet aut caelum. Ideo cum pecunia egeret, multa contra dignitatem fecit. Tribunus plebis cum primo 30 senatus causam suscepisset, brevi eum despiciere eique adversari coepit et leges perniciosas tulit. Quibus cum Philippus consul obsisteret, ei Drusus in comitio ita collum obtorsit, ut plurimus e naribus eius sanguis efflueret; additaque contumelia non cruorem, sed muriam de turdis esse dixit. (Philippus enim 35 deliciarum amans turdorumque imprimis edax habebatur). Alium etiam virum consularem, iisdem legibus adversantem, Drusus se de Saxo Tarpeio praecipitaturum ait.

32. Hij liet n.l. door een zijner cliënten Philippus den nek om draaien. De tribuni plebis hadden het ius prendendi (inhechtenisneming).

(91). Neque reverentior in senatum fuit. A quo vocatus in curiam: „Quare” inquit „non ipse potius senatus ad me venit in Hostilium propinquam rostris?” Tribunus senatus imperium despexit, senatus tribuni verbis paruit. Quibus rebus factum
 5 est, ut Drusus nec senatui nec plebi placeret. Unde, cum e foro magna hominum frequentia stipatus rediret, in atrio domus suae percussus cultello, qui adfixus lateri eius relictus est, intra paucas horas decessit. Cum ultimum redderet spiritum, intuens circumstantium maerentiumque frequentiam: „Ecquando” inquit
 10 „amici, similem mei civem habebit respublica?”

Multa laudantur Drusi facta dictaque. Cum Philippo consuli insidiae pararentur eiusque vita in maximo esset periculo, Drusus re cognita Philippum, quamquam inimicum, monuit ut sibi caveret. Idem cum aedificaret domum promitteretque
 15 ei architectus, ita se eam aedificaturum, ut nemo in eam despicere posset: „Tu vero,” inquit „si quid in te artis est, ita compone domum, ut, quicquid agam, ab omnibus perspicui possit.”

LVI. Q. SERVILIUS.

(88). Mors Drusi iam pridem tumescens bellum excitavit. Quippe abhinc annos centum et viginti universa Italia, cum
 20 id malum ab Asculanis ortum esset ac deinde a Marsis exceptum in omnes penetrasset regiones, arma adversus Romanos cepit. Initium autem belli sic fuit.

Ex iis, qui ad explorandum, quae a sociis fierent, Roma missi erant, quidam adulescentem Asculanum duci Corfinium
 25 viderat, ut ibi, sicut communiter convenerat, pro sua civitate obses foret. Id cum Q. Servilio, qui in ea parte Italiae pro consule agebat, nuntiatum esset, propere accurrit Asculum, ut incipienti adhuc malo occurreret. Ceterum nec opprimere morbum potuit, et sua cum pernicie supra modum exulceravit.
 30 Ludi tum forte agebantur, res una omnium cogere coetus solita. Erant ea omnino tempora iique hominum animi, ut lenissima quaeque remedia vix laturos viderentur, cum Servilius quasi mancipia conviciis minisque ferociter increpat. „Proh, Iuppiter,” inquit, „Diique ceteri, qui Romanum Capitolium ideo nimirum incolitis,
 35 quod ibi caput rerum terrarumque omnium sedemque sicut numinum vestrorum, sic imperii esse voluistis. Quod tantum

3. Hostilia sc. curia, de oudste vergaderplaats van den senaat, werd na vele lotgevallen op last van Caesar door een tempel van Felicitas vervangen (zie blz. 9). 20. Asculum, th: Ascoli, aan de rivier Truentus, werd in dezen krijg verwoest, maar weldra weder opgebouwd.

admisimus nefas, ut haec audire, haec videre tam foeda ac pudenda cogeretis? Eone deveniri indignitatis oportuit, ut Itali nos contemnerent et, quos potentissimi reges formidant, clientibus nostris contemtui essemus. Iam igitur, si Diis placet, regimen

- 5 rerum Asculanus capesset, et pro Romanis patribus fata gentium regumque Picentes temperabunt. Id vero facinus Dii prohibeant! aut si tam nefanda permittere decreverunt, prius quicquid usquam est Romani nominis intemeratum adhuc impollutumque pereat! Mihi quidem satius fuerit vel mille mortes perferre,
10 quam hanc tantam subire ignominiam, ut meo suffragio ius Romanum ad dediticios nostros transeat."

- "Vestrum autem furorem mirari satis nequeo, Asculani, quos non populi Romani maiestas, non vestrarum virium reputatio, ne prioris quidem aevi memoria deterret, ne tam pernicio-
15 ciosa inciperetis. Cum omnibus Italiae populis maiores nostri bellaverunt, nec par omnibus aut virtus, aut resistendi spatium fuit; nemo tamen omnium aequae facile atque Picentes subacti sunt. Uno proelio victi, continuo sese P. Sempronio, et primi omnium Asculani dederunt. Vos igitur, qui tam levi momento
20 spem libertatis abicere soletis, quibus praestigiis dementes ad rebellandum vultis esse principes?"

- Non tulerunt ista vociferantem Asculani; tanto furore exacerbati, ut quicquid deprehendi civium Romanorum in oppido potuit cum ipso proconsole legatoque eius Fonteio trucidaretur,
25 bonis omnium direptis.

- Cum ultro dissimulandi non esset locus, per Italiae populos et urbes signa cecinerunt, discurrente passim Pompaedio, quem praecipuum istius bello facem fuisse consentitur. At ut fortuna eorum atrox, ita causa fuit iustissima. Petebant Italici eam
30 civitatem, cuius imperium armis tuebantur; per omnes annos atque omnia bella duplici numero se militum equitumque fungi, neque in eius civitatis ius recipi, quae per eos in id ipsum pervenisset fastigium, ex quo homines eiusdem et gentis et sanguinis ut externos alienosque fastidire posset. Id bellum amplius
35 trecenta milia iuventutis Italiae abstulit, et tam varia tamque atrox fortuna Italici belli fuit, ut per biennium duo Romani consules, Rutilius ac deinde Cato Porcius ab hostibus occiderentur, exercitus populi Romani multis in locis funderetur, utque ad saga iretur, diuque in eo habitu maneretur. Caput
40 imperii sui Corfinium legerant, quod appellarunt Italicum.

6. De Picentes of Pisēni waren oorspronkelijk een Latijnsche volksstam, echter gaandeweg met tal van vreemden gemengd. In 300 sloten zij een verbond met de Romeinen, dat zij ruim dertig jaren later verbraken, zoodat zij geheel onderworpen werden.

Paulatim deinde recipiendo in civitatem, qui arma aut non ceperant, aut deposuerant maturius, vires refectae sunt, Pompeio Sullaque et Mario fluentem procumbentemque rempublicam populi Romani restituentibus.

LVII. C. MARIUS.

5 C. Marius, humili loco natus, militiae tirocinium in Hispania duce Scipione posuit. Erat imprimis Scipioni carus ob singularem virtutem et impigram ad pericula ac labores alacritatem. Cum aliquando post cenam Scipionem quidam interrogasset, si quid illi accidisset, quemnam respublica aequae magnum
10 habitura esset imperatorem, Scipio percusso leniter Marii humero: „Fortasse hunc,” inquit. Quo dicto excitatus Marius dignis rebus, quas postea gessit, spiritum concepit (134).

(107). Q. Metellum in Numidiam contra Iugurtham missum, cuius legatus erat, cum ab eo Romam missus esset, apud
15 populum Romanum criminatus est bellum ducere: si se consulem fecissent, brevi tempore aut vivum aut mortuum Iugurtham se in potestatem populi Romani redacturum. Itaque creatus est consul et in Metelli locum suffectus. Bellum ab illo prospere coeptum confecit. Iugurtha ad Gaetulos perfugerat
20 eorumque regem Bocchum adversus Romanos concitaverat. Marius Gaetulos et Bocchum aggressus fudit; castellum in excelsa ripa positum, ubi regii thesauri erant, non sine multo labore expugnavit. Bocchus, bello defessus, legatos ad Marium misit, pacem orantes. Sulla quaestor a Mario ad regem remissus
25 Boccho persuasit, ut Iugurtham Romanis traderet. Iugurtha igitur vinctus ad Marium deductus est; quem Marius triumphans ante currum egit et in carcerem caenosum inclusit. Quo cum Iugurtha detracta veste ingrederetur, os ridentis in modum diduxisse et stupens similisque desipienti exclamasse
30 fertur: „Proh! quam frigidum est vestrum balneum!” Paucis diebus post in carcere necatus est.

Marius post bellum Numidicum iterum consul creatus bellumque ei contra Cimbros et Teutones decretum est. Hi novi
hostes, ab extremis Germaniae finibus profugi, novas sedes
35 quaerebant, exclusique Gallia et Hispania, cum in Italiam remigrarent, a Romanis, ut aliquid sibi terrae darent, petierunt.

19. Gaetuli woonden in het Z. van Marokko en een deel der Sahara, ten Z. van den Atlas. 33. De oorlogen der Kimbren en Teutonen, Noordduitsche volksstammen, hadden plaats van 113 tot 101.

- Repulsi, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Tres duces Romani impetus barbarorum non sustinuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat de imperio Romano, nisi Marius fuisset. Hic primo Teutōnes sub ipsis Alpium
 5 radicibus assecutus proelio oppressit. Vallem fluviumque medium hostes tenebant: Romanis aquarum nulla copia. Aucta necessitate virtus causa victoriae fuit. Nam flagitante aquam exercitu Marius: „Si viri” inquit „estis, en illic habetis.” Itaque tanto ardore pugnatum est eaque caedes hostium fuit, ut
 10 Romani victores de cruento flumine non plus aquae biberent quam sanguinis barbarorum. Caesa traduntur hostium ducenta milia, capta nonaginta. Rex ipse Teutobochus in proximo saltu comprehensus insigne spectaculum triumphi fuit: quippe vir proceritatis eximiae super tropaea eminebat.
- 15 Deletis Teutonibus C. Marius in Cimbros se convertit. Qui cum ex alia parte Italiam ingressi Athēsīm flumen non ponte nec navibus, sed iniectis arborum truncis, velut aggere, traiecissent, occurrit iis C. Marius. Cimbri legatos ad consulem miserunt, agros urbesque sibi et fratribus postulantes: Teu-
 20 tōnum enim cladem ignorabant. Quaerente Mario, quos illi fratres dicerent, cum Teutones nominassent, ridens Marius: „Omittite” inquit „fratres; tenent hi acceptam a nobis terram aeternumque tenebunt.” Tum legati se ludibrio haberi sentientes ultionem Mario minati sunt, Teutones simul atque
 25 advenissent. „Atque adsunt,” inquit Marius, „nec sane civile foret, vos fratribus vestris non salutatis discedere.” Tum victos adduci iussit Teutonum duces, qui in proelio capti erant.
- His rebus auditis Cimbri egrediuntur castris et cum paucis suorum ad vallum Romanum adequitans Boiōrix, Cimbrorum
 30 dux, Mariū ad pugnam provocat et diem pugnae a Romanorum imperatore petit. Proximum dedit consul. Marius cum aciem ita instituisset, ut pulvis in oculos et ora hostium ferretur, incredibili strage prostrata est illa Cimbrorum multitudo: caesa traduntur centum octoginta hominum milia. Nec minor
 35 cum uxoribus pugna quam cum viris fuit, cum obiectis undique plaustis desuper, quasi e turribus, lanceis contisque pugnarent. Victae tamen, cum missa ad Mariū legatione libertatem non impetrassent, suffocatis elisisque infantibus suis, aut mutuis conciderunt vulneribus aut, vinculo e crinibus suis
 40 facto, ab arboribus pependerunt. Canes quoque defendere

5. De slag bij Aquae Sextiae, thans Aix, in Zuid-Gallië, had plaats in 102. 16. Athēsis, thans Etsch of Adige, ontspringt op de Rhaetische Alpen, stroomt door Rhaetia en Noord-Italië en stort zich noordelijk van den Padus of Po in de Adriatische zee. 33. De slag bij Verona op de Raudische vlakke in 101.

Cimbris caesis eorum domos. Marius pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui ei aliquamdiu ut novo homini ad tantos honores evecto inviderant, conservatam ab eo rempublicam fatebantur. In ipsa acie

- 5 Marius duas Camertium cohortes, mira virtute vim Cimbrorum sustinentes, contra legem civitate donaverat. Quod quidem factum et vere et egregie postea excusavit dicens, inter armorum strepitum verba se iuris civilis exaudire non potuisse.
- (88). Illa tempestate primum Romae bellum civile commotum est. Causam bello dedit C. Marius. Cum enim Sulla consul contra Mithridatem, regem Ponti, missus fuisset, Sulpicius, tribunus plebis, legem ad populum tulit, ut Sullae imperium abrogaretur, C. Mario bellum decerneretur Mithridaticum. Qua re Sulla commotus cum exercitu ad urbem venit,
- 10 motum est. Causam bello dedit C. Marius. Cum enim Sulla consul contra Mithridatem, regem Ponti, missus fuisset, Sulpicius, tribunus plebis, legem ad populum tulit, ut Sullae imperium abrogaretur, C. Mario bellum decerneretur Mithridaticum. Qua re Sulla commotus cum exercitu ad urbem venit,
- 15 eam armis occupavit, Sulpicium interfecit, Marium fugavit. Is hostes persequentes fugiens aliquamdiu in palude delituit. Sed paulo post repertus extractusque, ut erat nudo corpore caenoque oblitus, iniecto in collum loro Minturnas raptus et in custodiam coniectus est. Missus est ad eum occidendum servus
- 20 publicus, natione Cimber, quem Marius vultus auctoritate deterruit. Cum enim hominem ad se stricto gladio venientem vidisset: „Tune, homo” inquit „C. Marium audebis occidere?” Quo audito attonitus ille ac tremens abiecto ferro fugit, Marium se non posse occidere clamitans. Marius deinde ab iis, qui
- 25 prius eum occidere voluerant, e carcere emissus est.
- Accepta navicula in Africam traiecit et in agrum Carthaginiensem pervenit. Ibi cum in locis solitariis sederet, venit ad eum lictor Sextilii, qui tum Africam pro praetore obtinebat. Ab hoc, quem nunquam laesisset, Marius humanitatis aliquid
- 30 officium expectabat; at lictor decedere eum provincia iussit, nisi in se ut hostem ab senatu iudicatum animadverti vellet, torveque intuentem et vocem nullam emittentem Marium rogavit tandem, ecquid renuntiari praetori vellet? Marius: „Abi” inquit „nuntia, vidisse te C. Marium in Carthaginis ruinis

3. Homines novos noemde men in tegenstelling tot homines multis imaginibus, menschen, die van onbekende familie voortgekomen, zich hadden opgewerkt, honores curules bekleedden en zodoende voor zich en de hunnen de nobilitas verwierven. 5. Camertes zijn de inwoners van Camerinum, een belangrijke stad in Umbrië, aan de grenzen van Picenum. 11. Mithridates, de groote, 121—64, was na Hannibal de meest verbitterde vijand der Romeinen. — Pontus lag in het N.O. van klein-Azië aan den Pontus Euxinus. 18. Minturnae was een Latijnsche stad aan de beide oevers der Liris, nabij den mond der rivier, waar de bodem zeer moerassig is. 19. Servus publicus is in dienst van den staat of van een gemeente.

sedentem." Duobus clarissimis exemplis de inconstantia rerum humanarum eum admonebat, cum et urbis maximae excidium et viri clarissimi casum ante oculos poneret.

- Profecto ad bellum Mithridaticum Sulla, Marius revocatus
 5 a Cinna in Italiam rediit, efferatus magis calamitate quam domitus. Cum exercitu Romam ingressus eam caedibus et rapinis vastavit; omnes adversae factionis nobiles variis suppliciorum generibus adfecit: quinque dies continuos totidemque
 10 noctes illa scelerum omnium duravit licentia. Hoc tempore admiranda sane populi Romani abstinencia fuit. Cum enim Marius occisorum domos multitudini diripiendas obiecisset, inveniri potuit nemo, qui civili luctu praedam peteret; quae quidem tam misericors continentia plebis tacito quaedam crudelium victorum vituperatio fuit. Tandem Marius, senio et laboribus confectus, in morbum incidit et ingenti omnium laetitia vitam finivit.

- Cuius viri si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit: namque quam rempublicam armatus servavit, eam primo togatus
 20 omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit. Erat Marius durior ad humanitatis studia et ingenuarum artium contemptor. Cum aedem Honoris de manubiis hostium vovisset, spreta peregrinorum marmorum nobilitate artificumque Graecorum arte, eam vulgari lapide per artificem Romanum
 25 curavit aedificandam. Et Graecas litteras despiciebat, quod doctoribus suis parum ad virtutem profuissent. At idem fortis, validus, adversus dolorem confirmatus. Cum ei varices in crure secarentur, vetuit se alligari. Acrem tamen fuisse doloris morsum ipse ostendit; nam medico, alterum crus postulanti, noluit prae-
 30 bere, quod maiorem esse remedii quam morbi dolorem iudicaret.

LVIII. L. CORNELIUS SULLA.

(138—78). L. Cornelius Sulla cum parvulus a nutrice ferretur, mulier obvia: „Salve” inquit „puer tibi et reipublicae tuae felix,” et statim quaesita, quae haec dixisset, non potuit inveniri.

- Hic bello Iugurthino quaestor Marii fuit. Qui cum usque
 35 ad quaesturae comitia vitam libidine, vino, ludicrae artis amore inquinatam perduxisset, C. Marius consul moleste tulisse traditur, quod sibi gravissimum bellum gerenti tam delicatus quaestor sorte obvenisset. Eiusdem tamen, postquam in Africam venit, virtus enituit. Bello Cimbrico, legatus consulis,

19. De toga, het kleed in vreedestijd, staat tegenover sagum, den soldatenmantel.

bonam operam navavit. Consul ipse deinde factus, pulso in exsilium Mario, adversus Mithridatem profectus est. Mithridates enim, Ponticus rex, vir bello acerrimus, virtute eximius, odio in Romanos non inferior Hannibale, occupata Asia necatis-
 5 que in ea omnibus civibus Romanis, quos quidem eadem die atque hora per omnes civitates interimi iusserat, Europae quoque Italiaeque imminere videbatur. Ac primo Sulla illius praefectos duobus proeliis in Graecia profligavit; dein transgressus in Asiam Mithridatem ipsum fudit; et oppressisset, nisi
 10 ad bellum civile adversus Marium festinans qualemcumque pacem componere maluisset. Mithridatem tamen pecunia multavit, Asia aliisque provinciis, quas occupaverat, decedere paternisque finibus contentum esse coëgit.

Sulla propter motus urbanos cum victore exercitu Romam
 15 properavit; eos, qui Mario favebant, omnes superavit. Nihil autem ea victoria fuit crudelius. Sulla urbem ingressus et dictator creatus vel in eos, qui se sponte dederant, iussit animadverti. Quattuor milia deditorum inernium civium in circo interfici iussit. Quis autem illos potest computare, quos
 20 in urbe passim, quisquis voluit, occidit, donec admoneret Fufidius quidam, vivere aliquos debere, ut essent, quibus imperaret. Novo et inaudito exemplo tabulam proscriptionis proposuit, qua nomina eorum, qui occidendi essent, continebantur; cumque omnium orta esset indignatio, postridie plura
 25 etiam adiecit nomina. Ingens caesorum fuit multitudo. Nec solum in eos saevivit, qui armis contra se dimicavissent, sed etiam quieti animi cives propter pecuniae magnitudinem proscriptorum numero adiecit. Civis quidam innoxius, cui fundus in agro Albano erat, cum legens proscriptorum nomina se
 30 quoque videret adscriptum: „Vae” inquit „misero mihi! fundus Albanus me persequitur.” Neque longe progressus a quodam, qui eum agnoverat, confossus est.

Depulsis prostratisque inimicorum partibus Sulla Felicem se edicto appellavit, cumque eius uxor Metella geminos eodem
 35 partu edidisset, puerum Faustum puellamque Faustam appellari voluit. Sed paucis annis post repente contra omnium expectationem dictaturam deposuit. Dimissis lictoribus diu in foro cum amicis deambulavit. Stupebat populus eum privatum videns, cuius modo tam formidolosa fuerat potestas; quodque
 40 non minus mirandum fuit, privato ei non solum salus, sed etiam dignitas constitit, qui cives innumeros occidisset. Unus

4. Asia duidt bij de Romeinen, behalve het werelddeel, vooral de provincie aan; dat is klein- of voor-Asië. De benaming Asia minor kwam waarschijnlijk eerst in de vierde eeuw na Chr. op.

adulescens fuit, qui auderet queri et recedentem usque ad fores domus maledictis incessere. Atque ille, cuius iram potentissimi viri maximaque civitates nec effugere nec placare potuerant, unius adulescentuli contumelias patienti animo tulit, id tantum
 5 in limine iam domus dicens: „Hic adulescens efficiet, ne quis posthac tale imperium deponat.”

Sulla deinde in villam Cumanum profectus rusticari et venando vitam agere coepit. Ibi morbo correptus interriit vir ingentis animi, cupidus voluptatum, sed gloriae cupidior:
 10 litteris Graecis atque Latinis eruditus et virorum litteratorum adeo amans, ut sedulitatem etiam mali cuiusdam poëtae aliquo praemio dignam duxerit. Nam cum ille epigramma in eum fecisset eique subiecisset, Sulla statim praemium ei dari iussit, sed ea lege, ne quid postea scriberet. Ante victoriam laudandus;
 15 in iis vero, quae secuta sunt, nunquam satis vituperandus; urbem enim et Italiam civilis sanguinis fluminibus inundavit. Non solum in vivos saeviit, sed ne mortuis quidem pepercit: nam C. Marii, cuius, etsi postea hostis, aliquando tamen quaestor fuerat, erutos cineres in flumen proiecit. Qua
 20 crudelitate rerum praeclare gestarum gloriam corruptit.

LIX. L. CORNELIUS CINNA.

(87). L. Cornelius Cinna flagitiosissimus rempublicam summa crudelitate vastavit. Non erat Mario Sulpicioque moderator. Cum ita civitas Italiae data esset, ut in octo tribus contri-
 buerentur novi cives, ne potentia eorum et multitudo veterum
 25 civium dignitatem frangeret plusque possent recepti in beneficium quam auctores benefici, Cinna in omnibus tribubus eos se distributurum pollicitus est; quamobrem ingentem totius Italiae frequentiam in urbem acciverat. E qua pulsus collegae optima-
 tiumque viribus, cum in Campaniam tenderet, ex auctoritate
 30 senatus consulatus ei abrogatus est, suffectusque in eius locum

12. Epigramma beteekent hier gedicht, gelegenheidsgedicht. Van dit epigram geeft ons echter Cicero te kennen, dat er niets dichterlijks in te herkennen was, dan dat de regels van ongelijke lengte waren. 22. P. Sulpicius Rufus, een uitstekend redenaar, omhelsde als volkstribuun de partij der optimates. Ten gevolge van oneenigheid met Caesar en vervolgens ook met de aristokratie, koos hij partij voor de nieuwe burgers en dreef met behulp van 3000 huurlingen zijn wetsvoorstellen door. Daarop voegde hij zich bij Marius, maar werd met hem door Sulla uit Rome verdreven en bij Laurentium op de vlucht gegrepen en gedood, terwijl zijn hoofd op de rostra werd geplaatst, waar hij in zijn leven grooten roem verworven had.

- L. Cornelius Merula, flamen Dialis. Tum Cinna corruptis primo centurionibus ac tribunis, mox etiam spe largitionis militibus ab eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus est. Is cum universus in verba eius iurasset, retinens insignia consulatus, patriae bellum intulit, fretus ingenti numero novorum civium; e quorum delectu trecentas amplius cohortes conscripserat, ac triginta legionum instar impleverat. Opus erat partibus auctoritate: cuius augendae gratia C. Marius cum filio de exsilio revocavit, quique cum iis pulsi erant.
- 10 Dum autem bellum infert patriae Cinna, Cn. Pompeius, Magni pater, cuius praeclara opera bello Marsico usa erat respublica, quique Asculum ceperat, circa quam urbem, cum in multis aliis regionibus exercitus dispersi forent, quinque et septuaginta civium Romanorum, amplius sexaginta milia Italicorum uno
- 15 die conflixerant, frustratus spe continuandi consulatus ita se dubium mediumque partibus praestitit, ut omnia ex proprio usu ageret temporibusque insidiari videretur, et huc atque illuc, unde spes maior adfulsisset potentiae, se exercitumque defleceret. Sed ad ultimum magno atroci proelio cum Cinna
- 20 conflixit, cuius sub ipsis moenibus oculisque urbis Romanae quam fuerit eventus exitiabilis vix verbis exprimi potest. Post hoc, cum utrumque exercitum velut parum bello exhaustum laceraret pestilentia, Cn. Pompeius decessit. Cinna et Marius, haud incruentis utrimque certaminibus editis, urbem occupaverunt; sed prior ingressus Cinna de recipiendo Mario legem tulit. Iterum ac tertium consulem se ipse fecit Cinna. Quarto vero consulatu, cum bellum contra Sullam pararet, Anconae ob nimiam crudelitatem ab exercitu lapidibus occisus est.

LX. L. LICINIUS LUCULLUS.

- (74). L. Lucullus ingenio, doctrina, virtute fuit insignis.
- 30 In Asiam quaestor profectus ibi per multos annos admirabili quadam laude provinciae praefuit, deinde absens factus aedilis, continuo praetor, inde ad consulatum promotus est, quem ita gessit, ut omnes diligentiam admirarentur, ingenium agnoscerent. Post ad Mithridaticum bellum missus a senatu non modo
- 35 opinionem vicit omnium, sed etiam gloriam superiorum ducum. Idque eo fuit mirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adulescentiam in forensi opera, quaesturae diuturnum tempus in Asiae pace consumpserat; sed incredibilis quaedam ingenii magnitudo non desideravit usus

disciplinam. Itaque cum totum iter et navigationem consumpsisset partim in percontando a peritis, partim in rebus gestis legendis, in Asiam factus imperator venit, cum esset Roma profectus rei militaris rudis.

- 5 Lucullus eo bello magnas ac memorabiles res gessit: Mithridatem saepe multis locis fudit; Tigranem, regum maximum, in Armenia vicit, ultimamque bello manum magis noluit imponere, quam non potuit; qui alioqui per omnia laudabilis et bello paene invictus pecuniae cupidini nimium deditus fuit;
 10 quam tamen ideo expetebat, ut per luxuriam effunderet. Itaque postquam de Mithridate triumphavit, abiecta omnium rerum cura coepit delicate ac molliter vivere otioque et luxu diffluere: magnifice et immenso sumptu villas aedificavit atque ad eorum
 15 usum mare ipsum vexavit. Nam in quibusdam locis moles mari iniecit; in aliis, suffossis montibus, mare in terras induxit; unde eum haud infacete Pompeius Xerxem togatum vocare adsueverat.

- Habebat Lucullus villam prospectu et ambulatione pulcherrimam. Quo cum venisset Pompeius, id unum reprehendit, quod ea habitatio esset quidem aestate peramoena, sed hieme
 20 minus commoda videretur. Cui Lucullus: „Putasne” inquit „me minus sapere quam hirundines, quae adveniente hieme sedem commutant?” Villarum magnificentiae respondebat epularum sumptus. Cum aliquando modica ei, utpote soli, cena esset posita, coquum graviter obiurgavit; eique excusanti ac
 25 dicenti, se non debuisset lautum parare convivium, quod nemo esset ad cenam invitatus: „Quid ais?” inquit iratus Lucullus, „nesciebasne Lucillum hodie cenaturum esse apud Lucillum?”

- Laudanda est Luculli impensa et studium in libris. Nam et multos et optimos conquisivit eosque liberaliter dedit utendos.
 30 Patebat omnibus bibliotheca, et in porticus ei adiectas velut ad Musarum aedem veniebant maxime Graeci tempusque ibi iucunde inter se traducebant ab aliis curis liberi. Saepe cum iis versabatur Lucullus et inter magnam doctorum virorum turbam ambulabat.

LXI. Q. SERTORIUS.

- 35 (83—72). Q. Sertorius, ignobili loco natus, prima stipendia bello Cimbrico fecit, in quo honos ei virtutis causa habitus est. In prima adversus Cimbros pugna, quamquam vulneratus,

3. Factus voor perfectus, een volleerd imperator. 7. Armenia, een koninkrijk in klein-Azië, ligt ingesloten tusschen den Kaukasus, Assyrië en Mesopotamië. 16. Xerxes togatus, de Romeinsche Xerxes, daar Xerxes het voorgebergte Athos had laten doorgraven.

Rhodānum, flumen rapidissimum, nando traiecit, lorica et scuto retentis. Egregia etiam sociali bello fuit eius opera. In eo cum alter oculus ei esset effossus, id non dehonestamentum arbitrabatur: dicebat enim, cetera bellicae fortitudinis insignia, ut armillas cor-

- nasve, nec semper nec ubique gestari; se vero, quotiescumque in publicum prodiret, suae virtutis pignus in ipsa fronte ostentare nec quemquam sibi occurrere, qui non esset laudum suarum admirator.
- Postquam Sulla ex bello Mithridatico in Italiam revertit et dominari coepit, Sertorius, qui partium Marianarum fuerat,
- 10 in Hispaniam se contulit. Ibi tum virtutis admiratione, tum imperii lenitate Hispanorum simul ac Romanorum, qui locis illis consederant, animos sibi conciliavit magnoque exercitu collecto quos Sulla adversus eum miserat duces profligavit. Missus deinde a Sulla Metellus a Sertorio fusus fugatusque est.
- 15 Etiam Pompeium, qui in Hispaniam venerat, ut Metello opem ferret, levibus proeliis laccessivit Sertorius. Nam, cum non minus cautus esset quam acer imperator, universae dimicationis discrimen vitabat, quod imparem se universo Romanorum exercitui sentiret; interim vero hostem crebris damnis fatigabat.
- 20 Cum aliquando milites eius pugnam inconsulte flagitarent neque oratione flecti possent, ne cum Romanis universa acie configere vellent, Sertorius vafro consilio eos ad suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos, alterum validissimum, alterum infirmissimum; ac deinde
- 25 validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi a iuvene eximiarum virium universam convelli iussit. Obtemperatum imperio est. Sed dum adolescentis dextra irrita se labore fatigat, senio confecta manus perfecit, quod imperatum erat. Tunc barbarorum contioni cognoscere cupienti, quorsum ea
- 30 res tenderet: „Equi caudae” inquit „similis est hostium exercitus; cuius qui partes aggreditur, facile potest opprimere; contra nihil proficiet, qui universum conabitur prosternere.”
- Cerva alba eximiae pulchritudinis a Lusitano quodam Sertorio dono data est. Hanc ita adsuefecerat, ut audiret se
- 35 vocantem euntemque sequeretur. Hanc sibi oblatam divinitus et instinctam Dianae numine colloqui secum monereque et

1. Rhodānus, Rhone, de hoofdrivier van Gallië, ontspringt op de Alpes Penninae, doorstroomt de lacus Lemanus, richt zich naar Lugdunum (Lyon) en loopt uit in de Middellandsche zee, golf van Lion.

2. De bondgenooten, Marsi, Peligni, Samnites, Lucani e. a., vorderden gelijkstelling in rechten met de Romeinsche burgers. De Romeinen bleven echter overwinnaars in den oorlog, welke uit de weigering daarvan ontstond en van 91—88 gevoerd werd. Zie blz. 87. 36. Diana, bij de Grieken Artemis, is de dochter van Zeus en Leto, zuster van Apollo, godin der jacht. In de plastische voorstelling draagt zij een pijlkoker op den rug en vergezelt haar de hinde.

docere, quae utilia factu essent, persuadere omnibus instituit. Ac si quid durius videbatur, quod imperandum militibus esset, a cerva sese monitum praedicabat. Id cum dixerat barbari statim ei, tanquam deo, oboediebant. Ea cerva quodam die, cum incursio esset hostium nuntiata, festinatione ac tumultu consternata in fugam sese proripuit atque in palude proxima delituit et periisse credita est. Neque multis diebus post inventam cervam Sertorio nuntiatur. Tum eum, qui nuntiaverat, iussit tacere praecepitque, ut eam postero die repente in eum locum, in quo ipse cum amicis esset, immitteret. Admissis deinde amicis postridie visam sibi ait in quiete cervam, quae perisset, ad se reverti et, ut prius consuevisset, quod opus esset factu, praedicere. Tum Sertorio, quod imperaverat, significante cerva emissa in cubiculum Sertorii introrupit. Clamor factus et orta omnium admiratio est. Eaque hominum barbarorum credulitas Sertorio in magnis rebus magno usui fuit.

Victus postea a Pompeio mutare priorem mansuetudinem Sertorius et ad iracundiam deflectere coepit. Multos ob suspicionem proditionis crudeliter interfecit: unde paulatim odio esse coepit exercitui. Romani moleste ferebant, quod Hispani magis quam sibi confideret hosque haberet corporis custodes. Tamen non deserebant Sertorium, quem necessarium sibi ducem iudicarent, sed amare eum desierant. Deinde in Hispanos quoque saevit Sertorius, quod tributa non tolerarent; ipse etiam, curis iam et laboribus fessus, ad obeunda ducis munia segnior factus ad luxum et libidines declinavit. Itaque alienatis omnium animis iussa imperatoris contemnebantur. Tandem facta adversus eum coniuratione Sertorius in convivio a suis est interfectus, magnus dux et adversus duos imperatores, Pompeium et Metellum, saepe par, vel frequentius victor, ad ultimum desertus et proditus.

LXII. CN. POMPEIUS MAGNUS.

Cn. Pompeius, stirpis senatoriae, bello civili se et patrem consilio servavit. Cum enim Pompeii pater exercitui suo ob avaritiam esset invisus, facta in eum conspiratione Terentius quidam, Gnaei Pompeii filii contubernalis, hunc occidendum suscepit, dum alii tabernaculum patris incenderent. Quae res cum iuveni Pompeio cenanti nuntiata esset, nihil periculo

29. Aan het hoofd der samenzwering stond Perperna, een Romein, die na den dood van Sertorius, het bevel over de troepen op zich nam, maar daartoe onbekwaam Pompejus in handen viel. 32. De burgeroorlog van Marius en Sylla. 35. Pompejus was toen eerst negentien jaar oud.

motus solito hilarius bibit et cum Terentio eadem, qua antea, comitate agere perseveravit. Deinde cubiculum ingressus clam subduxit se tentorio et firmam patri circumdedit custodiam. Interea Terentius destricto ense ad lectum Pompeii accessit
 5 multisque ictibus stragula percussit. Orta mox seditione Pompeius se in media coniecit agmina, militesque tumultuantes precibus et lacrimis placavit ac duci reconciliavit.

(83). Eodem bello Pompeius partes Sullae secutus ita se gessit, ut ab eo maxime diligeretur. Annos tres et viginti natus,
 10 ut Sullae auxilio veniret, paterni exercitus reliquias collegit, statimque dux peritus extitit. Magnus illius apud militem amor, magna apud omnes admiratio fuit; nullus ei labor taedio, nulla defatigatio molestiae erat. Cibi vinique temperans, somni parcus; inter milites corpus exerceans cum alacribus
 15 saltu, cum velocibus cursu, cum validis luctando certabat. Tum ad Sullam iter intendit et in eo itinere tres hostium exercitus aut fudit aut sibi adiunxit. Quem ubi Sulla ad se accedere audivit egregiamque sub signis iuventutem aspexit, desiliit ex equo Pompeiumque salutavit imperatorem et postea
 20 ei venienti solebat sella adsurgere et caput aperire et equo descendere, quem honorem nemini nisi Pompeio tribuebat.

Postea Pompeius in Siciliam profectus est, ut eam a Carbone, Sullae inimico, occupatam reciperet. Carbo comprehensus et ad Pompeium ductus est; quem Pompeius, etsi Carbo muliebriter
 25 mortem extimescens demisse et flebiliter mortem deprecabatur, ad supplicium duci iussit. Longe moderator fuit Pompeius erga Sthenium, Siciliae cuiusdam civitatis principem. Cum enim in eam civitatem animadvertere decrevisset, quae sibi adversata fuisset, inique eum facturum Sthenius exclamavit, si ob culpam
 30 unius puniret omnes. Interroganti Pompeio, quisnam ille unus esset: „Ego,” inquit Sthenius, „qui cives meos ad id induxit.” Tam libera voce delectatus Pompeius et Sthenio et civibus pepercit.

Transgressus inde in Africam Iarbam, Numidia regem, qui Marii partibus favebat, bello persecutus intra dies quadraginta
 35 oppressit et Africam subegit adolescens quattuor et viginti annorum. Deinde cum litterae ei a Sulla redditae essent, quibus exercitu dimisso eum una legione successorem expectare iuebatur, Pompeius, quamquam aegre id ferebat, tamen paruit et Romam revertit. Revertenti incredibilis hominum
 40 multitudo obviam fuit; Sulla quoque laetus eum excepit et elata voce Magni cognomine consalutavit. Nihilominus et triumphum petenti restitit; neque vero ea re a proposito deterritus

7. Deze veldheer was zoo gehaat, dat, toen hij kort daarna door den bliksem gedood was, zijn lijk van de baar getrokken, met haken door de straten gesleurd en in den Tiber geworpen werd.

est Pompeius aususque dicere plures adorare solem orientem quam occidentem; quo dicto innuebat, Sullae potentiam minui, suam crescere. Ea voce audita Sulla, confidentia adulescentis percussus: „Triumphet! triumphet!” exclamavit.

- 5 Metello iam seni et bellum in Hispania segnius gerenti collega datus Pompeius adversus Sertorium vario eventu dimicavit. Maximum ibi in proelio quodam periculum subiit. Cum enim vir vasta corporis magnitudine impetum in eum fecisset, Pompeius manum amputavit; at multis in eum concurrentibus
- 10 vulnus in femore accepit et a suis fugientibus desertus in hostium potestate erat. Sed praeter spem evasit; barbari enim equum eius auro phalerisque eximiis adornatum ceperant. Dum igitur praedam inter se altercantes partiuntur, Pompeius eorum manus effugit. Altero proelio cum Metellus Pompeio laboranti
- 15 auxilio venisset, Sertorius recedere coactus dixisse fertur: „Nisi anus illa supervenisset, ego hunc puerum verberibus castigatum Romam dimissem.” Metellum anum appellabat, quia is, iam senex, ad mollem et effeminatam vitam deflexerat. Sertorio interfecto Pompeius Hispaniam recepit.
- 20 Cum piratae illa tempestate maria omnia infestarent et quasdam etiam Italiae urbes diripuissent, ad quos opprimendos cum imperio extraordinario missus est Pompeius, nimiae viri potentiae obsistebant quidam ex optimatibus et imprimis Quintus Catulus. Qui cum in contione dixisset, esse quidem praeclarum
- 25 virum Cn. Pompeium, sed non esse in uno omnia reponenda, adiecissetque: „Si quid huic acciderit, quem in eius locum substituetis?” summo consensu universa contio succlamavit: „Te, Quinte Catule.” Tam honorifico civium testimonio victus Catulus e contione discessit. Pompeius, dispositis per omnes maris recessus
- 30 navibus, brevi terrarum orbem illa peste liberavit; praedones multis locis victos fudit; reliquos eorum in deditionem acceptos in urbibus et agris procul a mari constituit. Nihil hac victoria celerius: nam intra quadragesimum diem piratas toto mari expulit.
- Confecto bello piratico Cn. Pompeius contra Mithridatem
- 35 profectus in Asiam magna celeritate contendit. Proelium cum rege conserere cupiebat, neque opportuna dabatur pugnandi facultas, quia Mithridates interdiu castris se continebat, noctu vero haud tutum erat congredi cum hoste in locis ignotis. Nocte tamen aliquando cum Pompeius Mithridatem aggressus
- 40 esset, luna magno fuit Romanis adiumento. Quam cum Romani a tergo haberent, umbrae corporum longius proiectae ad

20. De piratae, die zich in alle plaatsen van Cilicië en Isaurië schuil hielden, veroorzaakten groote duerte in Rome, doordien zij in de havens der kustlanden plunderden, den toevoer naar Italië afsneden en den handel op de Middellandsche zee onveilig maakten.

primos usque hostium ordines pertinebant: unde decepti regii milites in umbras, tanquam in propinquum hostem, tela mittebant. Victus Mithridates in pontum profugit eique Pharnaces filius bellum intulit, qui, occisis a patre fratribus, vitae suae 5 ipse timebat. Mithridates a filio obsessus venenum sumpsit; quod cum tardius subiret, quia adversus venena multis antea medicamentis corpus firmaverat, a milite Gallo, a quo, ut adiuveret se, petierat, interfectus est.

Tigrāni deinde, Armeniae regi, qui Mithridatis partes secutus 10 tus erat, Pompeius bellum intulit eumque ad deditionem compulit. Qui cum procubisset ad genua Pompeii, eum erexit et benignis verbis recreatum diadēma, quod abiecerat, capiti reponere iussit, aequae pulchrum esse iudicans, et vincere reges et facere. Inde in Iudaeam profectus Romanorum primus Iudaeos domuit, Hierosolyma, caput gentis, cepit, templumque 15 iure victoriae ingressus est. Rebus Asiae compositis in Italiam versus ad urbem venit, non, ut plerique timuerant, armatus, sed dimisso exercitu, et tertium triumphum biduo duxit. Insignis fuit multis novis inusitatisque ornamentis hic triumphus; 20 sed nihil illustrius visum, quam quod tribus triumphis tres orbis partes devictae causam praebuerant. Pompeius enim, quod antea contigerat nemini, primum ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex Asia triumphavit, felix opinione hominum futurus, si, quem gloriae, eundem vitae finem habuisset neque 25 adversam fortunam esset expertus iam senex.

(48). Posteriore enim tempore orta inter Pompeium et Caesarem gravi dissensione, quod hic superiorem, ille parem ferre non posset, bellum civile exarsit. Caesar infesto exercitu in Italiam venit. Pompeius relicta urbe ac deinde Italia ipsa 30 Thessaliam petit et cum eo consules senatusque omnis; quem insecutus Caesar apud Pharsalum acie fudit. Victus Pompeius ad Ptolemaeum, Aegypti regem, cui tutor a senatu datus erat, profugit, qui Pompeium interfici iussit. Latus sub oculis eius uxoris et liberorum mucrone confossum est, caput praecisum, 35 truncus in Nilum coniectus. Deinde caput cum anulo ad Caesarem delatum est, qui eo viso non continens lacrimas illud multis pretiosissimisque odoribus cremandum curavit.

Is fuit Pompeii post tres consulatus et totidem triumphos vitae exitus. Erant in Pompeio multae et magnae virtutes ac praecipue

14. Judaea heette onder de Romeinen het Zuidelijke deel van Palaestina aan deze zijde van de Jordaan; het was het land der stammen Juda en Simeon met een deel van Dan en Benjamin. 30. Thessalia, tusschen Macedonië, Epirus, Aetolië, Doris, het Epiknemidische Locris en de Aegaeische zee gelegen, had vijf landschappen: Phthiotis, Thessaliotis, waarin Pharsalus lag aan den Enipeus, Pelasgiotis, Magnesia en Hestiaeotis.

admiranda frugalitas. Cum ei aegrotanti praecepisset medicus ut turdum ederet, negarent autem servi eam avem usquam aestivo tempore posse reperiri, nisi apud Lucullum, qui turdos domi saginaret, vetuit Pompeius turdum inde peti, medicoque dixit:

- 5 „Ergo, nisi Lucullus perditus deliciis esset, non viveret Pompeius?” Aliam avem, quae parabilis esset, sibi iussit apponi.

Viris doctis magnum honorem habebat Pompeius. Ex Syria decedens, confecto bello Mithridatico, cum Rhodum venisset, Posidonium cupiit audire; sed cum audivisset, eum graviter
10 esse aegrum, quod vehementer eius artus laborarent, voluit tamen nobilissimum philosophum visere. Mos erat ut, consule aedes aliquas ingressuro, licet fores percuteret, admönens consulem adesse; at Pompeius fores Posidonii percuti honoris causa vetuit. Quem ut vidit et salutavit, moleste se dixit ferre,
15 quod eum non posset audire. At ille: „Tu vero” inquit „potes, nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit.” Itaque cubans graviter et copiose de hoc ipso disputavit: nihil esse bonum nisi quod honestum esset, nihil malum dici posse, quod turpe non esset. Cum vero dolores
20 acriter eum pungerent, saepe: „Nihil agis” inquit „dolor! quamvis sis molestus, nunquam te esse malum confitebor.”

LXIII. C. IULIUS CAESAR.

(100—44). C. Iulius Caesar, nobilissima Iuliorum genitus familia, annum agens sextum et decimum patrem amisit. Corneliā, Cinnae filiam, duxit uxorem; cuius pater cum esset
25 Sullae inimicissimus, is Caesarem voluit compellere, ut eam repudiaret; neque id potuit efficere. Quare Caesar bonis spoliatus cum etiam ad necem quaereretur, mutata veste nocte urbe elapsus est et quamquam tunc quartanae morbo laborabat, prope per singulas noctes latebras commutare cogeatur; et
30 comprehensus a Sullae liberto, ne ad Sullam perduceretur, vix data pecunia evasit. Postremo per propinquos et affines suos veniam impetravit. Satis constat, Sullam, cum deprecantibus amicissimis et ornatissimis viris aliquamdiu denegasset atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse,
35 vincerent, dummodo scirent, eum, quem incolumem tanto opere cuperent, aliquando optimatum partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum; nam Caesari multos Marios inesse.

9. Posidonius was een wijsgeer van de leer der Stoici, wiens lessen o.a. ook Cicero had bijgewoond. 21. Het geslacht der Iulii kwam reeds in de eerste eeuwen der Republiek tot groot aanzien. Sedert de dagen van Caesar leidde men hun oorsprong af van Iulus of Ascanius, den zoon van Aeneas.

- Stipendia prima in Asia fecit. In expugnatione Mytilenarum corona civica donatus est. Mortuo Sulla Rhodum secedere statuit, ut per otium Apollonio Molōni, clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret. Huc dum traiecit, a praedonibus cap-
- 5 tus est mansitque apud eos prope quadraginta dies. Per omne autem illud spatium ita se gessit, ut piratis pariter terrori venerationique esset. Comites interim servosque ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimisit. Viginti talenta piratae postulaverant: ille quinquaginta daturum se spopondit. Quibus
- 10 numeratis cum expositus esset in litore, confestim Miletum, quae urbs proxime aberat, properavit ibique contracta classe invectus in eum locum, in quo ipsi praedones erant, partem classis fugavit, partem mersit, aliquot naves cepit piratasque in potestatem redactos eo supplicio, quod illis saepe minatus
- 15 inter iocum erat, adfecit crucique suffixit.
- Quaestori ulterior Hispania obvenit. Quo profectus cum Alpes transiret et ad conspectum pauperis cuiusdam vici comites per iocum inter se disputarent, num illic etiam esset ambitioni locus, serio dixit Caesar, malle se ibi primum esse,
- 20 quam Romae secundum. Dominationis avidus a prima aetate regnum concupiscebat semperque in ore habebat hos Euripidis, Graeci poëtae, versus:

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est, aliis rebus pietatem colas.

- 25 Cumque Gades, quod est Hispaniae oppidum, venisset, animadversa apud Herculis templum magni Alexandri imagine ingemuit et quasi pertaesus ignaviam suam, quod nihildum a se memorabile actum esset in aetate, qua iam Alexander

1. Mytilene, de belangrijkste stad op Lesbos, met sterke vestingwerken uit den tijd van den Peloponnesischen oorlog, was als kweekplaats van kunst en letteren van oudsher beroemd. Alcaeus, Sappho en andere beroemde personen zijn er geboren. 3. Apollonius Molon, de stichter eener redenaarschool op Rhodus, kwam in 88 als gezant te Rome, waar ook Cicero zijn lessen volgde. 8. Talentum had de waarde van 2400 gulden. 10. Miletus was een Ionische stad op de kust van Karië. 16. Hispania citerior wordt door den Iberus (Ebro) van Hispania ulterior gescheiden. 21. Op den geboortedag van Euripides had de slag bij Salamis plaats, 5 Oct. 480 v. C. Euripides stierf in 405. Nog zijn achttien tragediën en een satyrspel van dezen vruchtbaren dichter over. De hier aangehaalde verzen zijn ontleend aan „de Phoenissae” en door Cicero in het Latijn overgebracht. Euripides had de gedachte aan Eteokles, den broeder van Polynices, in den mond gelegd. 25. Naar Gades, thans Cadix, een handelsstad door de Phoeniciërs in Hispania Baetica aangelegd, was ook de straat van Gibraltar fretum Gaditanum genoemd.

orbem terrarum subegisset, missionem continuo efflagitavit ad captandas quam primum maiorum rerum occasiones in urbe.

- Aedilis praeter comitium ac forum basilicasque etiam Capitolium ornavit porticibus. Venationes autem ludosque et cum collega
- 5 M. Bibulo et separatim edidit: quo factum est, ut communium quoque impensarum solus gratiam caperet. His autem rebus patrimonium effudit tantumque conflavit aes alienum, ut ipse diceret, sibi opus esse milies sestertium, ut haberet nihil.
- (60). Consul deinde creatus cum M. Bibulo societatem cum
- 10 Cn. Pompeio et Marco Crasso iunxit Caesar, ne quid ageretur in republica, quod displicuisset ulli e tribus. Deinde legem tulit, ut ager Campanus plebi divideretur. Cui legi cum senatus repugnaret, rem ad populum detulit. Bibulus collega in forum venit, ut legi obsisteret, sed tanta in eum commota est seditio,
- 15 ut in caput eius cophinus stercore plenus effunderetur fascisque ei frangerentur atque adeo ipse armis foro expelleretur. Quare cum Bibulus per reliquum anni tempus domo abditus curia abstineret, unus ex eo tempore Caesar omnia in republica ad arbitrium administravit, ut nonnulli urbanorum, si quid testandi
- 20 gratia signarent, per iocum non, ut mos erat, Caesare et Bibulo consulibus actum scriberent, sed Iulio et Caesare; eundem consulem nomine et cognomine pro duobus appellantes.
- (58). Functus consulatu Caesar Galliam provinciam acceperit. Gessit autem novem annis, quibus in imperio fuit, haec fere:
- 25 Galliam in provinciae formam redegit; Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato aggressus maximis affecit cladibus. Aggressus est Britannos, ignotos antea, superatisque pecunias et obsides imperavit. Hic cum multa Romanorum militum insignia narrantur, tum illud egregium
- 30 ipsius Caesaris, quod nutante in fugam exercitu raptò fugientis e manu scuto in primam volitans aciem proelium restituit. Idem alio proelio legionis aquiliferum ineundae fugae causa iam conversum faucibus comprehensum in contrariam partem detraxit dextramque ad hostem tendens: „Quorsum tu” inquit „abis?”
- 35 Illic sunt, cum quibus dimicamus.” Qua adhortatione omnium legionum trepidationem correxit vincique paratas vincere docuit.

8. Na adverbia numeralia heeft men bij sestertium (= sestertiorum) aan te vullen: centena milia. Milies sestertium is dus = milies centena milia sestertium. Zie blz. 51. 26. De Rhenus, tusschen Gallië en Germanië stroomende, ontsprong volgens Caesar op de Lepontische Alpen, volgens Tacitus op de Rhaetische. 27. Van de Britanni leerde Caesar slechts het zuidelijke deel kennen. Eerst meer dan honderd jaren later werden de Romeinen meester over het land. 32. Een zilveren adelaar met uitgespreide vleugels op een hoogen standaard was het veldteeken der Romeinsche legioenen.

- Interfecto interea apud Parthos Crasso et defuncta Iulia, Caesaris filia, quae, nupta Pompeio, generi socerique concordiam tenebat, statim aemulatio erupit. Iam pridem Pompeio suspectae Caesaris opes et Caesari Pompeiana dignitas gravis, 5 nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Itaque cum Caesar in Gallia detineretur, et, ne imperfecto bello discederet, postulasset. ut sibi liceret, quamvis absenti, alterum consulatum petere, a senatu suadentibus Pompeio eiusque amicis negatum ei est. Hanc iniuriam acceptam vindicaturus in Italiam rediit et 10 bellandum ratus cum exercitu Rubicōnem flumen, qui provinciae eius finis erat, transiit. Hoc ad flumen paulum constitisse fertur ac repūtans, quantum moliretur, conversus ad proximos: „Etiam-nunc” inquit „regredi possumus; quodsi ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.” Postremo autem „Iacta alea esto!” 15 exclamans exercitum traici iussit plurimisque urbibus occupatis Brundisium contendit, quo Pompeius consulesque confugerant.
- Qui cum inde in Epirum traiecissent, Caesar eos secutus a Brundisio Dyrrhachium inter oppositas classes gravissima hieme transmisit; copiisque, quas subsequi iusserat, diutius cessantibus, 20 cum ad eas arcessendas frustra misisset, mirae audaciae facinus edidit. Morae enim impatiens castris noctu egreditur, clam naviculam conscendit, obvoluto capite, ne agnosceretur, et quamquam mare saeva tempestate intumescerebat, in altum tamen protinus dirigi navigium iubet et gubernatore trepidante: „Quid times?” 25 inquit „Caesarem vehis!” neque prius gubernatorem cedere adversae tempestati passus est, quam paene obrutus esset fluctibus.
- (48). Deinde Caesar in Epirum profectus Pompeium Pharsalico proelio fudit, et fugientem persecutus, ut occisum cognovit, Ptolemaeo regi, Pompeii interfectori, a quo sibi quoque 30 insidias tendi videret, bellum intulit. Quo victo in Pontum transiit Pharnācemque, Mithridatis filium, rebellantem et multiplici successu praeferocem intra quintum quam adfuerat diem, quattuor, quibus in conspectum venit, horis una profligavit acie, more fulminis, quod uno eodemque momento venit, 35 percussit, abcessit. Nec vana de se praedicatio est Caesaris, ante victum hostem esse visum. Pontico postea triumpho trium verborum praetulit titulum: veni, vidi, vici. Deinde Scipionem ac Iubam, Numidiae regem, reliquias Pompeianarum partium in Africa refoventes, devicit.

1. De Parthen, aan de oevers van de Kaspische zee, waren om hunne vaardigheid in het rijden en schieten zeer vermaard. 18. Dyrrhachium noemden de Romeinen de Illyrische stad Epidamnus aan de Adriatische zee; blijkbaar omdat de vorm *damnos* aan *damnum* deed denken. 37. Trium verborum titulum; d. i. een plank, waarop de drie woorden te lezen waren. 39. Devicit, in den slag bij Thapsus, gelegen in de Afrikaansche provincie Byzacium, in 46.

- Victorem Africani belli Gaium Caesarem gravius excepit Hispaniense, quod Cn. Pompeius, Magni filius, adulescens fortissimus, ingens ac terribile conflaverat, undique ad eum auxiliis paterni nominis magnitudinem sequentium ex toto orbe
 5 confluentibus. Sua Caesarem in Hispaniam comitata fortuna est; sed nullum unquam atrocius periculosiusque ab eo initum proelium, adeo ut, plus quam dubio Marte, descenderet equo consistensque ante recedentem suorum aciem inercrans fortunam, quod se in eum servasset exitum, denuntiaret militibus,
 10 vestigio se non recessurum; proinde viderent, quem et quo loco imperatorem deserturi essent. Verecundia magis quam virtute acies restituta est. Cn. Pompeius victus et interemptus est. Caesar, omnium victor, regressus in urbem omnibus, qui contra se arma tulerant, ignovit et quinquies triumphavit.
- 15 Bellis civilibus confectis conversus iam ad ordinandum rei publicae statum fastos correxit annumque ad cursum solis accomodavit, ut trecentorum sexaginta quinque dierum esset, et intercalario mense sublato unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Ius laboriosissime ac severissime dixit. Repetundarum convictos etiam ordine senatorio movit. Peregrinarum
 20 mercium portoria instituit, legem praecipue sumptuariam exercuit. De ornanda instruendaque urbe, item de tuendo ampliandoque imperio plura ac maiora in dies destinabat; imprimis ius civile ad certum modum redigere atque ex immensa legum copia
 25 optima quaeque et necessaria in paucissimos conferre libros; bibliothecas Graecas et Latinas, quas maximas posset, publicare; siccare Pomptinas paludes; viam munire a mari supero per Apennini dorsum ad Tiberim usque; Dacos qui se in Pontum effuderant, coërcere; mox Parthis bellum inferre per Armeniam.

7. Een jaar later was de slag bij Munda, in Hispania Baetica. Mars, zoon van Zeus en Hera, vormde met Iuppiter en Quirinus, den god van de speer, een drietal, dat den staat in den oorlog beschermde en om de zege werd aangeroepen. Een veldheer, die uittrekken moest, ging in den tempel van Mars, schudde daar het heilige schild en de lans en bad hem om over hem te waken. Hij wordt voorgesteld in een krachtige gestalte met een helm op het hoofd. 16. Fasti sc. dies zijn de boeken, waarin dies fasti met aanwijzing van feestdagen, overheden, enz. waren opgeteekend. Zie blz. 5. 21. De eerste lex sumptuaria was die van Oppius. Zie blz. 67. 27. Pomptinae paludes vormen een lange moerassige streek aan de kust van Latium tusschen Circei en Terracina. 28. De Apenninus, het hoofdgebergte van Italië, is een voortzetting der Alpes maritimae, en bevat de bronnen van alle rivieren van het schiereiland. De belangrijkste hoogten zijn: de Mons Soracte, M. Algidus, M. Albanus, M. Massicus, bekend om den wijn, M. Sacer, M. Gaurus, Vesuvius, e. a. — De Daci woonden aan de monding van den Donau. 29. De Parthen (verg. blz. 105) hadden ook de landen aan de andere zijde van den Euphraat in bezit genomen.

Haec et talia agentem atque meditantem mors praevenit. Dictator enim in perpetuum creatus agere insolentius coepit; senatum ad se venientem sedens excepit et quendam, ut adsurgeret, monentem irato vultu respexit. Cum Antonius, Caesaris
 5 in omnibus bellis comes et tunc consulatus collega, capiti eius in sella aurea sedentis pro rostris diadēma, insigne regium, imposuisset, id ita ab eo est repulsum, ut non offensus videretur. Quare coniuratum in eum est a sexaginta amplius viris, Gaio Cassio et Decimo Bruto ducibus conspirationis, decretumque eum Idibus Martiis in senatu confodere.

Plurima indicia futuri periculi obtulerant dii immortales. Uxor Calpurnia territa nocturno visu, ut Idibus Martiis domi subsisteret, orabat et Spurinna haruspex praedixerat, ut proximos dies triginta quasi fatales caveret, quorum ultimus erat
 15 Idus Martiae. Hoc igitur die Caesar Spurinnae: „Ecquid scis” inquit „Idus Martias iam venisse,” et is: „Ecquid scis, illas nondum praeteriisse?” Atque cum Caesar eo die in senatum venisset, adsidentem conspirati specie officii circumsteterunt; ilicoque unus, quasi aliquid rogaturus, propius accessit renuen-
 20 tique ab utroque humero togam apprehendit. Deinde clamantem: „Ista quidem vis est.” Casca, unus e coniuratis, adversum vulnerat paulum infra iugulum. Caesar Cascae brachium arreptum graphio traiecit conatusque prosilire alio vulnere tardatus est. Tum ut animadvertit undique se strictis pugionibus peti,
 25 toga caput obvolvitur atque ita tribus et viginti plagis confossus est. Cum Marcum Brutum, quem filii loco habebat, in se irruentem vidisset dixisse fertur: „Tu quoque, mi fili!”

Illud inter omnes fere constitit, talem ei mortem paene ex sententia obtigisse. Nam et quondam cum apud Xenophontem
 30 legisset, Cyrum ultima valetudine mandasse quaedam de funere suo, aspernatus tam lentum mortis genus subitam sibi celemque optaverat, et pridie quam occideretur, in sermone nato super cenam, quisnam esset finis vitae commodissimus, repentinum inopinatumque praetulerat. Percussorum autem fere
 35 neque triennio quisquam amplius supervixit neque sua morte defunctus est. Dammati omnes alius alio casu periit, pars naufragio, pars proelio; nonnulli semet eodem illo pugione, quo Caesarem violaverant, interemerunt.

Quo rarior in regibus et principibus viris moderatio, hoc
 40 laudanda magis est. C. Iulius Caesar victoria civili clementis-

23. Graphium (Stilus) is de metalen stift, waarmee de Romein zijn aantekeningen in het was maakte. 29. Xenophon, een Grieksch auteur, ook als veldheer verdienstelijk (444—354), een leerling van Socrates, had in een werk, de Cyropaedie, het leven van Cyrus, den eersten koning der Persen, beschreven.

sime usus est; cum enim scrinia deprehendisset epistularum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbantur aut in diversis aut in neutris fuisse partibus, legere noluit, sed combussit, ne forte in multos gravius consulendi locum darent. Cicero hanc
 5 laudem eximiam Caesari tribuit, quod nihil oblivisci soleret nisi iniurias. Simultates omnes occasione oblata libens deposuit. Ultro ac prior scripsit C. Calvo post famosa eius adversum se epigrammata. Valerium Catullum, cuius versiculis famam suam laceratam non ignorabat, adhibuit cenae. C. Memmii
 10 suffragator in petitione consulatus fuit, etsi asperrimas fuisse eius in se orationes sciebat.

Fuisse traditur excelsa statura, ore paulo pleniore, nigris vegetisque oculis, capite calvo; quam calvitii deformitatem, quod saepe obtrektorum iocis obnoxia erat, aegre ferebat.
 15 Ideo ex omnibus decretis sibi a senatu populoque honoribus non alium aut recepit aut usurpavit libentius quam ius laureae coronae perpetuo gestandae. Vini parcissimum eum fuisse ne inimici quidem negaverunt. Verbum Catonis est, unum ex omnibus Caesarem ad evertendam rempublicam sobrium accessisse.
 20 Armorum et equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens; in agmine nonnunquam equo, saepius pedibus antebat, capite detecto, seu sol, seu imber erat. Longissimas vias incredibili celeritate conficiebat, ut persaepe nuncios de se praeveniret; neque eum morabantur flumina, quae vel nando
 25 vel innixus inflatis utribus traiciebat.

LXIV. M. CATO UTICENSIS.

M. Cato iam puer invictum animi robur ostendit. Nam cum in domo avunculi M. Drusi educaretur et ad eum, tribunum plebis, Latini de civitate impetranda convenissent, a Q. Pompeio Silone, Latinorum principe, Drusi hospite, rogatus,
 30 ut socios apud avunculum adiuvaret, constanti vultu non facturum se respondit. Iterum deinde ac saepius interpellatus in proposito perstitit. Tunc Pompeius in excelsam aedium partem levatum abiecturum inde se, nisi precibus obtemperaret, minatus est; neque hac re ab incepto moveri potuit. Tunc Pompeius exclamasse fertur: „Gratulemur nobis, Latini et socii,
 35 hunc esse tam parvum; quo senatore ne sperare quidem nobis civitatem licuisset.”

7. C. Licinius Macer Calvus, 82—48, is behalve als Lyrisch dichter en vriend van Catullus, ook om zijn vijandschap met Cicero bekend.
 8. Q. Valerius Catullus, 77—47, een beroemd dichter, stelde Caesar aan vele hatelijke aanvallen ten doel. 9. C. Memmius (Gemellus), in het begin een tegenstander van Caesar, later zijn vriend, behoorde mede tot den letterkundigen kring van zijn tijd.

- Idem cum salutandi gratia praetextatus ad Sullam venisset et capita proscriptorum in atrium allata vidisset, atrocitate rei commotus paedagōgum suum interrogavit, quapropter nemo inveniretur, qui tam crudelem tyrannum occideret? Cumque
- 5 is, non voluntatem hominibus, sed facultatem deesse, quod salus eius magno militum praesidio custodiretur, respondisset, ut ferrum sibi daret, obsecravit, affirmans, perfacile se eum interfecturum, quod in lecto illius considerare soleret. Paedagogus et animum Catonis agnovit et propositum exhorruit eumque
 - 10 postea ad Sullam excussum semper adduxit. Eodem igitur animo fuit Cato, quo alius puer, C. Cassius, qui tunc publicam scholam cum Fausto, Sullae filio, frequentabat et Faustum proscriptionem paternam laudantem ipsum quoque, cum per aetatem potuisset, idem facturum minitantem, colapho percussit.
 - 15 Insignis fuit et ad imitandum proponenda Catonis erga fratrem benevolentia. Cum enim interrogatus esset, quem omnium maxime diligeret, respondit: „Fratrem.” Iterum interrogatus, quem secundum maxime diligeret, iterum „fratrem” respondit. Quaerenti tertio idem responsum dedit, donec ille a percon-
 - 20 tando desisteret. Crevit cum aetate ille Catonis in fratrem amor: ab latere eius non discedebat; ei omnibus in rebus morem gerebat. Annos natus viginti sine fratre nunquam cenaverat, nunquam iter susceperat, nunquam in forum prodierat. Cum frater, qui erat tribunus militum, ad bellum profectus
 - 25 esset, ne eum desereret, voluntaria stipendia fecit.

- (68). Detecta Catilinae coniuratione comprehensisque in urbe eius sociis cum senatus haberetur de eorum poena alique suaderent, ut per municipia coniurati custodirentur, Cato, admodum adulescens tribunus plebis designatus, paene inter
- 30 ultimos sententiam interrogatus, tanta vi animi atque ingenii invectus est in coniurationem, orationem omnium, qui lenitatem suaderent, suspectam fecit, sic impendentia ex ruinis incendiisque urbis et commutatione status publici pericula exposuit, ita Ciceronis consulis virtutem amplificavit, ut uni-
 - 35 versus senatus in eius sententiam transiret animadvertendumque in coniuratos censeret maiorque pars ordinis eius Catonem prosequeretur domum.

- Cum Caesar consul legem agrariam tulisset, Cato solus ceteris exterritis huic legi obstitit. Iratus Caesar Catonem extrahi curia
- 40 et in vincula rapi iussit. At ille nihil de libertate linguae remisit, sed in ipsa ad carcerem via de lege disputabat civesque commonebat, ut talia molientibus adversarentur. Catonem se-

1. Salutare moesten de clientes hunne patroni in den ochtend; in het algemeen maakten vrienden en vereerders van aanzienlijke personen bij dezen des ochtends hunne opwachting. 27. Alii, waaronder vooral Caesar.

quebantur maesti patres; quorum unus obiurgatus a Caesare, quod nondum misso senatu discederet, „Malo” inquit „esse cum Catone in carcere, quam tecum in curia.” Expectabat Caesar dum ad preces Cato sese dmitteret; quod ubi frustra
 5 a se sperari intellexit pudore victus unum e tribunis misit, qui Catonem dimitteret.

- Cato quaestor in insulam Cyprum missus ad colligendam Ptolemaei regis pecuniam, a quo populus Romanus heres institutus erat, integerrima fide eam rem administravit et pecuniam longe sperata maiorem Romam rettulit. Septem fere milia talentum navibus imposuit atque ut naufragii pericula vitaret, singulis vasis, quibus inclusa erat pecunia, corticem suberis longo funiculo alligavit, ut, si forte mersum navigium esset, locum amissae pecuniae cortex supernatans indicaret. Catoni,
 15 cum per Tiberim subiret navibus, una cum consulibus ac senatu tota ferme civitas obviam effusa est nec erat res triumpho absimilis. Actae sunt Catoni a senatu gratiae praeturaque illi et ius spectandi ludos praetextato extra ordinem data. Quem honorem Cato noluit accipere, iniquum esse adfirmans, sibi
 20 decerni, quod nulli alii tribueretur. Nunquam recte fecit, ut facere videretur, sed quia aliter facere non poterat, eique id solum visum est rationem habere, quod haberet iustitiam. Esse quam videri bonus malebat. Ita quo minus petebat gloriam, eo magis illum sequebatur.
- 25 Cato Pompeii partes bello civili secutus est eoque victo exercitus reliquias in Africam perduxit. Cum vero ei summum a militibus deferretur imperium, Scipioni, quod vir esset consularis, parere maluit. Scipione devicto Uticam, Africae urbem, petiit et filium hortatus est, ut clementiam Caesaris experiretur; ipse postquam filium comitesque ab amplexu dimisit,
 30 nocte lecto Platonis libro, qui immortalitatem animi docet, paululum quievit. Tum circa primam vigiliam stricto gladio pectus semel iterumque percussit. Fomenta adhibuere medici; illa passus, dum abscederent, plagas rescidit secutaque sanguinis vi exspiravit. Caesar audita Catonis morte dixit, illum
 35 gloriae suae invidisse, quod sibi laudem servati Catonis eripuisset, patrimoniumque eius liberis incolume servavit (46).

7. Cyprus, een der belangrijkste eilanden in de Middellandsche zee tusschen Cilicië en Syrië. In 57 v. C. werd het eiland door de Romeinen in bezit genomen, nl. bij den dood van Ptolemaeus XI Nothos (den vader der bekende Cleopatra), bijgenaamd Aulêtes (fluitspeler). De broeder van dezen Ptolemaeus was de rechtmatige bezitter. 28. Scipio werd bij Thapsus verslagen (blz. 105). — Utica, na den ondergang van Karthago, de hoofdplaats in de provincie Afrika, werd in 1170 aan den westelijken oever der rivier Bagradas gesticht. Men vindt er nog merkwaardige ruïnen.

LXV. M. TULLIUS CICERO.

(106). M. Tullius Cicero, equestri genere, Arpini, quod est Volscorum oppidum, natus est. Ex eius avis unus verrucam in extremo naso sitam habuit, ciceris grano similem; inde cognomen Ciceronis genti inditum. Suadentibus quibusdam, ut id nomen mutaret, „Dabo operam” inquit „ut istud cognomen nobilissimorum nominum splendorem vincat.” Cum a patre Romam missus, ubi celeberrimorum magistrorum scholis interesset, eas artes disceret, quibus aetas puerilis ad humanitatem solet informari, tanto successu tantaque cum praeceptorum tum ceterorum discipulorum admiratione id fecit, ut, cum fama de Ciceronis ingenio et doctrina ad alios manasset, non pauci, qui eius videndi et audiendi gratia scholas adirent, reperti esse dicantur.

Cum nulla re magis ad summos in republica honores viam muniri posse intellegeret quam arte dicendi et eloquentia, toto animo in eius studium incubuit; in quo quidem ita versatus est, ut non solum eos, qui in foro et iudiciis causas perorarent, studiose sectaretur, sed privatim quoque diligentissime se exereret. Primum eloquentiam et libertatem adversus Sullanos ostendit. Nam cum Roscium quendam, parricidii accusatum, ob Chrysogoni, Sullae liberti, qui in eius adversariis erat, potentiam nemo defendere auderet, tanta eloquentiae vi eum defendit Cicero, ut iam tum in arte dicendi nullus ei par esse videretur. Ex quo invidiam veritus Athenas studiorum gratia petiit, ubi Antiochum philosophum studiose audivit. Inde eloquentiae causa Rhodum se contulit, ubi Molonem, Graecum rhetorem tum disertissimum, magistrum habuit. Qui cum Ciceronem dicentem audivisset, flevisse dicitur, quod per hunc Graecia eloquentiae laude privaretur.

Post reditum Romam quaestor Siciliam obtinuit. Nullius vero quaestura aut gratior aut clarior fuit. Cum magna tum esset annonae difficultas, initio molestus erat Siculis, quod cogeret frumenta in urbem mittere; postea vero, diligentiam et iustitiam et comitatem eius experti, maiores quaestori suo honores quam ulli unquam praetori detulerunt. Munere functus Romae in causis dicendis ita floruit, ut inter omnes causarum patronos et esset et haberetur princeps.

Consul deinde factus L. Sergii Catilinae coniurationem singulari virtute, constantia, cura compressit. Catilinae proavum, M. Sergium, incredibili fortitudine fuisse Plinius refert. Stipen-

1. Arpinum, waar ook Marius geboren is, ligt in Latium, niet ver van den Liris. 39. Plinius, nl. C. Plinius Secundus, is de schrijver van het beroemde werk: *Historia Naturalis*.

dia is fecit secundo bello Punico. Secundo stipendio dextram manum perdidit, stipendiis duobus ter et vicies vulneratus est; ob id neutra manu, neutro pede satis utilis, plurimisque postea stipendiis debilis miles erat. Bis ab Hannibale captus, bis
 5 vinculorum eius profugus, viginti mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnavit, duobus equis insidente eo suffossis. Dextram sibi ferream fecit eaque religata proeliatu Cremōnam obsidione exemit, Placentiam tutatus est, duodena castra hostium in
 10 Gallia cepit. Ceteri profecto, Plinius addit, victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

Singularem huius viri gloriam foede dehonestavit pronepotis scelus. Hic enim rei familiaris, quam profuderat, inopia multorumque scelerum conscientia in furorem actus et dominandi
 15 cupiditate incensus indignatusque, quod in petitione consulatus repulsam passus esset, coniuratione facta senatum confodere, consules trucidare, urbem incendere, diripere aerarium constituerat. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa coniuratio in Ciceronem et Antonium consules incidisset, quorum
 20 alter industria rem patefecit, alter manu oppressit. Cum Cicero habito senatu in praesentem reum perorasset, Catilina, incendium suum ruina se restincturum esse minitans, Roma profugit et ad exercitum, quem paraverat, proficiscitur, signa illaturus urbi. Sed socii eius, qui in urbe remanserant, comprehensi in
 25 carcere necati sunt. A. Fulvius, vir senatorii ordinis, filium, iuvenem et ingenio et forma inter aequales nitentem, pravo consilio Catilinae amicitiam secutum et in castra eius ruentem, ex medio itinere retractum supplicio mortis adfecit, praefatus, non se Catilinae illum adversus patriam, sed patriae adversus
 30 Catilinam genuisse.

Neque eo magis ab incepto Catilina destitit, sed infestis signis Romam petens Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit: nemo hostium bello super-
 fuit; quem quisque in pugnando ceperat locum, eum amissa
 35 anima tegebat. Catilina longe a suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset! Senatus populusque Romanus Ciceronem patrem patriae appellavit. Cicero ipse in oratione pro Sulla palam praedicat, consilium patriae servandae fuisse iniectum sibi a diis, cum Catilina
 40 coniurasset adversus eam. „O dii immortales” inquit „vos profecto incendistis tum animum meum cupiditate conservandae patriae. Vos avocastis me a cogitationibus omnibus ceteris et convertistis ad salutem unam patriae. Vos denique praetulistis menti

8. Cremōna ligt in Boven-Italië aan de Po en dicht bij de Adda; aan den rechteroever der Po in Gallia Cisalpina ligt Placentia.

meae clarissimum lumen in tenebris tantis erroris et inscientiae. Tribuam enim vobis, quae sunt vestra. Nec vero possum tantum dare ingenio meo, ut dispexerim sponte mea in tempestate illa turbulentissima reipublicae, quid esset optimum factum."

- 5 Paucis post annis Ciceroni diem dixit P. Clodius tribunus plebis, quod cives Romanos indicta causa necavisset. Senatus maestus, tamquam in publico luctu, veste mutata pro eo deprecabatur. Cicero, cum posset armis salutem suam defendere, maluit urbe cedere, quam sua causa caedem fieri. Proficiscentem
10 omnes boni flentes persecuti sunt. Dein Clodius edictum proposuit, ut Marco Tullio igni et aqua interdiceretur; illius domum et villas incendit. Sed vis illa non diuturna fuit: mox enim totus fere populus Romanus ingenti desiderio Ciceronis reditum flagitare coepit et maximo omnium ordinum studio
15 Cicero in patriam revocatus est. Nihil per totam vitam Ciceroni itinere, quo in patriam rediit, accidit laetius. Obviam ei redeunti ab universis itum est, domus eius publica pecunia restituta est. Gravissimae illa tempestate inter Caesarem et Pompeium ortae sunt inimicitiae, ut res nisi bello dirimi non posse videretur. Cicero quidem summo studio enitebatur, ut eos inter se reconciliaret et a belli calamitatibus deterreret, sed cum neutrum ad pacem ineundam permovere posset, Pompeium secutus est. Victo Pompeio a Caesare victore veniam ultro accepit. Quo interfecto Octavianum, Caesaris heredem, fovit, Antonium
20 impugnavit effecitque, ut a senatu hostis iudicaretur.

- (43). Sed Antonius, inita cum Octaviano societate, Ciceronem iam diu sibi inimicum proscripsit. Qua re audita Cicero transversis itineribus in villam, quae a mari proxime aberat, fugit indeque navem conscendit, in Macedoniam transiturus.
30 Unde aliquoties in altum provectum cum modo venti adversi rettulissent, modo ipse iactationem maris pati non posset, taedium tandem eum et fugae et vitae cepit regressusque ad villam, „Moriar" inquit „in patria saepe servata." Satis constat, adventantibus percussoribus servos fortiter fideliterque paratos
35 fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticam et quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica et immotam cervicem praebenti caput praecisum est. Manus quoque abscissae; caput relatum est ad Antonium eiusque iussu cum dextra manu in rostris positum.
40 Quamdiu respublica Romana per eos gerebatur, quibus se ipsa commiserat, in eam curas cogitationesque fere omnes suas

11. Aquā et igni interdicare, iemand (het gemeenschappelijk gebruik van) water en vuur ontzeggen, was de formule van verbanning. 26. De derde der Driemannen was Lepidus. Ieder van hen ruimde zijne vijanden uit den weg; Octavianus offerde Cicero op aan den haat van Antonius.

- conferebat Cicero et plus operae ponebat in agendo quam in scribendo. Cum autem dominatu unius C. Iulii Caesaris omnia tenerentur, non se angoribus dedit nec indignis homine docto voluptatibus. Fugiens conspectum fori urbisque rura peragrabat
- 5 abdebatque se, quantum licebat, et solus erat. Nihil agere autem cum animus non posset, existimavit honestissime molestias posse deponi, si se ad philosophiam rettulisset, cui adulescens multum temporis tribuerat, et omne studium curamque convertit ad scribendum; atque ut civibus etiam otiosus
- 10 aliquid prodesse posset, elaboravit, ut doctiores fierent et sapientiores, pluraque brevi tempore eversa republica scripsit quam multis annis ea stante scripserat. Sic facundiae et Latinarum litterarum parens evasit paruitque virorum sapientium praecepto, qui docent non solum ex malis eligere minima
- 15 oportere, sed etiam excerpere ex his ipsis, si quid insit boni. Multa extant facete ab eo dicta. Cum Lentulum, generum suum, exiguae staturae hominem, vidisset longo gladio accinctum, „Quis” inquit „generum meum ad gladium alligavit?” Matrona quaedam iuniorem se, quam erat, simulans dictitabat
- 20 se triginta tantum annos habere. Cui Cicero „Verum est” inquit, „nam hoc viginti annos audio.” Caesar, altero consule mortuo die Decembris ultima, Caninium consulem hora septima in reliquam diei partem renuntiaverat; quem cum plerique irent salutatum de more, „Festinemus” inquit Cicero „priusquam abeat magistratu.” De eodem Caninio dixit Cicero:
- 25 „Fuit mirifica vigilantia Caninius, qui toto suo consulatu somnum non viderit.”

LXVI. M. IUNIUS BRUTUS.

- M. Brutus, ex illa gente, quae Roma Tarquinius eiecerat, oriundus, Athenis philosophiam, Rhodi eloquentiam didicit.
- 30 Eius pater, qui Sullae partibus adversabatur, iussu Pompeii interfectus erat; unde Brutus cum eo graves gesserat simultates: bello tamen civili Pompeii causam, quod iustior videretur, secutus dolorem suum reipublicae utilitati posthabuit. Victo Pompeio Brutus a Caesare servatus et praetor etiam factus.
- 35 Postea vero, cum Caesar superbia elatus senatum contemnere et regnum adfectare coepisset, populus, praesenti statu haud laetus, vindicem libertatis requirebat. Subscribere quidam L. Bruti statuae: Utinam viveres! Item ipsius Caesaris statuae: Brutus, quia reges eiecit, primus consul factus est; hic, quia

22. Caninius werd dus op den dag, dat de consul het ambt te zere des avonds neerleggen moest, slechts voor een tijd van vijf uren consul.

consules eiecit, postremo rex factus est. Inscriptum quoque est M. Bruti praetoris tribunali: Dormis, Brute!

- (44). Cognita populi Romani voluntate Brutus adversus Caesarem conspiravit. Pridie quam Caesar est occisus, Porcia, 5 Bruti uxor, Catonis filia, consilii conscia, egresso cubiculum Bruto, cultellum tonsorium quasi unguium resecandorum causa poposeit eoque velut forte elapso se vulneravit. Clamore deinde ancillarum in cubiculum revocatus obiurgare eam coepit, quod tonsoris praeripuisset officium. Cui secreto porcia „Non est” 10 inquit „hoc temerarium factum meum, sed in tali statu nostro mei erga te amoris certissimum indicium. Experiri enim volui, si tibi propositum ex sententia parum cessisset, quam aequo animo me ferro essem interemptura.” Quibus verbis auditis Brutus ad caelum manus et oculos sustulisse dicitur et exclamavit: „Utinam dignus tali coniuge maritus videri possem!” 15

- (42). Interfecto Caesare cum Antonius vestem eius sanguinolentam ostentans populum veluti furore quodam adversus coniuratos inflammasset, Brutus in Macedoniam concessit ibique apud Philippos urbem adversus Antonium et Octavianum 20 dimicavit. Victus acie, cum in tumultum se nocte recepisset, audita Cassii morte, ne in hostium manus veniret, uni ex comitibus latus transfodiendum praeiussit. Antonius Bruti corpus liberto suo sepeliendum tradidit, quoque honoratius cremaretur, iniici ei suum paludamentum iussit, iacentem non hostem, 25 sed civem deposito existimans odio. Cumque interceptum a liberto paludamentum comperisset, ira percussus protinus in eum animadvertit, praefatus „Quid? tu ignorasti, cuius tibi viri sepulturam commissem?” Non eadem fuit Octaviani erga Brutum moderatio; is enim avulsam Bruti caput Romam misit, 30 ut Gai Caesaris statuæ subiceretur. Porcia cum victum et interemptum virum suum cognovisset, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones hausit, virilem patris exitum mulier imitata novo mortis genere.

LXVII. OCTAVIANUS CAESAR AUGUSTUS.

- (44—14). Octavianus, Iuliae, Gai Caesaris sororis, nepos, 35 natus est M. Tullio Cicerone, M. Antonio Coss; et quartum annum agens patrem amisit. Ab avunculo adoptatus profectum eum in Hispanias adversus Gnaei Pompeii liberos secutus est. Deinde ab eo Apolloniam missus studiis vacavit. Utque primum

5. L. Brutus, die in 510 de koningen verdreven had. 19. Philippi, in Thracië, door Philippus van Macedonië gesticht, is om de zilvermijnen in de nabijheid zeer belangrijk. 38. Apollonia, in Illyrië aan de uitwatering van den Aöös, was een algemeen bekende zetel der wetenschappen.

occisum Caesarem heredemque se comperit, in urbem regressus hereditatem adiit, nomen Caesaris sumpsit, collectoque veteranorum exercitu opem Decimo Bruto tulit, qui ab Antonio Mutinae obsidebatur. Cum autem urbis aditu prohiberetur, ut

- 5 Brutum de omnibus rebus certiores faceret, primo litteras misit plumbeis laminis inscriptas, quas ad brachium religatas urinatores Scultennam amnem tranantes ad Brutum deferebant. Quin et avibus internuntiis utebatur. Columbibus enim, quas inclusas ante fame adfecerat, epistulas ad collum religabat easque a
- 10 proximo moenibus loco emittebat. Illae, lucis cibique avidae, altissima aedificiorum petentes excipiebantur a Decimo Bruto; qui eo modo de omnibus rebus certior fiebat, utique postquam disposito quibusdam locis cibo columbas illuc devolare instituerat.

- Bellum Mutinense Octavianus duobus proeliis confecit; quorum in altero non ducis modo, sed militis etiam functus est officio atque in media dimicatione, aquilifero legionis suae graviter saucio, aquilam humeris subisse diuque fertur portasse. Postea reconciliata cum Antonio gratia iunctisque cum eo copiis, ut Gai Caesaris necem ulcisceretur, ad urbem hostiliter accessit
- 20 sit misitque, qui nomine exercitus sibi consulatum deposcerent. Cunctante senatu centurio, princeps legationis, reiecto sagulo, ostendens gladii capulum non dubitavit in curia dicere: „Hic faciet, si vos non feceritis.”

- Ita cum Octavianus vicesimo aetatis anno consulatum invasisset, pacem fecit cum Antonio et Lepido, ita ut triumviri reipublicae constituendae per quinquennium essent ipse et Lepidus et Antonius, et ut suos quisque inimicos proscriberent. Quae proscriptio Sullana longe crudelior fuit. Extant autem ex ea multa vel extremae impietatis vel mirae fidei ac constantiae
- 30 exempla. T. Toranius, triumvirorum partes secutus, proscripti patris sui, praetorii et ornati viri, latebras, aetatem notasque corporis, quibus agnosci posset, centurionibus edidit, qui eum persecuti sunt. Alius quidam cum proscriptum se cognovisset, ad clientem suum confugit; sed filius eius per ipsa vestigia patris militibus ductis occidendum eum in conspectu suo obiecit.

- Cum C. Plotius Plancus a triumviris proscriptus in regione Salernitana lateret, servi eius comprehensi multumque ac diu torti negabant se scire, ubi dominus esset. Non sustinuit deinde Plancus tam fideles tamque boni exempli servos ulterius cruciari;
- 40 sed processit in medium iugulumque gladiis militum obiecit. Senatoris cuiusdam servus cum ad dominum proscriptum occidendum milites advenisse cognosset, commutata cum eo veste, permutato etiam anulo, illum postico clam emisit, se autem in

4. Mutina lig. in Gallia Cispadana, in het land der Boii, nabij de Scultenna. 36. Salernum lig. in het Zuiden van Campanië.

cubiculum ad lectulum recepit et ut dominum occidi passus est. Quanti viri est, addit Seneca, cum praemia proditionis ingentia ostendantur, praemium fidei mortem concupiscere!

- Octavianus deinde M. Brutum, interfectorem Caesaris, bello
 5 persecutus id bellum, quamquam invalidus atque aeger, duplici proelio transegit; quorum priore castris exutus vix fuga evasit. Victor acerbissime se gessit; in nobilissimum quemque captivum non sine verborum contumelia saeviit. Uni suppliciter sepul-
 10 turae precanti respondisse dicitur, iam istam voluerum fore potestatem. Alios, patrem et filium, pro vita rogantes, sortiri fertur iussisse, ut alterutri concederetur, ac, cum patre, quia se obtulerat, occiso filius quoque voluntariam occubisset necem, spectasse utrumque morientem. Orare veniam vel excu-
 15 sare se conantibus una voce occurrebat, moriendum esse. Scribunt quidam, trecentos ex dediticiis electos ad aram Divo Iulio exstructam Idibus Martiis hostiarum more maectatos.

- Abalienatus postea est ab Antonio, quod is repudiata Octavia sorore Cleopättram, Aegypti reginam, duxisset uxorem; quae quidem mulier cum Antonio luxu et deliciis certabat. Una se
 20 cena centies sestertium absumpturam aliquando dixerat. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Postero igitur die magnificam alias cenam, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, quod promisso stare non potuisset. At illa inferri mensam secundam iussit. Ex praecepto ministri unum tantum
 25 vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas visque margaritas resolvit. Expectante igitur Antonio, quidnam esset actura, margaritam, quam auribus gerebat, detraxit et aceto liquefactam absorbit. Victum Antonium omnes, qui aderant, pronuntiaverunt.

- (31). Octavianus cum Antonio apud Actium, qui locus est in
 30 Epiro, navali proelio dimicavit. Victum et fugientem persecutus Aegyptum petiit, et Alexandriam, quo Antonius cum Cleopatra confugerat, obsedit. Antonius in ultima rerum desperatione, cum habitu regis in solio regali sedisset, mortem sibi ipse conscivit. Cleopatra, quam Octavianus, Alexandria in potestatem redacta,
 35 magnopere cupiebat vivam comprehendi triumphoque servari, aspidem sibi adferendam curavit eiusque morsu periit. Cleopatrae mortuae communem cum Antonio sepulturam tribuit.

- Tandem Octavianus, hostibus victis solus imperio potitus, clementem se exhibuit. Omnia deinceps in eo plena mansuetudinis et humanitatis. Multis ignovit vel iis, qui saepe graviter
 40 eum offenderant. Post reditum in Italiam triumphans Romam

2. L. Annaeus Seneca te Corduba in Spanje geboren, een beroemd Stoïcijnsch wijsgeer en de leermeester van Keizer Nero, onderging te Rome den dood in 65 n. C. 29. Actium, een voorgebergte aan het begin van de Ambrakische golf, had een beroemden tempel van Apollo.

- ingressus est. Tum bellis toto orbe compositis Iani gemini portas sua manu clausit, quae bis tantum antea clausae fuerant, primum sub Numa rege, iterum post primum Punicum bellum. Tunc omnes praeteritorum malorum oblivio cepit populusque
- 5 Romanus praesentis otii lactitia perfruebatur. Octaviano maximi honores a senatu delati sunt. Ipse Augustus cognominatus et in honorem eius mensis Sextilis eodem nomine appellatus est, quod illo mense bellis civilibus finis esset impositus. Patris patriae cognomen universi maximo consensu detulerunt ei.
- 10 Deferentibus lacrimans respondit Augustus his verbis: „Compos factus votorum meorum, patres conscripti, quid habeo aliud, quod deos immortales precer, quam ut hunc consensum vestrum ad ultimum vitae finem mihi perferre liceat!”
- Dictaturam magna vi offerente populo deprecatus est. Domini
- 15 appellationem semper exhorruit eamque sibi tribui edicto vetuit. Immo de restituenda republica non semel cogitavit; sed reputans et se privatum non sine periculo fore, et rempublicam plurium arbitrio temere commissum iri, summam retinuit potestatem, id vero studuit, ne quem novi status poeniteret. Bene
- 20 de iis etiam, quos adversarios expertus erat, et sentiebat et loquebatur. Legentem aliquando unum e nepotibus invenit; cumque puer territus volumen Ciceronis, quod manu tenebat, veste tegeret, Augustus librum cepit eoque statim reddito: „Hic vir” inquit „fili mi, doctus fuit et patriae amans.”
- 25 Pedibus saepe per urbem incedebat summaque comitate adeuntes excipiebat. Convenit aliquando eum veteranus miles, qui vocatus in ius periclitabatur, rogavitque, ut sibi adesset. Statim Augustus unum e comitatu suo elegit advocatum, qui litigatorem commendaret. Tum veteranus exclamavit: „At non
- 30 ego, te periclitante bello Actiæco, vicarium quaesivi, sed ipse pro te pugnavi,” simulque detexit cicatrices. Erubuit Augustus atque ipse venit in advocationem.
- Cum post Actiæcam victoriam Octavianus Romam reverteretur, occurrit ei inter gratulantes opifex quidam corvum
- 35 tenens, quem instituerat haec dicere: „Ave, Caesar, victor, imperator!” Miratus Caesar officiosam avem viginti milibus nummorum emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate pervenerat, adfirmavit Caesari, habere illum et alium corvum, quem ut adferre cogeretur rogavit. Allatus verba, quae
- 40 didicerat, expressit: „Ave, Antōni, victor imperator!” Nihil exasperatus Caesar satis duxit iubere illum dividere donativum cum contubernali. Salutatus similiter a psittæco emi eum iassit!

7. Het Romeinsche jaar begon met Maart, zoodat Sextilis met Augustus overeenstemt. Onder de latere Keizers werden meermalen de maanden naar hen genoemd. Alleen de namen Juli en Augustus zijn in zwang gebleven.

- Exemplum sutorem pauperem sollicitavit, ut corvum institueret ad parem salutationem. Qui impendio exhaustus saepe ad avem non respondentem dicere solebat: „Opera et impensa periit!” Aliquando tamen corvus coepit dicere dictam salutationem. Hac
- 5 audita, dum transit, Augustus respondit: „Satis domi talium saluatorum habeo.” Superfuit corvo memoria, ut et illa, quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: opera et impensa periit. Ad quod Caesar risit emique avem iussit, quanti nullam ante emerat.
- 10 Solebat Graeculus quidam descendenti e palatio Caesari honorificum aliquod epigramma porrigere. Id cum frustra saepe fecisset et tamen rursus eum idem facturum duxisset Augustus, breve sua manu in charta exaravit Graecum epigramma et Graeculo advenienti obviam misit. Ille inter legendum laudare mirarique tam voce quam vultu gestuque. Deinde cum accessisset ad sellam, qua Caesar vehebatur, demissa in pauperem
- 15 crumenam manu paucos denarios protulit, quos principi daret, dixitque, se plus daturum fuisse, si plus habuisset. Secuto omnium risu dispensatorem Caesar vocavit et satis grandem pecuniae summam numerari Graeculo iussit.
- 20 Augustus fere nulli se invitanti negabat. Exceptus igitur a quodam cena satis parca et paene quotidiana, hoc tantum insurravit: „Non putabam, me tibi esse tam familiarem.” Cum aliquando apud Pollionem quendam cenaret fregissetque unus e servis vas crystallinum, rapi eum ad mortem Pollio iussit
- 25 et obici muraenis, quas ingens piscina continebat. Evasit e manibus puer et ad pedes Caesaris confugit nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret nec esca piscium fieret. Motus est novo crudelitatis genere Caesar et illum quidem mitti, crystallina autem omnia coram se frangi iussit complerique piscinam.
- 30 Augustus in quadam villa aegrötans noctes inquietas agebat, rumpente somnum eius crebro noctuae cantu. Qua molestia cum liberari se vehementer cupere significasset, miles quidam, aucupii peritus, noctuamprehendendam curavit, vivamque Augusto attulit, spe ingentis praemii. Cui cum Augustus mille
- 35 nummos dari iussisset, ille minus dignum praemium existimans dicere ausus est: „Malo, ut vivat,” et avem dimisit. Imperatori nec ad irascendum causa deerat nec ad ulciscendum potestas: hanc tamen iniuriam aequo animo tulit Augustus hominemque impunitum abire passus est.
- 40 Augustus amicitias neque facile admisit et constantissime retinuit. Imprimis familiarem habuit Maecenatem, equitem Roma-

41. Maecenas, door den dichter Horatius vereeuwigd, bracht inzonderheid de mannen van wetenschap en kunst aan het hof des Keizers. Zijn naam wordt spreekwoordelijk gebezigd voor een bevorderaar en begunstiger van edele kunsten.

num; qui ea, qua apud principem valebat, gratia ita semper usus est, ut prodesset omnibus, quibus posset, noceret nemini. Ius aliquando dicebat Augustus et multos capite damnaturus videbatur. Aderat tum Maecenas, qui per circumstantium turbam
 5 perrumpere et ad tribunal propius accedere conabatur. Quod cum frustra tentasset, haec verba in tabella scripsit: „Surge tandem, carnifex!” eamque tabellam ad Augustum proiecit. Qua lecta is statim surrexit neque quisquam est morte multatus.

Habitavit Augustus in aedibus modicis, neque laxitate neque
 10 cultu conspicuis, ac per annos amplius quadraginta in eodem cubiculo hieme et aestate mansit. Supellex quoque eius vix privatae elegantiae erat. Raro veste alia usus est quam confecta ab uxore, sorore, filia neptibusque. Item tamen urbem, quam pro maiestate imperii non satis ornatam invenerat, excoluit adeo, ut iure
 15 sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam latericiam accepisset.

Forma fuit Augustus eximia et per omnes aetatis gradus venustissima. Erat tamen omnis lenocinii negligens et in capite comendo tam incuriosus, ut eo ipso tempore, quo illud tonsoribus committeret, aut legeret aliquid aut etiam scriberet.

20 Paucis annis antequam moreretur, gravissimam in Germania accepit cladem, tribus legionibus cum duce Varo legatisque et auxiliis omnibus caesis. Hac nuntiata excubias per urbem indixit, ne quis tumultus exsisteret, magnos ludos Iovi optimo maximo vovit, si respublica in meliorem statum vertisset. Adeo
 25 denique consternatum ferunt, ut, per continuos menses barba capilloque submisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: „Quinctili Vare, legiones redde!” diemque cladis quotannis maestum habuerit ac lugubrem.

Tandem adflata valetudine in Campaniam concessit, ubi,
 30 remisso ad otium animo, nullo hilaritatis genere abstinuit. Supremo vitae die petito speculo capillum sibi comi iussit et amicos circumstantes percontatus, ecquid iis videretur mimum vitae commode transegisse, adiecit solitam clausulam: „Edite strepitum vosque omnes cum gaudio applaudite.” Obiit Nolae
 35 sextum et septuagesimum annum agens.

21. De slag in het Teutoburger woud, 9 v. C., gaf den oorsprong aan de onafhankelijkheid der Germanen van de Romeinsche heerschappij. 31. De spiegels der Romeinen waren van metaal.

WOORDENLIJST.

A. = Aulus.
 A(b), van, door, van den kant van, met betrekking tot, sedert.
 Ab aliēno I vervreemden; abalienari ab, vijandig worden aan.
 Ab dīco I afstand doen; magistratum of se magistratu, een overheidspost neerleggen.
 Ab do, dīdi, dītum III verbergen.
 Ab dūco, duxi, ductum III wegvoeren.
 Ab eo, ii, itum, ire weggaan; magistratu, een ambt neerleggen; abire in, ontwaarden tot.
 Ab hinc, sedert.
 Ab horreo, ui II ijzen, afschuw hebben, verschillen.
 Ab icio, iēci, iectum III wegwerpen, neerleggen, opgeven; ab iectus, terneergeslagen, moedeloos.
 Ab itus IV vertrek.
 Ab luo, ui, ūtum III afwasschen.
 Ab nuo, ui, ūtum III van de hand wijzen.
 Ab rīpio, ripui, reptum III met geweld ontnemen.
 Ab rōgo I een voordracht doen tot afschaffing, opheffen; abr. alicui magistratum, iemand een post ontnemen.
 Ab rumpo, rūpi, ruptum III afscheuren, afbreken.
 Abs. Zie Ab.
 Abs cedo, cessi, cessum III aftrekken.
 Abs cido, idi, cīsum III afhakken.
 Ab scindo, idi, issum III afscheuren.
 Ab similis, e, ongelijk.
 Ab sisto, stīti, stitum III ophouden.
 Ab solvo, lvi, lūtum III vrijspreken.

HALBERSTADT, *Lhomond*, 2e druk.

Ab sorbeo, bui (of psi), ptum II opslurpen.
 Abs terg(e)o, rsi, rsum II afwisschen.
 Abs tinentia, onbaatzuchtigheid.
 Abs tineo, nui, tentum II c. abl. zich van iets onthouden; curiā abst., niet in den senaat komen.
 Abs traho, axi, actum III wegsleuren.
 Ab sum, fui, esse, afwezig, verwijderd zijn
 Ab sumo, mpsi, mptum III verbruiken.
 Ab undo I overvloed hebben.
 Ac, en, (in vergelijkingen) als.
 Acarnān, -ānis, iemand uit Arkananië, (landschap tusschen Epirus en Aetolië).
 Ac cedo, cessi, cessum III naderen, naderbijkomen, naar toe gaan
 Ac cendo, di, nsum III (cf. candeo) ontsteken, aanvuren.
 Ac ceptus, vriendelijk opgenomen.
 Ac cido, di III gebeuren, overkomen.
 Ac cingo, xi, etum III omgorden.
 Ac cio, ivi, itum IV ontbieden.
 Ac cipio, cepi, ceptum III aannemen, ontvangen, krijgen, verneemen; acc. pro, opvatten als.
 Ac clāmo I toeroepen, toejuichen.
 Ac commōdo I van pas maken, schikken.
 Ac cumbo, cubui, cubitum III gaan liggen, zich aan tafel zetten.
 Ac cumulo I ophoopen.
 Ac curro, (cu)curri, cursum III toeloopen.
 Ac curso I toesnellen.
 Ac cusatio, ōnis, beschuldiging.
 Ac cusator, ōris, aanklager.
 Ac cuso I (cf. causa) beschuldigen.

Acer, cris, cre, heftig, moedig.
 Acerbitas, ātis, strengheid.
 Acerbus, scharp, bitter.
 Acētum, i, azijn.
 Achaeus, iemand uit Achaea.
 Achaicus, a, um, Achaeisch.
 Achilles, is, Achilles.
 Acies, iei, scherpte, slagorde, gelid;
 prima acies, de voorhoede.
 Actiācus, adj. van Actium.
 Actio, ōnis, rechtsgeding.
 Actium, i, Actium, voorgebergte
 en stad in Akarnanië.
 Ad, naar, bij, tot; ad id, daarop.
 Ad aequo I gelijk maken.
 Ad āmo I liefkrijgen.
 Ad dico, xi, ctum III toestemmen,
 toewijzen.
 Ad do, didi, dītum III bijvoegen.
 Ad dūco, xi, ctum III heenvoeren,
 bewegen, aantrekken.
 Adeo, zoo (zeer).
 Ad eo, ii, itum, ire, (ergens) heen
 gaan, bezoeken; hereditatem adire,
 een erfenis aanvaarden.
 Ad equito I (ergens) heen rijden.
 Ad fabilitas, atis (fari), toeschiet-
 lijkhed.
 Ad fecto I dingen naar.
 Ad fero, attūli, allatum III aan-
 brengen, melden.
 Ad fīcio, fēci, fectum III aandoen;
 fame adfectus, uitgehongerd.
 Ad finis, e, verwant; culpae adf.,
 schuldig; subst. bloedverwant.
 Ad firmo I bevestigen, verzekeren.
 Ad fixus, vastzittend.
 Ad flātus IV uitdamping.
 Ad flo I toewaaien.
 Ad fligo, xi, ctum III treffen, ver-
 zwakken; ad flictus, ongelukkig.
 Ad fulgeo, si, II toeblinken.
 Ad hibeo, ui, itum II aanwenden,
 bijhalen, te hulp nemen.
 Ad hortatio, ōnis, aansporing.
 Ad huc, nog.
 Ad icio, icci, iectum III bijvoegen;
 adiectus c. dat., aangrenzend.
 Ad īgo, egi, actum III nopen.
 Ad īmo, ēmi, emptum III ontnemen;
 equum adimere, uit den ridder-
 stand verwijderen.

Ad ip iscor, eptus sum III (cf.
 eo epi) verkrijgen.
 Ad itus IV toegang.
 Ad iumentum (iuvo), steun.
 Ad iungo, xi, ctum III toevoegen.
 Ad iutor, ōris, helper.
 Ad iūvo, iūvi, iūtum I helpen.
 Ad ministro I (cf. minus) besturen.
 Ad mirabilis, e, bewonderenswaardig.
 Ad miratio, ōnis, bewondering; ad-
 miratōne commotus, vol van be-
 wondering.
 Ad mirator, ōris, bewonderaar.
 Ad miror I bewonderen.
 Ad misceo, miscui, mistum of xtum,
 II bijmengen.
 Ad mitto, misi, missum III toelaten,
 begaan.
 Ad mōdum, zeer; nihil adm., in
 het geheel niets.
 Ad mōneo, ui, itum II, herinneren;
 aliquem de aliqua re of alicuius
 rei, iem. aan iets.
 Ad mōveo, mōvi, mōtum II (ergens
 heen) brengen, bijbrengen.
 Ad olesco, lēvi, ultum (cf. alo) III
 groot worden; adultus, volwassen.
 Ad ōpērio, rui, rtum IV bedekken.
 Ad optio, ōnis, aanneming. Zie blz. 72.
 Ad opto I als kind aannemen.
 Ad ōrior, ortus sum IV aanvallen.
 Ad orno I opsieren, vereeren.
 Ad ōro I aanbidden.
 Ad quiro, sivi, situm, III verwerven.
 Adramyttium, i, Adramyttium, stad
 op de kust van Mysië.
 Adrumētum, i, Adrumetum.
 Ads. Zie Ass.
 Ad ulscens, entis, jong, jongeling.
 Ad ulescentia, jeugd.
 Ad ulescentulus, i, kleine jongen.
 Ad ūlor I vleien
 Ad veho, xi, ctum III aan-, heen-
 voeren.
 Ad venio, vēni, ventum IV aankomen.
 Ad vento I (frequent.), aanrukken.
 Ad ventus IV (nomen bij venio),
 komst.
 Ad versarius, tegenstander.
 Ad versor I tegenwerken.
 Ad versus, adj., naar iemand of iets
 toegekeerd, tegenover; tegenspoe-

- dig; *vulnus adversum*, een wond van voren; *res adversae*, tegenspoed.
- Ad versus*, *um*, *praep. c. acc.* tegen.
- Ad vocatio*, *ōnis*, bijstand (in een proces).
- Ad vocatus*, pleitbezorger.
- Ad vōco* I tot zich roepen, zich beroepen.
- Ad vōlo* I toevliegen.
- Aedes* (of *aedis*), tempel; plur. huis; *aedes regiae*, paleis.
- Aedi ficatio*, *ōnis*, woning.
- Aedi ficium*, gebouw, huis.
- Aedi fico* I bouwen.
- Aedi lis*, een *Aedilis*. Zie blz. 54.
- Aedilitas*, het ambt of de rang van *Aedilis*.
- Aedi tuus*, tempelwachter.
- Aegites*, *um*, de Aegatische eilanden op de westkust van Sicilië.
- Aeger*, ziek; *adv. aegre*, met moeite, nauwelijks.
- Aegritudo*, *īnis*, ziekte(toestand); *aegr. animi*, verdriet.
- Aegroto* I ziek zijn.
- Aegyptus*, *f.* Egypte.
- Aemulatio*, *ōnis*, wedijver.
- Aenēas*, *ae*, *Aenēas*.
- Aequ ālis*, *e*, *adv. īter*, gelijk; *subst. tijdgenoot*, kameraad.
- Aeque*, even; *aeque . . . ac* (atque), evenzeer . . . als.
- Aequi*, de *Aequiērs*. Zie blz. 20.
- Aequitas*, *ātis*, billijkheid.
- Aequo* I gelijk stellen.
- Aequus*, vlak, gunstig; *aequo animo*, gelaten.
- Aer arium*, staatskas.
- Aes*, *ris*, *n.* koper.
- Aestas*, *ātis*, zomer.
- Aestīmo* I schatten.
- Aest ivus*, zomersch.
- Aestus* IV hitte.
- Aetas*, *ātis*, leeftijd; *id aetatis*, op dien leeftijd.
- Aeternum* = *in aeternum*, voor altijd.
- Aetnaeus*, van den *Aetna*, een vuurspuwend berg (op Sicilië).
- Aetōlus*, *Aetoliē*.
- Aevum*, tijd, eeuw.
- Afer*, *fri*, Afrikaan.
- Africa*, *Afrika*.
- Africanus*, een *Afrikaan*; *adj. Afrikaansch*.
- Age*, *pl. agite*, welaan!
- Agedum*, *agitedum*, welaan dan!
- Agellus* (*dem. bij ager*), klein landgoed.
- Ager*, *gri*, land, veld.
- Ag ger*, *ēris* (*ad gero*), dijk, wal.
- Ag grēdior*, *essus sum* III aanvalen, aanvaarden.
- Agito* I (*intensiv. ago*), ophitsen, denken over.
- Agmen*, *īnis*(*ago*), leger (op marsch), stoet.
- A gnosco*, *novi*, *nītum* III erkennen.
- Ago*, *ēgi*, *actum* III drijven, verichten, onderhandelen, voorstellen; *aetatem* of *vitam agere*, het leven doorbrengen, een leven lijden; *consulem agere*, als *Consul* handelen; *nihil ag.*, vergeefsche moeite doen; *id ag.*, werk maken van; *actum est* de, het zou gedaan zijn met.
- Agr aria* *lex*, akkerwet.
- Agrestis*, *e*, boersch, onbeschaafd, grof.
- Agri cōla*, landman.
- Agri cultūra*, landbouw.
- Aio*, zeggen. (*Verg. nego*.)
- Ala*, vleugel.
- Alācer*, *cris*, *cre*, opgewekt, vlug.
- Alacrītas*, *atis*, bereidvaardigheid.
- Albanus*, *Albaansch*, *Albaan*.
- Albus*, wit.
- Alea*, dobbelsteen, dobbelspel.
- Ales*, *ītis*, *comm.* vogel.
- Alexander*, *dri*, *Alexander*.
- Alexandria*, *Alexandriē*.
- Alias*, anders; *non alias*, nooit.
- Al ībi*, ergens anders; *alībi*, *alibi*, hier, daar.
- Ali ēno* I vervreemden.
- Ali ēnus*, vreemd; *aes alienum*, schuld; *alienus ab*, verschillend, afkeerig van.
- Al imentum* (*alo*), onderhoud.
- Alio*, naar een andere plaats.
- Aliōquin*, anders.
- Aliquamdiu*, eenigen tijd lang.
- Aliquando*, eens.

Aliquantulum, een weinig.
 Aliquantus, tamelijk wat.
 Aliquis, qua, quod en quid, sommige, eenig, iets.
 Aliquot, eenige.
 Aliquoties, eenige maal.
 Alius, a, ud, ander; alius atque alius, nu deze, dan gene, velen; alius, alius, de een, de ander.
 Al lectus (lego), bijgekozen.
 Al licio, lexi, lectum III voor zich innemen.
 Alliensis dies, de dag (van den slag) bij de Allia. Zie blz. 24.
 Al ligo I vastbinden.
 Al löquor, locutus sum III toespreken.
 Alo, ui, itum en altum III onderhouden.
 Alpes, ium, f. de Alpen.
 Altaria, ium, altaar, eig. de offerhaard op het altaar.
 Alter, a, um, de een of ander van twee, de tweede.
 Alter cor I kijden.
 Alteruter, gen. alterutrius, een van twee.
 Altus, hoog, verheven; altum, hooge zee.
 Alveus, bak, speelbord.
 Ambio, ii, itum IV trachten te winnen.
 Amb itio, ñis, eerezucht.
 Ambitiõsus, eerezuchtig.
 Ambo, ae, o, beide.
 Ambulatio, ñis, wandeling.
 Ambulo I wandelen.
 Amentum, riem, (bijv. om de spies te slingeren).
 Am icio, cui of xi, ctum IV (iacio) bekleeden.
 Am icitia, vriendschap.
 Am icus, adv. e, bevriend; subst. vriend.
 A mitto, misi, missum III verliezen.
 Amnis, is, rivier.
 Am o I beminnen.
 Amor, ñis, liefde, zucht.
 A möveo, mövi, mötum II wegbrengen.
 Amphõra, pot (met twee ooren).
 Am plector, plexus sum III omarmen, omgeven.
 Amplexus IV omhelzing.

Ampli fico I verheffen.
 Amplio I uitbreiden.
 Amplus, adj. groot, aanzienlijk; amplius, meer.
 Am puto I afsnijden.
 An, of. (Zie utrum in de tweeledige vraag.)
 An ceps, cipitis, adj. onbeslist.
 Ancile, is, heilig schild. Zie blz. 5.
 Ancilla, dienstmaagd.
 Ango, xi III verontrusten.
 Angor, ñis, angst.
 Anguis, is, slang.
 Angulus, hoek.
 Angustia, engte, geringe hoogte en breedte; plur. bergpas.
 Angustus, eng.
 Anima, leven.
 Anim ad verito, ti, sum III opmerken; in aliquem, straffen.
 Animal, dier.
 Animus, ziel, gemoed; animum gerere, den moed koesteren; bonum animum habere, goeden moed houden; mihi in animo est, ik ben voornemens.
 Anio, ñis, m. Anio.
 Ann alis, is, jaarboek, plur. kronijk.
 Ann ña, levensmiddelen, koren, duurte; gravis ann., annonae difficultas, gebrek aan koren.
 An nuo, nui III toestemming; ann. votis, wenschen vervullen.
 Annus, jaar.
 Annuus, één jaar durend.
 Anser, ñis, m. gans.
 Ante, vóór, tevoren; ante quam, voordat.
 Ante cõdo, cessi, cessum III vooruitgaan.
 Ante eo, ii, itum, ire, vooraangaan.
 Ante põno, posui, positum III verkiezen boven.
 Ante sign anus, de vóór het veld teeken geplaatste soldaat.
 Antiquitas, atis, oudheid.
 Anti quus, oud.
 Anti stes, itis, comm. priester.
 Anu lus, ring.
 Anus IV, oude vrouw.
 Anxius, bezorgd; anxium tenere, ongerust doen zijn.

Aper, pri, ever.
 Aperio, rui, rtum IV openen, ontdedden; caput ap., het hoofd ontblooten; apertus, open.
 Apollo, ïnis, Apollo.
 Ap parātus IV voorbereiding, uitrustig, pracht.
 Ap pāreo, ui, itum II verschijnen, zichtbaar, duidelijk zijn.
 Ap parītōr, ōris (ondergeschikt) staatsambtenaar. Zie blz. 31.
 Ap pellatio, ōnis, benaming.
 Ap pello I noemen, aanroepen. Zie blz. 38.
 Ap pello, pūli, pulsum III navem, landen.
 Ap peto, ii, itum III losgaan op.
 Ap plaudo, si, sum III toejuichen.
 Ap pōno, sui, situm III bijstellen, voorzetten.
 Ap prehendo, di, sum III aangrijpen.
 Ap prōbo I bewijzen, toestemmen.
 Ap propinquo I naderen.
 Aptus, geschikt, behoorlijk, dicht aaneen.
 Apud, bij, voor.
 Aqua, water.
 Aquīla, adelaar.
 Aquīli fer, vaandrig.
 Ara, altaar.
 Ar bīter, getuige.
 Arbitrium, willekeur.
 Arbitror I meenen.
 Arbor, ōris f., boom.
 Arca (cf. arceo), kist.
 Arceo, ui II afweren.
 Ar cesso, sivi, itum III (cf. cedo), ontbieden.
 Archimēdes, is, Archimedes.
 Architectus, bouwmeester.
 Arcus IV boog.
 Ardeo, si, sum II branden.
 Ardor, ōris, hitte, geestdrift.
 Area, erf.
 Arena, worstelperk in het amphitheater.
 Argentariam (rem) facere, wisselhandeld drijven.
 Argenteus, zilveren.
 Argentum, zilver; arg. factum, zilverwerk.
 Argivus, Argivisch.

Argi, orum, en Argos, i, Argos.
 Argu mentum, bewijs
 Arguo, ui, utum III beschuldigen.
 Arīdus (areo), droog.
 Arma, orum, wapenen.
 Armamentarium, tuighuis.
 Arm illa, armband.
 Armo I wapenen.
 Aro I ploegen.
 Arpinum, Arpinum.
 Ar ripio, ui, reptum III aangrijpen.
 Ar rōdo, si, sum III beknagen.
 Ars, tis, kunst, list; bonae artes, edele kunsten; artes, krijgslisten.
 Arti fex, īcis, kunstenaar.
 Artus, adv. e, nauw, dicht aaneen.
 Artus IV, plur. ledematen.
 Aruns, tis, Aruns.
 Arx, cis, (arceo), burg.
 As, assis, m. een as (muntstuk).
 Ascanius, i, zoon van Aeneas. (blz. 1).
 A scendo, di, sum III beklimmen.
 A scensus IV bestijging.
 A seisco, seivi, seitum III aan-nemen, toevoegen.
 A scribo, ipsi, iptum III bijschrijven.
 Asiaticus, Asiatisch.
 Asper, era, erum, ruw, vijandig.
 Asperitas, ātis, strengheid, scherpte.
 A spernor I versmaden.
 A spīcio, exi, ectum III aanschouwen.
 Aspis, idis, f. slang.
 As sentatio, onis, vleierij.
 As sēquor, cūtus sum III inhalen.
 As sēro, ui, sertum III zich toe-eigenen.
 As sideo, sedi, sessum II nabij zitten of liggen.
 As siduus, voortdurend.
 As signo I toekennen.
 As suefacio, feci, factum III africhten.
 As suesco, suevi, etum III zich gewinnen, perf. plegen.
 As sum, affui, adesse, aanwezig zijn; c. dat. te hulp zijn.
 As sumo, mpsi, ptum III aan-er bij nemen.
 As surgo, rexi, rectum III opstaan; alicui, voor iemand.
 A sto, stiti I (er)bijstaan.
 A stringo, nxi, ictum III verbinden.
 Astutia, sluwheid.

Astutus, sluw.
 Asylum, vrijplaats.
 At, maar; at vero, maar toch.
 Athenae, arum, Athene.
 Athesis, is, de Etsch of Adige.
 Atque, en, waarlijk. (Zie ac.)
 Atqui, nu.
 Atrium, voorzaal; tempel van Vesta.
 Atrocitas, atis, vreeselijkheid.
 Atrox, cis, wreed.
 At tentus, adv. e, oplettend.
 Atticus, Attisch.
 At tingo, tigi, tactum III aan-
 raken, aanroeren.
 At tonitus, verbaasd, hevig ver-
 schrikt.
 At tribuo, i, utum III verleenen.
 Auctor, oris, raadgever, veroor-
 zaker; auctorem esse alicui alicuius
 rei, iemand tot iets aansporen.
 Auctoritas, atis, gezag.
 Au cupium, (auceps), vogelvangst.
 Audacia, stouthed.
 Audax, cis, stout.
 Audeo, sus sum II (aveo), durven,
 wagen.
 Audio IV hooren; dicto audientem
 esse alicui, iemand gehoorzamen
 (eigl. krijgsterm).
 Au fero, abstuli, ablatum, auferre,
 wegnemen, wegsleuren; pass. ver-
 dwijnen.
 Au fugio, fugi III wegvlugten.
 Augeo, xi, ctum II vermeerderen,
 uitbreiden.
 Au gur, ūris, Augur. Zie bl. 2.
 Augurium, waarneming der vogel-
 vlucht; aug. agere, een aug.
 waarnemen.
 Aug ustus, verheven.
 Aula, hof.
 Aulaeum, voorhangsel.
 Auratus, verguld.
 Aureus, gouden.
 Auris, is, f. oor; auribus admittere,
 willen vernemen.
 Aurum, goud.
 Au spicium, beschouwing der vogel-
 vlucht; plur. de auspiciën.
 Aut, of.
 Autem, nu.
 Au tumnus, (augeo), herfst.

Aux ilium, (augeo), hulp, plur.
 hulptroepen.
 Avar itia, hebzucht.
 Avārus, (aveo), hebzuchtig.
 A vello, li of vulsi, vulsum III
 afrukken.
 Avē, wees gegroet.
 Aveo II wenschen.
 A versor, (verto) I zich afwenden.
 Aversus, van achteren.
 A verto, ti, sum III afwenden,
 afkeerig maken.
 Avīdus, (aveo) begeerig.
 Avis, is f., vogel.
 Avitus, van een grootvader.
 A vōco I wegroepen, afwenden.
 A vōlo I wegvliegen, zich voort-
 spoeden.
 Avunculus, oom (van moederszijde).
 Avus, grootvader, voorvader.
 Baculus, stok.
 Ballista, slingerwerktuig. Zie blz. 41.
 Balneum, bad.
 Barba, baard.
 Barbārus, onbeschaafd.
 Basilica, gebouw met dubbele zui-
 lenrijen.
 Beātus (verg. bene), gelukkig.
 Bellātor, oris, krijgsman.
 Belli cōsus, oorlogszuchtig.
 Bellī cus, van den krijg; bellicum
 (signum) canere, het sein tot den
 aanval blazen.
 Bello I oorlog voeren.
 Bellum (cf. bis, duellum), oorlog;
 bellum facere, inferre, oorlog
 aandoen.
 Belua, beest, monster.
 Bēnē, adv. bij bōnus.
 Bene ficium, weldaad, gunst, gunst-
 bewijs.
 Bene vōlentia, welwillendheid.
 Beni gnus (verg. gigno), welwillend,
 gunstig.
 Bestia, beest.
 Biblio theca, boekery.
 Bībo, i, itum, (gewl. pōtum) III
 drinken.
 Bi duum, (dies), twee dagen tijds.
 Bi ennium, (annus), tijd van tweejaar.
 Bini, elk of ieder twee.

Bis (= duis), tweemaal.
 Blanditiae, arum, vleierij.
 Bōnus, goed; boni, patriotten; bona, goederen.
 Bos, bovis, rund.
 Brachium (cf. brevis), arm.
 Brevis, e, kort; brevi (tempore), binnen kort.
 Britannus, Britannier.
 Brutus, stomp van geest, bloode.
 Bulla, een soort van medaillon.
 Zie blz. 9.

C. = Gaius.
 Cad āver, ěris (cado) n. lijk, aas.
 Cādo, cecīdi, casum III vallen, sneuvelen.
 Caduce ātor, ōris, heraut.
 Caec ītas, ātis, blindheid.
 Caecus, blind.
 Caedes, is, moord.
 Caedo, cecidi, caesum III slaan, dooden.
 Caelestis, e, hemelsch.
 Caelum, hemel, klimaat.
 Caenosus, vol van slijk.
 Caenum, slijk.
 Caerimonia, godsdienstig gebruik.
 Caesar. āris, Caesar.
 Caesaries, ei, hoofdhaar.
 Calamītas, ātis, schade, ramp, veroordeeling.
 Calamītōsus, rampspoedig.
 Calcar, is, spoor, (prikkel).
 Calendae, arum, de eerste dag der maand.
 Calīga (verg. calcar), soldatenlaars.
 Caligo, īnis (verg. celo), duisternis; caliginem dare, duisternis verbreiden.
 Callīdus, slim.
 Calv itium, kaalhoofdigheid.
 Calvus, kaal.
 Camers, tis, iemand uit Camerinum.
 Campānus, Campaansch.
 Campus, vlakke, veld van Mars.
 Zie blz. 4 en 55.
 Candid ātus, iemand, die naar een post dingt. Zie blz. 65.
 Candidū, wit.
 Canis, is, f. hond.

Cannae, arum, Cannae, een vlek aan den Aufīdus, in Apulië.
 Cannensis, e, van of bij Cannae.
 Cāno, cecīni, cantum III zingen, (op een instrument) blazen, voorstellen.
 Cantus IV gekras.
 Capesso, sivi, situm III aangrijpen.
 Capillus, (verg. caput) haar.
 Cāpio, cēpi, captum III nemen, opnemen, gevangen nemen, vatten, kiezen; loca capere, stellingen innemen; admiratio me capit, bewondering neemt mij in.
 Capitālis (caput), hoofd betreffend; crimen capitale, aanklacht wegens halsmisdrif.
 Capitolinus, Kapitolijsch.
 Capitolium, Kapitool. Zie blz. 3.
 Capra, geit.
 Captivus, krijgsgevangen.
 Capto I trachten te krijgen.
 Capūlus, i, gevest.
 Caput, ītis, n. hoofd, kop, leven en rang van een Romein, hoofdstad.
 Carbo, ōnis, kool.
 Carbonarius, bijv. negotium carbonarium exercere, kolenhandel drijven.
 Carcer, ěris, kerker.
 Careo, ui, II ontheren; fide carere, zijn woord niet gestand doen.
 Caritas, ātis, schaarschte.
 Carmen (cano), īnis, lied, orakelspreuk.
 Carni fex, fīcis, beul.
 Carpentum, koets. Zie blz. 9.
 Carpo, psi, ptum III uittrekken.
 Carthaginiensis, e, Karthaagsch.
 Carthago, īnis, Karthago.
 Carus, dierbaar.
 Casa, hut.
 Casilinātes, um, inwoners van Casilinum, stad in Campanië nabij Capua.
 Castellum (castra), verschansing.
 Castigo I tuchtigen.
 Castra, orum, kamp.
 Cāsus IV (cādo), val, toeval, ongeluk.
 Catapulta, schietwerktuig. Zie blz. 41.
 Catellus (catulus), kleine hond.
 Catēna, keten.

Caterva, menigte.
 Catillus, i, schoteltje.
 Cato, ònis, Cato.
 Catùlus (canis), jong (van dieren).
 Cauda, staart.
 Caudex, ìcis, Caudex.
 Caudinus, van Caudium, in Samnium.
 Causa, aanleiding, zaak; causam dicere, pleiten; causam agere, perorare, proces voeren; causam suscipere, sequi, partij kiezen; causā, wegens.
 Cautus (caveo), voorzichtig.
 Cavea, kooi.
 Caveo, vi, cautum II zich hoeden; aliquid, iets verhoeden; sibi cavere, voor zich zorgen.
 Cēdo, cessi, cessum III gaan, wijken.
 Celebre, bris, bre, beroemd.
 Celebro I roemen; celebratus, gevierd.
 Celer, eris, ere, snel.
 Celeritas, ātis, snelheid.
 Cella (cf. celo), kapel.
 Celo I verbergen.
 Celtibēri, orum, de Keltiberiërs.
 Zie blz. 55.
 Cena, middagmaal.
 Ceno I middagmaal houden; cenātus, na het eten.
 Censeo, sui, sum II meenen.
 Censor, ōris, Censor.
 Censūra, het ambt van den Censor.
 Census IV schatting; censum agere, telling houden. Zie blz. 37.
 Centies, honderdmaal.
 Centuria, centurie, klasse van burgers, afdeeling van honderd.
 Centurio, centurio, hoofdman. Zie blz. 25.
 Cerno, crevi, cretum III zien.
 Certāmen, ìnis, wedstrijd, strijd; certamen singulare, tweegevecht.
 Certātum, om strijd.
 Certo I vechten, wedijveren.
 Certus, zeker, bepaald, vertrouwbaar; certiorē facere aliquem, iemand bericht geven; adv. certo en certe, gewis.
 Cerva, hinde.
 Cervix, icis, nek; cervicem caedere, onthoofden.

Cesso I dralen; cessare ab, ophouden met.
 Ceterus, a, um, overig, adv.; ceterum (cetera), overigens, maar.
 Charta, papier.
 Cibarius; bijv. res cibaria, mondvoorraad.
 Cibus, i, spijs.
 Cicatrix, ìcis, litteken.
 Cicer, èris, n. (grauwe) erwt.
 Cicero, ònis, Cicero.
 Cimber, bri, Kimbriër.
 Cimbricus, Kimbrisch.
 Cineas, ae, Cineas. Zie blz. 34.
 Cingo, xi, ctum III omsingelen, omgorden.
 Cinis, èris, m. asch.
 Circa, praep. cum acc., rondom, bij, ongeveer.
 Circensis, e. van den Circus.
 Circiter, ongeveer.
 Circuitus IV omtrek.
 Circulus, i, cirkel.
 Circum, praep. c. acc., rondom.
 Circumāgo, egi, actum III rondomvoeren.
 Circumāro I omploegen.
 Circumdo, dedi, datum I omgeven.
 Circumeo, ii, itum IV rondgaan; domos circumire, in de huizen rondgaan.
 Circumfero, tuli, lātum III rondragen, rondbrengen, rondvoeren.
 Circumfundo, fūdī, fusum III omgeven; circumfusus, omringend.
 Circumscribo, psi, ptum III een kring beschrijven.
 Circumsido, sēdi, sessum III belegeren.
 Circumspecto I om zich heen zien.
 Circumsto, stēti I rondomstaan, omsingelen.
 Circumvēnio, vēni, ventum IV insluiten.
 Circus, i, de circus. Zie blz. 11.
 Cisalpinus, Cisalpijnisch, aan deze zijde der Alpen.
 Cito I oproepen; citātis equis, in galop.
 Citra, adv.; adj. citerior, ius (compar. van het zeldzame; citer, tra, trum), aan deze zijde.

Civicus, bijv. corona civica, burgerkrans. Zie blzz. 18 en 29.

Civilis, e, van een burger, beleefd, net; bellum civile, burgeroorlog; ius civile, burgerlijk recht.

Civis, is, burger.

Civitas, tātis, burgerrecht, burgerij, staat.

Clades, is, nederlaag, verlies, schade; cladem accipere, clade affici, nederlaag lijden.

Clam, heimelijk.

Clamito I schreeuwen.

Clāmo I roepen.

Clamor, ōris, geschreeuw.

Clandestinus, verborgen.

Clangor, ōris, geschreeuw, gekwaak.

Clārus, helder, beroemd.

Classicum, sein (van de krijgstrompet)

Classis, is, klasse (blz. 11), vloot.

Claudo, si, sum III sluiten.

Claustra, orum, grendel.

Clausula, slot.

Clavus, spijker.

Clemens, tis, grootmoedig.

Clementia, grootmoedigheid.

Cliens, tis, cliënt. Zie blz. 21.

Clientela, de cliënten; in clientelam recipere, onder zijn onderhoorigen opnemen.

Clivus, heuvel, helling.

Clusini, orum, inwoners van Clusium, in Etrurië, th. Chiusi.

Clusinus, Clusinisch

Clypēa, nabij Carthago.

Cn. = Gnaeus.

Cocles, itis, (oculus) Cocles.

Coēmo, i, mptum III opkopen.

Co epi, coepisse, beginnen.

Co ērceo, cui, citum II bedwingen.

Coetus IV (coitus), samenkomst, vergadering.

Cogitatio, ōnis, gedachte.

Cogito I denken.

Co gnatio, verwantschap.

Co gnātus, bloedverwant.

Co gnītio, onderzoek.

Co gnōmen, inis, bijnaam.

Co gnomino I een bijnaam geven.

Co gnosco, novi, nītum III leeren kennen, herkennen.

Cōgo, coēgi, coactum III dwingen.

Cohors, tis, cohort.

Colāphus, i, slag.

Col laudo I openlijk prijzen.

Col lēga, ambtgenoot.

Col ligo, lēgi, ectum III verzamelen, innen.

Collis, is, m. heuvel.

Col lōco I plaatsen, uithuwelijken.

Col lōquium, mondgesprek, bespreking.

Col loquor, cūtus sum III een onderhouden hebben.

Collum (cf. collis), hals.

Cōlo, ui, cultum III bouwen, beoefenen, vereeren, opsieren.

Colo nia, volkplanting.

Color, ōris, kleur.

Columba, duif.

Com buro, ussi, ustum III verbranden.

Com es, itis (i re), metgezel.

Comis, e, vriendelijk.

Comitas, ātis, vriendelijkheid.

Comitatus IV begeleiding.

Com itium, plaats der volksvergadering. Zie blz. 15; plur. kiesvergadering.

Com itor I vergezellen.

Com meatus IV fourage, verlof.

Com mendo, (mando) I aanbevelen.

Com migro I verhuizen.

Com milito, ōnis, krijgsmakker.

Com minus, handgemeen.

Com mitto, misi, missum III begaan, toelaten, toevertrouwen; proelium, pugnam c., slaags raken, slag leveren; committere ut, oorzaak zijn dat.

Com mōdus, geschikt.

Com mōneo, ui, itum II (dringend) aansporen.

Com mōveo, vi, ōtum II opwekken, vertoornen, verschrikken; bellum commovetur, de oorlog breekt uit.

Com munio IV versterken.

Com mūnis, e, gemeenschappelijk, algemeen.

Com mutatio, ōnis, wisseling.

Com mūto I veranderen, verwisselen.

Como, mpsi, mptum III kammen.

Compar, āris, gelijk.

Compāratio, ōnis, verwerving.

Com pāreo, rui II zich toonen.
 Cam pāro I verwerven, aankopen, vergelijken.
 Com pello I aanspreken.
 Com pello, pūli, pulsum III dwingen.
 Com pērio, ri, rtum IV bevinden, (als schuldig) bewijzen.
 Com pēs, pēdis, voetboei.
 Com pilo I plunderen.
 Com plector, xus sum III omsluiten, omhelzen.
 Com pleo, ēvi, ētum II aanvullen, bemannen, vullen, dempen.
 Com plexus IV omhelzing.
 Com ploratio, onis, en com ploratus IV weeklacht.
 Com plūres, a, verscheidenen.
 Com pōno, posui, positum III samenstellen, ordenen, eindigen, afspreken; pacem componere, vrede sluiten; (ex) composito, volgens afspraak.
 Com pos, (ōtis), voti, zijn wensch bereikt hebbende.
 Com prehendo, i, sum III aanvatten, aangrijpen, gevangen nemen.
 Com primo, pressi, pressum III onderdrukken
 Com prōbo I billijken, goedkeuren.
 Com pūto I bijtellen.
 Com cēdo, cessi, cessum III gaan, zich terugtrekken, toestaan; poenam concedere alicui, ter wille van iemand straf kwijtschelden.
 Con celebros I verheffen.
 Concha, schelp.
 Con cido, cidi, cisum III neervellen.
 Con cido, cidi, III neervallen, sneuvelen.
 Con cilio I verschaffen, (voor zich) winnen, op zijn zijde brengen; pacem conciliare, den vrede bewerken.
 Con cilium (cf. cieo), vergadering.
 Con cīpio, cēpi, ceptum III opvatten.
 Con cito I aanzetten, verwekken; concitato equo, in galop.
 Con clāmo I bijeenroepen, luid schreeuwen, weeklagen.
 Con cōquo, xi, ctum III verteren.
 Con cordia, eendracht.
 Con cupisco, ivi, itum III vurig begeeren.

Con curro, (cu)curri, rsum III toelooopen, een aanval doen.
 Concursus IV oloop, aanval.
 Con cūtio, cussi, cussum III een schok toebrengen.
 Con demno (damnum) I veroordeelen.
 Con dicio (dico), ōnis, voorwaarde.
 Con dītor, ōris, stichter.
 Con do, dīdi, dītum III stichten, bergen, bewaren.
 Con dōno I vergeven.
 Con dūco, xi, ctum III pachten.
 Con dūcit, het is nuttig.
 Con fercio, si, tum IV dicht opeendringen; conferta acies, gesloten gelid.
 Con fēro, tuli, collatum III bijeenbrengen; conferre in, toewijden; se conferre, zich begeven.
 Con fessio, ōnis, bekentenis.
 Con festim, terstond.
 Con ficio, feci, fectum III volbrengen, vervaardigen, bewerken, dooden; confectus, uitgeput; confectus senectute, afgeleefd.
 Con fidentia, zelfvertrouwen.
 Con fido, sus sum III vertrouwen.
 Con figo, xi, xum III dooden.
 Con firmo I bevestigen, bekrachtigen; confirmatus, standvastig.
 Con fiteor, fessus sum III bekennen.
 Con flagro I verbranden.
 Con fligo, xi, ctum III vechten; acie confl., slag leveren.
 Con flo I versmelten; aes alienum conflare, zich in schulden steken; invidiam conflare, haat verwekken; bellum conflare, oorlog verwekken.
 Con fluo, xi, xum III toestroomen.
 Con fodio, fodi, fossum III doorboren.
 Con fūgio, fūgi, itum III toevlucht nemen.
 Con fusus, in verwarring gebracht.
 Con gēro, gessi, gestum III bijeenbrengen.
 Con grēdiōr, gressus sum III bijeenkomen, strijden.
 Con gressus IV bijeenkomst, ontmoeting.
 Con gruo, ui III overeenkomen.
 Conicio, ieci, iectum III (ergens heen) werpen.

Coniungo, xi, ctum III vereenigen;
adv. coniuncte, nauw verbonden.

Con iunx, ūgis, echtgenoot.

Con iūro I zamenzweren.

Con iuratio, ōnis, zamenzwering.

Conor I trachten.

Con queror, questus sum III zich
beklagen.

Con quiro, sīvi, sītum II bijeen-
halen, opzoeken.

Con saluto I begroeten.

Con scendo, di, sum III bestijgen.

Con scientia, bewustzijn.

Con scisco (scivi, scitum) III mor-
tem sibi, zelfmoord plegen.

Con sciūs, kennis hebbend, bewust,
van.

Con scribo, psi, ptum III beschrij-
ven; exercitum conscribere, leger
werven; patres conscripti, titel
van den senaat. Zie blz. 19.

Con secro (sacer) I wijden.

Con sensus IV eenstemmigheid; om-
nium consensu, summo consensu,
met algemeene stemmen.

Consentaneus, overeenkomstig.

Con sentio, si, sum IV overeen-
stemmen; qui consentiunt cum
aliquo, iemands aanhangers.

Con sequor, cūtus sum III verkrij-
gen, inhalen.

Consēro (ui, sertum) III pugnam,
een gevecht leveren; manum con-
serere, handgemeen worden.

Con servo I behouden.

Con sessus IV vergadering.

Considero I (sidus), beschouwen,
overleggen.

Considō, sēdi, sessum III zich neer-
zetten.

Consilium, raad, plan; acriora con-
silia sequi, strengere maatregelen
nemen; consilium capere, con-
silia inire, plan beramen; in
societatem consilii assumere, deel-
genoot van een plan maken.

Con sistō, stīti, stītum III zich
stellen, blijven staan.

Con sobrinus, zusterszoon.

Con socio I vereenigen; arma con-
sociare, gemeenschappelijk oorlog
voeren.

Con solor I troosten, schadeloos
stellen.

Con spectus IV aanblik; e con-
spectu, uit het gezicht; in con-
spectu, onder de oogen; in con-
spectum venire, onder de oogen
komen.

Con spicio, exi, ectum III in het
gezicht krijgen, aanschouwen.

Con spicūs, in het oog loopend.

Con spiratio, ōnis, vereeniging, sa-
menzwering.

Con spiro I samenzweren.

Con stans, tis, adv. ter, stand-
vastig, moedig.

Con stantia, standvastigheid.

Con sterno I in de war brengen.

Con stituo, ui, ūtum III opstellen,
bepalen, ordenen, besluiten; sedem
constituere, zich met der woon
vestigen.

Con sto, stīti, staturus I vaststaan;
sibi constare, zich gelijk blijven;
constare cum abl., bestaan in;
satis constat, het is onbetwistbaar.

Con stringo, nxi, ictum III beperken.

Con suesco, ēvi, ētum III zich
gewennen; perf. gewoon zijn.

Con suetūdo, īnis, gewoonte; abire
in consuetudinem, gebruikelijk
worden; res eo adducitur con-
suetudinis, iets wordt zoozeer ge-
woonte.

Con sul, ūlis, Consul. Zie blzz. 13
en 21.

Con sularis, e, van den consul; vir
consularis, een oud consul.

Con sulatus IV het consulaat.

Consulo, ui, tum III aliquem,
iemand raadplegen; in aliquem,
tegen iemand te werk gaan.

Con sultare, beraadslagen.

Con sultum, besluit.

Con sūmo, mpsi, mptum III verte-
ren; fame consumi, van honger
omkomen.

Con surgo, rexi, rectum III, zich
verheffen.

Con temno, mpsi, mptum III ver-
achten, minachten.

Con temptor, ōris, verachter.

Con temptus IV minachting.

Con tendo, di, tum III optrekken,
 zich begeven, strijden, volhouden.
 Con tentio, onis, strijd.
 Con tentus, tevreden.
 Con tice sco, cui III verstommen.
 Con tintentia, zelfbeheersching, in-
 getogenheid.
 Con tineo, ui, tentum II bevatten,
 bedwingen, terughouden; se con-
 tinere, zich ophouden; con tineri,
 vervat zijn; continens, onafgebroken.
 Con tingo, tigi, tactum III aanra-
 ken, te beurt vallen.
 Con tinuo I voortzetten.
 Con tinuus, adv. o, onafgebroken,
 dadelijk.
 Con ntio, onis (co ventio), volksver-
 gadering, troepen voor het front;
 contionem habere, volksverg.
 houden.
 Contrā, tegen.
 Contra dico, xi, ctum III tegen-
 spreken.
 Con trāho, xi, ctum III verzamelen,
 op den hals halen.
 Contra rius, tegenovergesteld, ver-
 keerd.
 Con tribuo, ui, utum III indeelen.
 Contro versia, tegenstrijdigheid.
 Con tubernalis, tentgenoot, kameraad.
 Con tumēlia, hoon; plur. smaad-
 redenen; verborum contumelia,
 smadelijke taal.
 Con tumeliosus, beleedigend.
 Con tundo, tūdi, tūsum III verzwakken.
 Contus, stang.
 Co nubium, huwelijk, recht van
 huwelijksverbintenis.
 Con valesco, lui III herstellen.
 Con vēho, veki, vectum III bijeen-
 voeren.
 Con vello, velli, vulsum III uit-
 rukken, uit den grond rukken.
 Con vēnio, vēni, ventum IV bij-
 eenkomen; aliquem, iemand gaan
 spreken; convenit, convenit mihi
 cum aliquo, convenit inter nos,
 eens zijn, overeengekomen zijn;
 conveniens, passend.
 Con ventus IV samenkomst.
 Con verto, rti, rsum III richten;
 animum c. ad, over iets denken;

oculos, de aandacht trekken; ad,
 in aliquid, tot iets aanwenden;
 in domum suam, zich toeëigenen;
 converti, zich omkeeren.
 Con vinco, vici, victum III over-
 tuigen.
 Con vivium, gastmaal.
 Con vōco I bijeenroepen.
 Co orior, ortus sum IV plotseling
 aan den dag komen, ontstaan.
 Cophīnus, korf.
 Cōpia (co-opis) voorraad, gelegen-
 heid, plur. troepen.
 Cōpi ōsus, adv. ē, ruim voorzien,
 uitvoerig.
 Coquo, xi, ctum III koken.
 Coquus, kok.
 C or am, praep. cum abl. in tegen-
 woordigheid van, persoonlijk.
 Corinthius, Korinthisch.
 Corinthus f., Korinthe.
 Coriōli, orum, Corioli.
 Corium, huid.
 Corneus, hoornen.
 Cornu IV hoorn, (leger)vleugel.
 Corōna, krans. Zie blz. 18 en 29;
 sub coronā vendere, tot slaaf
 verkoopen. Zie blz. 79.
 Corōno I bekransen.
 Corpus, ōris, lichaam, lijk, veree-
 niging.
 Cor rigo, rexi, rectum III herstellen.
 Cor ripio, pui, reptum III aangrij-
 pen; morbo corripi, door ziekte
 aangetast worden.
 Cor rumpo, rūpi, ruptum III be-
 derven, omkoopen.
 Cor ruo, i III neerstorten.
 Cortex, ūcis, bast.
 Corvus, i, raaf, enterhaak.
 Cos, ōtis, f. slijpsteen.
 Crates, is, vlechtwerk.
 Creber, bra, brum, adv. o, herhaald,
 dikwijls.
 Cre do, didi, ditum III gelooven.
 Credulitas, ātis, lichtgeloovigheid.
 Cremo I verbranden.
 Creo I in het leven roepen, be-
 noemen.
 Crepīda, sandaal.
 Crepītus IV geklap.
 Cresco, ēvi, etum III toenemen.

Creta, Krete.
 Cretensis, e, Kretensisch.
 Crimen, inis, beschuldiging; crimini dare, te laste leggen.
 Crimīnor I beschuldigen.
 Crinis, is, haar.
 Cruciatu*s* IV kwelling.
 Crucio I folteren.
 Crudēlis, e, wreed.
 Crudelitas, ātis, wreedheid.
 Cruentus, bloedig.
 Crumēna, beurs.
 Cruor, ōris, (verstijfd) bloed.
 Crus, ūris, been.
 Crux, ūcis, kruis; supplicium crūcis, kruisdood; cruci suffigere, kruisigen.
 Crystallīnus, kristallen.
 Cubiculum, woon-, slaapvertrek.
 Cubo, ui, itum I te bed liggen.
 Cuīas, -atis, wat landsman?
 Culmen, īnis, top.
 Culpa, schuld.
 Cult ellus, mesje.
 Culter, tri, mes.
 Cultus IV inrichting.
 Cum, praep. cum abl. met, tot.
 Cum, conj. toen, daar, terwijl, ofschoon; cum . . tum, niet alleen . . maar ook.
 Cumae, arum, Cumae.
 Cunctatio, ōnis, dralen.
 Cunctātor, draler.
 Cunctor I dralen.
 Cunctus (coniunctus), geheel; plur. allen, zonder uitzondering.
 Cuneus, (opgedrongen) menigte.
 Cuniculus, mijn, gang.
 Cupiditas, ātis, begeerte; e. regni heerschzucht.
 Cupido, īnis, begeerte.
 Cupidus, begeerig.
 Cupio, i(v)i, itum, III begeeren.
 Cur, waarom.
 Cura, = curatio, zorg; curam habere, zorg dragen.
 Cures, ium, Cures, hoofdstad der Sabijnen.
 Curia, het senaatsgebouw, curie. Zie blz. 8.
 Curo I zorgen, verzorgen, laten; curatus, goed verzorgd.

Curro, cucurri, cursum III lopen.
 Currus IV wagen.
 Cursor, ōris, looper.
 Cursus IV loop, baan, koers.
 Curulis, e, curulisch. Zie blz. 5.
 Custodia, wacht; plur, wachtpost.
 Custodio IV bewaken.
 Custos, ōdis, wachter; corpōris custodes, lijfwachten.

D. = Decimus.
 Damnatio, ōnis, veroordeeling.
 Damno I veroordeelen; capitis, ter dood.
 Damnum, verlies.
 De, praep. cum abl. van, over.
 Dea, godin.
 De ambulo I op en neer wandelen.
 Debeo, ui, itum II (de hibeo), verschuldigd zijn, moeten.
 Debilis, e, gebrekkig.
 Debilito I verzwakken.
 Debitor, ōris, schuldenaar, iemand, die verplichting heeft.
 Decēdo, cessi, cessum III weggaan; dec. aliqua re, afstand van iets doen; dec. vita, sterven.
 Decem ber, bris, bre, December.
 Decem vir, tienman. Zie blz. 20.
 Dec ennis, e, tienjarig.
 Dec ennium, tiental jaren.
 De cerno, crevi, cretum III beslissen, besluiten, toewijzen, een beslissenden slag leveren.
 De cerpo, psi, ptum III afplukken.
 Decet, cuit II het past.
 De cido, di III neervallen.
 De cīpio, cēpi, ceptum III bedriegen.
 Declāro I verklaren.
 Declino I vervallen.
 Decōro I opsmukken.
 Decrētum, besluit.
 De curro, (cu)curri, cursum III af-, heenloopen.
 Decus, ōris, sieraad.
 De cutio, ussi, ussum III afslaan.
 De decet, cuit II het is misplaatst, ongepast.
 De decus, ōris, schande.
 Dediticius, die zich vrijwillig overgeeft.
 Deditio, ōnis, uitlevering; accipere in

- deditionem, op genade en ongenade aannemen.
- De do, didi, ditum III overgeven, uitleveren.
- De dūco, xi, ctum III wegvoeren, begeleiden.
- Defatigatio, ōnis, vermoeienis.
- Defectio, ōnis, afval; lunae def., maansverduistering.
- De fendo, di, sum III verdedigen; def. a, beschermen tegen.
- De fensio, ōnis, verdediging.
- De fensor, ōnis, verdediger.
- De fero, tuli, lātum III opdragen, aanbrengen, overbrengen; in publicum def., in de staatskas inbrengen.
- De fessus, afgemat.
- De ficio, fēci, fectum III vermindern, tekortschieten, verduisteren; defic. ab, afvallig worden van.
- Defigo, xi, xum III boeien; admiratione defixus, van bewondering aangegrepen.
- Deflecto, xi, xum III neigen tot; cursum def., zijn loop richten.
- De fluo, xi, xum III afstroomen.
- De fodio, i, ssum III begraven.
- De formitas, ātis, leelijkheid.
- De fungor, ctus sum III sterven; ultimae senectae spatio def., den hoogsten ouderdom bereiken; sua morte def., een natuurlijke dood sterven.
- De gēner, ěris, ontaard.
- Dē go, i III (ago) doorbrengen.
- De honesta mentum, misvorming.
- De honesto I bezoedelen.
- Dein, deinceps, deinde, dan, vervolgens
- De icio, ieci, iectum III neerwerpen, laten vallen.
- De labor, psus sum III vallen.
- De lecto I pass. zich verheugen.
- De lectus IV (lego), werving; delectum habere, agere, manschapten werven.
- De lenio IV gunstig stemmen.
- De leo, evi, etum II verwoesten.
- De libero (libra), zich beraden; part. deliberabundus.
- De licātus, weelderig.
- De liciae, ārum, lekkernijen, weelderigheid.
- De ligo I vastbinden.
- De ligo, ěgi, ectum III uitkiezen.
- De liro I dwaas zijn.
- De litesco, ui III zich schuil houden.
- Delphi, orum, Delphi.
- De mens, ntis, verblind.
- De migro I verhuizen.
- De minuo, ui, utum III verminderen.
- De misse, demoedig.
- De mitto, isi, issum III, neerlaten, insteken; se saltu dem., zich met een sprong neerlaten; se dem., zich vernederen.
- D ēmo, psi, ptum III wegnemen.
- Demōror I verblijven.
- Demum, eerst.
- Denarius, denarius (een munt). Zie blz. 51.
- De nēgo I weigeren.
- Denique, eindelijk.
- Dens, tis, tand.
- Dentātus, Dentātus, eigl. met tanden voorzien.
- De nūdo I ontkleeden.
- De nuntio I aankondigen, gelasten.
- De nuo (de novo), op nieuw.
- De osculor I kussen.
- Dēpello, pūli, pulsum III verdringen; ab actione depellere, er toe brengen om een geding te laten varen.
- De per eo, ii, itum IV amore, smoorlijk verliefd zijn.
- De pōno, sui, sītum III afleggen, neerzetten, opgeven; molestias deponere, bekommering aan den kant leggen.
- De porto I wegvoeren.
- De posco, poposci III (dringend) eischen.
- De prēcōr I verbidden; iram alicuius, iemands toorn door gebeden bezadigen; mortem dep., genade vragen van de doodstraf.
- Deprehendo, di, sum III betrappen.
- De prīmo, pressi, pressum III in den grond boren.
- De rideo, risi, risum II uitlachen.
- De scendo, di, sum III afdalen, komen.

Descisco, scīvi, scitum III afval-
 lig worden.
 De scribo, psi, ptum III beschrijven.
 De sēro, ui, tum III verlaten, in
 den steek laten.
 De siderium (sidus, cf considero)
 verlangen; des. facere, verlangen
 opwekken.
 De sidero I noodig hebben.
 De sido, sēdi III zinken.
 De signo I kiezen.
 De silio, ui of ii, sultum IV af-
 springen.
 De sīno, sii, situm III ophouden.
 De sipio III, niet bij zijn verstand
 zijn; desapiens, krankzinnig.
 De sisto, stīti, stitum III ophou-
 den, staken.
 De speratio, ōnis, wanhoop.
 De spero I wanhopen; res despe-
 ratae, hopelooze toestand.
 De spicio, spexi, spectrum III ge-
 ringschatten, inzien.
 De sponsus, verloofd.
 De stīno I voornemens zijn, ten doel
 hebben, bestemmen.
 De stītuō, ui, ūtum III alleen laten.
 De stringo, nxi, ctum III trekken.
 De sum, fui, esse, ontbreken; occa-
 sioni deesse, een gelegenheid
 verzuimen; deesse alicui, iemand
 in den steek laten.
 De sumo, psi, ptum III nemen;
 partes patris sibi desumere, de
 rol van vader op zich nemen.
 De super, van boven af.
 De tego, xi, ctum III ontdekken,
 ontblooten; detecto capite, bloots-
 hoofds.
 De terreo, ui, ūtum II afschrikken.
 De testor I verafschuwen.
 De tīneo, ui, tentum III terughouden.
 De trāho, xi, ctum III aftrekken,
 afnemen; veste detracta, ontkleed.
 De trecto I zich onttrekken.
 De trimentum (de tero), afbreuk,
 schade; detr. capere, facere, schade
 lijden.
 De turbo I afstooten.
 De ūro, ussi, ustum III verbranden.
 Deus, god.
 Devasto I verwoesten.

Deveho, xi, ctum III wegbrengen,
 wegvoeren.
 Devenio, i, ntum IV geraken.
 De vinco, ici, ictum III (beslissend)
 overwinnen.
 De vertor, ti, sum III zijn verblijf
 vestigen.
 De vōlo I vliegen.
 Devolve, vi, utum III afwentelen.
 De vōveo, vōvi, vōtum III toewijden.
 Dextra (manus), rechterhand, zijde.
 Diadēma, ātis, diadeem, koninklijk
 hoofdtooi.
 Dicio, ōnis, gezag, heerschappij;
 suae dicionis facere, in zijn macht
 brengen.
 Dico, xi, ctum III zeggen, spre-
 ken, noemen, bepalen, benoemen;
 ars dicendi, redenaarstalent.
 Dictator, ōris, dictator, blz. 16.
 Dictatūra, de dictatuur.
 Dictō I (intens. dicto), dikwerf
 zeggen.
 Dictum, woord, bevel.
 Di duco, xi, ctum III vertrekken.
 Dies V dag; diem dicere, een proces
 aandoen; in dies, van dag tot dag.
 Dif fero, dis tuli, di latum, dif ferre,
 uitstellen.
 Dif ficilis, e, (facere), moeilijk.
 Dif ficultas, ātis, moeielijkheid.
 Diffido, fisis sum III wantrouwen,
 wanhopen.
 Dif fluo, fluxi, fluxum III zwelgen.
 Di gero, gessi, gestum III verdeelen.
 Digitus, vinger.
 Dignitas, ātis, waardigheid; cor-
 pōris dign., waardige gestalte.
 Dignus, waardig; haud quaquam
 dignus, minus dignus, onbetee-
 kenend, onvoldoend.
 Di gredior, gressus sum III weggaan.
 Di lano I verscheuren, wonden.
 Di ligens, tis, ijverig.
 Di ligentia, zorgvuldigheid.
 Di ligo, lexi, lectum III beminnen.
 Di lucescit, luxit III dag worden.
 Di luo, i, tum III ontzenuwen.
 Di micatio, ōnis, strijd; universa
 dimicatio, hoofdslag; sine ulla
 dimicatione, zonder slag of stoot.
 Dimico I strijden.

Di mitto, isi, issum III ontslaan, loslaten, laten varen.
 Di rigo, rexi, rectum III richten.
 Di rimo, emi, emptum III beslissen.
 Di ripio, pui, reptum III plunderen.
 Di ruo, i, utum III verwoesten.
 Dis cedo, cessi, cessum III weggaan; superior disc., de overhand behouden.
 Dis cerpo, psi, ptum III verscheuren.
 Dis cessus IV aftocht.
 Disciplina, tucht, wetenschap.
 Disco, didici III leeren.
 Dis cordia, tweedracht.
 Dis scribo, psi, ptum III ad, indeelen naar.
 Dis crimen, inis, (beslissende) strijd, gevaar.
 Dis curro, curri of cucurri, rsum III naar verschillende kanten loopen.
 Dis cütio, ussi, ussum III (quatio) verwijderen, verijdelen.
 Di sertus, welsprekend.
 Dis icio, iëci, iectum III verwoesten.
 Dis par, äris, verschillend.
 Dis pensator, öris, betaalmeeester.
 Di spergo, rsi, rsum III verstrooien.
 Di spicio, spexi, spectrum III doorzien.
 Dis pliceo, cui, itum III mishagen.
 Dis pono, sui, situm III (uit elkaar) plaatsen.
 Dis puto I spreken.
 Dis sensio, önis, en Dis sensus IV verschil van meening, twist.
 Dis sentio, si, sum IV oneenig zijn.
 Dis sero, ui, rtum III spreken.
 Dis similis, e, ongelijk.
 Dis similitudo, inis, ongelijkheid.
 Dis simulo I geheim houden.
 Dis sipo I versnipperen.
 Dis solvo, vi, utum III oplossen.
 Dis suadeo, si, sum II ontraden.
 Dis sto, stiti I verwijderd zijn.
 Dis traho, xi, etum III uit elkaar trekken, scheiden.
 Dis tribuo, i, tum III indeelen.
 Dis turbo I verwoesten, in de war brengen.
 Dit esco III rijk worden.
 Dito I verrijken.
 Diu, langen tijd.
 Diuturnitas, ätis, langdurigheid.

Diuturnus, langdurig.
 Di versus, verschillend; diversae partes, tegenpartij; in diversa, naar verschillende kanten.
 Divido, visi, visum III verdeelen.
 Divinitus, door Gods beschikking.
 Divinus, goddelijk.
 Divitiae, arum, rijkdom.
 Divus, goddelijk.
 Do, dedi, dätum I geven, verleenen; se dare, zich overgeven.
 Doceo, ui, tum II onderwijzen, aantoonen.
 Doctor, öris, leermeester.
 Doctrina, onderricht, geleerdheid.
 Doleo, ui II betreuren.
 Dolium, vat.
 Dolor, öris, smart.
 Dolose, bedriegelijk.
 Dolus, list; doli subterranei, loopgraven.
 Domicilium, woning; dom. comparrare, zijn woonplaats vestigen.
 Dominatio, önis, en dominatus IV heerschappij.
 Dominor I zich als meester gedragen.
 Dominus, heer, eigenaar.
 Domo, ui, itum I bedwingen.
 Domus IV f., huis; domi, in vrede.
 Donat ivum, geschenk.
 Donec (cf. dum), totdat.
 Dono I schenken, begiftigen.
 Donum, geschenk; don. dotale, huwelijksgegeschenk.
 Dorsum, rug.
 Dos, ötis f., gift, bruidschat.
 Du bito I (duo) twijfelen; non dubitare cum infin., niet aarzelen.
 Du bius, twijfelachtig.
 Duco, xi, etum III leiden, afleiden, aanvoeren, houden voor; duc. fossas, grachten maken; duc. bellum, oorlog rekken; agmen duc., den tocht openen.
 Du dum, sedert lang.
 Dulcis, e, zoet, aangenaam.
 Dum, terwijl, totdat.
 Dum modo, als slechts.
 Dum taxat, slechts.
 Duo deni, telkens twaalf.
 Du plex, icis, dubbel.
 Duplico I verdubbelen.

Duro I harden, duren.

Durus, hard.

Dux, cis, aanvoerder.

E, ex, uit, ten gevolge van.

Ebur, ōris, ivoor.

Eburneus, ivoeren.

Ecquando? wanneer ooit.

Ecquid? iets? of misschien?

Edax, c. gen., een minnaar van iets.

E dico, xi, ctum III bevel uitvaardigen, bepalen.

E dictum, bevel, afkondiging, manifest.

E ditus, hoog.

E do, didi, ditum III geven, bekend maken, voortbrengen; facinus, opera edere, daden verrichten.

E do, ēdi, esum, edere (esse), eten.

E dōceo, cui, ctum II onderrichten.

E ducatio, ōnis, opvoeding.

E ducator, ōris, opvoeder.

E duco I opvoeden.

E dūco, xi, ctum III naar buiten voeren.

Effectus IV gevolg; sine effectu, zonder iets uit te richten.

Effeminatus, verwijfd.

Effero I verbitteren.

Effero, extuli, elatum, efferre, voor den dag brengen, uitdragen, begraven, op-, verheffen, verwijderen; efferri aliqua re, trotsch worden op iets.

Efficio, feci, fectum III maken.

Efflagito I (dringend) eischen.

Effluo, xi, xum III uitvloeien.

Effodio, fodi, fossum III uitsteken.

Effugio, i, itum III ontvluchten.

Effulgeo, si, II in vollen glans verschijnen.

Effundo, fudi, fusum III uitstorten, verkwisten; sinum eff., de plooi glad maken; flumen super ripas effunditur, de rivier treedt buiten haar oevers; effundi, naar buiten stroomen; se effundere, zich verspreiden

Egē nus, behoeftig.

Egeo, ui II gebrek hebben; aerarium eget, de staatskas is ledig.

E gredior, egressus sum III uitgaan,

HALBERSTADT, *Lhomond*, 2e druk.

uitstijgen, uitval doen, overschrijden.

E gregius (grex), uitstekend; bello egr., een voortreffelijk krijgsman.

Eicio, ieci, iectum, uitwerpen, verbannen; seeicēre, zich wegspoeden.

E labor, lapsus sum III ontsnappen, uitglijden.

E laboro I streven naar.

E languesco, gui III verflauwen.

E lātus (effero), trotsch.

E lectio, ōnis, recht om te kiezen.

E legans, tis, scherpzinnig.

E legantia, smaak.

Elephas, antis, en elephantus, olifant.

E licio, cui, ctum III uitlokken.

E lido, si, sum III verpletteren.

E ligo, egi, ectum III uitzoeken, kiezen.

E loquentia, welsprekendheid.

E metior, mensus sum IV doorreizen.

E mico, cui, catum I uitblinken.

E mineo, ui II uitmunten, uitsteken.

E mitto, misi, missum III loslaten, ontslaan, werpen, uitstooten.

Emo, i, ptum III koopen.

E mollio IV week maken.

Emptor, oris, kooper.

E narro I meedeelen.

En! Zie!

Enervo I ontzenuwen.

Enim, namelijk.

E niteo, ui II uitblinken.

E nitor, ixus sum III bejveren.

E nuntio I vertellen.

Ensis, is, zwaard.

Eo, daarheen, daarom, des te; eo usque, tot zoo lang.

Eo, ivi, itum, ire, gaan.

Ephesius, Ephesisch, van Ephesus.

Epigramma, ātis, n. gedicht.

Epistūla, brief.

Epūlae, arum, maaltijd.

Epūlor I gastmaal houden.

Eques, itis, ruit; collectiv., ruitery.

Equester, tris, tre, bijv. statua equestris, rusterstandbeeld; ordo equester, genus equestre, de rusterstand.

Equitatus IV ruitery.

Equito I rijden.

Equus, paard.

Erga, praep. c. acc. jegens.

Ergo, dus, wel.

Erigo, rexi, rectum III oprichten;

erectus, rechtop; exspectatione

erectus, in gespannen verwachting.

Eripio, ui, reptum III ontrukken.

Erro I dwalen.

Error, ōris, dwaling, zwerftocht.

E rubesco, bui III zich schamen.

E rudio IV onderrichten; eruditus, bekwaam.

E rumpo, rūpi, ruptum III losbreken, een uitval doen.

E ruo, i, utum III uitgraven.

E scendo, i, sum III naar boven klimmen.

Esca (edo), aas.

Esurio, (desiderat. edo), honger hebben.

Et, en, ook.

Etiam, ook, nog, zelfs.

Etiamnunc, ook nu nog.

Etiamsi, ook als.

Etruria of Tuscia, Etrurië, langs de Toskaansche of Tyrrheensche zee.

Etsi, ofschoon.

Euripides, is, Euripides.

E vādo, si, sum III ontkomen, geraken, voor den dag komen.

E vehor, ectus sum III zich verheffen.

E vēnio, vēni, ventum IV plaats vinden, te beurt vallen.

E ventus IV uitkomst.

E verito, ti, sum III verwoesten.

E vito I vermijden.

E vōco I naar buiten roepen, uitnoodigen.

E vōlo I uitvliegen, ontvlieden.

Ex acerbātus, verbitterd.

Ex actor, ōris, volvoeder.

Ex āmino I op de schaal leggen, afwegen.

Ex animis, e, dood.

Ex animo I dooden.

Ex ardesco, si III ontbranden.

Ex āro, opteekenen.

Ex aspēro I ergeren.

Ex audio IV (op afstand) hooren.

Ex cēdo, cessi, cessum III verlaten; e vita exc., sterven.

Ex cello, ui III uitmunten, uitsteken.

Ex celsus, hoog; excelso animo, hooghartig.

Ex cerpo, psi, ptum III uitkiezen.

Ex cīdium, verwoesting.

Ex cīdo, cīdi, cīsum, III uithakken.

Ex cīo, ivi, itum IV opwekken.

Ex cīpio, cēpi, ceptum III opvangen, opnemen, ontvangen, vervangen, verwachten.

Ex cīto I opwekken.

Ex clāmo I uitroepen.

Ex clūdo, si, sum III uitsluiten.

Ex cogito I uitdenken.

Ex cōlo, lui, cultum III verfraaien.

Ex cūbiae, arum (cubo), wacht.

Ex cusatio, ōnis, verontschuldiging.

Ex cūso I (causa), verontschuldigen.

Ex cūtio, ussi, ussum III uitschud-den, afwerpen.

Ex emplum (emo), voorbeeld; boni exempli, voorbeeldig.

Ex eo, ii, itum, ire, uitgaan, uitrukken.

Ex erceo, ui, itum II oefenen, uitoefenen, handhaven; iram exercere, zijn toorn botvieren.

Ex ercitus IV leger.

Ex haurio, si, stum IV uitputten, ledigen.

Ex hibeo, bui, bītum II toonen.

Ex horresco, rui, III bang zijn.

Ex īgo, ēgi, actum III uitdrijven, volbrengen; supplicium exigere ab aliquo, straf aan iemand voltrekken; vitam ex., het leven doorbrengen.

Ex īguus, klein.

Ex īmius, uitstekend, ongewoon.

Ex īmo, ēmi, emtum III onttrekken, bevrijden.

Existimatio, ōnis, naam.

Ex īstīmo I meenen, houden voor.

Ex ītiabilis, e, noodlottig.

Ex ītium, ondergang; in exit. agere, in het verderf storten.

Exitus IV uitgang, einde.

Ex īnero I ontlasten.

Ex īrdium, begin.

Ex īrior, ortus sum IV ontstaan.

Ex īpavesco, vi III zeer bang worden.

- Ex pedio IV bevrijden, losmaken, uitrusten, verschaffen; expédit, het is nuttig.
 Ex peditio, ōnis, veldtocht.
 Ex pello, pŭli, pulsum III verdrijven.
 Ex pendo, di, sum III uitgeven, uitbetalen.
 Ex perimentum, proef.
 Ex perior, rtus sum IV ondervinden, beproeven, onderzoeken, waarnemen.
 Ex pers, rtis, buitengesloten.
 Ex peto, ivi, itum III verlangen.
 Ex pilo I uitplunderen.
 Ex pio I verzoenen.
 Ex pleo, evi, etum II aavullen.
 Ex plico I en cui, citum, bevrijden.
 Ex plorator, ōris, verspieder.
 Ex ploro I verkennen.
 Ex pŕono, sui, situm III ontschepen, verklaren, vertellen, te vondeling leggen.
 Ex posco, poposci III (dringend) eischen.
 Ex positio, ōnis, het te vondeling leggen.
 Ex postulo I verlangen.
 Ex primo, pressi, pressum III duidelijk uitspreken.
 Ex probro I verwijten.
 Ex pugnatio, ōnis, verovering.
 Ex pugno I veroveren; pass. zich laten verbidden.
 Ex quiro, sivi, situm III uitvragen, uitlezen.
 Ex secror I verwenschen, verafschuwen.
 Exsequiae, arum, lijkplechtigheid, uitvaart.
 Ex sĕro, ui, rtum III uitsteken.
 Ex silium, ballingschap.
 Ex sisto, stiti III ontstaan, worden, zich toonen.
 Ex solvo, vi, ūtum III losmaken, bevrijden, ontbinden, uitbetalen.
 Ex spectatio, ōnis, verwachting.
 Ex specto I uitzien naar, afwachten.
 Ex spiro, den adem uitblazen.
 Ex stinguo, xi, ctum III uitblussen; morbo exstingui, een natuurlijke dood sterven.
 Ex sto I nog voorhanden zijn.
 Ex struo, xi, etum III opbouwen.
 Ex sul, ūlis, balling.
 Ex sulo I verbannen zijn; exsultatū abire, in ballingschap gaan.
 Ex sulto I opspringen.
 Ex templo (ex temp ulo), terstond.
 Externus, vreemd.
 Ex terreo, ui, itum II opschrikken.
 Ex tĕrus, buitenlandsch.
 Ex timesco, ui III bang zijn.
 Ex tollo, tuli, III verheffen.
 Ex torris (terra), e, verdreven.
 Extra, buiten; extremus, uiterste, laatste; extrema aetas, de hoogste ouderdom; extremus nasus, de punt van den neus.
 Extraho, xi, ctum III uittrekken, rekken, wegvoeren.
 Extraneus, buitenlandsch.
 Extra ordinarius, buitengewoon.
 Exulcero I verergeren.
 Ex uo, i, ūtum III berooven; patrem exuere, het vaderlijk gevoelafleggen.
 Ex uro, ussi, ustum III verbranden.
 Faber, werkman.
 Fabrico I vervaardigen.
 Fabŭla (fa ri), verhaal.
 Facĕtus, aardig.
 Facies V gedaante, gelaat.
 Facilis, e, gemakkelijk.
 Facinus, ōris, daad, slechte daad; fac. egregium, heldendaad.
 Facio, feci, factum III maken, doen; magni facere, hoogachten; fieri, plaats hebben.
 Factio, onis, partij; adversa fac., tegenpartij.
 Factum, daad.
 Facultas, atis, gelegenheid.
 Facundia (fari), welsprekendheid.
 Facundus, welbespraakt.
 Faeneror I woekeren.
 Faenus, ōris, woeker.
 Falerii, orum, Falerii, ten N. van Veii.
 Falernus, Falernisch. Zie blz. 30.
 Falisci, orum, burgers van Falerii.
 Fallo, fefelli, falsum III bedriegen, ontgaan; pass. zich bedrogen zien.
 Falsus, valsch.
 Fama (fa-ri), gerucht, naam; fama fert, het gerucht meldt.

Fames, is, honger, hongersnood.
 Familia (famulus), familie, dienst-
 personeel.
 Familiaris, e, bevriend, bekend;
 gewoon; res fam., vermogen.
 Familiaritas, ātis, vriendschap.
 Famōsus, befaamd; activ., lasterlijk.
 Famŭla, slavin.
 Fanum, tempel.
 Far, arris, graan.
 Fasciae, arum, windsels.
 Fascis, is, m. plur. bijbundels der
 lictoren. Zie blz. 7.
 Fasti, orum, kalender.
 Fastidio IV geringschatten.
 Fastigium, hoogtepunt.
 Fastus (dies), rechtsdag. Zie blz. 5.
 Fatālis, e, noodlottig.
 Fateor, fassus sum II (fa ri), ver-
 klaren.
 Fatigo I vermoeien.
 Fatum (fari), lot.
 Faustus, gelukkig, gelukaanbren-
 gend.
 Faux, cis, plur. keel.
 Faveo, vi, fautum II gunstig, ge-
 negen zijn.
 Favor, ōris, gunst, gunstbetoon.
 Fax, cis, f., fakkel; faces subdere,
 brand stichten.
 Felicitas, ātis, geluk.
 Felix, icis, gelukkig.
 Femina, vrouw.
 Femur, ōris, n. dij.
 Fera, wild dier.
 Fere, bijna
 Ferio IV slaan; securi f. onthoofden.
 Ferme, bijna.
 Fero, tuli, latum, ferre, dragen, bren-
 gen, voeren, opheffen, verdragen;
 legem ferre, een wet voordragen;
 geven; aegre, moleste ferre, euvel
 opnemen, onaangenaam vinden; non
 ferre, geen weerstand kunnen bie-
 den; ferunt, fertur, men zegt; ferri,
 medegesleept worden, aanstormen.
 Ferox, ōcis, krijgshaftig, vermetel,
 heftig; fer. aliqua re, stout op iets.
 Ferreus, ijzeren.
 Ferrum, zwaard.
 Ferus, ruw.
 Fervidus, kokend.

Fessus, vermoeid.
 Festinatio, ōnis, haast.
 Festino I zich haasten.
 Festivus, geestig.
 Festus, feestelijk.
 Fetiālis, e, fetiaalsch; subst. pries-
 ter. Zie blz. 8.
 Fictīlis, e, (fingo), van klei ge-
 maakt; fictile, aardn vat.
 Ficus, i, vijg.
 Fidēlis, e, getrouw
 Fidenās, ātis, iemand uit Fidenae,
 ten N.O. van Rome.
 Fides V, vrouwen, eerewoord,
 eerlijkheid; fidem facere, geloof
 doen hechten; fidem dare et acci-
 pere, verbond sluiten; ultra fidem,
 boven verwachting.
 Fiducia, vertrouwen.
 Fidus, getrouw, betrouwbaar.
 Figura (fingo), gedaante, figuur.
 Filius, zoon; filia, dochter; filiola,
 dochtertje.
 Fingo, nxi, ctum III verzinne;
 stultitiam fingere, zich als dwaas
 aanstellen
 Finio IV eindigen; dies finita, een
 paalde dag.
 Finis, is, uiteinde, grens; plur.
 gebied; finem dare, imponere,
 een einde maken.
 Finitimus, naburig.
 Firmitas, ātis, kracht.
 Firmus, sterk
 Firmo I bevestigen, versterken.
 Flagitiosus, smadelijk.
 Flagito I vorderen.
 Flagro I branden.
 Flamen, īnis, priester. Zie blz. 4.
 Flamma, vlam.
 Flebīlis, e, klagend.
 Flecto, xi, xum III van zijn ge-
 voelen afbrengen.
 Fleo, vi, etum II weenen.
 Flo I waaien, blazen.
 Floreo, ui III bloeien, schitteren.
 Flos, ōris, bloem, bloei.
 Fluctus IV golf.
 Flumen, īnis, rivier.
 Fluo, xi, xum III vloeien, bezwijken.
 Fluvius, stroom.
 Focūlus, vuurbekken.

- Focus, haard.
 Foederatus, bij verdrag verbonden.
 Foedus, ēris, verbond; facere, icere, ferire, verdrag sluiten.
 Foedus, schandelijk, afschuwelijk.
 Fomentum, (foveo) verband.
 Fons, tis, bron.
 Foras, naar buiten.
 Forensis, e, bijv. opera, staatszaken.
 Foris, is, f. deur; plur. dubbeldeuren.
 Forma, gedaante, schoonheid, figuur.
 Formidolōsus, schrikwekkend.
 Fors, tis (fero), toeval; abl. bij toeval, juist.
 Forsitan, fortasse, misschien.
 Fortis, e, dapper.
 Fortitudo, inis, moed.
 Fortuitus (adj.), toevallig.
 Fortūna (fors), geluk, lot, kans; plur., vermogen; f. prospera, secunda, voorspoed; f. adversa, tegenspoed.
 Forum, Forum, marktplaats; in foro esse, zich met staatszaken bezig houden. Zie blz. 3.
 Fossa (fodio), gracht.
 Foveo, vi, ōtum II begunstigen.
 Fragmentum (frango), stuk.
 Frigor (ōris), gekraak.
 Frango, fregi, fractum III breken, snuiken, verjijelen.
 Frater, tris, broeder.
 Fraternalis, broederlijk.
 Fraudo I, berooven, te kort doen.
 Fraus, dis, f. bedrog, list, misdrijf; per fraudem, met list.
 Frendo, en frendeō, ui, ēsum III en II tandenknarsen.
 Frenum (plur. m.), teugel.
 Frequens, tis, adv. frequenter, talrijk, dikwerf.
 Frequentia, talrijke menigte.
 Frequento I (dikwijls) bezoeken.
 Frētum, zeeēngte.
 Fretus, c. abl. steunend.
 Frigidus, koud.
 Frons, tis, voorhoofd.
 Fructus IV, vrucht, winst, inkomst.
 Frugalitas, ātis, matigheid.
 Frumentarius, bijv. lex frumentaria, korenwet.
 Frumentum, koren.
 Fruor, itus en ctus sum III genieten.
 Frustra (fraus), te vergeefs.
 Frustror I bedriegen.
 Fuga, vlucht.
 Fugio, i, itum III vluchten, vermijden.
 Fugo I op de vlucht slaan.
 Fulgeo II blinken, schitteren.
 Fulmen, inis, bliksem.
 Fumo I rooken.
 Funāle, is, fakkell.
 Funda, slinger.
 Fundo, fudi, fūsum III verstrooien, verslaan; pass. stroomen.
 Fundus, grond, landgoed.
 Funebris, e, bijv. lectus, lijkbaar.
 Fungor, functus sum III waarnemen.
 Funiculus, dun touw.
 Funis, is, touw.
 Funus, ēris, lijkplechtigheid, begrafenis; f. ducere alicuius, iemand ter aarde bestellen.
 Fur, is, dief.
 Furax, ācis, diefachtig.
 Furcula (furca), bergpas.
 Furo III woeden.
 Furor, ōris, razernij; in furorem agi, verti, woedend worden; f. occupat aliquem, razernij maakt zich van iemand meester.
 Furtum, diefstal; furto auferre, ontvreemden.
 Fustis, is, knuppel.
 Futurus, toekomstig.
 Gabii, orum, reeds vroeg vervallen stad in Latium.
 Gades, ium, Cadix.
 Gaetuli, orum, bevolking van Gaetulia, in het N.W. van Afrika.
 Galea, helm.
 Gallicus, Gallisch.
 Gallus, Galliër.
 Gaudium, vreugde.
 Gaza, schat.
 Geminātus, dubbel.
 Geminus, dubbel; plur. tweelingen.
 Gemītus IV, zuchten, gejammer.
 Gemma, edelsteen.
 Gemo, ui, itum III zuchten.
 Gener, ēri, schoonzoon.
 Gens, tis (gigno), volksstam, geslacht.

Genu IV, knie.

Genus, ̄eris, geslacht, soort, wijze.
Germanus, i, Germaan.

Gero, esse, estum III voeren, dragen, verrichten, waarnemen, besturen; bellum, rem bene, male gerere, gelukkig, ongelukkig strijden; res gestae, (krijgs)daden; se gerere, zich gedragen, bijv. matrem, als moeder.

Gesto I dragen.

Gestus IV gebaar.

Gigno, genui, genitum III voortbrengen; genitus, afstammend.

Gladiator, oris, zwaardvechter.

Gladius, zwaard; Hispanus gl., een kort, tweesnijdend zwaard.

Gloria, roem.

Glorior I zich beroemen.

Gloriosus, roemrijk.

Gradus IV trap.

Graecia, Griekenland.

Graeculus (verachtelijk voor Graecus), arme Griek.

Gramen, inis, gras.

Grandis, e, groot.

Granum, pit, kern.

Graphium, griffel.

Gratia, gunst, invloed; gratia cum gen., ter wille van; gratia valere, in gunst staan; gratias agere, dank betuigen; gratiam referre, rependere, dank vergelden, dankbaarheid toonen; in gratiam redire, zich verzoenen.

Gratificor I dienst bewijzen.

Gratulatio, onis, gelukwensch.

Gratulor I gelukwenschen.

Gratus, aangenaam, dankbaar.

Gravate, ongaarne; haud, non gravate, zonder bedenken.

Gravis, e, adv. ̄iter, zwaar, lastig, ernstig, streng, hevig.

Gravitas, atis, waardigheid.

Gravor I bezwaar maken.

Grex, egis, kudde, menigte.

Gubernator, oris, stuurman.

Gymnasium, oefenplaats.

Habeo, bui, bitum II hebben, houden, behandelen, achten als; res praeclare se habet, de zaak is

voortreffelijk; bene habetur, het is in orde.

Habilis, e, geschikt.

Habitatio, onis, woning.

Habito I bewonen.

Habitus IV uiterlijk, kleeding.

Haedinus, van geiten.

Haereo, si, sum II blijven steken.

Haesitatio, onis, aarzeling; haesitatione impedi, vertraagd worden.

Haesito I dralen.

Halitus IV ademhaling.

Hamilcar, ̄aris, Hamilcar.

Hannibal, ̄ilis, Hannibal.

Hanno, onis, Hanno.

Harū spex, ̄icis, opperste waarzegger.

Hasdrubal, ̄ilis, Hasdrubal.

Hasta, speer; hastae subicere, openlijk verkoopen. Zie blz. 38.

Haud, niet.

Haud quā quam, geenszins.

Haurio, si, stum IV scheppen; ore, door den mond inademen.

Hebeto I afstompen.

Hellespontus, m. Hellespont.

Herba, kruid.

Hercules, is, Herkules.

Hereditas, atis, erfenis.

Heres, edis, erfgenaam.

Heri, gisteren.

Heu, ach.

Hiberna cūlum, plur. winterkwartier.

Hibernus, bijv. hiberna (castra), winterkamp.

Hic, haec, hoc, deze, die, de volgende, (dikwijls = mijn).

Hic, adv. hier.

Hiemo I overwinteren.

Hiems, mis, f. winter.

Hiero, onis, Hiëro.

Hierosolyma, ōrum, Jeruzalem.

Hilaris, e, vroolijk.

Hilaritas, atis, vroolijkheid.

Hinc, van hier; hinc . . hinc, ter eener, ter anderder zijde.

Hirundo, inis, f. zwaluw.

Hispania, Spanje.

Hispaniensis, e, Hispanus, Spaansch.

Historia, geschiedenis.

Ho die, heden.

Homo, inis, mensch.

Honestas, atis, eerlijkheid, deugd.

Honestus, eervol.

Honor, ōris, eeraamt; plur. eerbewijzen, eereplaatsen; honore, honorem habere, eer bewijzen; honoris gratia, eereshalve.

Honorificus, vereerend, eervol.

Honoro I vereeren; honoratus, geëerd.

Hora, uur.

Horreo, ui II bang zijn; aliquid, voor iets; horrendus, ijzingwekkend.

Horreum, voorraadschuur.

Horror, ōris, schrik.

Hortatio, ōnis, aansporing.

Hortor I aansporen.

Hortus, tuin

Hospes, itis, gastvriend.

Hospitium, gastvriendschap, verblijf; in hospitium invitare, als gast noodigen; hospitio recipere, gastvrij opnemen.

Hospitalis, e, gastvrij.

Hospitus, a, vreemd, te gast.

Hostia, offerdier.

Hostilis, e, adv. iter, vijandelijk, van een vijand.

Hostis, is, vijand.

Huc, hierheen; huc . . illuc, hierheen, daarheen.

Huiuscemodi, van dien aard.

Humanitas, ātis, menschlievendheid, beschaving; studia humanitatis, wetenschappelijke kennis.

Humānus, menschelijk.

Humerus, schouder.

Humilis, e, nederig.

Humor, ōris, vochtigheid.

Hydra, een waterslang. Zie blz. 34.

Iaceo, cui, cūtum II liggen; iacens, een gesneuvelde.

Iacio, iēi, iactum III werpen.

Iactatio, ōnis, slingering.

Iactito I (iacto), bluffen.

Iacto I werpen, pochen.

Iaculum, werpspies.

Iam, reeds; bij een negatie, meer; iamiam, op het oogeblik.

Iam dudum, reeds lang.

Ianiculum, us, Janiculus. Zie blz. 5.

Ianua, deur.

Iarbas, ae, Iarbas.

Ibi, daar.

Ib idem, terzelfder plaats.

Ico, i, ictum III slaan, treffen.

Ictus IV slag, worp.

Idaeus, Idaeisch.

Id circo, daarom.

Idem, eadem, idem, hij of zij ook.

Ideo, daarom.

Idoneus, geschikt.

Idus IV, de Idus.

Igitur, dus.

Ignarus, cum gen. onbekend met.

Ignavia, lafheid.

Ignis, is, m. vuur.

Ignobilis, e, onbekend, onedel, onberoemd.

Ignominia, smaad; per ignominiam, smadelijk.

Ignominiose, schandelijk.

Ignoro I niet weten.

Ignosco, novi, notum III vergeven; ignotus, onbekend.

Illico, terstond daarop.

Illac, Illic, daar.

Il lido (laedo), stooten tegen.

Il ligo I binden.

Illuc, daarheen; huc . . illuc Zie huc.

Il lūdo, si, sum III bespotten.

Il lustris, e, schitterend, doorluchtig; illustri loco natus, van voorname afkomst.

Il lusto I beroemd maken.

Imago, inis, f. beeld.

Im becillus, zwak.

Im bellis, e, laf.

Imber, bris, regen; imbrem dare, regen brengen.

Im buo, i, ūtum III doortrekken.

Imitator, ōris, nabootser; Aetnaei ignis im., evenals de Aetna vuurspuwend.

Imitor I navolgen.

Im maturus, ontijdig.

Im memor, ōris, ongedachtig.

Im mensus (metior), buitengewoon.

Immeritus, adv. o, onverdiend.

Im mineo II overhangen, dreigen.

Im minuo, ui, ūtum III verminderen.

Im mitto, isi, issum III binnenlaten, opwerpen; se immittere, zich neerstorten.

Immo, ja.

Im mobilis, e, onbewegelijk.
 Im mōlo I offeren.
 Im mortālis, e, onsterfelijk.
 Im mortalitas, ātis, onsterfelijkheid.
 Im mōtus, onbewegelijk.
 Im par, āris, ongelijk, niet bestand.
 Im patiens, tis, niet kunvende dulden.
 Im pedimentum, beletsel.
 Im pēdio IV verhinderen; impedītus, bezwaard.
 Im pello, pūli, pulsum III aansporen.
 Im pendeo II dreigen.
 Im pendium, moeite.
 Im pendo, di, sum III besteden; exemplo impendere, als voorbeeld stellen.
 Im pensa, kosten, uitgaven.
 Im perator, ōris, veldheer, opperbevelhebber.
 Imperatorius, bijv. laus imperatoria, veldheersroem.
 Im perfectus, onvoltooid.
 Im periosus, heerschzuchtig.
 Im perium, opperbevel, heerschappij, rijk, bestuur.
 Im pero I bevelen, beheerschen; imperare alicui quid, iemand iets gelasten te leveren.
 Im pētro I (op verzoek) verkrijgen.
 Im pētus IV vaart, aanval, haast; imp. animorum, geestdrift; impētū ferri, zich laten meeslepen.
 Im piētas, ātis, slechtheid.
 Im piger, gra, um, onverdroten.
 Im pius, slecht, misdadig.
 Im pleo, ēvi, ētum II vullen.
 Im plīco, ui, itum of avi, atum, I inwikkelen; morbo implicari, ziek worden; errore implicare, op een dwaalspoor brengen.
 Im plōro I smeeiken, aanroepen.
 Impollutus, onbezoedeld.
 Im pōno, sui, sītum III opleggen, opzetten; imp. navitus, in naves, inschepen; leges imponere, bepalingen voorschrijven.
 Imprimis. Zie In primis.
 Im primo, pressi, pressum III indrukken; signo impr., verzegelen.
 Im prōbo I verwerpen.
 Im prōbus, slecht.
 Im pro visus, onverwacht.
 Im prudentia, onvoorzichtigheid.

Im pūbes, ēris, knaap, niet manbaar.
 Im pūdēns, ntis, onbeschaamd.
 Im pugno I bestrijden.
 Im punitus, ongestraft.
 In, c acc., in, naar, op, tegen, tot, voor; c. abl., in, aan, op.
 In aestimabilis, e, onvergelykelyk.
 In ambūlo I op en neer wandelen.
 In anis, e, ledig.
 In auditus, ongehoord.
 In calesco, ui III warm worden.
 In cautus, onvoorzichtig.
 Incēdo, cessi, cessum III inkomen, voortstappen.
 In cendium, brand.
 In cendo, di, sum III ontsteken, in brand steken.
 In ceptum, poging.
 Incertus, ongewis, onbestendig.
 In cesso, ivi, itum III losgaan op; maledictis inc., met scheldwoorden vervolgen.
 In cessus IV gang.
 Incestus IV ontucht.
 In cīdo, di, casum III vervallen in, plaats vinden.
 In cīpio, cēpi, ceptum III beginnen.
 In cīto I aanzetten.
 In clāmo I toeroepen.
 In clino I neigen, overhellen, op de vlucht gaan.
 In clītus, beroemd.
 In clūdo, si, sum III insluiten.
 In co gnītus, onbekend.
 In cōla, bewoner.
 In colo, ui, cultum III bewonen.
 In colūmis, e, ongedeed; incolūmem cupere aliquem, iemands behoud wenschen.
 In commōdus, hinderlijk.
 In constantia, onstandvastigheid.
 In consultus, onbezonnen.
 In credibilis, e, ongelooflijk.
 In crēpo I, of ui, itum, knetteren, toeschreeuwen, schelden, smaden.
 In cresco, ēvi, ētum III aanwassen.
 Incruentus, onbloedig.
 In cultus, onbeschaafd.
 In cumbo, cubui, cubitum III zich toeleggen.
 In curiosus, zorgeloos.
 In cursio, ōnis, inval.

In cutio, ussi, ussum III slaan op.
 Inde, van daar, vervolgen.
 In dex, icis, aanwijzer.
 In dicium, aanwijzing, bewijs.
 In dico I aanduiden, aantoonen.
 In dico, xi, ctum III aankondigen;
 ind. bellum, oorlog verklaren.
 In dictus, bijv. indictā causā, zon-
 der verhoor of verdediging.
 In dīgeo, ui II behoeven.
 In dignatio, ōnis, toorn.
 In dignitas, ātis, onwaardige hande-
 ling, het stuitende.
 In dignor I kwaad zijn.
 In dignus, onwaardig; indigne ferre,
 niet kunnen verduwen.
 In do, dīdi, ditum III geven.
 Ind ōles, is, f. aard.
 In dūco, xi, ctum III invoeren,
 lokken, binnenleiden.
 Indulgeo, ulsi, ultum II door de
 vingers zien.
 In d uo, ui, ūtum III aantrekken.
 Industria, ijver.
 Industrious, ijverig.
 Indutiae, arum, verdrag.
 Ineo, ii, ūtum, ire, ingaan, begin-
 nen; pacem inire, vrede sluiten;
 consilium inire, plan opvatten.
 In ermis, e, (arma), ongewapend.
 Iners, rtis, traag.
 Inexpiabilis, e, onverzoenlijk.
 In facētus, flauw, onaardig.
 In famis, e, eerloos.
 In fandus, afschuwelijk.
 In fans, ntis, klein kind.
 In fectus, bijv. infectā rē, onver-
 richter zake.
 In felix, icis, ongelukkig.
 In fensus, verbitterd.
 In fero, tuli, illatum, inferre, in-
 brengen; se inferre, zich begeven,
 zich storten; terrorem inf., schrik
 inboezemen.
 In festo I onveilig maken.
 In festus, verbitterd.
 In ficio, feci, fectum III veront-
 reinigen.
 In fidus, ontrouw.
 In firmus, zwak.
 In flammo I ontvlammen, doen ont-
 branden.

In flecto, xi, xum III buigen.
 In flo I, opblazen; amnis aquis
 inflatus, sterk gezwollen rivier.
 In fluo, xi, xum III instroomen.
 In formo I vormen.
 Infra, beneden; inferior, zwakker;
 infimus, laagste, geringste.
 In fringo, fregi, fractum III buigen.
 In fūla hoofdband. Zie bl. 19.
 In fundo, fūdi, fūsum III ingieten.
 In gemisco, mui III zuchten over.
 In genium (gigno), karakter, natuur,
 geest, vernuft.
 In gens, tis, buitengewoon groot.
 In genuus, vrijgeboren; artes inge-
 nuae, vrije kunsten.
 In gero, gessi, gestum III opwerpen.
 In grātus, onaangenaam, ondankbaar.
 In gravesco III toenemen.
 In gredior, gressus sum III binnen-
 gaan.
 In gruo, ui III invallen.
 In hībeo, ui, ūtum III aantrekken
 In honeste, onteerend.
 In icio, ieci, iectum, icere, inwer-
 pen, insteken, inboezemen, inge-
 ven; manum inicere alicui, de
 hand op iemand leggen; laqueum
 inicere, een strop om den hals doen.
 In imicitia, vijandschap; inimicitias
 exercere, vijandschap plegen.
 In imicus, vijand, vijandig.
 In iquus (aequus), ongelijk, onbillijk,
 oneerlijk, ongunstig.
 Iniquitas, oneffenheid.
 In itio I inwijden.
 In itium, begin.
 In iuria, onrecht, beleediging.
 In iussu, zonder bevel.
 In iustus, onrechtvaardig.
 In nitor, nixus sum III steunen op.
 In nocentia, onbaatzuchtigheid.
 In notesco, ui, III bekend worden.
 In noxius, onschuldig.
 In numerabilis, e, en innumerus,
 talloos, ontelbaar.
 In nuo, i III aanduiden.
 In opia, gebrek, nood.
 In opinatus, onverwachts.
 In ops, pis, behoeftig; in. consilii,
 radeloos.
 In primis, vooral, bijzonder.

Inquam, zeg ik.
 In quietus, onrustig.
 Inquino I verontreinigen, bevleken.
 In quiro, sivi, situm III onderzoeken.
 Insatiabilis, e, overzadelijk.
 In scientia, onwetendheid.
 In scitia buiten weten.
 In sciis, onwetend.
 In scribo, psi, ptum III op iets schrijven.
 In sector I (sequor), vervolgen.
 In sequor, cutus sum III volgen, vervolgen.
 In sēro, sēvi, situm III inplanten; insitus, aangeboren.
 In sideo, sēdi, sessum II op iets zitten, bezetten.
 In sidiae, arum, hinderlaag; per insidias, met arglist; insidias parare, tendere, lagen leggen.
 Insidior I belagen, behoeren.
 Insido, sēdi, sessum III bezetten.
 Insigne, is, (signum), onderscheidingssteeken.
 Insignis, e, in het oog vallend, uitstekend.
 In silio, ui of ii, ultum IV springen.
 In sinuo I indringen.
 In solens, overmoedig.
 In solentia, overmoed.
 In solitus, gewoon.
 In sons, tis, onschuldig.
 In spectro I toezien.
 In sperabilis, e, ongehoopt.
 In spicio, spexi, spectrum III onderzoeken.
 In spuo, i, utum III spuwen.
 Instar, evenals.
 Instigo, prikkelen.
 In stinctus, aangedreven.
 In stituo, i, utum III instellen, aan-, opstellen, bepalen, zich voor-nemen, onderrichten, africhten.
 Institutum, bijv. vitae, levenswijze.
 In sto, stiti I op handen zijn; operi instare, ijverig bezig zijn.
 In stru mentum, hulpmiddel; instr. rusticum, landbouwgereedschap.
 In struo, xi, ctum III opstellen, uitrusten, inrichten, voorzien.
 In suesco, ēvi, ctum III zich gewennen.
 In suētus, ongewoon.

In sula (verg. sal), eiland.
 In sum, fui in, inesse, in zijn; alicui inest, iemand heeft.
 In süper, bovendien.
 In superabilis, e, onbegaanbaar.
 In susurro I influisteren.
 In tactus, onaangetast.
 In teger, gra, grum (in tango), ongedeerd, rechtschapen; int. ab, vrij van.
 Intel lego, lexi, lectum III begrijpen.
 In temeratus, ongeschonden.
 In temperies V opgewondenheid.
 In tempesta nocte, in het holle van den nacht.
 Intendo, di, tum III ergens heen richten; intentus, oplettend, zijn aandacht vestigend.
 Inter, tusschen, onder, tijdens.
 Inter calarius mensis, schrikkelmaand.
 Intercālo I inschuiven.
 Intercedo, cessi, cessum III voorkomen.
 Intercipio, cepi, ceptum III ont-nemen, opvangen.
 Inter dico, xi, ctum III verbieden; int. aquā et igni, verbannen.
 Inter diu, bij dag.
 Inter dum, somwijlen.
 Inter ea, intusschen.
 Inter eo, ii, ūtum, ire, sterven.
 Inter fector, ōris, moordenaar.
 Inter ficio, feci, fectum III dooden.
 Inter icio, ieci, iectum III tusschen werpen, pass. liggen; corpus intericēre, zich tusschen in stel-len; interiecto anno, paucis diebus interiectis, na verloop van een jaar, van enkele dagen.
 Interim, inmiddels.
 Inter imo, ēmi, emptum III uit den weg ruimen, dooden.
 Inter itus IV val.
 Inter mitto, isi, issum III uitstellen.
 Inter necio, ōnis, ondergang; ad internecionem vincēre, geheel en al verslaan.
 Inter nuntius, bode.
 Inter pello I (met vragen) bestormen.
 Inter pōno, sui, situm III bijv. moram, oponthoud veroorzaken; fidem interponere, zijn woord geven; pass. verloop.

Inter pres, ĕtis, tolk.
 Inter prĕtor I verklaren.
 Inter rōgo I ondervragen.
 Inter rumpo, rūpi, ruptum III afbreken.
 Inter sum, fui, esse, tegenwoordig zijn; scholis int., de school bezoeken.
 Inter vallum, afstand; per intervalla, met tusschenruimten.
 Inter vēnio, vēni, ventum IV bijkomen.
 Inter verto, ti, sum III onttrekken.
 In tolerabilis, e, ondragelijk.
 In tonsus, ongeschoren.
 Intra, binnen; intĭmus, innigst.
 Intro I binnentreden.
 Introducto, xi, ctum III binnenleiden.
 Intro eo, ii, itum, ire, binnentreden.
 Intro mitto, isi, issum III binnenlaten.
 Intro rumpo, rupi, ruptum III indringen.
 In tueor, itus sum II aanzien, aanschouwen.
 In tumesco, mui III opzwellen.
 Intus, binnen.
 In ultus, ongewroken.
 In undo I overstromen.
 In usitatus, ongebruikelijk.
 In vado, si, sum III aangrijpen, indringen, bemachtigen.
 In valĭdus, zwak.
 In veho, xi, ctum III inbrengen; pass. (ergens) heenrijden, heen-varen; ĭnvehi in, uitvaren tegen, schelden op.
 In venio, vēni, ventum VI vinden.
 In vestigo I opsporen.
 In vĭcem, beurtelings.
 In victus, onoverwinnelijk.
 In video, vidi, visum III benijden, haten; ĭnvisus, gehaat.
 In vidia, nĭd; in ĭnvidiam venire, gehaat worden.
 Invidiōsus, gehaat.
 In violātus, ongedeerd.
 Invito I uitnoodigen, uitdagen.
 Invitus, tegen den zin.
 In volvo, vi, utum III inwikkelen.
 Iocor I schertsen.
 Iocus, scherts.
 Ipse, a, um, zelf; is ipse, juist hij; ad id ĭpsum, juist daarop.

Ira, toorn.
 Ira cundia, drift.
 Ira scor, atus sum III toornig worden; irātus, vertoornnd.
 Ir re vocabĭlis, e, onherroepelijk.
 Ir rideo, risi, risum II bespotten.
 Ir risus IV spot.
 Ir rĭtus (ratus), vergeefsch.
 Ir rumpo, rūpi, ruptum III inval doen.
 Ir ruo, ui III aanstormen, opdringen.
 Ir ruptio, ōnis, inval.
 Isthmius, Isthmisch.
 Ita, zoo; non ita, niet zeer.
 Italia, Italiĕ.
 Italĭcus, Italiaisch.
 Itālus, een Italiaan.
 Itāque, en zoo, derhalve.
 Item, evenzeer.
 Iter, tinĕris (verg. eo), weg, reis, marsch; iter magnum, geforceerde marsch.
 Itĕro I hernieuwen.
 Iterum, ten tweeden male; iterum ac saepius, herhaaldelijk.
 Iubeo, iussi, iussum II bevelen, aansporen; populus iubet, het volk besluit.
 Iucundus (iuvo), aangenaam.
 Iudaeus, Jood.
 Iu dex, dĭcis, rechter.
 Iudicium, oordeel, rechtbank.
 Iudico I oordeelen; hostem iud., tot landsvijand verklaren.
 Iugĕrum, eri en ĕris (verg. iungo), een morgen of bunder land.
 Iugŭlum, hals.
 Iugum (iungo), juk, bergrug.
 Iugurthinus, van Iugurtha.
 Iumentum (iungo), lastdier.
 Iungo, xi, ctum III, verbinden; amicitiam iung., vriendschap sluiten.
 Iuno, ōnis, Juno (blz. 25).
 Iuppĭter, Iovis, Jupiter.
 Iuro I (ius), zweren.
 Ius, iŭris, recht; iure, terecht; in ius vocare, voor de rechtbank dagen; ius dicere, rechtspreken; in ius ire, voor het gerecht komen; ius causae, de eerlijkheid der zaak; ius gentium, het volkenrecht; ius fetiale, fetiaalrecht (blz. 8).

Iusiurandum, gen. iurisiurandi, eed;
iureiurando adigere aliquem, iemand
laten zweren

Iussum, bevel (gewl. plur.).

Iussus IV alleen in abl. bevel.

Iustitia, rechtvaardigheid.

Iustus, rechtvaardig, behoorlijk.

Iuvenis, is, jongeling; iuv. regius,
prins; iunior, jonger.

Iuventa en iuventus, utis, jeugd,
jonge manschap.

Iuvo, iuvi, iutum I helpen.

Kalendae, eerste dag der maand.

L. = Lucius.

Labes, is, f., gebrek.

Labor, ōris, inspanning.

Labor, psus sum III wankelen

Laboriosus, ijverig.

Labōro I zich inspannen, lijden, in
het nauw zijn; artus laborant,
aan jicht lijden.

Lac, lactis, n. melk.

Lacedaemonius, Lacedaemoniër.

Lacero I verscheuren, aanvallen,
teisteren.

Lacesso, ivi, itum III tergen, uitdagen.

Lacrima, traan; lacrimas gaudio ef-
fundere, vreugdetranen storten.

Lacrimor I, weenen; lacrimabun-
dus, weenend.

Lacus IV, meer.

Laedo, si, sum III beleedigen.

Laenas, ātis, Laenas.

Laetitia, vreugde.

Laetus, blijde; haud laetus, ontevreden.

Laevus, linksch; laeva, linkerhand

Lambo, i, itum III likken.

Lamentum, weeklacht.

Lamentor I jammeren.

Lamina, plaat.

Lancea, spear.

Lanificium, wolspinnen, weven.

Lanista, schermmeester.

Lanius, slager.

Lapideus, steenen.

Lapis, ūdis, steen, mijlpaal. Zie blz. 18.

Laqueus, strop.

Lar, laris, huisgod; lares, huis-
goden, het huis. Zie blz. 7.

Largior, itus sum IV schenken.

Largitio, ōnis, geldschenking.

Latēbra, schuilplaats.

Lateo, ui II verborgen zijn.

Latericius, a, um, van tegelsteen.

Latinus, iemand uit Latium; adj.

Latijnsch; Koning Latinus.

Latro, ōnis, roover.

Latro I blaffen.

Latus, ōris, zijde; plur. de borst.

Latus, adj. wijd, ver.

Laudabilis, e, lofwaardig.

Laudo I prijzen; laudandus, lof-
waardig.

Laurea, laurierkrans.

Laureatus, met laurieren bekranst.

Laus, dis, lof; plur. loftuitingen,
roemrijke daden.

Lautus, rijkelijk.

Laxitas, atis, groote ruimte.

Laxus, los.

Lectica, draagstoel.

Lectulus, bed.

Lectus, sofa.

Legatio, ōnis, gezantschap.

Legatus, gezant, onderbevelhebber.

Legio, ōnis, legioen (blz. 13).

Legitimus, rechtmatig.

Lego, lēgi, lectum III lezen, kie-
zen, verzamelen

Lenio IV stillen.

Lenis, e, adv. iter, zacht.

Lenitas, ātis, zachtheid.

Lenocinium, opsmuk.

Lentus, langzaam.

Lepidus, adj. slim.

Letalis, e, doodelijk.

Levis, e, licht, onbeteekenend.

Levo I verheffen; navem onere lev.,
een schip uitladen.

Lex, legis, wet, voorwaarde.

Libellus, boek.

Libens, ntis, adv. nter, gaarne,
vrijwillig; libentius, liever.

Liber, a, um, vrij.

Liber, i, Bacchus.

Liber, bri, boek.

Liberālis, e, vrijgevig, vriendelijk.

Liberalitas, atis, vrijgevigheid.

Liberi, orum, kinderen.

Libero I bevrijden; obsidone lib.,
ontzetten.

Libertas, ātis, vrijheid; libertas

- linguae, vrijmoedigheid in het spreken.
 Libertus, vrijgelatene.
 Libet, buit en bitum est II het lust.
 Libido, dñis, wellust, plur. zinnelijke lusten.
 Libra, pond.
 Libro I slingeren.
 Licentia, teugelloosheid, willekeur.
 Licet, cuit en citum est III het staat vrij, is geoorloofd.
 Licet, ofschoon.
 Lictor, òris, de lictor; zie blz. 7.
 Ligneus, houten.
 Limen, ïnis, drempel.
 Lineamentum oris, gelaatsstrekken.
 Lingua, tong, taal, spraak.
 Liquefacio, feci, factum III vloeibaar maken.
 Liquesco, licui III smelten.
 Literninus, van Liternum, een landgoed te Liternum.
 Litigator, òris, die een rechtsgeding voert.
 Litterae, arum, letters, brief, wetenschappen; literas dare ad, een brief schrijven aan.
 Litteratus, wetenschappelijk gevormd.
 Litus, òris, strand.
 Livor, òris, bleek kleur.
 Lixa, marketenster.
 Loco I plaatsen, verhuren, verpachten.
 Locri, òrum, Locri, zie blz. 35.
 Locuples, òtis, vermogend.
 Locupletio I rijk maken.
 Locus, plaats, streek; nobili loco ortus, van voorname afkomst; locum dare, gelegenheid geven.
 Longe, verreweg; l. aliud, geheel iets anders.
 Longinquus, langdurig.
 Longus, lang.
 Loquor, cūsum III spreken.
 Lorica, pantser.
 Lorum, riem.
 Lucerini, orum, bewoners van Luceria.
 Lucrum, winst.
 Luctor I worstelen.
 Luctus IV rouw.
 Lucus, heilig woud.
 Ludibrium, spot; ludibrio habere, voor den gek houden.
 Ludicrus, bijv. ludicra certamina, spiegelgevechten; ars ludicra, tooneelspelerskunst.
 Ludo, si, sum III spelen.
 Ludus, spel, school; ludos facere, parare, spelen geven, voorbereiden; ludus litterarum, leerschool.
 Lugeo, xi, ctum II treuren.
 Lugubris, e, treurig.
 Lumen, ïnis, licht.
 Luna, maan.
 Lupus, a, wolf, wolvin.
 Lusitanus, een Lusitaniër (th. Portugees).
 Lustrum I monsteren.
 Lux, ūcis, licht, levenslicht; primā luce, met het aanbreken van den dag.
 Luxuriam, zwelgerij; per luxuriam, in weelderigheid.
 Luxus IV weelde, verkwisting.
 Lydia, Lydië.
 M = Marcus. M' = Manius.
 Macedo, ònis, Macedoniër.
 Macedonia, Macedonië.
 Macedonicus, Macedonisch.
 Machina, werktuig, belegeringswerktuig.
 Macte esto, heil u! (vocat. van mactus).
 Mactio I slachten.
 Maecenas, ātis, Maecenas.
 Maereo II treuren.
 Maeror, òris, droefheid.
 Maestitia, treurigheid.
 Maestus, treurig, bedroefd.
 Māgis, meer.
 Magister, tri, meester; magister equitum, bevelhebber der ruitrij. Zie blz. 16.
 Magistratus IV overheidspost.
 Magnificentia, pracht.
 Magnificus, adv. e, prachtig, pronkend.
 Magnitudo, ïnis, grootte, grootheid.
 Magnus, groot; magn opère, zeer; maiores, voorouders; maxime, voornamelijk.
 Maharbal, ālis, Maharbal.

Maiestas, ātis, waardigheid; maies-
 statem prae se ferre, een ontzag-
 wekkend uiterlijk hebben.
 Maledico, xi, ctum III smaden,
 beschimpen, schelden.
 Male dictum, scheldwoord.
 Mālo, lui, malle, liever willen,
 vóórtrekken.
 Malus, slecht; malum, ramp; male,
 nauwelijks.
 Man cipium, slaaf.
 Man datum, opdracht.
 Mando I opdragen; litteris mandare,
 berichten.
 Mando, di, sum III kauwen.
 Mane, des morgens vroeg.
 Maneo, nsi, nsum II blijven.
 Manes, ium, schimmen der dooden.
 Zie blz. 29.
 Mani festus, bewezen.
 Manipulāris, e, soldaat van een
 manipulus, een afdeeling soldaten.
 Zie blz. 25.
 Manlianus, bijv. gens Manliana, het
 huis der Manlii.
 Mano I doordringen.
 Mansuetūdo, īnis, menschelijkheid.
 Manubiae, arum, buit.
 Manu mitto, isi, issum III vrijlaten.
 Manus IV f., hand, troep, haak;
 ultimam manum imponere, de
 laatste hand leggen.
 Mare, is, zee; m. Superum, de
 Adriatische zee.
 Margarita, parel.
 Marianus, tot Marius behoorend.
 Maritimus, bijv. copiae maritimae,
 zeemacht.
 Mar itus, (gehuwde) man.
 Marmor, ōris, marmer.
 Marmoreus, marmieren.
 Mars, tis, Mars, strijd, oorlogskans.
 Martius, aan Mars heilig, van Mars
 afkomstig; Mart. mensis, Maart.
 Masinissa, ae, Masinissa.
 Mater, tris, moeder.
 Maternus, van moederszijde.
 Matrimonium, huwelijk; in matr.
 dare, ten huwelijk geven.
 Matrōna, vrouw, dame.
 Matūrus, rijp.
 Mauri, orum, Mooren.

Medicā mentum, geneesmiddel.
 Medicus, geneesheer.
 Meditor I in den zin hebben.
 Medius, midden, onzijdig.
 Memor, ōris, cum gen. gedachtig.
 Membrum, lid.
 Memorabilis, e, gedenkwaardig.
 Memoria, herinnering, geheugen,
 geschiedenis.
 Memoro I vermelden.
 Mendacium, leugen.
 Mens, tis, geest, gedachte; plur.
 gemoederen.
 Mensa (Verg. metior, mensus), tafel.
 Mensis (Verg. metior.), maand.
 Mentio, ōnis, vermelding; mentio-
 nem facere de aliqua re, melding
 maken van iets; mentio incidit
 de, er is juist sprake van.
 Mentior IV verzinnen.
 Merces, ēdis f., loon.
 Mercor I koopen.
 Mereo, ui, itum II en deponens,
 verdienen, verwerven; bene mereri
 de, verdienstelijk zijn jegens.
 Mergo, si, sum III indompelen,
 in den grond boren, pass. zin-
 ken, verdrinken.
 Meri dies V (medius dies), middag.
 Meritum, verdienste; abl., terecht.
 Merx, cis, f. koopwaar.
 Messina, Messina.
 Metor I afmeten, afstekken.
 Metuo, i III vreezen, bezorgd zijn.
 Metus IV vrees.
 Micipsa, Micipsa.
 Mico, ui I vonkelen, blinken.
 Migro I verhuizen.
 Miles, itis, soldaat.
 Miletus, f. Milete.
 Milies, duizendmaal.
 Militāris, e, van den oorlog, krijgs-
 haftig; res mil., krijgswezen.
 Militia, krijgstdienst; domi mili-
 tiaequae, in vrede en oorlog.
 Milito I krijgstdienst verrichten.
 Mimus, tooneelspel; mimum transi-
 gere, een tooneelspel opvoeren.
 Minae, arum, bedreigingen.
 Minister (minor), dienaar.
 Ministerium, dienst.
 Minitor I dreigen.

Minor I dreigen.
 Minor, us, minder, (natu) jonger;
 minime, in het geheel niet.
 Minuo, i, ūtum III verminderen.
 Mirabilis, e, wonderlijk.
 Mirabundus, vol bewondering.
 Mira cŭlum, bewonderenswaardige
 zaak of daad.
 Mirificus, wonderbaar.
 Miror I zich verwonderen.
 Mirus, buitengewoon.
 Misceo, ui, xtum of stum II ver-
 mengen.
 Miser, a, um, ongelukkig.
 Miserabilis, e, beklagenswaardig; adv.
 miserabiliter, op treurige wijze.
 Misericordia, medelijden.
 Miseri cors, medelijdend.
 Miseror I betreuren.
 Missile, is (mitto), werptuig.
 Missio, ōnis, ontslag.
 Mitesco III zacht worden.
 Mithridates, is, Mithridates.
 Mithridaticus, Mithridatisch.
 Mitigo I bezadigen.
 Mitis, e, zachtaardig.
 Mitto, isi, issum III zenden, wer-
 pen, laten gaan, loslaten; m.
 vocem, uitspreken; senatum m.,
 de senaatsvergadering sluiten; m.
 in bona, beslag leggen op goederen.
 Mitylēnae (of Mytil.), arum, Mitylene.
 Moderatio, onis, matiging
 Moderātus, gematigd; moderatum
 animum gerere, zich beheerschen.
 Modestia, bescheidenheid.
 Modicus, matig, gewoon.
 Modius, een maat, (schepel).
 Modo, slechts, pas; modo... modo,
 nu... dan.
 Modus, maat, wijs; in modum, naar
 de wijze; hunc in modum, op de
 volgende wijze.
 Moenia, ium, (vesting)muren.
 Moles, is f., grootte, dijk; moles
 inicere mari, een dijk in zee leggen.
 Molestia, bezwaar, last.
 Molestus, bezwaarlijk.
 Molior, itus sum IV te weeg bren-
 gen, ondernemen, ondermijnen.
 Mollio IV weeken, effenen.
 Mollis, e, week, zacht.

Molo, ōnis, Molo.
 Mo mentum (moveo), oogenblik; leve
 dictu momentum, een kleinigheid.
 Moneo, ui, ūtum III vermanen,
 aansporen.
 Monitus IV ingeving.
 Mons, tis, berg.
 Monstrum, monster.
 Montanus, bergbewoner.
 Mora, uitstel, duur.
 Morbus, ziekte.
 Morior, tuus sum III sterven.
 Moror I ophouden, toeven, uitblijven.
 Mors, tis, dood; m. voluntaria,
 zelfmoord.
 Morsus IV beet; mors. doloris, ge-
 voel van pijn.
 Mortalis, e, sterfelijk; plur. men-
 schen.
 Mos, oris, gebruik; more, evenals;
 plur. mores, karakter; de, ex,
 pro more, naar gewoonte; morem
 gerere, toegeven, gehoorzamen.
 Motus IV onrust; terrae mot., aard-
 beving.
 Mōveo, mōvi, mōtum II bewegen,
 treffen, verwijderen; castra mov.,
 het kamp opbreken; senatu mov.,
 van het senatorschap ontsetten;
 tribu mov., uit een tribus verwij-
 deren; animum mov., vertoornen.
 Mox, spoedig.
 Mucius, Mucius; adj. van Mucius.
 Muero, ōnis, zwaard.
 Muliebriter, op vrouwelijke wijze.
 Mulier, ōris, vrouw.
 Muliercŭla, vrouw.
 Mulio, ōnis, muilezeldrijver.
 Multa, straf; multam dicere, boete
 opleggen.
 Multo I beboeten, straffen.
 Multifariam, op veel plaatsen.
 Multiplex, icis, veelvoudig.
 Multitudo, ūnis, menigte.
 Multus, vees; multo (tempore) post,
 lang daarna.
 Munditia, plur. opsmuk.
 Munia, ium, dienstplichten.
 Municipium, municipium Zie blz. 66.
 Munimentum, versterking.
 Munio IV verschansen, bouwen; viam
 munire, een weg banen.

Munus, éris, geschenk; m. publicum, staatsambt.

Muraena, lamprei (een zeevisch).

Murālis, e, bijv. corona muralis.

Zie blz. 75.

Muria, saus.

Murus, muur.

Mus, úris, muis.

Musa, Muse.

Mutatio, onis, wisseling.

Mutīna, Modena.

Mutinensis, van Modena.

Mūto I (moveo), veranderen; vestem mut., rouwkleederen aantrekken

Mutuus, wederkeerig.

Nam, namque, want.

Nanciscor, nactus sum III verkrijgen, aantreffen.

Naris, is, neusgat; plur. neus.

Narro I verhalen.

Nascor, natus sum III geboren worden, ontstaan, ontspruiten; natus, a, zoon, dochter.

Nasica, Nasica.

Nasus, neus.

Natio, onis (nascor), volksstam.

Natūra, natuur.

Naturalis, e, natuurlijk.

Natu maior of minor, maximus of minimus, de oudste, de jongste.

Natus, a, um, oud.

Nau fragium, schipbreuk.

Navālis, e, bijv. proelium navale, zeeslag; triumphus navalis, een triomf over een zeeslag.

Navi cūla, bootje.

Navigatio, vaart.

Navigium, vaartuig.

Navigo I varen.

Navis, schip

Navo I operam, dienst bewijzen.

Ne, opdat, niet.

Nebūla, nevel.

Nebūlo, onis, kwājongen.

Nec = neque.

Necessarius, noodig.

Necessitas, atis, noodzakelijkheid.

Nec o I dooden.

Necto, nexui, nexum III aanknopen, binden.

Nefandus, a, um, snood.

Ne farius, slecht, misdadig.

Nefas, onrecht.

Ne fastus bijv. dies, ongeluksdag; (op zulke dagen waren de rechtbanken gesloten).

Neg lēgo, exi, ectum III veronachtzamen.

Nego (ne aio), ontkennen, weigeren, zeggen, dat niet.

Negotium, last; negotia publica, staatszaken.

Nemo (ne hemo), īnis, niemand.

Nempe, immers.

Nemus, ōris, bosch.

Nepos, ōtis, kleinzoon.

Neptis, is, kleindochter.

Ne quaquam, nequiquam, geenszins.

Ne que, en niet, noch; neque . . neque, evenmin . . als.

Ne queo, ivi, itum IV niet kunnen.

Ne scio IV niet weten.

Neu = neve = et ne, en opdat niet.

Neuter, geen van beiden.

Nex, necis, (onnatuurlijke) dood.

Nexus, verbintenis voor schuld.

Ni = nisi.

Niger, zwart.

Nihil (ne hilum), niets, volstrekt niet; nihilo minus, secius, desniettemin.

Nihil dum, nog niets.

Nilus, Nijl.

Ni mirum, voorwaar.

Nimius adj. te groot; adv. nimis, nimium, al te groot.

Nisi, als of indien niet; na ontkenkende vormen: behalve, dan.

Niteo, ui II uitblinken.

Nitor, nisis en nixus sum III steunen.

Nix, nivis, ook plur. sneeuw.

No I zwemmen.

No bilis, e, (no sco) edel, van adel, bekend, roemrijk.

No bilitas, atis, adel, pracht.

Nobilito I adelen.

Noceo, ui, itum III benadeelen.

Noctu, bij nacht.

Noctua, nachtuil.

Nocturnus, nachtelijk.

Nolo, ui, nolle, weigeren.

No men, īnis (no sco), naam, schuld; nom. facere, een naam geven;

- nom. dare, zich als soldaat laten inschrijven; nom. profitēri, zich aanmelden.
- Nomino I noemen.
- Non (ne un um), niet.
- Nonae (novem), de 9e dag vóór de Idus, d. i. 5e of 7e dag der maand.
- Non dum, nog niet.
- Non nulli, sommigen.
- Non nunquam, somtijds.
- Nonus, de negende.
- Nō ta (no sco), kenmerk.
- Noto I straffen (door den Censor).
- Notus, bekend.
- Novacula, scheermes.
- Nov erca, stiefmoeder.
- Nov itas, ātis, nieuwheid.
- Novo I res, omwenteling maken.
- Novus, nieuw; homo novus, parvenu. Zie blz. 91.
- Nox, octis (verg. neco), nacht.
- Nub es, is, wolk.
- Nub o, psi, ptum III huwen (van de vrouw).
- Nud o I ontblooten.
- Nud us, in het onderkleed, ongewapend.
- Nullus, geen.
- Num, vraagpartikel: of.
- Numantinus, van Numantia.
- Numen, īnis, godheid, ingaving.
- Numero I tellen, uitbetalen.
- Numerus, getal, menigte, rang.
- Numīda, een Numidiër.
- Numidicus, Numidisch.
- Nummus, sestertius. Zie blz. 51.
- Nunc, nu; nunc . . nunc, nu, dan.
- Nunquam, nooit.
- Nuntio I berichten.
- Nuntius, bode.
- Nu per, kortgeleden.
- Nurus IV, schoondochter.
- Nusquam (loci), nergens.
- Nuto I (nuo), zich neigen, onzeker zijn.
- Nutrix, icis, opvoedster.
- Nux, nūcis, noot.
- Ob, wegens.
- Obaro I omploegen.
- Ob eo, ii, itum, ire, verrichten; diem supremum, sterven.
- Ob ēsus (edo), zwaarlijvig.
- Obicio, ieci, ictum III tegenwerpen, blootstellen, overleveren; catenam obic., een ketting spannen (over); obiectus, langs liggend.
- Ob iurgo I verwijten.
- Ob lecto I verheugen.
- Ob ligo I verplichten.
- Ob lino, lēvi, litum III besmeren.
- Obliquus, dwars.
- Ob livio (ōnis) omnes capit, allen vergeten.
- Ob liv i sco r, litus sum III vergeten.
- Ob noxius, blootgesteld.
- Ob oedio IV (audio), gehoorzamen.
- Ob rēpo, repsi, reptum III overvallen.
- Ob ruo, rui, rūtum III bedekken; telis obrutus, onder een regen van werptuigen.
- Ob saepio, saepsi, saeptum IV omheinen.
- Ob scūro I verduisteren.
- Ob scūrus, donker.
- Ob secro I smeeken.
- Ob sequium, gehoorzaamheid.
- Ob sēquor, cutus sum III gehoorzamen.
- Ob ses, īdis, gijzelaar.
- Ob sideo, sēdi, sessum II bezetten, belegeren.
- Ob sidio, ōnis, beleg; liberare, eximēre obsidione, ontzetten.
- Ob sidionālis (e) corona, belegeringskrans.
- Ob sisto, stīti, stītum III tegenstand bieden.
- Obs olētus (verg. alesco), versleten.
- Obstinātus, vast besloten.
- Ob strēpo, ui, itum III overschreeuwen.
- Ob stringo, inxi, ictum III verbinden; aere alieno obstrictus, met schulden beladen.
- Ob stupe facio, feci, factum III in verbazing brengen.
- Ob stupe sco, pui III verbaasd zijn.
- Ob tempero I gehoorzamen, inwilligen.
- Ob testatio, ōnis, bezwering.
- Ob tineo, tinui, tentum II in handen hebben, bezetten.
- Ob tingo, tīgi III tebeurtvallen.
- Ob torqueo, rsi, rtum II omdraaien.
- Ob trectator, ōris, tegenstand.

Ob trunco I neervellen.

Ob vĕnio, vĕni, ventum IV tebeurt-
vallen; somnio obvenit cui, iemand
droomt.

Ob vius, adv. ob viam, tegemoet.

Ob volvo, volvi, lūtum III omsluieren.

Occasio, ōnis (cado), gelegenheid.

Occāsus IV ondergang.

Oc cīdo (cado), cīdi, casum, sterven,
ondergaan.

Oc cīdo (caedo), cīdi, cīsum III
dooden.

Oc cultus, verborgen.

Oc cumbo, cubui, cubītum III be-
zwijken; (morte) occ., sterven.

Oc cupo I in bezit nemen, bezetten;
occupari in aliqua re, met iets
geheel bezig zijn.

Oc curro, ri, sum III tegemoet gaan,
beantwoorden.

Oc curso I tegenkomen.

Oculus, oog.

Odium, haat; odio esse, gehaat
worden.

Odōr, ōris, reuk; odores, reukwerk.

Offendo, i, nsum III aantreffen,
beleedigen.

Of fero, obtuli, oblātum III aanbieden.

Officina (facio), werkplaats.

Officiōsus, beleefd.

Officium, dienst, plicht, taak, be-
leefdheid.

Olea, olijfboom.

Oleum, olie.

Olim (ille), vroeger.

Omen, īnis, voorteeiken.

O mitto, misi, missum III uit het oog
verliezen, opgeven, niet spreken
van; occasionem om., gelegenheid
verzuimen.

Omni no, in het geheel.

Omnis, e, geheel; plur. allen, alles;
ad unum omnes, allen zonder
uitzondering.

Onero I belasten, beladen.

Onus, ēris, last.

Onustus, beladen.

Opera, moeite, werk; operam dare
magistro, les nemen bij een mees-
ter; operam dare, moeite doen
voor; operae pretium est, het is
der moeite waard.

O pĕrio, rui, rtum IV bedekken.

Opi fex, fīcis, werkman.

Opinio, ōnis, meening.

Oportet, uit II het moet.

Op peto, ii, itum III op den hals
halen.

Op pidani, orum, stedelingen.

Op pidulum, stadje.

Oppidum, (versterkte, grens) stad.

Oppleo, ēvi, etum II bedekken.

Op pono, posui, positum III te-
genstellen; pass. tegenover lig-
gen; oppositus, vijandig.

Op portunitas, gunstige gelegenheid.

Op portunus, gunstig.

Op primo, pressi, pressum III ten
onderbrengen, overweldigen.

Op pugnatio, ōnis, beleg.

Op pugno I belegeren, bestormen.

Ops, opis, hulp; plur. vermogen,
rijkdom, macht.

Opsonium, toespijs (vooral visch).

Optimātes, um, de behoudende partij.

Optio, ōnis, keus; optionem dare,
vrije keus laten.

Opto I wenschen.

Op ulentia, pracht.

Op ulentus, rijk.

Opus, ēris, werk.

Opus est aliquid of c. abl., men
heeft (iets) noodig.

Ora, kust.

Ora cūlum (os), orakel.

Oratio, ōnis, rede, toespraak.

Orator, ōris, redenaar, gezant.

Orb ītas, kinderloosheid.

Orbis, is, m. schijf, kring; (terrarum)
de aarde.

Orbo I berooven.

Orbus, subst. wees; orbus liberis,
kinderloos.

Ordino I ordenen.

Ordior, orsus sum IV beginnen.

Ordo, īnis, m. rij, gelid, stand,
wet; ordo remorum, rij roeiers;
ordinem ducere, officier zijn.

Ori go, īnis, oorsprong; originem
trahere, zijn oorsprong afleiden.

Orior, ortus sum IV ontstaan, ge-
boren worden, opkomen; oriun-
dus, afstammend; (sol) oriens,
oosten; ortus aliquo, zoon van.

Ornamentum, sieraad.
 Ornatus IV kleeding, opsmuk.
 Ornatus, aanzienlijk.
 Orno I uitrusten, versieren.
 Oro (os) I bidden.
 Ortus IV opkomst.
 Os, oris, mond, gelaat; in ore habere, op den tong hebben; ora conversa sunt, zich keeren tot.
 Os, ossis, been; plur. gebeente.
 Oscŭlor I kussen.
 Oscŭlum, kus.
 Os tendo, di, tum III toonen; praemia ost., premie uitloven.
 Ostento I (met voorbedacht) toonen.
 Ostentum, wonderteeken.
 Ostium, deur.
 Otiŭsus, zonder werk; otiose agere, lui leven.
 Otium, rust, ledigheid; per otium, in vrijen tijd.
 Ovatio, ōnis, kleine triomf.
 Ovo I juichen, een ovatio houden.
 Zie blz. 52.

P. = Publius.
 Pac o I onderwerpen.
 Pac iscor, pactus sum III afspreken.
 Pactio, ōnis, verdrag.
 Paedagŭsus, opvoeder.
 Paene, bijna.
 Paenitet, uit II het berouwt.
 Palaestra, worstelschool.
 Palam, openlijk; pal. est, het is duidelijk.
 Palatium, de Palatijnsche berg, paleis.
 Pallium, (Grieksche) mantel.
 Palor I rondzwerven.
 Palpēbra, ooglid.
 Paludamentum, krijgsmantel (des veldheers). Zie blz. 6.
 Palus, ūdis, f., moeras.
 Palus, paal.
 Pando, di, nsum en ssum III spreiden; crinibus passis, met losse haren.
 Pango, pepigi, pactum III bedingen.
 Panis, is, m. brood.
 Papaver, ēris, papaver.
 Par, paris, adv. iter, gelijk; subst. tegenpartij.
 Parabilis, e, gemakkelijk te verkrigen.

Parco, peperci, parcitum en parsum III sparen.
 Parcus, matig.
 Parens, ntis, vader; plur. ouders.
 Pareo, ui, itum II gehoorzamen.
 Pario, peperci, partum III voortbrengen, verwerven.
 Paro I bereiden; viam parare, een weg banen; voornemens zijn, toebe-reidselen maken, uitrusten; paratus, gereed, op het punt.
 Par ri cida (caedo), moordenaar.
 Parricidium, vadermoord.
 Pars, tis, deel, kant, partij, plur. rol; partibus favere, partes sequi, partium esse, tot een partij behooren; nulla ex parte, in geen opzicht.
 Parsimonia, spaarzaamheid.
 Partim, deels.
 Partior IV deelen.
 Par tus IV bijv. eodem partu edere, tegelijk voortbrengen.
 Parum, te weinig; parumper, een korten tijd.
 Parv ūlus, een klein kind.
 Parvus, klein.
 Pasco, pavi, pastum III weiden; pastum propellere pecŕa, het vee in de weide brengen; pass. eten.
 Passim (pando), hier en daar.
 Passus IV (pando), schrede.
 Pastor, herder.
 Pate facio, feci, factum III openen, aan den dag brengen, banen.
 Pate lla, (opene) offerschaal.
 Pateo, ui II open zijn.
 Pater, vader; plur. senatoren, patriciērs.
 Paternus, vaderlijk, van een vader.
 Patiens, ntis, e. gen., geduldig.
 Patior, passus sum II verdragen, dulden.
 Patricius, patricisch; plur. patriciērs.
 Patrimonium, erfenis, vermogen.
 Patrius, vaderlijk.
 Patrŕnus (pater), beschermheer; causarum patr., advocaat, pleitbezorger.
 Patruus, oom (van vaders zijde).
 Pauci, weinigen.
 Paucitas, ātis, klein aantal.

Paulatim, langzamerhand; caudam paulatim carpere, de haren een voor een uit de staart trekken.
 Paululum, een weinig.
 Paulum, een weinig; paulo post, ante, kort daarna, tevoren.
 Pauper, ōris, arm.
 Paupercūlus, armoedig.
 Paupertas, ātis, armoede.
 Paveo, vi II bang zijn.
 Pavidus, bevreesd.
 Pavor, oris, schrik.
 Pax, acis, vrede.
 Peccatum, zonde.
 Pecco I zondigen, dwalen, missen.
 Pectus, ōris, borst.
 Pecunia, geld; magna, parva pec., veel, weinig geld.
 Pecus, ōris, vee, kleinvee.
 Pedes, ītis, voetknecht.
 Pedester, tris, tre, bijv. copiae pedestres, voetvolk.
 Pedicūlus, voetje.
 Pel licio, lexi, lectum III verlokken.
 Pellis, is f., huid, lederen overtrek.
 Pello, pepuli, pulsum III drijven, op de vlucht jagen.
 Penātes, um, gaden van het huis, huis.
 Pendeo, pependi, pensum II (intr.), hangen.
 Pendo, pependi, pensum III (trans.), betalen.
 Penes, in de macht van.
 Penetro I doordringen.
 Penitus, binnen, geheel.
 Penuria, gebrek.
 Per, door, gedurende, over, langs.
 Per ago, egi, actum III volbrengen.
 Per agro, doortrekken.
 Per amoenus, zeer aangenaam.
 Per cello, culi, culsum III schokken, treffen.
 Per cītus bijv. ira, zeer toornig.
 Per contor I vragen.
 Per cussor, ōris, moordenaar.
 Per cutio, cussi, cussum III slaan, dooden; colapho perc., een klap geven; securi perc., onthoofden.
 Per do, dīdi, dītum III doen verloren gaan, bederven, verliezen; perditus deliciis, buitengewoon weelderig.

Perdūco, xi, etum III heenvoeren, overhalen; vitam perd., het leven doorbrenge; ad exitum perd., tot een einde brengen.
 Perduellio, onis, hoogverraad.
 Per egrinus, vreemd.
 Per en die, overmorgen.
 Per ennis (annis), e, eeuwig, altijd vloeiend.
 Per eo, ii, ītum, ire, verloren gaan, omkomen.
 Per facilis, e, zeer gemakkelijk.
 Per fero, tuli, lātum, ferre, verdragen; consensum perferre ad vitae finem, tot aan den dood de gunst genieten.
 Per ficio, feci, fectum III uitvoeren.
 Per fidia, trouweloosheid.
 Per fidus, trouweloos.
 Per fodio, fodi, fossum III doorboren.
 Per foro I doorboren.
 Per fruor, fructus sum III genieten.
 Per fūga, overlooper.
 Per fūgio, fugi, fugitum III ont-komen.
 Per gāmus, i, f., Pergamus.
 Per go, rexi, rectum III voortgaan.
 Periclitōr (periculum) I in gevaar verkeerē.
 Periculōsus, gevaarlijk.
 Pericūlum (cf. ex perior), gevaar.
 Per inde, evenzoo.
 Peritia, ervaring, kennis.
 Peritus, ervaren.
 Per lego, legi, lectum III doorlezen.
 Per magnus, zeer groot.
 Per maneo, mansi, mansum II voortdurend blijven.
 Permissus IV verlof.
 Permitto, misi, missum III veroorloven.
 Per moveo, movi, mōtum II bewegen.
 Per mulceo, mulsi, mulsum III strijken, stillen.
 Per multus, zeer veel.
 Per muto I uitwisselen.
 Pernicies (cf. noceo), ondergang; ultima perniciē vinci, een volslagen nederlaag lijden.
 Per niciōsus, verderfelijk.
 Pernicitas, (atis) bijv. pedum, snelvoetigheid.

Per oro I voordracht houden; causam per., een pleitrede houden.
 Per pello, puli, pulsum III aandrijven.
 Per petuus, adv. o. voortdurend; in perpetuum, voor altijd.
 Per rumpo, rupi, ruptum III doorbreken.
 Persa, een Pers; op blz. 70 de naam van een hondje.
 Per saepe, zeer dikwijls.
 Per scribo, psi, ptum III schrijven, samenstellen.
 Per sequor, secutus sum III vervolgen; bello pers., met oorlog tuchtigen.
 Perseus, ei, Perseus.
 Persevero I volharden.
 Per spicio, spexi, spectrum III doorzien.
 Per sto, stiti, stitum I volharden; in fide pers., trouw blijven.
 Per stringo, inxi, ictum III treffen.
 Per suadeo, asi, asum II overtuigen; id mihi persuadetur, ik ben daarvan overtuigd.
 Per taesus, spijtig.
 Per terre facio, feci, factum III schrik aanjagen.
 Per tinax (teneo), acis, hardnekkig.
 Per tineo, ui II zich uitstrekken, behooren.
 Per traho, axi, actum III sleepen.
 Per turbo I verontrusten.
 Per vāgor I rondzwerven.
 Per venio, vēni, ventum IV komen, perv. ad aures, ter oore komen; ad me nihil pervenit, ik heb geen genot van.
 Per volo, volui, velle, gaarne willen.
 Pes, pedis, m. voet.
 Pessinus, untis f. Pessinus in Galatia. Zie blz. 65.
 Pesti fērus, pestilens, ntis, verderfelijk.
 Pesti lentia, algemeene ziekte.
 Pestis, is, plaag.
 Petitio (peto), onis, het dingen.
 Peto, ivi, itum III gaan naar, dingen, vragen, eischen, halen, aanvallen.
 Phalērae, arum, versierselen aan den kop en de borst van paarden.

Pharētra, ae, koker.
 Pharnāces, is, Pharnaces.
 Pharsalicus, van Pharsālus.
 Philippi, orum, Philippi.
 Philosophia, wijsbegeerte.
 Philosōphus, wijsgeer.
 Pica, ekster.
 Pictor, ōris, schilder.
 Pietas, ātis, kinderliefde, vroomheid; pietatem colēre, rechtvaardigheid plegen.
 Piget, uit II het spijt me; haud piget dicere, ik heb er niet tegen om te zeggen.
 Pignus, ōris, onderpand, bewijs.
 Pileus, hoed.
 Pilum, speer.
 Pilus, haar.
 Pingo, pinxi, pictum III schilderen.
 Pinguis, e, vet.
 Pirāta, zeeroover.
 Piratēus, bijv. bellum piraticum, de oorlog tegen de zeeroovers.
 Pisc atorius, bijv. navis piscatoria, visschersboot.
 Piscīna, vischvijver.
 Piscis, is, m. visch.
 Piso, onis, Piso.
 Placabilis, e, gemakkelijk te bevredigen.
 Placeo, ui, itum II behagen; placet mihi, het lust mij, ik vind goed, besluit.
 Placīdus, vriendelijk.
 Placo I bevredigen.
 Plāga, streek.
 Plāga, wond.
 Planus, vlak, effen; adv. e, geheel, ten volle.
 Plaustrum, wagen; plaustra obicere, een barrikade maken van wagens.
 Plausus IV (plaudo), handgeklap.
 Plebeius, plebēisch, een Plebeier.
 Plebs, plebes, f., volk (tegenover den adel).
 Plecto III straffen, (meest passive).
 Plenus, vol.
 Plerique, aequē, āque, zeer velen.
 Plumbeus, van lood.
 Plumbum, lood.
 Pocūlum, beker; inter pocula, bij den wijn.

Poena, straf, boete; poenas dare alicuius rei, voor iets gestraft worden.

Poenus, Pheniciër, Karthager.

Poëta, ae, dichter.

Polliceor, citus sum II beloven.

Pompa, optocht.

Pompeianus, van de partij van Pompeius.

Pomptinus, Pomptijnsch.

Pondo (indeclin.), in gewicht, pond.

Pondus, ëris (pendo), gewicht.

Pone, achter.

Pono, sui, sítum III stellen, leggen, aanwenden; castra ponere, kamp opslaan.

Pons (pendo), ntis, brug.

Ponticulus, brugje.

Ponticus, van Pontus; triumphus

Ponticus, zege over Pontus, (in Bithynië).

Ponti fex, fíeis, opperpriester.

Populäres, ium, landgenooten.

Populor I plunderen.

Populus, volk.

Por rigo, rexi, rectum III zich uitstrekken, neervellen, toereiken.

Porro, verder.

Porta, poort.

Por tendo, tendi, tentum III voorstellen.

Por tentum, voorteeken.

Porticus IV, zuilengaanderij.

Porto I dragen, brengen.

Portorium, tol, belasting.

Portus IV haven.

Posco, poposci III eischen.

Pos sîdo, sêdi, sessum III beslag leggen; publice poss., voor den staat naasten.

Pos sum, potui, posse, kunnen; potens, machtig; plurimum pos., zeer veel invloed hebben.

Post, achter, na; postea, posthac, daarna.

Postërus, volgend, plur. nakomelingen; posterum (tempus), toekomst; postrëmo, ad postrërum, ten slotte, ten laatste.

Post hibeo, ui, ýtum II achterstellen.

Posti cum, achterdeur.

Postis, is, m. deurpost.

Post mödum, later.

Post quam, nadat.

Postri die, den volgenden dag.

Postulatio, ònis, eisch.

Postulo (posco) I eischen.

Potentatus IV heerschappij.

Potentia, macht.

Potestas, ätis, macht, recht, bezit, gelegenheid; potestati praeesse, een ambt vervullen.

Potior, us, verkieslijker, liever; potiorum habere, de voorkeur geven aan.

Potior IV bemachtigen.

Prae, praep. c. abl., voor zich uit, wegens, in vergelijking met; prae se ferre, vertooning maken.

Prae acutus, gepunt.

Prae beo (habeo), ui, ýtum II verschaffen, aanbieden; se praeb., zich betoonen; se praeb. spectandum, zich laten zien; aures praeb., audiëntie verlenen.

Prae cedo, cessi, cessum III voorgaan.

Prae ceptus, ipitis, steil.

Prae ceptor, òris, leermeester.

Prae ceptum, voorschrift.

Prae cido, cidi, cisum III (caedo), (van voren) afsnijden.

Pae cino (cano), cinui, centum III, voorspelen.

Prae cipio, cepi, ceptum III bevelen.

Prae cipito I (praeceps), voorover storten.

Praecipuus, adv. e, bijzonder, voor-namelijk.

Prae clärus, voortreffelijk.

Praeco, ònis, uitroeper.

Prae cox, cis (coquo), vroegrijp.

Praeda, buit.

Praedätor, òris, roover.

Prae dicatio, ònis, verklaring.

Prae dico I verklaren.

Prae dico, xi, etum III vooraf zeggen, waarschuwen.

Prae dítus, begaafd.

Praedium, landgoed.

Praedives, ýtis, zeer rijk.

Praedo, ònis, roover.

Praedor I plunderen.

Prae fectus, bestuurder, bevelhebber.

Prae fero, tuli, látum, ferre, voor-

- uitdragen, verkiezen boven, voorhouden.
 Prae ferox, cis, zeer woest.
 Prae ficio, feci, fectum III aan het hoofd stellen.
 Prae for I openlijk uitspreken.
 Praegredior, gressus sum III vooruitgaan.
 Prae lino (levi, litum III), bijv. tectorio, overpleisteren.
 Prae luceo, luxi III voorlichten.
 Prae mitto, misi, missum III vooruitzenden.
 Praemium, belooning.
 Praenestinus, van Praeneste, th. Palestrina, Z.O. van Rome.
 Praeparo I voorbereiden.
 Prae pono, posui, positum III aan het hoofd stellen.
 Prae ripio, ripui, reptum III ontnemen, wegrukken.
 Prae sagio IV voorgevoel hebben.
 Prae scio IV tevoren weten.
 Prae sens, ntis, aan wezig.
 Prae sidium, hulp, bezetting, wachtpost.
 Prae stans, ntis, voortreffelijk.
 Praestigiae, begoocheling.
 Praesto, stiti, stitum I de voorkeur verdienen, overtreffen, verichten, toonen.
 Prae sum, fui, esse, bevel voeren, besturen; summae rerum pr., het opperbevel voeren.
 Prae sumo, sumpsi, sumptum III ontleenen.
 Praeter, langs, behalve; praeter spem, tegen verwachting.
 Praeterea, buitendien.
 Praeter eo, ii, itum, ire, voorbijgaan.
 Praeter mitto, misi, missum III verzuimen.
 Praeter vehor, vectus sum III voorbijvaren.
 Prae texta (texo), de gezoomde toga.
 Praetextatus, met de toga praetexta gekleed.
 Prae tor, oris (prae itor), praetor, bevelhebber. Zie blz. 50.
 Praetorius, van een praetor; navis praetoria, admiraalschip; vir praetorius, oudpraetor; praetorium, veldheerstent.
 Praetūra, praetorsambt.
 Prae validus, zeer sterk.
 Prae venio, vēni, ventum IV voor-komen.
 Prae video, vidi, visum II vooruitzien.
 Prandium, ontbijt.
 Pratum, weide.
 Pravus, verkeerd.
 Preces, um, bede.
 Praecor I smeeken.
 Prehendo, di, sum III vatten.
 Premo, pressi, pressum III dringen; verecundia pressus, door eergevoel gedrongen.
 Preti osus, kostbaar.
 Pretium, prijs, waarde, loon, losgeld; magno pretio aestimare, hoogschatten.
 Pridem, te voren.
 Pri die, een dag geleden.
 Primōres, um, de aanzienlijksten.
 Primus (prae), de eerste; primum, voor het eerst; primo, in het begin; primo quoque tempore, quam primum, zoodra mogelijk.
 Prin ceps, cipis, de eerste, voorste, hoofd, aanzienlijkste; principes (viri), de voornaamsten.
 Principium, begin.
 Prior (prae), prius, eerder, vroeger, eerste (van twee).
 Priscus, oud.
 Pristinus, vroeger.
 Priusquam, eer dat.
 Priv ātim, voor zich.
 Privātus, eigen, gewoon burger (zonder post); opes privatae, partikulier vermogen.
 Privo I berooven.
 Pro, voor, in plaats van, als; pro contione, in de volksvergadering; pro rostris, op het spreekgestoelte.
 Pro āvus, overgrootvader.
 Probās, ātis, braafheid.
 Probo I goedkeuren, bewijzen.
 Proboscis, idis, f. snuit.
 Probrum, verwijt, overtreding.
 Probus, braaf, rechtschapen.
 Pro cedo, cessi, cessum III vooruittrekken, vooruit treden; in aciem proc., tot een gevecht uitrukken.

Pro cella, storm.
 Pro cēritas, ātis, grootte.
 Procērus, lang, slank.
 Pro clāmo I uitroepen.
 Proclivis, e, gemakkelijk.
 Pro consul, is, Proconsul. Zie blz. 55.
 Procul, ver, van verre; procul dubio, zonder twijfel; haud procul est, abest, quin, het scheelt weinig, of.
 Pro cumbo, cubui, cubitum III zich neerwerpen, neervallen.
 Pro curo I herstellen.
 Prodeo e, ii, itum, ire, voor den dag komen.
 Prodigium, voortteeken, wonder.
 Pro ditio, ōnis, verraad.
 Pro ditor, ōris, verrader.
 Pro do, didi, ditum III verraden; memoriae prod., berichten.
 Pro dūco, duxi, ductum III voor den dag brengen.
 Proelior I strijden.
 Proelium, gevecht.
 Profectio, ōnis, vertrek.
 Profecto, voorzeker.
 Profero, tuli, lātum, ferre, voor den dag-, naar voren brengen, aanvoeren, uitstellen; in medium proferre, openbaren, in het openbaar vertoonen.
 Profectio, feci, fectum III vorderen; parum prof., niets uitrichten.
 Pro fic i scor, fectus sum III vertrekken.
 Pro fiteor, fessus sum II (fateor) openlijk verklaren.
 Profligo I verslaan.
 Pro fugio, fūgi, fugitum III vluchten.
 Pro fūgus, voortvluchtig; profugus esse alicuius, iets ontkomen.
 Pro fundo, fudi, fusum III verwisten.
 Pro fūsus, onmatig.
 Pro grēdior, gressus sum III voortrukken, naar voren gaan.
 Proh! ach!
 Prohibeo, bui, bītum II beletten; aditu prohibeo, de toegang wordt mij afgesloten.
 Proicio, ieci, iectum III voor-, neerwerpen.
 Proinde, deswegens, dientengevolge.

Pro lābor, lapsus sum III uitglijden, vervallen.
 Pro mineo II uitsteken.
 Pro mitto, misi, missum III beloven, lang laten groeien; promissum, belofte.
 Promoveo, movi, mōtum III bevorderen.
 Promptus, bereidwillig, vaardig.
 Promunturium (promineo), voorgebergte.
 Pro nepos, ōtis, achterkleinzoon.
 Pro nuntio I (openlijk) verkondigen.
 Pronus, neigend.
 Propago I voortplanten.
 Prope, nabij, bijna.
 Prope diem, weldra.
 Pro pello, puli, pulsum III verdrijven.
 Prope modum, bijna.
 Propensus, bijv. animus, genegenheid.
 Propere, haastig.
 Propero I zich haasten.
 Propinquus, verwant, nabijzijnd; proximus, naastvoorgaande of volgende; proximum, nabijheid; proxime, pas, kort geleden; proximi, de naasten.
 Pro pono, posui, positum III voorstellen, tentoonstellen, bekend maken; propositum, voornemen.
 Proprius, adv. e, eigen, eigendommelijk, in het bijzonder; proprii iuris, zelfstandig.
 Propter, wegens.
 Pro pulso (frequ. v. pello) I afweren.
 Pro ripio, pui, reptum III voort-sleuren; se proripere, wegstormen.
 Pro rogo I verlengen.
 Prorsus (provorsus), geheel.
 Pro scindo, scīdi, scissum III kwaad bejegenen.
 Pro scribo, scripsi, scriptum III vogelvrij verklaren.
 Pro scriptio, vogelvrijverklaring.
 Pro sequor, secutus sum III geleiden.
 Pro silio, silui en sili, sultum IV vooruitspringen.
 Pro spectus IV uitzicht.
 Pro sper (spes), a, um, voorspoedig.
 Pro spicio, spexi, spectrum III vooruitzien.

Pro sterno, strāvi, stratum III ver-
sleen.

Pro sum, fui, prodesse, voordeelig
zijn.

Protendo, di, sum en tum III uit-
strekken.

Pro tinus, onmiddellijk.

Pro vehor, vectus sum III naar
buiten varen.

Pro videntia, voorzienigheid.

Provideo, vidi, visum II voorzien,
voorzichtig zijn.

Providus, voorzichtig, verstandig.

Provincia, ambtsgebied, wingewest.

Provocatio, ōnis, beroep

Provoco I uitdagen, zich beroepen.

Prudens (providens), verstandig.

Prudentia, voorzichtigheid.

Prusias, ae, Prusias.

Psittacus, papegaai.

Pubes, ēris (puer), volwassen.

Publico (populus) I, ten algemeenen
nutte maken, voor iedereen open-
stellen, verbeurd verklaren.

Publicus, van den staat, algemeen,
openlijk; munus publicum, open-
baar ambt; pecunia publica,
staatskosten; publice, van staats-
wege; publicum, openbare plaats.

Pudet, uit III zich schamen.

Pudor, ōris, schaamte; cum pudore,
tot beschaming; pudore victus,
uit schaamte.

Puella (puerula), meisje.

Puer, knaap; a pueris, van jongen af.

Puerilis, e, een knaap eigen; puer.
aetas, kinderleeftijd.

Pueritia, kindschheid.

Pugio, onis, m. dolk.

Pugna, gevecht.

Pugnax, ācis, strijdlustig.

Pugno I strijden.

Pulcher, ra, rum, schoon.

Pulchritudo, ōnis, schoonheid.

Pullarius, opzichter der kippen.

Pullus, kuiken.

Pullus, donker gekleurd.

Pulvis, ēris, m. stof.

Pungo, pupūgi, punctum III kwellen.

Punicus, Phenicisch, Karthaagsch.

Punio IV (poena), straffen.

Purgo I (purus), verschoonen.

Purpura, purper.

Purus, zuiver.

Puto I meenen.

Putrefacio, feci, factum III doen rotten.

Q. = Quintus.

Qua, waarlangs.

Quadragesimus, de veertigste.

Quadriga, vierspan.

Quaero, quaesivi, quaesitum III
zoeken, vragen, halen, verwer-
ven; quaerere ex, ab aliquo,
iemand vragen.

Quaeso, quesumus, och toe.

Quaestio, ōnis (quaero), vraag;
quaestionem habere, onderzoek
instellen.

Quaestor, ōris, quaestor. Zie blz. 65.

Quaestura, quaestuur.

Quaestus IV winst; quaestui habere
aliquid, van iets kostwinning
maken.

Qualis, e, hoedanig.

Qualiscumque, hoe ook, wie ook.

Quam, hoe, dan.

Quam diu, zoolang als.

Quam ob rem, waarom.

Quamquam, hoewel.

Quam vis, hoewel.

Quando, wanneer.

Quandoquidem, daar toch.

Qua propter, waarom.

Quantus, um, zoo groot, zoo veel als.

Qua re, waarom, en daarom.

Quartana, derdedaagsche koorts.

Quartus, de vierde; quantum, voor
de vierde maal.

Quasi, even alsof, als het ware.

Quater, viermaal.

Quatio, quassi, quassum III slaan.

Que, en.

Quemadmodum, zooals.

Querela, klacht.

Querimonia, klacht, bezwaar.

Queror, questus sum III klagen.

Questus IV klacht.

Qui, adv. hoe.

Quia, omdat.

Quicumque, quaec., quodc., ieder,
elk, die.

Quidam, quaed., quodd. subst. quidd.,
een zeker, sommige.

Quidem, wel, zeker; ne ... quidem, zelfs niet.

Quidni, waarom niet?

Quies, *ētis f. rust*, slaap.

Quiesco, *evi, etum III* rusten, slapen; *quiētus*, rustig.

Quilibet, *quael.*, *quodl.*, ieder, elk.

Quin, of, waarom niet; *quin etiam*, ja zelfs; *cum ind.* = *imperat.*

Quindecimviri, *orum*, het collegie der vijftien. Zie blz. 13.

Quinquennium (*annus*), tijd van vijf jaren.

Quinque remis, *e*, (*schip*) van vijf roeibanken.

Quinques, vijfmaal.

Quippe, immers.

Quirinalis, *e*, (*collis*), de Quirinaalsche (heuvel).

Quirites, *um*, Quiriten, Romeinen (als burgers van Rome). Zie blz. 54.

Quis, *quid*, wie, wat; *quid mihi cum*, wat baat mij.

Quisnam, *quidnam*, wie, wat namelijk.

Quispiam, *quaep.*, *quidp.*, (ooit) iemand, iets.

Quisquam, *quaep.*, *quicq.* en *quodq.* (ooit) iemand, iets.

Quisque, *quaep.*, *quidq.* en *quodq.*, ieder; *quarto quoque anno*, om de drie jaren.

Quisquis, *quaequae* en *quicquid*, wie ook; *quoquo modo*, op alle wijzen.

Quo, waarheen.

Quo (= *ut eo*) minus, opdat niet; *quo.. eo*, hoe.. des te.

Quoad, zoolang als.

Quocumque, waarheen ook.

Quod, omdat.

Quodsi, bijaldien.

Quomodo, zooals.

Quondam, eens.

Quoniam, daar toch.

Quoque, ook.

Quorsum (*versum*), waarheen.

Quot, hoe vele, zooveel als.

Quot annis, jaarlijks.

Quotidianus (*dies*), dagelijksch.

Quotidie, dagelijks.

Quoties, zoo dikwijls als, hoe dikwijls.

Quotiescumque, zoo dikwijls ook.

Quo usque, totdat.

Radius, straal.

Radix, *icis*, wortel; *radices montis*, de voet van een berg.

Ramus, tak.

Rapidus (*rapio*), snel.

Rapina, roof.

Rapio, *rapui*, *raptum III* rooven, wegnemen, wegsleepen; *rapi in ius*, voor de rechtbank gebracht worden.

Rapum, raap.

Rarus, zeldzaam.

Ratio, *ōnis* (*reor*), rekenschap; *rat. vitae*, levenswijze; *belli rat.*, krijgsplan; *rationem habere alii*, iets in aanmerking nemen; *rationem habet*, het is verstandig.

Ratis, is, vaarttuig.

Re bello I krijg hernieuwen.

Re cedo, *cessi*, *cessum III* wijken, teruggaan; *recedere a*, zich onthouden van.

Recens, nieuw, versch.

Re ceptus IV terugtocht; *receptui canere*, den terugtocht blazen.

Re cessus IV hoek.

Re cido, *cidi*, *casum III* weer vervallen, neerkomen.

Recido, *cidi*, *cisum III* verwijderen.

Re cipio, *cepi*, *ceptum III* terugkrijgen, opnemen; *se recipere*, zich terugtrekken.

Re cito I voorlezen.

Re conciliatio (*ōnis*), bijv. *gratiae*, herstel van vriendschap.

Re con cilio I (*cileo*), weer vereenigen; *gratiam reconc.*, weder vriendschap sluiten.

Re creo I moed inspreken.

Recta, lijnrecht.

Recte, naar behooren.

Re cūbo, *bui*, *bitum I* liggen.

Re cupero I heroveren.

Re cūso (*causa*) I weigeren, afwijzen.

Red do, *didi*, *ditum III* teruggeven, maken; *responsum red.*, antwoord geven; *epistolam red.*, een brief overgeven.

Re d eo, *ii*, *itum, ire*, terugkeeren.

Red igo, *egi*, *actum III* (ago),

- bijeenbrengen; milites in disciplinam red., de tucht onder de soldaten herstellen; in potestatem red., in de macht brengen; in provinciae formam red., tot wingewest maken; ad certum modum red., binnen een bepaalde maat brengen.
- Redimio IV omkransen.
- Red imo, emi, emptum III terugkopen, loskopen.
- Redintēgro I hernieuwen.
- Red itus IV terugkeer.
- Re dūco, xi, etum III terugvoeren.
- Re fello, felli III weerleggen.
- Re fero, ttuli, lātum, ferre, terugbrengen, vermelden, overbrengen; ref. de, een voordracht doen over; pedem ref., vluchten; omnia ad voluptatem ref., alles om het genoegen doen; par pari ref., met gelijke munt vergelden; se ref. ad philosophiam, zich met de wijsbegeerte bezig houden.
- Reficio, feci, fectum III herstellen.
- Re flecto, xi, xum III omkeeren.
- Re foveo, fovi, fotum II doen herleven.
- Re fringo, frēgi, fractum III verbreken.
- Re fugio, fugi, fugitum III ontvluchten.
- Regālis, e, koninklijk.
- Regimen, inis, bestuur.
- Regina, koningin.
- Regio, ōnis, streek.
- Regius, koninklijk; regia (domus), paleis; regii (milites), koninklijke troepen.
- Regno I koning zijn.
- Regnum, koningschap.
- Rego, rexi, rectum III besturen.
- Re gredior, gressus sum III terugkeeren.
- Re icio, ieci, ictum III afwerpen.
- Re lābor, lapsus sum III terugtreden.
- Relēgo I verbannen.
- Religio, onis, godsdienstzin, geweten, gevoel van schuld; religioni habere aliquid, uit vrees voor de goden zich van iets onthouden.
- Religiosus, heilig, stipt van geweten.
- Religo I aanbinden.
- Re linquo, liqui, lictum III laten varen, overlaten, achterlaten.
- Reliquiae, arum, overblijfselen.
- Reliquus, overig.
- Re maneo, mansi, mansum II terug-, achterblijven.
- Remedium, geneesmiddel, operatie.
- Re mīgro I verhuizen.
- Re missio, onis, ontspanning.
- Re mitto, misi, missum III terugzenden, nalaten, wegzenden, ophouden, overgeven; alicui poenam rem., om iemands wil straf kwijtschelden.
- Re moveo, mōvi, mōtum III terugtrekken, verwijderen.
- Re munero I vergelden.
- Remus, roeispaan.
- Re nascor, natus sum III herboren worden.
- Re novo I vernieuwen.
- Re nuntio I terug berichten, uitroepen; ren. alicui rei, van iets afzien.
- Renuo, i III weigeren.
- Reor, ratus sum II meenen.
- Re pello, ppuli, pulsum III tergdrijven, afwijzen; lorica repellit tela, de werptuigen stuiten op het pantser af.
- Re pendo, pendi, pensum III opwegen tegen; malam gratiam rep., met ondank vergelden.
- Repente, adj. repentinus, plotseling.
- Re perio, pperi, pertum IV vinden.
- Re pēto, ii, itum III weer opzoeken, terugvorderen; viam rep., denzelfden weg gaan; auspicia rep., nog eens de auspicia waarnemen; res rep., voldoening eischen.
- Repetundae, bijv. accusare de pecuniis repetundis of repetundarum, wegens geldafpersing aanklagen; repetundarum convictus, bewezen als schuldig aan knevelarij; repetundarum damnari, om knevelarij veroordeeld worden.
- Re pleo, plevi, pletum II aanvullen.
- Repōno, posui, positum III weer opstellen, ophoopen.
- Re porto I terugbrengen.
- Re posco III vorderen.

Re prehendo, di, sum III berispen, afkeuren.

Reprehensio, ōnis, berisping.

Re primo, pressi, pressum III terugdringen.

Re promitto, misi, missum III wederkeerig beloven.

Repudio I terugdrijven, afwijzen.

Repudium, echtscheiding.

Repuerasco III weer kind worden.

Repugno I zich verzetten.

Repulsa, bijv. repulsam pati, afgewezen worden.

Reputatio, overweging.

Re puto I nadenken.

Re quiro (quaero), quisīvi, quisitum III zoeken.

Res, zaak, omstandigheid, reden, geschiedenis, staat, heerschappij, macht, daad.

Re scindo, scidi, scissum III verscheuren, afbreken, vernietigen.

Re seco, secui, sectum I afsnijden.

Re sēro I opensluiten.

Re servo I bewaren.

Re sīdo, resēdi, resessum III bedaren, vallen.

Re sisto, stīti, stitum III blijven staan, weerstand bieden.

Re solvo, vi, ūtum III oplossen.

Re spergo, rsi, rsum III besprengen.

Re spicio, spexi, spectrum III achter zich zien, aanzien.

Re spiro I herademem.

Re spondeo, di, sum II antwoorden, beantwoorden.

Re sponsio, ōnis, responsum, antwoord, orakel.

Res publica, staat, staatsregeling.

Re stinguo, nxi, nctum III uitbluschen.

Re stituo, ui, ūtum III herstellen, teruggeven, een balling terugroepen.

Re tineo, nui, tentum II terughouden, behouden.

Re trāho, traxi, tractum III terugbrengen.

Retro, terug.

Reus, schuldig, aangeklaagd,

Re vēra, inderdaad.

Reverens, eerbiedig.

Reverentia, eerbied, achting.

Re vertor, ti, sum III terugkeeren.

Re vivisco, vixi III herleven.

Re vōco I terugroepen, genezen van.

Rex, regis, koning.

Rhenus, Rijn.

Rhetogenes, is, Rhetogenes.

Rhetor, ōris, leeraar der redekunst.

Rhodanus, Rhone.

Rideo, risi, risum II lachen.

Rigo I bevochtigen.

Rigor, ōris, onbuigzaamheid.

Ripa, oever.

Risus IV gelach; risui esse, uitgelachen worden.

Rite, naar de wet, behoorlijk, op de maat.

Ritus IV (godsdienstig) gebruik.

Rixa, twist.

Robur, ōris, kracht.

Robustus, sterk, krachtig.

Rogatio, ōnis, verzoek.

Rogito I (met klem) vragen.

Rogo I vragen.

Rogus, brandstapel

Romānus, Romeinsch, Romein.

Rostrum, snavel; plur. spreekgestoelte. Zie blz. 61.

Rubīco, ōnis, Rubiko.

Rudis, e, onwetend, ruw; rudis homo, een leek.

Ruina (ruo), val; plur. puinhoop.

Rumor, ōris, gerucht.

Rumpo, rupi, ruptum III verstoren.

Ruo, rui, rutum III neerstorten, heensnellen.

Rupes, is, rots.

Rursus (re vorsum), rursus, wederom.

Rus, ruris, land; rura peragrarē, zich op het land ophouden.

Rustīcor I op het land vertoeven.

Rustīcus, landelijk.

Sabinus, Sabijnsch, Sabijn.

Sacer, gewijd.

Sacerdos, ōtis, priester, priesteres.

Sacerdotium, priesterschap.

Sacrarium, heiligdom.

Sacrī fīcium, offer.

Sacrī fīco I offeren.

Sacrum, offer, godsdienstplechtigheid.

Saeculum, eeuw.

Saepe, dikwijls.
 Saepio, psi, ptum IV insluiten.
 Saevio IV woeden.
 Saevitia, wreedheid.
 Saevus, woest.
 Sagino I mesten.
 Sagittarius, boogschutter.
 Sagūlum, sagum, soldatenmantel.
 Saguntus, Sagunte.
 Salernitanus, uit Salerno.
 Salii, orum, De Salii. Zie blz. 5.
 Salinum, zoutvat.
 Saltem, te minste.
 Salto I (salio) dansen.
 Saltus IV sprong; saltu traicere, overspringen.
 Saltus IV bergwoud.
 Salūbris, e, heilzaam, gezond.
 Salus, ūtis, f. behoud, leven; salutem dare, reddere, groeten, teruggroeten.
 Salutatio, ōnis, begroeting.
 Salutātor, ōris, begroeter.
 Salūto I begroeten.
 Salveo II gezond zijn; salve, wees gegroet.
 Salvus, behouden.
 Sambuceus, van vlier.
 Samnis, itis, Samniet.
 Sanctus, deugdzaam, onschendbaar.
 Sane, inderdaad.
 Sanguinolentus, met bloed bevlekt.
 Sanguis, īnis, m. bloed.
 Sapiens, tis, wijs, een wijze, wijsgeer.
 Sapio, pui en pii III verstandig zijn.
 Sarcina, pak, zadel.
 Sardinia, Sardiniā.
 Sarmentum, takje.
 Satteltes, ītis, een trawant.
 Satio I verzadigen; pass. (iets) moede worden.
 Satis, genoeg; satius, beter.
 Satis facio, feci, factum III voldoen.
 Satur, a, um, verzadigd.
 Saucius, gewond.
 Saxum, rots, steen.
 Scala (scando), (plur.) ladder.
 Scamnum (scando), voetbank.
 Scapha, boot.
 Scelerātus, misdadig, vervloekt.
 Scelestus, misdadig.
 Scelus, ēris, misdaad; per scelus, op misdadige wijze.

Schola, de school.
 Sei licet, immers.
 Scindo, scīdi, scissum III scheuren, splijten.
 Scio, scivi, scitum IV weten.
 Scipio, ōnis, staf.
 Sciscitor I navragen.
 Scriba, schrijver.
 Scribo, psi, ptum III schrijven.
 Scrinium, kast.
 Scriptor, ōris, schrijver; scr. rerum, geschiedschrijver.
 Scutum, (groot) schild.
 Se cēdo, cessi, cessum III weggaan.
 Se cerno, crēvi, crētum III afzonderen.
 Se cessus IV verwijdering.
 Sēco, cui, sectum I snijden.
 Se crētus (cerno), adv. o, geheim, heimelijk.
 Sector I volgen.
 Secundus (sequi), tweede, gunstig; res secundae, voorspoed; secundo amne, stroomafwaarts; mensa secunda, nagerecht.
 Secūris (seco), bijl.
 Secus, anders; haud secus ac, niet minder dan.
 Sed, maar.
 Sedeo, di, sessum II zitten.
 Sedes, is, f. zetel, woonplaats.
 Sed itio, ōnis, oproer.
 Se dūco, xi, ctum III ter zijde trekken.
 Sedulitas, ātis, ijver.
 Sedūlo, met voorbedacht.
 Segnis, e, traag.
 Segnities V traagheid.
 Sella (sedeo), stoel.
 Semel (cf. simul en singuli), eens; non semel, semel iterumque, dikwijls.
 Semen, īnis, zaad.
 Semi libra, half pond.
 Semi uncia of semuncia, een half ons, (¹/₂₄ libra).
 Semper, altijd.
 Sempiternus, altyddurend.
 Senator, ōris, Senator. Zie blz. 4.
 Senatorius ordo, senatorenstand.
 Senatus IV senaat.
 Senecta, senectus, ūtis, hooge ouderdom.

Senesco, nui III oud worden.
 Senex, senis, oud, grijsaard; senior, ouder.
 Senilis, e, van een oud man.
 Senium, hooge ouderdom.
 Senōnes, um, de Senonen. Zie blz. 24.
 Sensim, langzamerhand.
 Sensus IV gewaarwording.
 Sententia, gevoelen; sent. stat, er is besloten; ex sent., naar wensch.
 Sentinas, ātis, van Sentinum in Umbrië.
 Sentio, nsi, nsum IV bemerken, meenen, gezind zijn.
 Se parātum, afzonderlijk.
 Se pelio, pelivi, pultum IV begraven.
 Septēni, ieder zeven.
 Septiremis (navis), e, een schip met zeven roeibanken.
 Septuagesimus, de zeventigste.
 Sepulcrum (sepelio), graf.
 Sepultura, begrafenis.
 Sequor, cūtus sum III volgen; castra sequi, dienen onder; amicitiam sequi, zich aansluiten; causam sequi, tot een partij overgaan.
 Serius, adv. o, in ernst; serio agere, het ernstig meenen.
 Sermo, ōnis (sero), gesprek, taal.
 Sero, laat, te laat; serius, later.
 Sertum, krans.
 Servilis, e, slaafsch.
 Servitus, ūtis, slavernij.
 Servo I behouden, redden.
 Servus, a, slaaf, slavin.
 Sese = se.
 Sessor, ōris, zittende, berijder.
 Sestertius, sestertius. Zie blzz. 51, 104.
 Seu = sive.
 Severitas, ātis, strengheid.
 Severus, streng.
 Sextans, ntis, het zesde deel van een as.
 Sextilis, e, (mensis), Augustus. Zie blz. 118.
 Si, indien, als.
 Sibylus, gesis.
 Sibyllinus, Sibyllijnsch, van de Sibylle. Zie blz. 13.
 Sic, zoo.
 Sicco I drogen.
 Siccus, droog.

Siculus, Sicilisch.
 Sicut, sicūti, evenals.
 Signifer, ěri, vaandrig.
 Significo I aanduiden.
 Signo I verzegelen, onderteekenen.
 Signum, teeken, veldteeken, beeld; signa inferre, aanvallen; signa canere, sein geven.
 Silentium, stilzwijgen; sil. facere, stilte bevelen.
 Sileo, ui II stil zijn.
 Silva, bosch.
 Similis, e, gelijk; mei sim., mijns gelijke.
 Similitudo, ĩus, f. gelijkheid.
 Simplex, ĩcis, eenvoudig.
 Simul (similis), tegelijk; simul atque, zoodra als.
 Simulacrum, beeld; simulacrum pugnae edere, spiegelgevecht leveren.
 Simulo I veinzen, voorgeven; simulatus, zich voordoende.
 Simultas, ātis, vijandschap; simulatētem gerere, in vijandschap verkeeren.
 Sin, maar indien.
 Sine, zonder.
 Singularis, e, bijzonder.
 Singūli, een voor een, van ieder een.
 Sinister, tra, trum, linksch, gunstig.
 Sino, sivi, situm III laten.
 Sinus IV boezem; sinum facere ex toga, de toga tot een plooi vouwen.
 Sisto, (stiti) steti, statum III stellen, doen ophouden; gradum sistere, halt houden.
 Sitis, is, f. dorst.
 Situs IV ligging.
 Situs, gelegen.
 Sive, indien; sive .. sive, hetzij, hetzij.
 Sobrius (verg. ebrius), nuchteren.
 Socer, ěri, schoonvader.
 Sociālis, e bellum, de bondgenootenkrijg.
 Societas, atis, bondgenootschap; societatem iungere, inire, een verbond sluiten; in societatem recipere, als bondgenoot aannemen.
 Socio I gemeenschappelijk maken; regnum soc., de regeering deelen.
 Socius, bondgenoot, deelgenoot, compagnon.

Sodālis, is, kameraad.
 Sol, is, zon.
 Soleo, itus sum II gewoon zijn;
 solitus, gewoon.
 Solīdus, waar.
 Solitarius (solus), eenzaam.
 Solitudo, inis, f. eenzaamheid, een-
 zame plaats.
 Solium, troon.
 Sollemnis, e, feestelijk.
 Sollers, tis, handig.
 Sollicito I bewegen.
 Sollicitus, onrustig.
 Solum, bodem.
 Solus, adv. solum, alleen, slechts.
 Solvo, lvi, lūtum III los maken;
 classem solvere, in zee gaan;
 obsidionem solv., een beleg op-
 heffen; disciplinam solv., de krijgs-
 tucht veronachtzamen.
 Somnium, droom.
 Somnus, slaap.
 Sonitus IV geluid.
 Sono, ui, itum I klinken, geluid
 geven.
 Sopio IV inslapen; somno sopitus,
 slaapdronken.
 Sordidatus, in rouwkleeding. Zie
 blz. 20.
 Sordidus, vuil.
 Sorex, icis, muis.
 Soror, oris, zuster.
 Sororius, van een zuster; tigillum
 sororium. Zie blz. 7.
 Sors, rtis, f. lot, loting.
 Sortior IV loten, bij loting krijgen.
 Sospes, itis, behouden.
 Sp. = Spurius.
 Spargo, si, sum III werpen.
 Spatium, ruimte, tijd, gelegenheid;
 in ingens spatium, ver heen.
 Species V schijn, vorm, aanblik; per
 speciem, specie, onder den schijn.
 Spectaculum, schouwspel.
 Spectator, oris, toeschouwer.
 Specto I aanschouwen.
 Speculator, oris, spion.
 Speculor I verkennen.
 Speculum, spiegel.
 Sperno, spreui, sprētum III ver-
 smaden.
 Spero I (spes), hopen.

Spes V hoop, verwachting; spe-
 pellicere, door beloften lokken.
 Spiritus IV adem, geest; plur.
 hooge dunk.
 Spiro I ademen.
 Splendīdus, glinsterend.
 Splendor, oris, glans.
 Spolio I berooven, de wapenrusting
 afnemen.
 Spolia, orum, afgenomen wapen-
 rusting, buit.
 Spondeo, sponondi, sponsum II
 (plechtig) beloven.
 Sponsio, onis, belofte.
 Sponsus, bruidegom.
 Sponte, vrijwillig.
 Squalidus, vuil.
 Squama, schub.
 Statim, terstond.
 Statio, onis, post.
 Stativus, vast; stativa habere, halt
 houden.
 Stator, oris, redder, bijnaam van
 Iuppiter.
 Statua, standbeeld.
 Statuo, ui, utum III vaststellen,
 besluiten.
 Statūra, gestalte.
 Status IV staat; st. publicus, staats-
 inrichting.
 Stercus, oris, mest.
 Sterilitas, atis, kinderloosheid.
 Sterno, stravi, stratum III uit het
 veld slaan.
 Stimulo I aansporen, aandrijven.
 Stimulus, prikkel.
 Stipendium, soldij, veldtocht; sti-
 pendia merere, facere, dienst-
 jaren hebben, dienst doen.
 Stipo I omgeven.
 Stirps, pis, f. stam, kroost.
 Sto, steti, stātum I staan; status,
 bepaald; promisso stare, belofte
 vervullen.
 Stolidus, dwaas.
 Strages, is, (sterno), hoop, nederlaag;
 stragem facere, nederlaag toe-
 brengen.
 Stragula, en ulum, deken.
 Strenuus, flink, dapper.
 Strepitus IV gedruisch; strepitum
 edere, gedruisch maken.

Stridor, ōris, gebrul.
 Strigōsus, mager.
 Stringo, nxi, ictum III trekken.
 Studeo, ui II trachten.
 Studiōsus, ijverig, geneigd tot.
 Studium, ijver, begeerte, genegenheid, plur. studiën.
 Stultitia, dwaasheid.
 Stultus, dwaas.
 Stupeo, ui II verbaasd zijn.
 Suadeo, asi, asum II raden.
 Sub, onder.
 Sub do, dīdi, dītum III onder iets leggen.
 Sub duco, xi, ctum III wegvoeren; se subducere, wegsluipen.
 Sub eo, ii, itum, ire, ondergaan, naderen; humeris subire, op zijn schouders nemen; periculum subire, een gevaar aandurven; venenum subit, het vergift dringt door.
 Suber, ēris, n. kurk.
 Sub icio, ieci, iectum III onderwerpen, voorleggen, ten slotte bijvoegen; humeros lecto funebri subicere, de baar op de schouders nemen; pass. aan den voet geleggen zijn.
 Sub īgo, egi, actum III onderwerpen.
 Sub inde, dikwijls.
 Sub itus, adv. o, plotseling.
 Sub lēvo I opheffen, steunen, verzachten.
 Sublīcius (pons), een op palen rustende brug.
 Sublimis, e, in de hoogte; sublimem abire, zich in de lucht verheffen.
 Sub lustris, e, weinig helder.
 Sub mitto, misi, missum III neerlaten, laten groeien; se ad pedes subm., zich aan (iemand's) voeten werpen.
 Sub moveo, vi, tum II verwijderen, wegdringen; castra submovere, de legerplaats verleggen.
 Sub rōgo I in de plaats kiezen of stellen.
 Sub scribo, psi, ptum III schrijven onder.
 Sub sellium, bank.

Sub sēquor, cutus sum III navolgen, op den voet volgen.
 Sub sidium, hulp, reserve.
 Sub sisto, stīti III blijven.
 Sub stituo, ui, utum III in de plaats stellen.
 Sub texo, ui, xtum III toevoegen.
 Sub vēho, vexi, vectum III pass. opvaren.
 Suc cedo, cessi, cessum III navolgen.
 Suc cessor, ōris, opvolger.
 Suc cessus IV welslagen, goed gevolg.
 Suc cingo, nxi, nctum III omgorden.
 Suc clāmo I toeroepen.
 Suc curro, curri, cursum III te hulp komen.
 Sudor, ōris, zweet.
 Sufficio, feci, fectum III in de plaats stellen, voldoende zijn.
 Suffigo, fixi, fixum III aanhechten.
 Suffoco I (faux), worgen.
 Suffōdio, fōdi, fossum III doorsteken.
 Suffrāgator, ōris, begunstiger.
 Suffragium (frango), stemming; suff. ferre, stemmen; ad suffragia ire, gaan stemmen.
 Sullānus, van Sulla.
 Sum, fui, esse, zijn; cum gen. behooren; non est quod, er is geen reden om.
 Summa, som; summa imperii, rerum, opperbevel.
 Sumo, mpsi, mptum III nemen.
 Sumptuarius, bijv. lex sumptuaria, wet op de vertering. Zie blz. 106.
 Sumptus IV kosten, uitgaven; sumptum facere, geld uitgeven.
 Supellex, lectilis, f. huisraad.
 Super, over, boven.
 Superbia, overmoed.
 Superbus, trotsch, overmoedig.
 Super in cīdo, i III van boven neervallen.
 Super icio, iēci, iectum III overheenvwerpen.
 Super nato I bovendrijven.
 Supero I overtreffen, overwinnen.
 Super stitiosus, bijgeloovig.
 Super sum, fui, esse, overig zijn; cum dat., overleven.

Superus, boven zijnde; superior, hooger, vroeger; supremus en summus, hoogste, laatste; summum, top.

Supersto, stiti I bovenstaan.

Super vënio, vëni, ventum IV er bij komen.

Super vivo, vixi, victum III overleven.

Super völo I overheen vliegen.

Suppeto, ii, itum, voorhanden zijn.

Supplex, icis, adv. suppliciter, genade, hulp vragend, smeekend

Supplicium, bestraffing, doodstraf; supplicio adficere, straf toedienen; supplicium exigere, vonnis voltrekken.

Supplico I smeeken, dankdagen houden.

Supra, boven, vroeger.

Surgo, rexi, rectum III opstaan.

Sus, suis, zwijn.

Suscipio, cëpi, ceptum III op zich nemen, beginnen.

Suspectus, verdacht.

Suspendium, ophanging.

Suspicio, önis, verdenking.

Suspīcor I vermoeden.

Sustineo, ui, tentum II dragen, uithouden.

Sutor, öris, schoenmaker.

Syphax, acis, Syphax.

Syracusae, arum, Syrakuse.

Syracusanus, van Syrakuse.

T. = Titus.

Tabella, tafeltje, brief.

Taberna, winkel, kleine woning.

Tabernaculum, tent.

Tabes, is, f. aftering.

Tabula, tafel, schilderijs, rekening, lijst.

Tabulatum, stelling.

Taceo, cui, citum II zwijgen; tacitus, zwijsend.

Taedium, tegenzin, spijtigheid.

Taeter, tra, trum, afschuwelijk.

Talentum, talent. Zie blz. 103.

Talis, e, zoodanig.

Tam, zoo; tam . . quam, zoowel, als ook; non tam . . quam, minder . . dan wel.

Tam diu, zoolang.

Tamen, echter.

Tandem, eindelijk.

Tanquam, evenals, alsof.

Tant opere = tanto opere, zoo (zeer).

Tantum, tantummödo, slechts.

Tantus, zoo groot.

Tarditas, atis, langzaamheid.

Tardo I belemmeren.

Tardus, langzaam, zwak.

Tarentinus, van Tarente.

Tarpeius, Tarpeisch. Zie blz. 3.

Tarquinius, orum, stad in Etrurië.

Tectorium, kalk.

Tectum, dak.

Tego, xi, ctum III bedekken.

Tegula, tegel.

Telum (tendo), wapen, pijl.

Temerarius, vermetel.

Temere, onvoorzichtig.

Temeritas, atis, onbezonnenheid.

Temperantia, zelfbeheersching.

Tempero I matigen, zich onthouden, besturen; temperans, matig.

Tempestas, atis, tijd, onweer.

Tempestive, te juister tijd.

Templum, tempel.

Tempus, öris, tijd, omstandigheid; id tempöris, te dier tijd.

Tendo, tetendi, tensum of tum III uitstrekken, streven, richten op.

Tenebrae, arum, duisternis.

Tenebricosus, duister.

Teneo, nui, ntum II houden, tegenhouden, in handen hebben; se tenere, blijven; dominatu teneri, onder de heerschappij staan.

Tener, era, erum, teeder.

Tento I onderzoeken, trachten te winnen.

Tentorium, tent.

Tepeo II warm zijn; Baiae fontibus tepentes, Bajae met zijn warme bronnen.

Ter, driemaal.

Tergiversor I uitvluchten zoeken.

Tergum, rug; a tergo, in den rug.

Terni, drie aan drie

Tero, trivi, tritum III wrijven; tempus terere, den tijd doorbrengen.

Terra, aarde, land.

Terreo, ui, itum II verschrikken.

Terrester, tris, e, op het land.

Terribilis, e, verschrikkelijk.
 Terror, oris, schrik, afschrik.
 Testamentum, uiterste wil.
 Testimonium, getuigenis.
 Testis, is, getuige.
 Testor I betuigen, bekrachtigen.
 Teutōnes, um, Teutonen.
 Theatrum, schouwburg.
 Thesaurus, schat.
 Thus, ūris, m. wierook.
 Ti. = Tiberius.
 Tibēris, is, m. Tiber.
 Tibia, fluit.
 Tibicen, ūnis, fluitspeler.
 Tigillum, balk.
 Tigranes, is, Tigranes.
 Timeo, ui II vreezen; cum dat., bezorgd zijn voor.
 Timīdus, angstig.
 Timor, oris, vrees; per timorem, uit vrees.
 Tirocinium, rekrutendienst; tir. ponere, zijn eersten veldtocht doen.
 Titūlus, opschrift.
 Toga, toga. Zie blzz. 9 en 20.
 Togatus, met de toga bekleed, in vrede.
 Tolēro I verdragen.
 Tollo, sustūli, sublatus III opheffen, opnemen, wegnemen; animum tollere, weer moed vatten.
 Tondeo, totondi, tonsum II het haar afknippen.
 Tonitrus IV donder; plur. tonitrua, donderslagen.
 Tonsor, oris, barbier.
 Tonsorius bijv. cultellus, scheermes.
 Torqueo, rsi, rtum II kwellen, martelen.
 Torques, is, halsketen.
 Torreo, rui, tostum II roosteren.
 Torridus, verstijfd.
 Torvus, grimmig.
 Tot, zoovele.
 Tot idem, even zooveel.
 Totiens, zoo dikwijls.
 Tra do, dīdi, dītum III overgeven, meedeelen.
 Tra dūco, xi, ctum III overvoeren, doorvoeren, doorbrengen.
 Traho, xi, ctum III trekken, sleepen, bezig houden; trahere in, uitleggen als.

Tra icio, iēcī, iectum III oversteken, overvoeren, doorboren; nando traicere, overzwemmen.
 Tra no I overzwemmen.
 Trans, over.
 Transcendo, ndi, nsum III overstijgen.
 Transeo, ii, itum, ire, overgaan, voorbijgaan.
 Trans fero, tuli, latum III overbrengen; bellum transf., het krijgstooneel verleggen.
 Trans figo, xi, xum III doorboren.
 Trans fōdio, fōdi, fossum III doorsteken.
 Trans fuga, overlooper.
 Trans fūgio, fūgi, fugitum III overloopen.
 Transgredior, gressus sum III overgaan.
 Trans īgo, ēgi, actum III voleinden.
 Trans ilio, ii of ui IV overspringen.
 Trans marinus, overzeesch.
 Trans mīgro I verhuizen.
 Transmitto, misi, missum III oversteken, overzetten.
 Trans vōho, vexi, vectum III overvoeren.
 Trans versus, bijv. itinera transversa, zijwegen.
 Trasimēnus, Trasimeensch.
 Tremo, ui III sidderen.
 Trepidatio, ōnis, angst.
 Trepīdo I bang zijn, angstig heen en weer loopen.
 Trepīdus, angstig.
 Tribunal, ālis, stoel van den rechter, van den veldheer. Zie blz. 14.
 Tribunātus IV, het tribunaat.
 Tribunicius, van den tribuun.
 Tribūnus militum, krijgstribuun; trib. plebis, volkstribuun. Zie blzz. 17, 21, 40.
 Tribuo, ui, ūtum III toekennen, toeschrijven, toegeven; vitio tribuere, tot fout aanrekenen.
 Tribus IV f., tribus, stam. Zie blzz. 4, 65.
 Tribūtum, belasting.
 Tri duum, tijd van drie dagen.
 Tri ennium, tijd van drie jaren.

Tri geminus, bijv. fratres trigemini, drielingbroeders.

Tristi cūlus, een weinig bedroefd.

Tristis, e, treurig, streng.

Triumphālis, e, die een triomf gehouden heeft; corona tr., zegekrans; vestis tr., overwinnaarskleed. Zie blz. 39.

Triumpho I zegevieren, zegetocht houden. Zie blz. 39.

Triumphus, zege; triumphum agere ducere, zegetocht houden.

Triumvir, drieman. Zie blzz. 104, 113.

Troia, Troje, hoofdstad van Mysië.

Tropaeum, zegeteeken.

Trucido I vermoorden.

Truncus, stam, romp.

Trux, ūcis, grimmig.

Tuba, trompet.

Tueor, ūtus sum II beschermen, handhaven.

Tugurium, hut.

Tum, toen, dan; tum maxime, juist toen; tum... tum, zoowel als.

Tumescō, ui III opzwellen.

Tumultuor I oproer maken.

Tumultus IV (verg. tumulus) oproer.

Tunc, toen; tunc temporis, toen ter tijd.

Tunica, tunica, onderkleed. Blz. 20.

Turba, menigte.

Turbo I in verwarring brengen; turbatus oculis, verblind; turbatus mente, buiten zich zelf van schrik.

Turbulentus, onrustig.

Turdus, lijster.

Turma, eskadron.

Turmātim, eskadrongewijs.

Turpis, e, schandelijk.

Turris, is, f. toren.

Tusculānus, van Tusculum, in Latium op den Mons Albanus.

Tutēla (tueor), bescherming, voogdij.

Tutor, ōris, voogd, beschermer.

Tutor I verdedigen.

Tutus, adv. o, veilig.

Tyrannus, alleenheerscher.

Uber, ēris, n. uier.

Uber, ēris, vruchtbaar.

Ubi, waar, zoodra (= ubi primum).

Ubique, overal.

Ulciscor, ultus sum III wreken.

Ullus, eenig.

Ultio, ōnis, wraak.

Ultor, oris, wreker.

Ultra, ulterior (ulter), ius, aan de andere zijde, verder, verderaf, langer; ultimus, de laatste, minste, uiterste; ultimum, ad ultimum, voor het-, ten laatste.

Ultero, van zelf.

Ululātus IV gejammer.

Umbo, ōnis, knop van een schild.

Umbra, schaduw.

Una, tegelijk.

Unde, vanwaar, aan welken kant, waarom.

Undique, van alle kanten.

Unguis, is, m. nagel, klauw.

Unicus, eenig.

Universus, geheel; plur. allen.

Unquam, ooit.

Unus, een, alleen; unus alterque, de een na den ander; uno alteroque ictu, slag op slag; ad unum omnes, allen zonder uitzondering.

Unus quisque, unaquaque, unumquodque, ieder, elk.

Urbanitas, ātis, grootsteedschheid.

Urbānus, geestig.

Urbs, urbis, f. stad, Rome.

Urgeo, si, sum II in het nauw brengen.

Urinātor, oris, duiker.

Urna, urn.

Usquam, ergens.

Usque, uque ad, tot.

Usurpo I gebruik maken.

Usus IV gebruik, nut, ervaring; usui esse, van nut zijn; ex usu meo est, het is mij nuttig.

Ut, als, dat, opdat, zoodat; cum

ind., hoe, gelijk; cum perf., zoodra.

Uter, tra, trum, wie van beiden.

Uter, tris, m. (leeren) zak.

Uterque, traque, trumque, elk van beiden.

Uti = ut.

Uticensis, e, van Utika.

Utilis, e, nuttig, dienstig, bruikbaar.

Utilitas, ātis, voordeel.

Utīnam, dat toch.

Utique, vooral.

Utor, usus sum III gebruiken; amico

uti, een vriend hebben; familiariter uti, vertrouwelijk omgaan met.
 Ut pote, namelijk.
 Utrimque, aan beide zijden.
 Utrum, of (in een tweeledige vraag).
 Uxor, ōris, f. echtgenoot; uxorem ducere, huwen.
 Vaco I ledig zijn; cum abl., vrij zijn; vac. studiis, zich met studie bezig houden.
 Vacuus, ledig.
 Vae, wee!
 Vafer, fra, frum, sluw, listg.
 Vagitus IV geschrei.
 Valde, zeer.
 Valeo, ui, itum II sterk zijn, invloed hebben.
 Valetudo, ūnis f., gezondheid, toestand; ultima valetudine, in de laatste ziekte; adversa valetudine esse, ziek zijn.
 Validus, krachtig.
 Vallis, is, f. dal.
 Vallo I beschermen.
 Vallum, muur, verschansing.
 Vallus, paal, palissade.
 Vanus, ongegrond.
 Varius, verschillend.
 Varix, icis, aderspat.
 Varro, ōnis, Varro.
 Vas, vadis, borg.
 Vas, vasis, vat, vaas.
 Vasto I verwoesten.
 Vastus, woest, buitengewoon groot.
 Vates, is, ziener.
 Ve (suffix), of.
 Vectigal, ālis, belasting.
 Vegētus, levendig.
 Vehemens, ntis, heftig.
 Vehi cūlum, voertuig; vehiculum iunctum, bespannen rijtuig.
 Vēho, xi, ctum III voeren; pass. gedragen worden, rijden, varen.
 Veiens, ntis, uit Veji.
 Veii, iorum, Veji, in Etrurië aan de Cremēra, th. la Valca.
 Vellō I trekken.
 Velo I omsluieren.
 Velocitas, ātis, vlugheid.
 Velox, ōcis, vlug.
 Velum, zeil.

Velut, veluti, evenals.
 Vena būlum, jachtspriet.
 Venatio, ōnis, jacht.
 Venditio, ōnis, verkoop.
 Venditor, ōris, verkooper.
 Vendo, dīdi, dītum III verkoopen.
 Venēnum, vergift.
 Ven eo, ii, itum IV verkocht worden.
 Venerabilis, e, eerbiedwaardig.
 Veneratio, ōnis, vereering.
 Veneror I vereeren.
 Venia, verlof, vergiffenis.
 Venio, i, ventum IV komen.
 Venor I jagen.
 Venter, tris, m. maag, buik.
 Ventito I dikwijls komen.
 Ventus, wind.
 Venum do, dēdi, datum I verkoopen.
 Venus, ōris, Venus, zie blz. 1.
 Venustus, aanvallig.
 Ver, veris, n. lente.
 Verber, ēris, n. slag.
 Verbero I slaan.
 Verbum, woord; verba facere, spreken.
 Verecundia, eerbied, schroom.
 Verecundus, eerbiedig.
 Vereor II vreezen.
 Veritas, ātis, waarheid.
 Verno I (ver), bijv. solum bis flori-bus vernat, de bodem draagt tweemaal bloemen.
 Vero, waarlijk, maar, inderdaad.
 Verruca, uitwas.
 Versi cōlor, ōris, bont.
 Versicūlus, gedichtje.
 Versor I verkeeren, zich bezig houden.
 Versus IV vers.
 Versus, naar.
 Vertex, icis, top.
 Verto, ti, sum III keeren, pass. zich wenden; in meliorem statum vert., in beteren toestand komen; vitio vert., tot fout toerekenen.
 Verum, maar.
 Verus, adv. ē, waar; vero, in waarheid; verum, de waarheid.
 Vescor III eten.
 Vesper, ēri, en vespera, avond.
 Vestālis, is, Vestaalsche maagd. Blz. 1.
 Vestibūlum, voorhof.
 Vestigium, voetstap, spoor.
 Vestimentum, kledingstuk.

Vestis, is, f. kleeid.
 Veteranus, oud soldaat.
 Veto, ui, itum I verbieden.
 Vetus, ̄ris, oud.
 Vexo I kwellen, geweld aandoen.
 Vexillum, vaandel.
 Via, weg; viam dare, een weg banen.
 Vicarius, plaatsvervanger.
 Vicies, twintigmaal.
 Vicinus, naburig.
 Vicis, (gen.) f. vicem, vice, beurt;
 vicem praestare, plaats innemen.
 Victima, offer.
 Victor, ̄ris, overwinnend, over-
 winnaar.
 Victoria, overwinning.
 Victus IV voedsel.
 Vicus, straat, dorp.
 Vide licet, namelijk.
 Video, vidi, visum II zien; videre
 ne, op zijn hoede zijn dat; pass.
 schijnen; mihi videor, ik meen.
 Vigil, is, wachter.
 Vigilantia, waakzaamheid.
 Vigilia, wacht, nachtwacht, waken;
 vigilias agere, wacht houden.
 Zie blz. 47.
 Vigor, ̄ris, kracht.
 Vilicus, opzichter.
 Villa, buitenplaats.
 Vincio, nxi, netum IV binden.
 Vinco, vici, victum III overwinnen,
 overtreffen; sententiis vinc., over-
 stemmen.
 Vinculum, band, plur. gevangeniss.
 Vindex, ̄cis, heroveraar.
 Vindico I wreken.
 Vinum, wijn.
 Violentus, adv. nter, heftig.
 Viŕlo I geweld aandoen, beleedigen.
 Vir, viri, man.
 Virga, roede, staf.
 Virginitas, ̄tis, ongehuwde staat.
 Virgo, ̄nis, meisje.
 Virgultum, takje.
 Viridis, e, groen.
 Virilis, e, mannelijk, manhaftig.
 Viritim, man voor man.
 Virtus, ̄tis, dapperheid, goede
 eigenschap.

Vis, f., kracht, geweld, menigte,
 plur. strijddrachten; vim adferre,
 inferre, geweld aandoen; vim fa-
 cere, geweld bezigen; vi et armis,
 met kracht van wapenen; magna
 vi, dringend.
 Viso, i, um III bezoeken.
 Visus IV verschijning.
 Vita, leven, levenswijs.
 Vitium, ondeugd.
 Vitis, is, f. wijnstok, staf van
 een centurio.
 Vito I vermijden.
 Vitta, lint.
 Vituperatio, ̄nis, verwijt.
 Vitupero I verwijten.
 Vivo, xi, ctum III leven.
 Vivus, levend; flumen vivum, stroom-
 mend water.
 Vix, nauwelijks.
 Vociferō I schreeuwen.
 Vocito I noemen.
 Voco I roepen, noemen, noodigen;
 in dubium, in twijfel trekken.
 Volatus IV vlucht.
 Volito I heen en weer vliegen.
 Volo I vliegen.
 Volo, volui, velle, willen.
 Volucris, is, f. vogel.
 Volūmen (volvo), ̄nis, boekdeel.
 Voluntarius, vrijwillig.
 Voluntas, ̄tis, wil.
 Voluptas, ̄tis, genoegen, plur.
 zinnelijke lusten.
 Votum, wensch.
 Voveo, vovi, vōtum II beloven.
 Vox, vōcis, woord, geluid; clarā,
 magnā voce, met luide stem; una
 voce, eenstemmig.
 Vulgāris, e, gemeen.
 Vulgus, i, n. volk; vulgo, algemeen.
 Vulnēro I wonden.
 Vulnus, ̄ris, n. wond.
 Vultur, ̄ris, m. gier.
 Vultus IV gelaat.

Xerxes, is, Xerxes.
 Xenophon, ontis, Xenophon.

Zona, gordel, geldbeurs.

Sub 81

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS TE GRONINGEN.

<i>A. Bährens</i> , <i>Miscellanea Critica</i>	<i>f</i> 2,90
<i>A. Bährens</i> , <i>Lectiones Horatianae</i>	- 1,25
Dr. <i>F. van Capelle</i> en Dr. <i>A. Ekker</i> , <i>Nederlandsch—Latijnsch</i> <i>Woordenboek</i> , gebonden	- 4,90
Dr. <i>J. J. Cornelissen</i> , <i>Libellis Jocularis</i>	- 0,75
Dr. <i>C. A. Engelbregt</i> , <i>Latijnsch Woordenboek</i> , geb. <i>4de dr.</i> -	9,75
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Grieksch Woordenboek</i> , onder mede- werking van Dr. <i>C. M. Francken</i> , geb. . . <i>4de druk</i> -	9,75
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Nederlandsch-Grieksche Woordenlijst</i> en lijst van eenige eighnamen <i>4de druk</i> -	2,50
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Opstellen ter vertaling in het</i> <i>Grieksch</i> , 1—4 <i>7de druk à</i> -	1,25
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Letterkunde der Grieken en Ro-</i> <i>meinen</i> <i>3de druk</i> -	3,75
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Grieksche Spraakkunst</i> <i>2de druk</i> -	3,75
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Grieksche Buigingsleer</i> . . . -	1,25
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Uittreksel uit de letterkunde der</i> <i>Grieken en Romeinen</i> -	0,50
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>De studie van de Grieksche Oud-</i> <i>heidkunde gedurende de laatste jaren</i> -	0,50
Dr. <i>A. H. G. P. v. d. Es</i> , <i>Grieksche Antiquiteiten</i> <i>3de druk</i> -	2,00
<i>F. F. C. Fischer Jz.</i> , <i>Vocabularium op Caesaris belli Gallici</i> <i>libri VII</i> , met voorbericht van Dr. <i>J. Woltjer</i> -	0,75
Dr. <i>C. M. Francken</i> , <i>De Grieksche en Romeinsche Letterkunde</i> <i>in aard en grenzen</i> -	0,40
Dr. <i>C. M. Francken</i> , <i>Prometheus en Pandora</i> -	0,50
Dr. <i>C. M. Francken</i> , <i>Studie over Taal- en Letterkunde</i> -	0,25
Dr. <i>C. M. Francken</i> , <i>Plauti Aulularia</i> -	1,50

Dr. C. M. Francken, Grieksche Rudimenta, naar Krüger's Grieksche spraakleer bewerkt	2de druk f 2,25
Dr. C. M. Francken, Oratio de Civitate	- 0,60
Dr. A. Halberstadt, L'Homond's Urbis Romae viri illustres a Romulo ad Augustum	2de druk - 1,90
Dr. A. Halberstadt, Oefening in de Latijnsche vormleer -	0,90
Dr. A. Halberstadt, De hoofdpunten der Latijnsche Spraakleer -	1,40
Dr. T. J. Halbertsma, Hooger onderwijs en Grieksche letteren -	0,60
K. W. Krüger, Grieksche Spraakleer, bewerkt door Dr. C. M. Francken, 1e deel: Vormleer	à - 2,90
K. W. Krüger, Grieksche Spraakleer, bewerkt door Dr. C. M. Francken, 2e deel: Syntaxis	- 2,90
Dr. E. Mehler, Hoofdregels der Grieksche Syntaxis . . .	1,00
Dr. H. C. Michaëlis, Bloemlezing uit Latijnsche prozaschrijvers van Cicero tot Plinius Secundus	- 1,25
Dr. H. J. Nassau Noordewier, Isocratea. In usum Scholarum collegit	- 0,75
Dr. J. G. Schlimmer, Over het gebruik van den Coniunctivus in het Latijn	- 0,50
Dr. J. J. P. Valetton, Schets der Hebreuwsche Spraakkunst -	1,00
Dr. J. van Wageningen, Opstellen ter oefening in de Grieksche vormleer, I	- 1,25
Dr. J. v. Wageningen, Vocabularium en Alphabetische Woorden- lijst bij de opstellen ter oefening in de Grieksche Vormleer -	0,75
Dr. J. Woltjer, Latijnsche Grammatica.	2de druk - 3,90
Dr. J. Woltjer, Oefeningen voor het onderwijs in het Latijn. Eerste stuk.	- 1,25
Dr. J. Woltjer, Oefeningen voor het onderwijs in het Latijn. Tweede stuk	- 1,50
Dr. J. Woltjer, De onregelmatige Grieksche werkwoorden, voor zoover ze bij Attische schrijvers voorkomen 2de druk -	0,90
Dr. J. Woltjer, Serta Romana.	- 1,90
Dr. J. Woltjer, Oratio de summi phil. imagine.	- 0,60
Dr. J. Woltjer, Grieksche Grammatica.	- 3,90
Dr. A. van IJsendijk, Ovidius Elegiacus	- 1,25

